

**ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΥΠΑΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ**

**Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ – ΥΠΑΤΗΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΙΕΡΑΡΧΕΣ ΤΗΣ**

ΜΑΡΙΑ ΕΥΘ. ΑΝΔΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΡΑΜΑ 2022

ISBN 978-618-5468-08-8

**ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ
Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ – ΥΠΑΤΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΙΕΡΑΡΧΕΣ ΤΗΣ**

ISBN 978-618-5468-08-8

Έκδοση (2^η)

©εκπ@ιδευτικός κύκλος

Έτος έκδοσης

2022

Συγγραφέας

Μαρία Ανδριτσοπούλου

**ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΥΠΑΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ**

**Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ – ΥΠΑΤΗΣ ΚΑΙ
ΟΙ ΙΕΡΑΡΧΕΣ ΤΗΣ**

ΜΑΡΙΑ ΕΥΘ. ΑΝΔΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΡΑΜΑ 2022

ISBN 978-618-5468-08-8

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	2 - 3
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5-7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ	8-9
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΣΤΗΝ ΥΠΑΤΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΚΛΑΣΣΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ	 10 – 17
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΥΠΑΤΗ. Η ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΚΑΙ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ (ΥΠΑΤΗΣ) ΣΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ	
2.1 Ο εκχριστιανισμός της Υπάτης. Η ίδρυση εκκλησίας και επισκοπής από τον απόστολο Ηρωδίωνα (64 μ.Χ.)	18 – 26
2.2 Η παρουσία της μητρόπολης των Νέων Πατρών – Υπάτης κατά τους βυζαντινούς χρόνους μέχρι την περίοδο της Φραγκοκρατίας (1204 μ.Χ.)	27 – 37
2.3 Οι διατελέσαντες αρχιερείς από την ίδρυση της επισκοπής και μετέπειτα μητρόπολης Νέων Πατρών – Υπάτης μέχρι την περίοδο της Φραγκοκρατίας (64 – 1204 μ.Χ.)	38 – 46
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ (ΥΠΑΤΗΣ) ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΔΟΥΚΑΤΟΥ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ	
3.1 Η εκκλησιαστική κατάσταση μετά την κατάληψη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας από τους Φράγκους (1204 μ.Χ.). Η προσάρτηση της περιοχής στο Δεσποτάτο της Ηπείρου (1218 μ.Χ.) και η δημιουργία του ορθόδοξου Δουκάτου των Νέων Πατρών (1271 – 1318 μ.Χ.)	47– 59
3.2 Οι διατελέσαντες αρχιεπίσκοποι κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας	60– 61
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ (ΥΠΑΤΗΣ) ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΑΝΟΚΡΑΤΙΑΣ	

4.1 Η μητρόπολη των Νέων Πατρών (Υπάτης) στα χρόνια της κυριαρχίας των Καταλανών (1319 - 1393 μ.Χ.)	61 – 67
4.2 Οι διατελέσαντες αρχιερείς κατά την περίοδο της Καταλανοκρατίας	68 – 74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ (ΥΠΑΤΗΣ) ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ	
5.1 Η μητρόπολη στα χρόνια της Τουρκικής κατοχής (1393 – 1828 μ.Χ.)	75 – 85
5.2 Οι μητροπολίτες Νέων Πατρών (Υπάτης) κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας	86 – 110
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Η ΤΥΧΗ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ (ΥΠΑΤΗΣ) ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ ΜΕΤΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ	
6.1 Η ενσωμάτωση της μητρόπολης των Νέων Πατρών (Υπάτης) στην επισκοπή Ζητουνίου (Λαμίας) μεταπελευθερωτικά (1833 μ.Χ.). Η εξέλιξη των εκκλησιαστικών πραγμάτων στη Φθιώτιδα	111 – 124
6.2 Οι ιεράρχες τοποτηρητές της μητρόπολης Νέων Πατρών (Υπάτης) μετεπαναστατικά μέχρι την κατάργησή της	125 – 129
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	130 - 148
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	149 - 159

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην εργασία αυτή επιχειρούμε την παρουσίαση της εκκλησιαστικής ιστορίας της πόλης της Υπάτης Φθιώτιδας με κάποιες αναφορές στην πολιτική της ιστορία, απαραίτητες για την πληρέστερη κατανόηση από μέρους του αναγνώστη όλων εκείνων των κοινωνικών και πολιτικοοικονομικών δομών που επηρέασαν κατά τις διάφορες ιστορικές περιόδους τα εκκλησιαστικά πράγματα του τόπου. Μετά από μια σύντομη αναφορά στο θρήσκευμα των κατοίκων της κατά τους κλασσικούς χρόνους και πριν τον εκχριστιανισμό τους από τον απόστολο Ηρωδίανα, γίνεται προσπάθεια αφενός να σκιαγραφήσουμε την ιστορική διαδρομή της επισκοπής και μετέπειτα μητρόπολης των Νέων Πατρών – Υπάτης από την ίδρυσή της (1^ο αι. μ.Χ.) έως και τη συγχώνευση (1833) και κοινή της πορεία με τη μητρόπολη Φθιώτιδας έκτοτε, αφετέρου να παραθέσουμε τα όποια ονόματα και στοιχεία των εκκλησιαστικών ανδρών που διατέλεσαν ιεράρχες της και έχουν από την έρευνα καταστεί γνωστά, καθώς επίσης και τα μοναστήρια που κατά καιρούς ανήκαν διοικητικά σε αυτή σύμφωνα με τις υπάρχουσες αρχειακές πηγές και τη σχετική πενιχρή βιβλιογραφία.

Οι Νέες Πάτρες (Υπάτη), τόσο στη βυζαντινή εποχή όσο και κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας, ανάδειξαν αξιόλογες μορφές στο μητροπολιτικό θρόνο. Δυστυχώς όμως τα αρχεία της μητρόπολης αλλά και του κρατιδίου των Νέων Πατρών, καθώς επίσης και οι βιβλιοθήκες χειρογράφων της πόλης και των γειτονικών μονών δεν διασώθηκαν μέχρι τις ημέρες μας. Το αποτέλεσμα είναι να μην έχουμε αρκετά στοιχεία στη διάθεσή μας, ώστε να γνωρίζουμε την καταγωγή, το βίο και το έργο όλων των προσωπικοτήτων που υπήρξαν προκαθήμενοί της. Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι η πνευματική παραγωγή της περιοχής κατά κύριο λόγο παραμένει άγνωστη. Γενικά οι ιστορικές μνήμες του τόπου με την ελληνορθόδοξη παράδοση που χαρακτηρίζει την ταυτότητά μας είναι κομματιασμένες, αφού η ιστορική έρευνα καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής λόγω ακριβώς της αποσπασματικότητας των στοιχείων και η αρχαιολογική σκαπάνη δεν έχει ακόμα συστηματικά «χτυπήσει» τα χώματά της.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην περιοχή της Φθιώτιδας και μόλις λίγα χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Λαμίας, είναι κτισμένη στις βορειοδυτικές πλαγιές της Οίτης και σε υψόμετρο 450μ. πάνω από την κοιλάδα του Σπερχειού ποταμού η πόλη της Υπάτης. Η Υπάτη ή Υπάτα (κατά το Δωρικό τύπο) των αρχαίων Αινιάνων, τα Υπάτα των Ρωμαίων, οι Νέες Πάτρεις των Βυζαντινών, η La Patria των Φράγκων, το Πατρατζίκι της Τουρκοκρατίας και η Νεόπατρα του δημοτικού μας τραγουδιού, σε μια διαδρομή πλέον των δύο χιλιάδων πεντακοσίων ετών, έχει να παρουσιάσει μια ιστορία ανάπτυξης, δράσης και αγώνων όσο ελάχιστες πόλεις στην Ελλάδα¹.

Πρωτεύουσα της πρώτης δημοκρατίας που ιδρύθηκε κατά την αρχαιότητα στον Ελλαδικό χώρο από το Θεσσαλικό λαό των Αινιάνων τον 3^ο π.Χ. αι.², μια από τις έδρες της Αιτωλικής συμπολιτείας με αντιπροσώπους στο Αμφικτυονικό συνέδριο (869 μ.Χ.)³, πόλη που απέκτησε την επωνυμία Augusta, δηλ. Σεβαστή λόγω της εύνοιας προς αυτήν του αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου (53 π.Χ. – 14 μ.Χ.) στα χρόνια της Ρωμαϊκής κυριαρχίας, έδρα της Επισκοπής από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια, έδρα του Δεσποτάτου της Ηπείρου την εποχή της

¹ Βλ. Μαρίας Ευθ. Ανδριτσοπούλου, «Σύντομη αναδρομή στην ιστορία της Υπάτης κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας, της Ελληνικής Επανάστασης και των πρώτων μετεπαναστατικών χρόνων», *Ιστορίας Μέρμνα* (τιμητικός τόμος – αφιέρωμα στον Καθηγητή της Νεοτέρης Ιστορίας ΓΕΩΡΓΙΟ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗ), τ. Α', Αθήνα 2011, σ. 59 - 66.

² Μνημονεύεται για πρώτη φορά από τον Αριστοτέλη «*Της καλουμένης Αινιακής χώρας περί την ονομαζομένην Υπάτην λέγεται παλαιά τι στήλη ευρεθήναι*» (Αριστοτέλης, *Περί θαυμασίων ακουσμάτων*, Κεφ. 145). Για την Υπάτη επίσης πραγματεύονται πολλοί συγγραφείς, όπως: ο Πολύβιος (ΚΑ', 2, 2) καλών αυτή «Υπάταν», ο Titus Livius (XXI, 3, 6-8 & XXXVI, 16), ο Στράβων (Θ' 411), ο Πτολεμαίος (Γ', 13), ο Λουκιανός στο μυθιστόρημά του «Λούκιος ή όνος» και άλλοι. Ο Τρίκκης επίσκοπος Ηλιόδωρος στα «Αιθιοπικά» (Ηλιόδωρος, *Αιθιοπικά*, Κεφ. Β', 34) υποστηρίζει ότι πήρε το όνομά της από το υπατεύειν, δηλ. άρχειν, όπως άρεσε στους Υπαταίους, καθώς ήταν η πρωτεύουσα του άριστου και μαχιμότατου από τα αρχαία έθνη των Αινιάνων. Βλ. Ν. Ι. Γιαννοπούλου, «Η Υπάτη κατά την αρχαιότητα», *ΑΡΜΟΝΙΑ*, τ. 1, αρ.10 (1900), σ. 633 – 645 (με τη βιβλιογραφία).

³ Στην Υπάτη είχαν την έδρα τους 5 Αινιάρχοι, δηλ. Άρχοντες του Κοινού των Αινιάνων κι από αυτή στέλνονταν στο Αμφικτυονικό συνέδριο οι «Ιερομνήμονες». Εκεί συνήλθε δύο φορές το Κοινό των Αιτωλών (στο οποίο είχε προσχωρήσει η Υπάτη το 229 μ.χ.) κατά τον Αιτωλικό πόλεμο (Αιτωλών και Συρίων συμμάχων τους υπό το βασιλιά Αντίοχο εναντίον Ρωμαίων) και συζήτησαν τους όρους που τους πρότειναν οι Ρωμαίοι κατακτητές. Βλ. Λεωνίδα Ιωάννη Καρφή, «Οι Αινιάνες και το Κοινό των Αινιάνων», *ΣΕΕΘΑ*, 2008.

Βυζαντινοκρατίας⁴, έδρα του Δουκάτου των Νέων Πατρών (1271 – 1318)⁵ και συμπρωτεύουσα μαζί με την Αθήνα του Δουκάτου Αθηνών και Νέων Πατρών κατά την Καταλανική περίοδο (1319 – 1393), έδρα καζά (επαρχίας) και αρματολίκι στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας που ακολούθησαν και μέχρι το 1833, ακμάζουσα πόλη μετά την απελευθέρωση μέχρι και την καταστροφή της εκ θεμελίων από τους Γερμανούς κατακτητές την 17^η Ιουνίου 1944⁶, *η Υπάτη υπήρξεν επί μακρόν οικονομικό, κοινωνικοπολιτικό, πνευματικό αλλά και θρησκευτικό κέντρο ολόκληρης της περιοχής*⁷.

«Πόλη των Φθιωτικών αγίων», όπως αποκαλείται, έχει να επιδείξει μία πλούσια θρησκευτική παράδοση από την εποχή ακόμα που ο Ηρωδίων, ένας από τους εβδομήντα αποστόλους και συγγενής του Αποστόλου Παύλου, πρωτοκήρυξε το Ευαγγέλιο και μαρτύρησε εκεί, στερεώνοντας ταυτόχρονα μία από τις πρώτες αποστολικές χριστιανικές εκκλησίες στην περιοχή, που θεωρείτο έδρα της Θεσσαλικής μαγγανείας, αλλά και γενικότερα στη Στερεά Ελλάδα. Γρήγορα από την Εκκλησία αυτή δημιουργήθηκε Επισκοπή που εξαρτιόταν από τη Μητρόπολη Λαρίσης, με πρώτο επίσκοπο τον απόστολο Ηρωδίωνα και με την ονομασία «Υπάτη» ως τα χρόνια του Ιουστινιανού (525-567μ.Χ.), όταν άλλαξε ονομασία κι έγινε Επισκοπή «Νέων Πατρών» ακολουθώντας τη μετονομασία της πόλης. Κατά τον 9^ο αι. μ.Χ. η Επισκοπή προάχθηκε σε

⁴ Αναφέρεται ότι ο δεσπότης της Ηπείρου Θεόδωρος Λάσκαρις (1214 – 1230) το 1218 κατέλαβε την πόλη των Νέων Πατρών, καταλύοντας τη Φραγκοκρατία στην περιοχή που διήρκεσε μόνο λίγα χρόνια (1204 – 1218). Οι Νέες Πάτρες εντάχθηκαν μέσα στα όρια του δεσποτάτου της Ηπείρου και έγιναν οργανικό του τμήμα. Έκτοτε θα αναμειχθούν ενεργά στις συγκρούσεις των αυτοκρατόρων της Νίκαιας και των δεσποτάτων της Ηπείρου, που αγωνίζονταν, ο καθένας για τον ευατό του, να καταστούν αυτοκράτορες του Βυζαντίου. Το 1259 καταλαμβάνεται από το σεβαστοκράτορα Ιωάννη τον Παλαιολόγο. Το 1260 τα αυτοκρατορικά στρατεύματα συνέτριψε ο Νικηφόρος, γιός του δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ Β΄ (1231 – 1268). Μετά το 1264 η πόλη κατέστη έδρα της ηπειρωτικής Θεσσαλίας κάτω από την ηγεσία του Ιωάννη Αγγέλου Κομνηνού Δούκα, νόθου γιού του δεσπότη Μιχαήλ Β΄. Από το σημείο αυτό αρχίζει μια ένδοξη περίοδος για τις Νέες Πάτρες. Βλ. Δημητρίου Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», *Υπάτη* 17 – 19 (Ιούνιος 1978 – Ιούνιος 1988) 121 – 123.

⁵ Το Δουκάτο των Νέων Πατρών προήλθε από τη διάσπαση του Δεσποτάτου της Ηπείρου και περιελάμβανε Στερεά Ελλάδα και Θεσσαλία. Από το 1271 – 1318 το κρατίδιο αυτό κυβέρνησε η δυναστεία των Αγγέλων. Το Δουκάτο είχε δικό του στρατό, δικά του νομίσματα, δική του διοικητική και εκκλησιαστική ιεραρχία. Δημητρίου Γόνη, *ό.π.*, 123 – 129.

⁶ Η Υπάτη ανακηρύχθηκε μαρτυρική πόλη με το υπ' αρ. 399/98 Προεδρικό Διάταγμα που δημοσιεύτηκε στο 277/16 – 12 – 1998 φύλλο της εφημερίδας της Κυβέρνησης μετά το ολοκαύτωμά της από τους Γερμανούς. *ΥΠΑΤΗ. Μαρτυρική πόλη 1944- -2004. 60 χρόνια από το Ολοκαύτωμα.* (Συλλογικό Έργο), Έκδοση του Συνδέσμου Υπαταίων και Φίλων της Υπάτης «Άγιος Ηρωδίων», Αθήνα 2004, σ. 3.

⁷ Ιωάννη Βορτσέλα, *Φθιώτις*, εκ των Τυπογραφικών Καταστημάτων «Αυγής», Αθήνα 1907, σ. 225.

Μητρόπολη των Νέων Πατρών, υπαγόμενη στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως – μία από τις σημαντικότερες όχι μόνο της Ρούμελης αλλά κι ολόκληρης της Ελλάδας.

Και στα χρόνια της Φραγκοκρατίας, όταν ιδρύθηκε στην πόλη Λατινική αρχιεπισκοπή υπαγόμενη στο Λατινικό Πατριαρχείο Κων/λης (1204 - 1218) και στα χρόνια του σεβαστοκράτορα της Θεσσαλίας Ιωάννη Α΄ Αγγέλου Κομνηνού Δούκα (1271-1295), ηγεμόνα του κρατιδίου των Ν. Πατρών, όταν ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Μιχαήλ Η΄ ο Παλαιολόγος (1259-1282) υπέταξε την Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία στη Ρωμαιοκαθολική (ψευδοσύνοδος της Λυώνος - 1274) και κατά την περίοδο κυριαρχίας των Καταλανών (1319 - 1393), όταν επανιδρύθηκε η Λατινική Αρχιεπισκοπή, μέχρι την κατάληψή της από τους Τούρκους του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄ (1393), η Υπάτη υπερασπίστηκε με σθένος την ορθόδοξη πίστη και θρησκευτική παράδοση της Εκκλησίας μας.

Γενέτειρα του Αθανασίου Ανδρόνικου, όπως ονομαζόταν κατά κόσμον ο Όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης που θεωρείται ο θεμελιωτής του κοινοβιακού μετεωρίτικου μοναχισμού, τόπος διακονίας του Γερμανού του μελωδού και τόπος ανάπαυσης του οσίου Αγάθωνα – ιδρυτή της ομώνυμης μονής, η Υπάτη συνέχισε να παραμένει Μητρόπολη και στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας, διαδραματίζοντας ένα σπουδαίο θρησκευτικό και κοινωνικό ρόλο σε μία εποχή πολυτάραχη και ζοφερή μέχρι την οριστική της διάλυση στις 21 Νοεμβρίου του 1833, όταν καταργήθηκε κι ενσωματώθηκε στη Μητρόπολη Ζητουνίου (Λαμίας). Η ενοποίηση αυτή τότε έγινε στα πλαίσια της εκκλησιαστικής διαίρεσης που απαιτούσε η νέα πολιτική διοικητική διαίρεση.

Summary in English

Hypati is a historical town located on the north-western slopes of the mount Itti, 450 m. above the valley of the Sperhios river in Fthiotida, one of the most picturesque regions of Hellas. Its significant history starts from the 3rd century B.C. and ends in the contemporary Greek History passing through the Roman and Byzantine periods, the period of the Turkish rule, the Revolution of 1821 up to the period of the German occupation and the National Resistance in 1944 – 1944, when it was completely destroyed by the German troops.

Hypati used to be the most important financial, social, political and religious centre of the whole region for a very long time as it was the capital city of the first democracy established in Hellas by the ancient people “*Henianes*” and one of the principal towns of the Hetoliki Confederacy at the classical times, a really considerable town named honorably “*Augusta*” (that means “Respectable”) after the emperor Octavian Augustus (53 B.C. -14 A.D.) during the period of the Roman sovereignty, diocese from the very first years of Christianity (1st century), the capital city of the byzantine state known as “*the Ducato of New Patres*” (1271 – 1318) during the middle ages, one of the dukes` most considerable cities during the period of Frankish domination (1204 – 1218) and Catalonian domination (1319 – 1393) and the principal town of a whole province (called “*kazas*”) during the Turkish occupation until 1833. It was called “Hypati” or “Hypata” by the Henianes, “New Patres” by the Byzantines, “La Patria” or “Neopatria” by the French and Spanish conquerors, “Patratziki” by Turks and “Neopatra” in folk songs.

Hypati has a long religious tradition since Herodion, one of the seventy apostles and St. Paul’s relatives, preached the gospel and finally became a martyr there, establishing one of the very first apostolic churches in the region. It is also considered to be “the town of saints” in the region of Fthiotida, due to the fact that a lot of holy men, among whom the most well known is St. Athanasios – the establisher of the coenobitic monasticism in Meteora, came from this place or taught the principles of Christianity there. Hypati continued to be a diocese with a serious religious and social role during the hard times of the Ottoman conquest. Great ecclesiastical personalities sat on its bishopric throne and were distinguished for their remarkable education and their great character. Participating in the liturgical life of the church and gathered close together in their parish, the Greek Christian people managed to preserve their orthodox faith, their language and their national conscience, getting courage at the same time to face the hard reality of their everyday life and preserving hopes for their forthcoming freedom.

The monasteries of the region also contributed a lot to the inhabitants helping them in various ways to be liberated from the Turkish occupation.

During the King Otto's regency the two districts, Patratziki (Hypati) and Zitouni (Lamia), joined together (April 1833) and formed the province of Fthiotida but Lamia held the first place ever since as it became the principal town of the whole region and Hypati lost its ecclesiastical independency and its self – governing.

Κεφάλαιο 1

Η θρησκεία στην Υπάτη κατά τους κλασσικούς και ελληνοιστικούς χρόνους

Οι αρχαίοι κάτοικοι της Υπάτης, οι Αινιάνες, λάτρευαν το δωδεκάθεο του Ολύμπου και κυρίως τον Υπαταίο Απόλλωνα⁸ και τη θεά της Ωραιότητας Αφροδίτη⁹ στην οποία ήταν αφιερωμένα τα Λουτρά Υπάτης – τοποθεσία στα ανατολικά της Υπάτης, όπου από το έτος 427 π.Χ. και μετά από καταστρεπτικότατο για τη Στερεά Ελλάδα και την Εύβοια σεισμό, όπως αναφέρει και ο Στράβων (*Γεωγραφικά*, Α', 60'), αναβλύζουν ιαματικά νερά. Αυτό αποδεικνύεται από τα διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα και ιδιαίτερα τις επιγραφές που άφθονες βρέθηκαν στα χώματά της, ώστε δίκαια να της αποδοθεί ο χαρακτηρισμός «πόλη των επιγραφών». Άλλες θεότητες που ετύγγαναν ιδιαίτερης λατρείας στην Υπάτη κατά την αρχαιότητα ήταν ο 'πατέρας θεών τε και ανθρώπων' Ζευς, σύμβολο ενότητας και ισχύος και η θυγατέρα του Αθηνά, θεά της σοφίας και προστάτιδα των συνελεύσεων,

⁸ Βλ. Στην Επίδαυρο βρέθηκε επιγραφή που γράφει: «Απόλλων Υπαταίω Παύσαντης και Κωμάσιος» (*Αρχαιολογική Εφημερίς Αθηνών* 1884, αρ. 64, σ. 24) και από το εθνικό αυτό επίθετο του Απόλλωνα εξάγουμε το συμπέρασμα ότι στην Υπάτη υπήρχε ναός αφιερωμένος στον Απόλλωνα. Επίσης στη βάση του αρχαίου φρουρίου της πόλης, του Ύπατου όπως ονομαζόταν, ανευρέθηκαν τα ερείπια βωμού του. Ο Απόλλων, θεός του Μαντείου και της Αμφικτιονίας των Δελφών, θεωρείτο ότι ήταν ο προστάτης του λαού των Αινιάνων στις περιπλανήσεις τους και τους πολέμους προς εγκατάστασή τους στην περί τον ποταμό Σπερχειό χώρα, καθώς και ο προστάτης της κόμης Υπάτης, πρωτεύουσας του Κοινού των Αινιάνων, ενώ προς τιμή του Υπαταίου Απόλλωνα τελούνταν στην Υπάτη κατά την αρχαιότητα αγώνες ιππικοί και αθλητικοί. Για τη λατρεία του Υπαταίου Απόλλωνα βλ. Δημ. Αλ. Μηνογιάννη, «Σύντομη Ιστορία της Υπάτης», *Φθιωτικά Χρονικά* 5 (Λαμία 1985) 94. Λεωνίδα Ιωάννη Καρφή, «Οι Αινιάνες και το Κοινό των Αινιάνων», *ΣΕΕΘΑ*, 17 Ιουνίου 2008, σ. 4, <http://www.seetha.gr>.

⁹ Η λατρεία της Υπαταίας Αφροδίτης, θυγατέρας του Δία και της Διώνης, ήταν ευρέως διαδεδομένη στην περιοχή κατά την αρχαιότητα., Ανευρέθηκε επιγραφή του 3^{ου} αι. με τη λέξη ΑΦΡΟΔΙΤΗ, καθώς και δύο εδώλια της θεάς στη Λαμία και στην Υπάτη. Ι. Γ. Βορτσέλα, *Ήθιωτις' η προς Νότον της Όθρυος, ήτοι απάνθισμα ιστορικών και γεωγραφικών ειδήσεων από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, εν Αθήναις 1907, σ. 189. Λ. Καρφή, ό.π., σ. 4. Στην Αρχαιολογική Εφημερίδα του 1839 αναφέρεται ότι ανευρέθηκε στην Υπάτη (στην οικία Κων, Ζαχαροπούλου) άγαλμα από λευκό μάρμαρο, κομψοτάτης εργασίας που παριστάνει κάποια θεότητα «εκδυομένην εις το λουτρόν [ίσως την Αφροδίτην]». Βλ. Κυριακού Σ. Πιττάκη, «Επιγραφές Υπάτης», *Αρχαιολογική Εφημερίς Αθηνών*, Περίοδος Πρώτη 1 – 3, Αθήνα 1837 – 1839, αρ. φ. 12 (Μάιος – Απρίλιος 1839), σ. 209.

που τους απεικόνιζαν μάλιστα στα νομίσματά τους¹⁰, αλλά και οι Ποσειδώνας¹¹, Ερμής¹² και Άρης¹³. Αναφέρονται ακόμα ο Ασκληπιός, θεός των ιαματικών πηγών και προστάτης της υγείας τους, γιός του Απόλλωνα και της Κορωνίδας, θυγατέρας του βασιλιά του Ορχομενού Φλεγγύου, που εκπαιδεύθηκε από το Χείρωνα στην τέχνη της ιατρικής¹⁴, καθώς και η Τριοδίτης Εκάτη, θεά της μαγείας¹⁵. Θείες τιμές επίσης απολάμβανε σε όλη την περιοχή της Φθιώτιδος και ο Σπερχειός ποταμός που τη διασχίζει¹⁶. Εκτός των άλλων λάτρευαν και το Νεοπτόλεμο, γιό του Αχιλλέα, καθώς θεωρούσαν ότι είχαν καταγωγή από τον ίδιο τον Ομηρικό ήρωα και λόγω αυτού καυχόνταν πως προέρχονταν από

¹⁰ Σε νομίσματα της Α΄ περιόδου (400 – 344 π.Χ.) οι Αινιάνες απεικόνιζαν στη μια όψη την κεφαλή του Δία με στεφάνι από δάφνη και στην άλλη πολεμιστή να ρίπτει ακόντιο ή να κρατάει πέλτη ή πέτασο ή και σφενδονίτη να κρατάει πέτασο ή σπάθη και την επιγραφή ΑΙΝΙΑΝΩΝ ή ΑΙΝΙΑΝ. Σε νομίσματα της Β΄ περιόδου (146 – 27 π.Χ.) απεικόνιζαν στη μια όψη κεφαλή της Αθηνάς με κράνος Αθηναϊκό ή Κορινθιακό και στην άλλη πολεμιστή κρατούντα ακόντιο, την επιγραφή ΑΙΝΙΑΝΩΝ και το όνομα του Αινιάρχου, επί της αρχής του οποίου είχαν κοπεί. Βλ. Λεωνίδα Ιωάννη Καρφή, «Οι Αινιάνες και το Κοινό των Αινιάνων», ό.π., σ. 3. Επίσης αρχαίο νόμισμα της πόλης με την επιγραφή «Υπαταίων» επάνω, έφερε στη μια όψη το Δία να κρατάει κεραυνό και στην άλλη την Αθηνά, ιπτάμενη, να κρατάει ασπίδα και δόρυ. Σχετικά με τα νομίσματα των Αινιάνων βλ. [Ανωνύμως], «Αινιάνες», (Λήμμα), «Πάπυρος Λαρούς», Τόμος Δεύτερος, Αθήνα 1963, σ. 46.

¹¹ Βλ. Δημ. Αλ. Μηνογιάννη, «Σύντομη Ιστορία της Υπάτης», *Φθιωτικά Χρονικά*, 5 (1984) 94, όπου αναφέρεται ότι η ύπαρξη ναού αφιερωμένου στη λατρεία του θεού Ποσειδώνα μνημονεύεται σε επιγραφή στα όρια των Λαμιέων και Υπαταίων. Η λατρεία του Ποσειδώνα στην ευρύτερη περιοχή εξηγείται και από το γεγονός ότι η κτίση της πόλης της Λαμίας αποδίδεται στη *Λαμία*, που κατά τη μυθολογία θεωρείτο κόρη του Ποσειδώνα και βασίλισσα των Τραχινίων (Παυσανίου, X 12, Πλουτάρχου περί Πυθείας χρησμών 9).

¹² Επιγραφή, που ανευρέθηκε γραμμένη με χαρακτήρες των Ρωμαϊκών χρόνων σε τεμάχιο δοκού λίθου εγχωρίου και εντοιχισμένη σε κάποια εκκλησία της Υπάτης, μας γνωστοποιεί ότι το παιδί του Αγαθοκλέους, ο Εύανδρος, αφιέρωσε το σπίτι του στην πόλη και κάποιο λουτρό στην Υπάτη στο ναό του Ερμή.

Εύανδρος Αγαθοκλέους γυ[μνασιαρχή]σας τάν εξέδραν
Τον οίκον τον Λουτρ[όν] όνομα Ερμά και τα πόλει.

Κυριακ. Σ. Πιττάκη, «Επιγραφές Υπάτης», *Αρχαιολογική Εφημερίς Αθηνών*, Αθήνα 1837 – 1839, αρ. 12 (Μάιος – Απρίλιος 1839), Επιγραφή 16I IG IX 2. 31, αρ. λήμ. 207, σ. 204, αρ. λιθ. 207. Επίσης βλ. Δημ. Αλ. Μηνογιάννη, «Σύντομη Ιστορία της Υπάτης», ό.π., σ. 94.

¹³ Βλ. Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου (αρχιμανδρίτου), *Η ΥΠΑΤΗ. Η Εκκλησία – Μητρόπολις αυτής. Λόγιοι & Συγγραφείς Μητροπολίται*, Αθήνα 1991, σ. 35.

¹⁴ Λεωνίδα Ιωάννη Καρφή, «Οι Αινιάνες και το Κοινό των Αινιάνων», ό.π., σ. 4.

¹⁵ Ι. Γ. Βορτσέλα, *Φθιώτις*, ό.π., σ. 189.

¹⁶ Βλ. Δημ. Αλ. Μηνογιάννη, «Σύντομη Ιστορία της Υπάτης», ό.π., σ. 94. (Παυσανία 1, 32'. Πλουτάρχου 'Συμπόσιον' 13' 6, I, *Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας* 1909, 128).

καθαρότατο ελληνικό αίμα¹⁷. Τέλος, στην αρχαία πόλη της Υπάτης οι κάτοικοι θεοποίησαν και λάτρευαν τον Γέλωτα, στήνοντας αγάλματά του και τελώντας δημόσιους ετήσιους αγώνες, ενδεικτικό στοιχείο του εύθυμου χαρακτήρα των κατοίκων της¹⁸. Προς τιμήν των θεών τους οι κάτοικοι της Υπάτης κατά την αρχαιότητα είχαν ανεγείρει ναούς που, όπως και οι Ρωμαϊκοί αργότερα με τη διάδοση του χριστιανισμού, μετατράπηκαν σε χριστιανικούς.

Στις τελετές κοινής λατρείας των θεών, που τελούνταν στην Υπάτη υπό την αιγίδα του Κοινού των Αινιάνων, συνέρρεαν για να τις παρακολουθήσουν ή συμμετείχαν στις κοινές θυσίες υπέρ των θεών και οι κάτοικοι των άλλων κωμών, κατ' εντολή ή με τη συγκατάθεση της κόμης τους και την εγγύηση του προξένου της. Ως μέλη Αμφικτιονιών, συμμετείχαν επίσης στις μεγάλες γιορτές των Αμφικτιονιών, στα Σεπτήρια, που διεξάγονταν κάθε οκτώ χρόνια στα Τέμπη και στα Πύθια, που διοργανώνονταν αρχικά κάθε οκτώ κι αργότερα κάθε τέσσερα χρόνια στους Δελφούς προς τιμή του Πυθίου Απόλλωνα. Έστελναν στους Δελφούς την Πυθαΐδα, γυναίκα που διακρινόταν για την ηθική της και είχε και τους δύο γονείς της εν ζωή, για να προσφέρει θυσίες, κάτω από την προστασία του προξένου της, σε εστία μέσα στο ναό του Απόλλωνα υπέρ του Νεοπτόλεμου. Επίσης έστελναν στα Αμφικτιονικά Συνέδρια, την άνοιξη στην Ανθήλη και το φθινόπωρο στους Δελφούς ως αντιπρόσωπό τους τον Ιερομνήμονα, τον έχοντα την μνήμη των ιερών υποθέσεων τους, και ορκίζονταν στο Θεό Απόλλωνα των Δελφών, ότι δεν θα διέπρατταν ιεροσυλίες κι αν δεν τηρούσαν τον όρκο τους, να τιμωρούνται από τους θεούς¹⁹.

Παράλληλα θεωρήθηκε ότι η Υπάτη κατείχε τα πρωτεία στη δράση των μαγισσών στο πλαίσιο της ευρύτερης Θεσσαλίας²⁰, όπου ανήκε και η Φθία. Περιοχή προικισμένη με ιδιαίτερα φυσικά χαρίσματα (ιαματικές πηγές, γλωρίδα με φαρμακευτικές ιδιότητες), αποτέλεσε κέντρο δραστηριότητας όλων όσων ασχολούνταν με την παραδοσιακή εμπειρική θεραπευτική. Περιβόητες υπήρξαν οι **φαρμακίδες** της αρχαίας Υπάτης ή **Θεττάλαι** γυναίκες που ασκούσαν την τέχνη της μαγείας στην

¹⁷ Ι. Γ. Βορτσέλα, *Ψυθιώτις*, ό.π., σ. 189. Λεωνίδα Ιωάννη Καρφή, «Οι Αινιάνες και το Κοινό των Αινιάνων», ό.π., σ. 4.

¹⁸ Για τη θεοποίηση του Γέλωτα στην αρχαία Υπάτη βλ. Κωνσταντίνου Κοτσίλη, *Οι Θεοί των αρχαίων. Γέλως. Ένας θεός της αρχαίας Υπάτης και της Σπάρτης*, ανάτυπο από το περιοδικό Υπάτη 46 – 49/2001 – 2003, Αθήνα 2003, σ. 76 – 82.

¹⁹ Λ. Ι. Καρφή, «Οι Αινιάνες και το Κοινό των Αινιάνων», ό.π., σ. 4.

²⁰ Η πόλη της Υπάτης ανήκε στη Θεσσαλία και στο κοινό των Θεσσαλών ως περίοικος λαός που διατηρούσε και το κοινό του από τα παλαιότερα χρόνια. Βλ. Α. Π. Αβραμέα, *Η βυζαντινή Θεσσαλία μέχρι του 1204. Συμβολή εις την ιστορικήν γεωγραφίαν*, εν Αθήναις 1974, σ. 19.

περιοχή²¹. Αυτές με τη χρήση μαγικών τεχνασμάτων και φίλτρων, ιδιαίτερα του ελεοβόρου (σκάρφης) που αφθονεί στην Οίτη (Στράβωνος Θ' 418, 3 – 4) και με επωδούς στις τελετουργικές τους διαδικασίες, επιχειρούσαν να επιτύχουν τους σκοπούς τους. Ως εργαστήριο των μαγισσών στην Υπάτη αναφέρεται μια βαθιά σχισμή στο έδαφος στην άκρη της πόλης και σε βραχώδη περιοχή, η λεγόμενη «Ανεμότρυπα»²². Η φήμη που απέκτησαν αυτές οι ιέρειες, μάγισσες, γόησες, επώνυμες ή ανώνυμες γυναίκες, μνημονεύτηκε από τον Αριστοφάνη (*Νεφέλαι*, στιχ. 749)²³, επιμαρτυρήθηκε από τον Λουκιανό (120 – 180 μ.Χ.) στο γνωστό μυθιστόρημα «Λούκιος ή όνος» του οποίου η σκηνή είναι η πόλη της Υπάτης²⁴ και οδήγησε τον αφρικανό νεοπλατωνικό φιλόσοφο Απουλήιο

²¹ Τριανταφύλλου Δ. Παπαναγιώτου, *Ιστορία και μνημεία της Φθιώτιδος*, Εν Αθήναις 1971, σ. 225. Αικατερίνη Πολυμέρου – Καμηλάκη, «Μαγεία και χριστιανισμός στην Υπάτη», Εισήγηση Συνεδρίου στην Υπάτη (8 – 10 Μαΐου) με θέμα: «*Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό*», Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009. Ζάχου Ξηροτύρη, «Μάγισσες και Μάγια της Νύχτας», *Στερεά Ελλάς*, τ. 304, Οκτώβριος 1994, σ. 5. «Η Υπάτη υπήρξε το πιο φημισμένο μαγικό κέντρο με την Αγαονίκη και Μυκάλη που μπορούσαν να κατεβάσουν τ' άστρα και τη Σελήνη κατά βούληση» κ.εξ.

²² Βλ. Ξενοφώντα Αναγνωστοπούλου, *Ιστορία της Υπάτης (Από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς)*, Αθήνα 1959, σ. 17 - 18, όπου γίνεται μνεία της γνωστής στην περιοχή για τις ικανότητές της να «λύνει τα μάγια» σύγχρονης μάγισσας «Λυούσας», η οποία έκανε τις σχετικές τελετουργίες στην «Ανεμότρυπα», όπως και οι μάγισσες της αρχαιότητας, συνεχίζοντας την παράδοση της ενασχόλησης με τη μαγεία στην περιοχή της Υπάτης. Ζάχου Ξηροτύρη, «Μάγισσες και Μάγια της Νύχτας», *Στερεά Ελλάς*, ό.π., σ. 5. Ο λαογράφος συγγραφέας της περιοχής Ζάχος Ξηροτύρης χαρακτηρίζει το μυστηριακό βήραθρο των Φαρμακίδων της αρχαιότητας, την «Ανεμότρυπα», ως «Άντρον των Νυμφών και Μαγισσών» στην περιοχή της Υπάτης.

²³ Αριστοφάνη, *Νεφέλαι*, στιχ. 749.

Γυναίκα φαρμακίδ' ει πριάμενος Θετταλήν

Καθέλοιμι νύκτωρ την σελήνην, είτα δε

Αυτήν καθείρξαιμ' εις λοφείον στρογγύλον,

Ωσπερ κάτοπτρον, κάτα τηροίην έχων κλ.π.

Βλ. Ι. Γιαννοπούλου, «Η Υπάτη κατά την αρχαιότητα», *ΑΡΜΟΝΙΑ*, τ. 1, αρ.10 (1900), σ. 637.

²⁴ Λουκιανού, *Λούκιος ή Όνος* 1, 5 κ.ε.: Σημ. Στο αφηγηματικό αυτό έργο, που αποδίδεται ψευδώς στον Λουκιανό από τα Σαμοσάτα της Συρίας, εξιστορείται η περιπέτεια ενός δυστυχισμένου νεαρού, του Λούκιου, τον οποίο η ερωμένη του, μια όμορφη Θεσσαλή μάγισσα μεταμόρφωσε σε γαΐδαρο. Το κορυφαίο αυτό έργο της λατινικής γραμματείας είναι αγνώστου εκδότη και η φανταστική του ιστορία είναι κοινή με αυτή στο *Μεταμορφώσεις ή Χρυσός Όνος* του Απουλήιου. Επειδή τα δύο έργα είναι σύγχρονα, οι ερευνητές αδυνατούν να διακρίνουν ποιος από τους δύο συγγραφείς επηρέασε τον άλλο. Βλ. Ιω. Αντ. Παναγιωτόπουλου, «Ο Άγιος Ηρωδίων και το ζήτημα της Επισκοπής Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου 'Η*

(125 – 171 μ.Χ.) να χρησιμοποιήσει την Υπάτη ως πεδίο δραστηριότητας των μαγισσών στο διάσημο έργο του *Metamorphoses* (*Μεταμορφώσεις*) ή *Asinus Aureus* (*Χρυσός Όνος*)²⁵.

Αργότερα έμποροι Φρύγες που εγκαταστάθηκαν στην Υπάτη εισήγαγαν και τη λατρεία του δικού τους θεού, του Άτυ, όπως συμπεραίνουμε από αγαλματίδιο που βρέθηκε στην πόλη²⁶. Ήταν κατά την περίοδο της Ρωμαϊκής κυριαρχίας, όταν εισαχθήκαν στην Ελλάδα πολυάριθμες ανατολικές λατρείες (Πλουτάρχου, *Συμπόσιον Δ΄*, 4, 5, 6)²⁷. Ο Υπαταίος συγγραφέας Θεόκτιστος Λαϊνάς σε άρθρο του γράφει ότι παρατηρείται κατ' αυτήν (την περίοδο) ο μεγαλύτερος θρησκευτικός ειδωλολατρικός συγκριτισμός της φιλοσοφίας, αλλά συγχρόνως και της δεισιδαιμονίας, ήτοι είδος τι συγκεράσματος φιλοσοφικοθρησκευολογικής αντιλήψεως Ανατολής και Δύσεως, Ελλήνων, Ρωμαίων, Αιγυπτίων, Ιουδαίων και άλλων λαών, λόγω της Ρωμαϊκής επικρατήσεως, δια της περιφήμου «*Romana Pax*» του Αυγούστου και της αλληλεπιδράσεως των λαών, οι οποίοι ωμίλουν την αυτήν γλώσσαν, ήτοι την Ελληνικήν, και διηυθύνοντο υπό της Ρωμαϊκής Συγκλήτου δια των επισήμων αντιπροσώπων – επάρχων²⁸. Τότε λοιπόν οι άνθρωποι ήλθαν σε επαφή με τα διάφορα θρησκευόμενα και πολλοί τα ασπάσθηκαν. Στην Ελλάδα εισήχθη η λατρεία των αυτοκρατόρων της Ρώμης. Η λατρεία του Καίσαρα, του θείου Ιουλίου (divinus Julius), με τους ανήκοντες σ' αυτή

Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό', Αθήναι 2011, σ. 333, υπ. 67.

²⁵ Στο ευτράπελο έργο αυτό, που περιλαμβάνει το μύθο του έρωτα και της ψυχής, ο Απουλήιος εξιστορεί τις περιπέτειες του Λούκιου από τη μεταμόρφωσή του σε όνο μέχρι την ανάκτηση της ανθρώπινης μορφής του. Το περιεχόμενο της μυθοπλασίας είναι αλληγορικό με μεταφυσικές διαστάσεις, καθώς στηρίζεται στην άποψη ότι ο άνθρωπος όταν από σφάλμα εκπέσει από την ιεραρχία των όντων και λησμονήσει τη θεϊκή του καταγωγή, είναι δυνατόν να επανέλθει στην πρότερη υπόστασή του και να ανακτήσει την ανθρώπινη φύση του μέσα από τη φιλοσοφία και τις μυστικές τελετές. Τότε αίρεται στο επίπεδο του θεϊκού. Βλ. Γιώργου Βαρθαλίτη, «Όνου εγκώμιον (σάτιρα)», εφημ. *Κυριακάτικη Αυγή*, φύλ. 24 Αυγούστου 2008. Για τις αναφορές του Απουλήιου στην Υπάτη βλ. Δημητρίου Ευστ. Κουτρούμπα, «Η Υπάτη στις 'Μεταμορφώσεις' του Απουληίου», *Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Φθιωτικών Ερευνών* (Λουτρά Υπάτης 27 – 28 – 29 Απριλίου 1990), Λαμία 1993, σ. 87 – 110.

²⁶ Ι. Γ. Βορτσέλα, *Ψθιώτις*, ό.π., σ. 189. Δημ. Αλ. Μηνογιάννη, ό.π., σ. 94.

²⁷ Βλ. Κωνσταντίνου Κοτσίλη, *Οι Θεοί των αρχαίων. Γέλως. Ένας θεός της αρχαίας Υπάτης και της Σπάρτης*, ό.π., σ. 73, όπου ο Υπαταίος ερευνητής αναφέρει ότι τα τελευταία χρόνια βρέθηκε σε οικόπεδο, δυτικά από τον Άγιο Νικόλαο, ψηφιδωτό με παράσταση των τριών Χαρίτων, που φέρουν φρυγικό σκούφο, ο οποίος φανερώνει την εισαγωγή λατρείας από την Ανατολή. (*Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών*, XVI 1983, τ. 1 - 2 Αθήναι, Σ. Ροζάκη, Οι τρεις Χάριτες σε ψηφιδωτό δάπεδο της Υπάτης, σ.132 – 141).

²⁸ Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, «Ίδρυσις της Εκκλησίας Ν. Πατρών – Υπάτης», *Ψθιώτις*, αριθ. τεύχους 18, τ. 4 (Νοέμβριος – Δεκέμβριος 1958) 372.

μεγαλοπρεπείς ναούς και πανηγυρικούς αγώνες, τους Καισαρείους, επεκτάθηκε γρήγορα σε όλη την ελληνική και ελληνιστική Ανατολή. Παρομοίως και αυτή του Αυγούστου που πήρε σημαντικές διαστάσεις στις ελληνικές επαρχίες και όσο ζούσε αλλά και πολύ μετά το θάνατό του, όταν ανακηρύχτηκε από τη ρωμαϊκή πολιτεία η αποθέωσή του (divinus Augustus = θεός Αύγουστος) που απέκτησε κύρος σε όλο το κράτος. Από τις επιγραφές που βρέθηκαν μαθαίνουμε ακόμα, ότι στην Υπάτη υπήρχε η λατρεία της Ρώμης και του Αυγούστου, καθώς και των γόνων του Γάιου Ιούλιου Καίσαρα και Λούκιου Ιούλιου Καίσαρα²⁹. Στην πόλη, που τιμητικά της απονεμήθηκε ο τίτλος *Αυγούστα* (Augusta)³⁰ λόγω της εύνοιας του αυτοκράτορα προς αυτή (δηλαδή *Σεβαστή*, όπως μεθερμηνεύτηκε από τους Έλληνες – προσηγορία που έλαβε και η Λαμία επίσης), απολάμβαναν παρόμοιας λατρείας η αυτοκράτειρα Λιβία³¹, σύζυγος του Αυγούστου αλλά και ο νεαρός Καίσαρας Γερμανικός, γιος του ευγενούς Δρούσου, αδελφού του Τιβερίου που την επισκέφτηκε το 18 μ.Χ. και φιλοξενήθηκε σ' αυτή από τον Πλείσταρχο³².

²⁹ Ανευρέθηκε η παρακάτω επιγραφή που δηλώνει τη λατρεία του Αυγούστου:

«Αυτοκράτορα Καίσαρα
Θεόν θεού σεβαστόν
ευεργέτην και τους υιούς
Γάϊον Ιούλιον Καίσαρα
Λούκιον Ιούλιον Καίσαρα
Πόλις Υπάτα».

Βλ. Ι. Γ. Βορτσέλα, Ι. Γ. Βορτσέλα, *‘Φθιώτις’ η προς Νότον της Όθρυος, ήτοι απάνθισμα ιστορικών και γεωγραφικών ειδήσεων από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ’ ημάς*, ό.π., σ. 207.

³⁰ Ο Ν. Γιαννόπουλος αναφέρει σχετικά για τον τίτλο: «Ο Δίων ο Κάσσιος (LIV, 23) περί του τίτλου Αυγούστα του υπό του Αυγούστου απονεμηθέντος εις διαφόρους πόλεις λέγει τάδε “Παφίοις τε σεισμό πονήσασι και χρήματα εχαρίσατο (ο Αύγουστος) και την πόλιν ‘Αυγούσταν’ καλείν κατά δόγμα επέτρεψε. Ταύτα δε έγγραψα ουχ ότι μη και άλλαις πόλεσι πολλαίς και πρότερον και μετά τούτο ο Αύγουστος εφ’ ομοίαις συμφοραίς και οι βουλευταί επεκούρησαν”. Ανάλογον τι πιθανώς συνέβη και εν Υπάτη». Ν. Ι. Γιαννοπούλου, «Η Υπάτη κατά την αρχαιότητα», ό.π., σ. 638.

³¹ Σημ. Η Λιβία λατρευόταν στην Αίγυπτο ως Ίσις και στη Θεσσαλία ως Ιουλία Ήρα, αλλά επίσημα ως θεά Αυγούστα αποθεώθηκε από τον εγγονό της, αυτοκράτορα Κλαύδιο.

³² Αναφέρεται στην Αρχαιολογική Εφημερίδα του 1839 ότι ανευρέθηκε επιγραφή γραμμένη σε τεμάχιο βάρθρου εντοιχισμένου έξω από το ιερό βήμα της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου στην Υπάτη. Από το μέρος της επιγραφής που έχει διασωθεί, εξάγεται η εικασία ότι επάνω στο βάρθρο αυτό βρισκόταν το άγαλμα του Καίσαρα Τραϊανού, που έστησε προς τιμήν του ο ευεργετημένος απ’ αυτόν Πλείσταρχος.

«Τραϊανόν Γερμα]νικόν Καίσαρα
Πλείστα]ρχος Πλειστάρχου

Η Υπάτη, καθώς έλαβε τον παραπάνω τίτλο από τον αυτοκράτορα, είχε αποκτήσει και κάποια προνόμια που της τα είχε παραχωρήσει η Ρωμαϊκή Σύγκλητος, το θεσμικό αυτό όργανο της αρχαίας Ρωμαϊκής διοίκησης. Αυτά συνέτειναν ώστε, κατά την περίοδο της ρωμαϊκής κυριαρχίας, η Θεσσαλική Υπάτη να γνωρίσει ίσως τη μεγαλύτερή της ακμή³³. Η πόλη που τότε ονομαζόταν Υπάτα, κατέστη το οικονομικό, κοινωνικό, πνευματικό και θρησκευτικό κέντρο της περιοχής. Το γεγονός αυτό προσείλκυσε πολλούς Ιουδαίους εμπόρους που εγκαταστάθηκαν τότε εκεί λόγω της ανάπτυξης της πόλης, δημιουργώντας την Ιουδαϊκή παροικία. Τέτοιες παροικίες που άρχισαν να εμφανίζονται από την Ελληνιστική εποχή (όταν άρχισε το αποικιακό κύμα των Ιουδαίων να επεκτείνεται σε όλο το γνωστό κόσμο) και διατήρησαν αρκετών ετών ζωή, υπήρχαν στις κυριότερες πόλεις της Ελλάδος, όπως στους Φιλίππους, Θεσσαλονίκη, Κόρινθο κι αλλού, όπου ο πληθυσμός τους έπαιζε σπουδαίο ρόλο στην άνθηση του εμπορίου σε κάθε μία από αυτές τις πόλεις. Η Ιουδαϊκή παροικία που αναπτύχθηκε και ήκμασε στην Υπάτη θεωρείτο η μεγαλύτερη και σπουδαιότερη της Στερεάς Ελλάδος³⁴.

[του] Σωσάνδρου
ή ο ς Υ πα τ α ί ο ς
Τον εαυτού ξένον και ευεργέτην».

Βλ. Κυριακ. Σ. Πιττάκη, «Επιγραφές Υπάτης», *Αρχαιολογική Εφημερίς Αθηνών*, Αθήνα 1837 – 1839, αρ. 12 (Μάιος – Απρίλιος 1839), Επιγραφή IG IX 2 41, αρ. λήμ. 191, σ. 198, αρ. λιθ. 191.

³³ H. Collitz, *Sammlung der griechischen Dialekt – Inschriften*, τ. 2, Gottingen 1899, Νο 2962, σ. 928 – 929: Σε επιγραφή των πρώτων μετά Χριστό αιώνων κάποιος Υπαταίος ονομάζεται «Θεσσαλός». Ν. Ι. Γιαννοπούλου, «Υπάτη, Νέαι Πάτραι. Βυζαντινά αρχαιολογήματα», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας*, 7 (1918) 442: «Τότε, εν μεγίστη ακμή ούσης της πόλεως και θεωρουμένης ως πρωτεύουσας απάσης της Θεσσαλίας...». Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου (αρχιμανδρίτου), ό.π., σ. 28: «Η Υπάτη θεωρείτο κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους ως η πρωτεύουσα της όλης Θεσσαλίας, εκτεινομένης τότε μέχρι της Οίτης». Ο Απουλήιος καλεί την Υπάτη «πόλιν της Θεσσαλίας». Apuleii, *Metamorphoses* A; 5: «Comperto itaque Hypatae, quae civitas cunctae Thessaliae antepollet». Αποκαλώντας την ο Απουλήιος «Το άνθος της Θεσσαλίας», υπονοεί ότι επρόκειτο για την πιο σπουδαία πόλη της Θεσσαλίας. Βλ. Απουλήιου, *Χρυσός Γαΐδαρος*, Bell, λογοτεχνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1998, σ. 23 και 41. «Λουκιανού, *Λούκιος ή όνος I*: «και πως έτυχον και άλλοι απιόντες ες Ύπατα πόλιν Θετταλίας». Δημ. Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», *Υπάτη* 17 – 19 (Ιούνιος 1987 – 1988) 117.

³⁴ Οι σπουδαιότερες Ιουδαϊκές παροικίες στη Θεσσαλία και Στερεά Ελλάδα ήταν αυτές της Λαρίσης, των Τρικάλων, της Λαμίας, των Πλαταιών, και των Θηβών. Ι. Γ. Βορτσέλα, *Φθιώτις*, ό.π., σ. 266. Περί της Ιουδαϊκής κοινότητας της Υπάτης βλ. Ν. Ι. Γιαννοπούλου, «Υπάτη, Νέαι Πάτραι. Βυζαντινά αρχαιολογήματα», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας*, 7 (1918) 453 – 458. Του ιδίου, «Συμβολαί εις την ιστορίαν των ιουδαϊκών παροικιών εν τη ανατολική ηπειρωτική Ελλάδι» *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 7 (1930) 254 – 255, όπου και παραπομπές σε σχετικές εργασίες. Του ιδίου, «Συμβολαί εις την ιστορίαν των ιουδαϊκών παροικιών

Οι Ιουδαίοι που κατοικούσαν στην Υπάτη παρέμειναν στην πόλη καθ' όλο το μεσαίωνα και επί Τουρκοκρατίας μέχρι και την Ελληνική Επανάσταση, οπότε και έφυγαν από την περιοχή (1828). Το ότι αυτοί υπήρξαν πολυάριθμοι βεβαιώνεται κι από τις Ιουδαϊκές επιγραφές που ανευρέθηκαν εκεί³⁵. Διασώζονταν άλλοτε επίσης και κάποια ερείπια θολωτού οικήματος επιμήκους σχήματος, που θεωρείτο στην Υπάτη ως Συναγωγή και βρισκόταν προς τη δυτική πλευρά της Υπάτης, κοντά στη μέχρι σήμερα αποκαλούμενη *Εβραϊκή συνοικία*. Στα δυτικά της πολίχνης αναφέρεται επίσης η θέση *Εβραϊκά μνήματα*³⁶. Τη μεγαλύτερή της ακμή η Ιουδαϊκή παροικία γνώρισε την περίοδο της Ρωμαϊκής εποχής και ιδίως στα χρόνια της διάδοσης του χριστιανισμού, όταν διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στην κοινωνική ζωή της πόλης.

Ο ιστορικός της Ρούμελης Ι. Γ. Βορτσέλας γράφει: *Κατά τους χρόνους τούτους εισεχώρησαν εις την Ελλάδα παντοίαι ανατολικά λατρείαι, πολυάριθμοι δε Ιουδαίων εμπόρων και καπήλων παροικίας απάντωσιν εν τοις μεγάλοις εμπορίοις της Ελληνικής Χερσονήσου, οίτινες εισίν εν ταυτώ πανταχού τα ορμητήρια της του Χριστιανισμού διαδόσεως. Μία των παροικιών τούτων απαντά και εν Υπάτη*³⁷.

εν τη ανατολική ηπειρωτική Ελλάδι», *Χρονικά* 105 (Μάρτιος – Απρίλιος 1989) 8 – 9. Βλ. επίσης Θεοκτίστου Λαϊνά, «Ίδρυσις της Εκκλησίας Ν. Πατρών – Υπάτης», 4 (1958) 208 – 209, 373.

³⁵ Βλ. Ν. Ι. Γιαννοπούλου, «Η Υπάτη κατά την αρχαιότητα», ό.π., σ. 638, όπου αναφέρει: «Ότι ήσαν πολυάριθμοι Ιουδαίοι εν Υπάτη βεβαιούσι και αι εν αυτή ανευρισκόμεναι Ιουδαϊκαί επιγραφαί, δύο τοιαύταις ανεύρον εγώ εν Υπάτη τον Ιούνιον του 1897». Ο ίδιος Θεσσαλός αρχαιολόγος επίσης αναφέρει: «Εσώθησαν εν Υπάτη δύο επιγραφαί Εβραϊκαί δι' Εβραϊκών χαρακτήρων, ων η μια δυστυχώς είναι λίαν εφθαρμένη, ενετετοιχισμένη εν τω υπερθύρω έσωθεν της εις το δυτικόν άκρον της Υπάτης κειμένης κρήνης του Βοεβόδα, η δε ετέρα είναι άνωθεν της θύρας του Χριστιανικού νεκροταφείου ευαναγνώστως μεν, αχρονολόγητος δε.» Ν. Ι. Γιαννοπούλου, «Συμβολαί εις την ιστορίαν των ιουδαϊκών παροικιών εν τη ανατολική ηπειρωτική Ελλάδι», *Χρονικά*, ό.π., σ. 8 – 9.

³⁶ Ν. Ι. Γιαννοπούλου, ό.π., σ. 9.

³⁷ Ι. Γ. Βορτσέλας, *Φθιώτις, η προς Νότον της Όθρουος ήτοι Απάνθισμα ιστορικών και γεωγραφικών ειδήσεων από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τα καθ' ημάς*, ό.π., σ. 225.

Κεφάλαιο 2

Η διάδοση του χριστιανισμού και η ίδρυση εκκλησίας στην Υπάτη. Η επισκοπή και μετέπειτα μητρόπολη των Νέων Πατρών (Υπάτης) στα βυζαντινά χρόνια μέχρι την περίοδο της Φραγκοκρατίας

2.1 Ο εκχριστιανισμός της Υπάτης. Η ίδρυση εκκλησίας και επισκοπής από τον απόστολο Ηρωδίωνα (64 μ.Χ.)

Η διδασκαλία του Ευαγγελίου του Χριστού άρχισε να εξαπλώνεται σε ολόκληρο τον τότε γνωστό κόσμο με το κήρυγμα των αποστόλων και είχε ως στόχο την πνευματική ανάταση και την ηθική τελειοποίηση των ανθρώπων, δημιουργώντας παράλληλα νέα ήθη, έθιμα και σχέσεις στη ζωή τους. Η μεγάλη εμπορική και οδοιπορική επικοινωνία άλλωστε που είχε αναπτυχθεί κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους, συνεπικουρούσε στη διάδοση της μεγάλης αυτής θρησκευτικής κίνησης που ξεκίνησε από την Παλαιστίνη.

Η Ελλάδα, χώρα του κλασσικού ωραίου και της αιώνιας ψυχικής ενατένισης προς τα άνω, βαπτισμένη στα νάματα της διδασκαλίας των φιλοσόφων της που κατά καιρούς ήκμασαν σ' αυτή, ήταν μια από τις χώρες που ασπάσθηκε την υπερφυσική θεία διδασκαλία του χριστιανισμού. Οι Έλληνες προετοιμασμένοι πνευματικά, χάρις στη φιλοσοφική ιδέα περί θεού που είχαν διδάξει οι πιο βαθυστόχαστοι εκπρόσωποι του προχριστιανικού ανθρώπινου πνεύματος με προεξάρχοντα το Σωκράτη και το μεγάλο ιδεαλιστή της ανθρωπότητας, τον Πλάτωνα, διείσδυσαν στο βαθύτατο πνεύμα της χριστιανικής κοσμοθεωρίας. Η ελληνική γλώσσα υπήρξε το κύριο εκφραστικό μέσο για την επακριβή μετάδοση των θείων δογμάτων της διδασκαλίας του χριστιανισμού και την πλήρη κατάληψή τους από την ανθρώπινη νόηση.

Η Στερεά Ελλάδα υπήρξε μεταξύ των πρώτων περιοχών που διαδόθηκε ο Χριστιανισμός, καθώς δέχτηκε μια πλειάδα αποστόλων που δίδαξαν εκεί. Σ' αυτό συνετέλεσε αποφασιστικά ο δυναμικότερος των Αποστόλων, ο Παύλος. Ο ίδιος, το 53 μ.Χ., επί της εποχής του αυτοκράτορα Κλαυδίου, άρχισε τη μεγάλη του πορεία από τα Ιεροσόλυμα στις Ελληνικές χώρες. Παράλληλα απέστειλε μαθητές του στις σπουδαιότερες πόλεις της Ελλάδας για να κηρύξουν τα λόγια του Κυρίου. Με την εντολή του *Πορευθέντες εις τον κόσμον άπαντα κηρύξατε το ευαγγέλιον πάση τη κτίσει* (Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον ΙΒ', 23), άρχισαν τις άοκνες προσπάθειές τους οι απόστολοι, έτσι ώστε να αποτελέσει η χριστιανική πλέον Ελλάδα το θρησκευτικό κέντρο της ανθρωπότητας, όπως και κατά την κλασσική εποχή αποτελούσε σπουδαίο κέντρο ειδωλολατρίας με το δωδεκάθεο του Ολύμπου και τον αιώνιο ναό της

ανθρωπότητας Παρθενώνα, που δεν είναι παρά μια ειλικρινής αφιέρωση της ανθρώπινης ψυχής προς το θείο³⁸.

Ο εκχριστιανισμός της Υπάτης τοποθετείται στα μέσα του 1^{ου} μ.Χ. αι. Σύμφωνα με την παράδοση σχετίζεται με τον Απόστολο **Ηρωδίωνα**, συγγενή και συνεργάτη του Απόστολου των εθνών Παύλου, που ανήκε στον ευρύτερο κύκλο των 70 μαθητών του Κυρίου και κήρυξε το Ευαγγέλιο εκεί, ιδρύοντας μια από τις πρώτες αποστολικές Εκκλησίες στην περιοχή. Η παράδοση επίσης αναφέρει ότι ο Ηρωδίων, συνεπικουρούμενος από τους μαθητές του, κήρυξε το Ευαγγέλιο και στις γύρω περιοχές (Φθιώτιδα, Αιτωλία, Ευρυτανία και Θεσσαλία) με ορμητήριο πάντα την Υπάτη, που ανέδειξε σε καθοδηγητικό κέντρο εξάπλωσης του Χριστιανισμού. Γι' αυτό και χαρακτηρίζεται ο Ευαγγελιστής της Φθιώτιδας και θεμελιωτής των τοπικών Εκκλησιών, όχι μονάχα εκεί αλλά και σε άλλες περιοχές της Στερεάς Ελλάδας³⁹.

Ο χρόνος έλευσης του Ηρωδίωνα στην Υπάτη δεν καθίσταται δυνατό να καθοριστεί επακριβώς. Θα πρέπει όμως να προσδιορισθεί μετά τη Β' αποστολική περιοδεία του Παύλου στην Ελλάδα κατά την οποία ιδρύθηκαν οι τοπικές Χριστιανικές Εκκλησίες, είτε από τον ίδιο είτε από συνεργάτες του. Προκρίνοντάς την από όλες τις άλλες Θεσσαλικές πόλεις, ο Παύλος όρισε στην πολυάνθρωπη τότε Υπάτη τον Ηρωδίωνα, όπως ο ίδιος αναφέρει στην προς Ρωμαίους επιστολή του: *Ασπάσασθε Ηρωδίωνα, τον συγγενή μου* (Παύλου, *Προς Ρωμαίους Επιστολή*, 16, 11)⁴⁰, για να φέρει το μήνυμα της νέας θρησκείας και να αποκηρύξει τις ειδωλολατρικές συνήθειες των κατοίκων της περιοχής.

³⁸ Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, «Η ίδρυσις της εκκλησίας Νέων Πατρών - Υπάτης», Περιοδ. *Φθιώτις*, 4 (Μάιος - Αύγουστος 1958) 207 - 208. Για τον απόστολο Ηρωδίωνα επίσης βλ. Ό.π., σ. 373 - 374. Δημ. Αλ. Μηνογιάννη, «Απόστολος Ηρωδίων», *Υπάτη* 5 (1981) 30 - 40.

³⁹ Τα έως τώρα ευρήματα, όπως πρωτοχριστιανικά σύμβολα, ψηφιδωτά κ.ά. αλλά κυρίως το παλαιοχριστιανικό βαπτιστήριο (4^{ου} - 6^{ου} αι.) με τετράλοβη - τετράφυλλη κτιστή κολυμβήθρα και σημαντικότετη διακόσμηση με ψηφιδωτά δάπεδα στους διαδρόμους γύρω από την κολυμβήθρα, που βρέθηκε μετά από ανασκαφές στην Υπάτη (1980), αποδεικνύουν το σημαντικό ρόλο που διαδραμάτισε η Υπάτη στον εκχριστιανισμό ολόκληρης της περιοχής με την παρουσία, τη διδασκαλία του Ευαγγελίου και το μαρτύριο μετέπειτα του αγίου Ηρωδίωνα. Για το βαπτιστήριο της Υπάτης που σαν κι αυτό υπάρχουν 5 ή 6 σε όλο τον κόσμο βλ. Αικατερίνης Καλαντζή - Σμπυράκη, «Το παλαιοχριστιανικό βαπτιστήριο της Υπάτης και άλλα βαπτιστήρια του αυτού τύπου στις χώρες της Μεσογείου», Εισήγηση στο Πανελλήνιο Συνέδριο «*Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό*», Υπάτη (8 - 10 Μαΐου 2009).

⁴⁰ Ιωάννη Αντ. Παναγιωτόπουλου, «Ο άγιος Ηρωδίων και το ζήτημα της Επισκοπής Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό*», Αθήνα 2011, σ. 326, υποσ. 28, όπου πρβλ. *Ασπάσασθε τους εκ των Αριστοβούλων. και Ηρωδίωνα τον συγγενή μου. και τους εκ των Ναρκίσσου, τους όντας εν Κυρίω (Catena*

Ελάχιστες είναι οι ιστορικές μαρτυρίες που έχουμε στη διάθεσή μας για τον Ηρωδίωνα, δεν μας παρέχουν τα απαραίτητα εκείνα στοιχεία ώστε να σχηματίσουμε μια πλήρη εικόνα για την καταγωγή, μόρφωση, προσωπικότητα και γενική του δράση. Αγνοούμε δηλαδή, εάν προερχόταν από Ιουδαϊκή ή ελληνική οικογένεια και ασπάσθηκε αλληλοδιαδόχως τον Ιουδαϊσμό - χριστιανισμό· θα μπορούσαμε όμως να εικάσουμε, από το γεγονός ότι στάλθηκε να διδάξει σε μια χώρα καθαρά εθνική όπου μιλιόταν η ελληνική γλώσσα, ότι θα πρέπει να είχε γνώση των ηθών, εθίμων και της γλώσσας που επικρατούσαν σ' αυτή⁴¹.

Εκτός από την παράδοση, που η Εκκλησία θεωρεί ισόκυρη και ισότιμη, τα «ACTA SANCTORIUM»⁴², μας πληροφορούν ότι ο Ηρωδίων υπηρετούσε τους Αποστόλους· *ministrabat ille omnibus Apostolis*. Αυτόν μετέπειτα χειροτονούν επίσκοπο των Νέων Πατρών – Υπάτης *nox episcopum Novarum Patrarum creatunt*. Παρόμοιες πληροφορίες για τον ιεραπόστολο Ηρωδίωνα, μας παρέχει επίσης το συναξάριο της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως (I' αι.): *Και μνήμην του αγίου Ηρωδίωνος ενός των εβδομήκοντα. Ούτος ακολουθών τοις αγίοις αποστόλοις διηκόνει αυτοίς εν άπασιν, ως Χριστού μαθητής του ειπόντος· «Ο θέλων είναι πρώτος έστω πάντων διάκονος» [Μάρκ. 9,35] Μετά δε ταύτα χειροτονήθη υπ' αυτών επίσκοπος Νέων Πατρών*⁴³. Αλλά και με μικρή παραλλαγή επίσης σύντομο συναξάριο Μηνιαίου της Εκκλησίας αναφέρει: *Τούτων ο μεν Ηρωδίων, ου ο Απόστολος ο μέγας μέμνηται Παύλος, τοις αγίοις διηκόνει άπασι. Μετά δε ταύτα υπ' αυτών*

ad Romanos: J. A. Cramer, *Catena Graecorum partum in novum Testamentum*, Oxford 1844 (1967), τ. 4, σ. 521 [Oxford University Press]· Ιωάννη Χρυσόστομου, *Ερμηνεία εις την προς Ρωμαίους επιστολήν*, PG 60, 670· Θεοδώρητου Κύρρου, *Ερμηνεία της προς Ρωμαίους*, PG 82, 221.

⁴¹ Βλ. Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, «Η ίδρυσις της εκκλησίας Νέων Πατρών - Υπάτης», Περιοδ. *Φθιώτις*, Λαμία, 18 (Νοέμβριος – Δεκέμβριος 1958) 373.

⁴² *Acta Sanctorum*: πράξεις των Αγίων. Σειρά Μηνιαίων που εμπεριέχουν όλους τους μάρτυρες του Χριστού των επί μέρους εκκλησιών, κατά πληροφορίες, που κρατούσαν σημείωση από τα μαρτύρια και το θάνατο των αγίων τους. Οι διηγήσεις τους που διασώθηκαν μέχρι των ημερών μας απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή καθώς αναμιγνύουν πραγματικότητα, θρύλο και μυθικά στοιχεία. Για παράδειγμα αναφέρεται σ' αυτά, όχι στην κυρίως διήγηση αλλά σε συμπληρωματικές ειδήσεις που είναι αναμειγμένες με θρύλους και φαντασία, ότι ο Ηρωδίων χρημάτισε επίσκοπος στην Ταρσό της Λυκίας, όπου και υπέστη μαρτυρικό θάνατο, γεγονός που είναι αναληθές. Οι πράξεις των Αγίων εκδόθηκαν τον 19^ο αι. σε τόμους στην Λατινική γλώσσα. Βλ. Θεοκτ. Λαϊνά, «Εκκλησία Ν. Πατρών – Υπάτης», *Φθιώτις*, αρ. τεύχους 19, τ. 5 (1959) 50- 51.

⁴³ Βλ. H. Delehaye, *Propylaeum ad Acta Sanctorum, Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxellis 1902, mensis Martius, μηνί τω αυτώ KZ', Μαρτ. 27^ο, σ. 564.

χειροτονείται Πρεσβύτερος, εἶτα Επίσκοπος Νέων Πατρών⁴⁴. Σύμφωνα λοιπόν και με αυτό ο Ηρωδίων χειροτονείται αρχικά πρεσβύτερος και μετέπειτα επίσκοπος της πόλης. Η χειροτονία του ως επισκόπου Νέων Πατρών αναφέρεται και στο Συναξαριστή του αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτη, όπου ο Ηρωδίων φέρεται και ως ακόλουθος του Αποστόλου Πέτρου: *Ούτος ἦτον ἕνας ἀπό τους εβδομήκοντα μαθητάς του Κυρίου, ἀκολουθῶν εἰς τους Αγίους Αποστόλους, ὡς μάλιστα εἰς τον Κορυφαῖον Πέτρον, και γενόμενος συνεργός του κηρύγματος του Ευαγγελίου. Ἐπειτα χειροτονηθεὶς επίσκοπος Νέων Πατρῶν ἐδίδασκεν...*⁴⁵. Η μαρτυρία αυτή κατατίθεται και από τον Τύρου Δωρόθεο περί του Ηρωδίωνος *ου αυτού μέμνηται εν τη προς Ρωμαίους (ο Απόστολος), ος και επίσκοπος Παταρών (Πατρῶν) ἐγένετο*⁴⁶. Άλλωστε το γεγονός ότι η οργάνωση της Εκκλησίας κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους ήταν επισκοπική (κάθε τοπική Εκκλησία και ευχαριστιακή σύναξη είχε επικεφαλής τον επίσκοπό της) καθιστά την παράδοση που θέλει ως πρώτο επίσκοπο της Υπάτης τον Ηρωδίωνα να μην απέχει πολύ από την πραγματικότητα⁴⁷.

Με το ιεραποστολικό του κήρυγμα ο Ηρωδίων προσείλκυσε πολλούς εθνικούς στη χριστιανική πίστη, αλλά συγχρόνως και εξ αιτίας αυτού απέκτησε πλήθος εχθρών μεταξύ κυρίως των Ιουδαίων που διέμεναν στην Υπάτη, *οι οποίοι ἐνέβλεπον εἰς την ἐμφανισθεῖσαν χριστιανικὴν θρησκείαν την προδοσίαν της θρησκείας των πατέρων των, ἐνεκα της στενῆς ἀντιλήψεως εἰς ἣν εἶχον περιπέσει συνεπεία της τυπικοφανατικῆς διδασκαλίας Φαρισαίων και Γραμματέων*⁴⁸. Αυτοὶ τον διέβαλαν ἀπό φθόνου και φόβου για τα προσωπικά τους συμφέροντα στις ἐπίσημες ἀρχές, προβάλλοντας τα γνωστά ἐπιχειρήματα με βάση τα οποία ἐκδιώχθησαν ὅλοι οἱ Μάρτυρες του Χριστοῦ, με ἀποτέλεσμα να μαρτυρήσει με λιθοβολισμό και να θανατωθεῖ τελικά με ἀποκεφαλισμό ἀπό εθνικούς χριστιανομάχους κατοίκους. Το μαρτύριο του Ηρωδίωνος θα πρέπει να τοποθετηθεῖ μεταξύ των ἐτῶν 64 – 74 μ.Χ. ἐπὶ Νέρωνος.

Η κηρυγματική δραστηριότητα του αγίου Ηρωδίωνος, ἰδρυτὴ και επισκόπου της τοπικῆς ἐκκλησίας της Υπάτης, ὡπως και ο τρόπος του μαρτυρίου του περιγράφεται ἀπό τον συναξαριστὴ χαρακτηριστικά ὡς

⁴⁴ Μηνιαῖον του Ἀπριλίου, Ἐκδοσις της Ἀποστολικῆς Διακονίας της Ἑλλάδος, Ἐν Ἀθήναις 1970, σ. 37.

⁴⁵ Νικοδήμου Αγιορείτου, *Συναξαριστὴς των Δώδεκα μηνῶν ἐνιαυτοῦ*, Τόμος Β', ἐν τη τυπογραφίᾳ Πάνου Θεοδοσίου του ἐξ Ἰωαννίνων, ἐν Βενετίᾳ 1819, σ. 244. Εἰς τὴν ΚΗ' του Μαρτίου.

⁴⁶ Δωρόθεος, *Περὶ των Ὁμαθητῶν*: (Ψευδο)δωρόθεος, *Σύγγραμμα ἐκκλησιαστικόν περὶ των Ὁμαθητῶν του Κυρίου* Schermann Theodor, *Prophetarum vitae fabulosae*, Leipzig MCMVII (1907), σ. 138¹⁵⁻¹⁶.

⁴⁷ Δημητρίου Β. Γόνη, «Σύντομο διάγραμμα της Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας της Φθιώτιδος», «Ἐκκλησιαστικά κειμήλια της Φθιώτιδος», Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Λαμιέων, σ. 15.

⁴⁸ Θεοκτ. Ἀθαν. Λαϊνά, «Ἐκκλησία Ν. Πατρῶν – Υπάτης», *Φθιώτις* 5 (1959) 50.

εξής: Ούτος ἦν εἰς των Εβδομήκοντα Μαθητῶν, και συνεπόμενος τοῖς Αποστόλοις, συνεργός αυτοῖς ἐτύγχανε του κηρύγματος· εἶτα και Επίσκοπος των Νέων χειροτονήθη Πατρῶν. Διδάσκων δε πολλούς και επιστρέφων προς Κύριον, παρά των Ιουδαίων, συστάντων αυτοῖς και των Εἰδωλολατρῶν, συνελήφθη, και ἐτύφθη σφοδρώς· οἱ μὲν γὰρ ἐτύπτον αὐτόν, οἱ δὲ λίθοις το στόμα συνέτριβον, ἄλλοι κατὰ κεφαλᾶς ἐπαῖον. Εἶτα, μαχαίρα οἱ θήρες ἀπέσφαζαν, και οὕτως ετελειώθη, την ψυχὴν εἰς χεῖρας Θεοῦ παραθέμενος⁴⁹.

Οἱ κάτοικοι της περιοχῆς τον τίμησαν ὡς Ἅγιο και Μάρτυρα και ἀνήγειραν προς τιμὴν του ομώνυμο ἱερό ναό – μια επιβλητικὴ παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ που καταστράφηκε⁵⁰. Σήμερα στην πόλη

⁴⁹ Κων. Χρ. Δουκάκη, *Ὁ Μέγας Συναξαριστής*, Ἐκδ. Δευτέρα, Μην. Μάρτιος, Τόμος Ἑκτος, Ὀρθόδοξοι Χριστιανικαὶ Ἐνώσεις, Αθήναι 1960, σ. 266. Επισημαίνεται ὅτι στο Μηνολόγιο του αυτοκράτορα Βασιλείου Β' (976 – 1025) γίνεται ἀναφορὰ στο πρόσωπο του ἁγίου, στον τόπο και στον τρόπο του μαρτυρίου του: *Και ἄθλησις του ἁγίου ἀποστόλου Ἡρωδίωνος, ἐνός των Ὁ'. Ἡρωδίων ο του Χριστοῦ Ἀπόστολος, υπήρχεν εἰς των εβδομήκοντα μαθητῶν· ἀκολουθῶν δε τοῖς ἁγίοις Αποστόλοις, συνήργει αυτοῖς εἰς το του Χριστοῦ κήρυγμα, δουλεύων αυτοῖς ἐν ἅπασι, και υποταττόμενος ὡς Χριστοῦ μαθητῆς του ἐιπόντος, ο θέλων εἶναι πάντων πρώτος, ἔστω πάντων δούλος και πάντων διάκονος. Μετά ταῦτα δε υπ' αὐτῶν χειροτονήθη Επίσκοπος πόλεως Νέων Πατρῶν και πολλούς ἐκ των Ἑλλήνων διδάσκων ἐπέστεφεν ἐπὶ τον Κύριον. Φθονήσαντες δε οἱ Ιουδαῖοι και ἐπισυστάντες ἐπ' αὐτόν μετὰ των εἰδωλολατρῶν ἐκράτησαν αὐτόν και ἐβασάνισαν ἰσχυρώς, οἱ μὲν τύπτοντες, οἱ δὲ λίθοις το στόμα συντρίβοντες, ἄλλοι ξύλοις κατὰ κεφαλὴν παῖοντες· εἶτα μαχαίρα ἀπέσφαζαν οἱ ἄνομοι, και ἄγριοι, και αἰμοβόροι θήρες, ὡσπερ κριόν ἐπίσημον· και οὕτω παρέδωκε την μακαρίαν αὐτοῦ ψυχὴν τῷ Κυρίῳ, δι' ὃν τον βίαιον υπέστη θάνατον. Μηνολόγιον Βασιλείου, PG 117, 373 C.*

⁵⁰ Τα λείψανα της παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς που μέχρι τη δεκαετία του 1960 ἦταν ορατά (εξαφανίστηκαν μετὰ την ἀνέγερση του Γυμνασίου - Λυκείου της πόλης), ἐντόπισε και το σχέδιό της ἀποτύπωσε ο Θεσσαλός ιστοριοδίφης ἀρχαιολόγος Νικόλαος Γιαννόπουλος, στα τέλη του 19^{ου} αἰ. Το σχέδιο του ναοῦ αὐτοῦ παραθέτει ἐπίσης ο ἀρχιτέκτονας – ἀρχαιολόγος και βυζαντινολόγος Ἀναστάσιος Ὀρλάνδος στο ἔργο του: *Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ της Μεσογειακῆς λεκάνης* (Αθήνα 1952). Βλ. Δημ. Ζ. Σοφιανού, *Ἱστορικὴ ἀναδρομὴ στην Ἐκκλησία και στο τοπικὸ Ἀγιολόγιο της Υπάτης*, Ἀνάτυπο ἀπὸ το 42^ο – 45^ο τεύχος του περιοδικοῦ 'Υπάτη', Αθήνα 2001, σ. 36. Βλ. ἐπίσης Κων. Κοτσύλη, «Ἡ ἐκκλησία του Ἁγίου Γεωργίου στην Υπάτη και ο τάφος του σεβαστοκράτορος Νέων Πατρῶν Ἰωάννου Β' Ἀγγέλου Κομνηνοῦ Δούκα», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Ἡ Υπάτη στην ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, την ἐκκλησιαστικὴ τέχνη και τον ἐλλαδικὸ μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Διοργανωτές: Ἱερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης, Ἐκδ. Ἱ. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 248. Σε υποσημείωση της σελίδας αὐτῆς ο Ὑπαταῖος ἐρευνητῆς ἀναφέρει ὅτι ὑπάρχει ἐξαιρετικῆς σημασίας μελέτη για την ἐκκλησία του ἁγίου Ἡρωδίωνα του αἰμμηστοῦ καθηγητῆ Δημ. Ἱ. Πάλλα, «Ἡ ἐκκλησία του Ἁγίου Ἡρωδίωνος στην Υπάτη», *Ἀντίδωρον πνευματικόν. Τιμητικὸς τόμος ἐπὶ τη 50ετηρίδι ἐπιστημονικῆς δράσεως και τη 40ετηρίδι καθηγεσίας και ἐκκλησιαστικῆς δράσεως Γερασίμου Ἰω. Κονιδάρη*, Αθήνα 1981, σ.σ. 652 – 657 (Ἰδιαίτερη ἀνατύπωση, Αθήνα 2002)

υπάρχει μικρότερος ναός προς τιμή του⁵¹. Η μνήμη του⁵² τιμάται στις 28 Μαρτίου⁵³, στις 8 Απριλίου⁵⁴, στις 10 Νοεμβρίου⁵⁵ και με τον κύκλο των εβδομήντα στις 4 Ιανουαρίου⁵⁶. Συντιμάται και με τους τοπικούς αγίους της Ι. Μ. Φθιώτιδος την Κυριακή πριν τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου⁵⁷. Στις 28 Μαρτίου η μνήμη του τιμάται με τον όσιο Ιλαρίωνα τον Νέο,

⁵¹ Παπαναγιώτου Δ. Τριανταφύλλου, *Ιστορία και μνημεία της Φθιώτιδος*, Αθήναι 1971, σ. 225. Κοτσίλη Ι. Κωνσταντίνου, *Η Αγία Υπάτη*, Λαμία 1922, σ. 4 – 5.

⁵² Η μνήμη του πολύ ενωρίς εισήχθη στο επίσημο εορτολόγιο της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας και το σύντομο συναξάριό του καταχωρήθηκε στο Κωνσταντινοπολιτικό Συναξάριο, στις 27 Μαρτίου, έργο συμπληρωματικό του Ι΄ αι. Την ίδια ημέρα συνεορτάζεται η μνήμη της αγίας Ματρώνας εκ Θεσσαλονίκης, του αγίου Κηρύκου του εν Άπρω, του οσίου Ιλαρίωνος ηγουμένου μονής Πελεκητής, του αγίου Ευτυχίου επισκόπου και του αγίου Ακακίου επισκόπου Μελιτινής. Η. Delehay, *Propylaeum ad Acta Sanctorum, Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ό.π., στ. 564 (όπου σύντομο συναξάριο του αποστόλου Ηρωδίωνος). Βλ. Δημ. Ζ. Σοφianού, *Ιστορική αναδρομή στην Εκκλησία και στο τοπικό Αγιολόγιο της Υπάτης*, ό.π., σ. 35.

⁵³ Η μνήμη του Ηρωδίωνος καταχωρείται στα μηνιαία της Εκκλησίας στις 28 Μαρτίου μαζί με τη μνήμη του αγίου Ιλαρίωνος του Νέου. Εκεί υπάρχει και σύντομο συναξάριό του ελαφρά διαφορετικό από το Κωνσταντινουπολιτικό, που θεωρείται ότι είναι το παλαιότερο και αυθεντικότερο. Στο μηνιαίο του Μαρτίου, προηγούνται οι 12 σύλλαβοι ιαμβικοί στίχοι: «Ρόδον νοητόν ών σαφώς Ηρωδίων,

Ξίφει τρυγηθείς, αύθις ανθεί εν πόλω».

Βλ. Μηνιαίον του Μαρτίου ΚΗ΄, Έκδοσις της Αποστολικής Εκκλησίας της Ελλάδος, Εν Αθήναις 1970, σ. 111. Στις 28 Μαρτίου καταχωρίζεται επίσης η μνήμη του αγίου Ηρωδίωνος, με τους ίδιους στίχους διασκευασμένο σε δημώδη γλώσσα, στο Συναξαριστή του αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτη. Βλ. Νικοδήμου Αγιορείτου, *Συναξαριστής των Δώδεκα μηνών ενιαυτού*, ό.π., σ. 244 (όπου αναφέρεται το προαναφερθέν δίστιχο). Κων. Χρ. Δουκάκης, *Μέγας Συναξαριστής*, ό.π., σ. 266. Λαγγή Ματθαίου αρχιμ., *Ο Μέγας Συναξαριστής της Ορθόδοξου Εκκλησίας*, τ. Γ΄, Αθήναι 1973⁴, σ. 525 – 526. Δημ. Ζ. Σοφianού, ό.π., σ. 35.

⁵⁴ Του αγίου Ηρωδίωνος, του οποίου η μνήμη αναγράφεται σε παλαιούς κώδικες και στις 8 Απριλίου, υπάρχει σύντομο συναξάριο με μικρές παραλλαγές από το Κωνσταντινουπολιτικό και του Μηνιαίου του Μαρτίου, όπου προηγούνται οι εξής 12 σύλλαβοι ιαμβικοί στίχοι: Ευαγγελίου τον καλόν δραμών δρόμον

Ηρωδίων κάλλιστον ήρατο στέφος.

Βλ. Νικοδήμου Αγιορείτου, ό.π., σ. 270. Η. Delehay, *Propylaeum ad Acta Sanctorum, Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, υπ., mensis Aprilis, Μηνί τω αυτώ Η΄ σ. 591, Λαγγή Ματθαίου αρχιμ., ό.π., τ. Δ΄ σ. 174 – 175.

⁵⁵ Νικοδήμου Αγιορείτου, ό.π., τ. Α΄, σ. 252 – 253. Η. Delehay, *Propylaeum ad Acta Sanctorum, Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ό.π., mensis November, Μηνί τω αυτώ Ι΄, σ. 209. Λαγγή Ματθαίου αρχιμ., ό.π., τ. ΙΑ΄, σ. 298 – 299.

⁵⁶ Νικοδήμου Αγιορείτου, ό.π., τ. Α΄, σ. 7. Λαγγή Ματθαίου αρχιμ., ό.π., τ. Α΄, Αθήναι 1973⁵, σσ. 81 – 91.

⁵⁷ Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 2001, σ. 909. Βλ. Μοναχού Μωϋσέως Αγιορείτου, *Οι Άγιοι της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, Έκδ. Ι. Μητροπ. Φθιώτιδος, Λαμία 2002, σ. 26.

ηγούμενο της μονής της Πελεκητής. Στις 8 Απριλίου συνυμνείται με τους αποστόλους Ασύγκριτο, Φλέγοντα, Ρούφιο, Ερμή, Επαφρά και Άγαβο από τον υμνογράφο Ιωσήφ⁵⁸ και από τον υμνογράφο ιερομόναχο Αθανάσιο Σιμωνοπετρίτη μαζί με τους άλλους Φθιωτείς αγίους⁵⁹. Στις 10 Νοεμβρίου τιμάται μετά των αγίων αποστόλων Ολυμπά, Εράστου, Σωσιπάτρου, Τερτίου και Κουάρτου κ.ά. Αναφέρεται και ως Ρωδίων και Ροδίων⁶⁰. Θα πρέπει εδώ να επισημανθεί ότι το όνομα του Ηρωδίωνος και οι διάφορες παραλλαγές του (Ροδανός, Ρώδης και τα θηλυκά Ηρωδιώνη, Ροδανή) απαντώνται ως βαπτιστικά ονόματα συχνά στην Υπάτη, από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας και έως σήμερα, που ενισχύει την πεποίθηση της δίκαιας σύνδεσής του με την πόλη της Υπάτης.

Η ιερά ακολουθία⁶¹ που είχε γραφεί προς τιμήν του από άγνωστο χριστιανό ποιητή, με σαφήνεια αναφέρει ότι αυτός μαρτύρησε και θανατώθηκε στην Υπάτη από Ιουδαίους και εθνικούς. Δύο τροπάρια της ιεράς αυτής ακολουθίας καταδεικνύουν ότι ο Ηρωδίων υπήρξε επίσκοπος, μάρτυρας και πολιούχος της Εκκλησίας των Νέων Πατρών – Υπάτης: α) *Αίματι του μαρτυρίου την ιερωσύνην κατεποίκιλας ιερομάρτυς Απόστολε· τω γαρ περυγίω του ιερού παρεστώς, Θεόν Λόγον εκήρυξας Δημιουργόν όντα του παντός· όθεν υπό Ιουδαίων λιθοβοληθείς ουρανίων θαλάμων ηξιώσας. Πανεύφημε· Ηρωδίων Χριστόν τον Θεόν ικέτευε, του σωθήναι τας ψυχάς ημών*⁶² και β) *«Των Υπαταίων η πόλις κέκτηται σε ποιμένα και πολιούχον θείον και κινδύνων παντοίων ρύστην και φρουρόν σε Ηρωδίων σοφέ, ευχαρίστως τιμάσα σε, αλλ' εκδυσώπει απαύστως υπέρ αυτής, διασώζεσθαι αλώβητα*⁶³.

Το συναξάριο της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως (του μήνα Απριλίου) που περιλαμβάνει τον Απόστολο Ηρωδίωνα μεταξύ των πρώτων επισκόπων – μαρτύρων, τον αναφέρει ως μαρτυρήσαντα εν

⁵⁸ Μηνιαίον του Απριλίου, Έκδοσις της Αποστολικής Διακονίας της Ελλάδος, Εν Αθήναις 1970, σ. 35 – 37. Μηνιαίον του Απριλίου, Εκδόσεις «Φως», Αθήναι 1977, σ. 60 – 66.

⁵⁹ Ασματική Ακολουθία Φθιωτών Αγίων, Έκδοσις Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήναι 1995.

⁶⁰ Λαγγή Ματθαίου αρχιμ., ό.π., τ. Γ', σ. 526.

⁶¹ Η πρώτη αυτή ακολουθία, που ο συντάκτης της είναι άγνωστος και εκδόθηκε από τον εκλιπόντα ιερέα της Υπάτης Αθανάσιο Λαϊνά, παρουσίαζε πολλές ατέλειες. Έτσι ανέλαβε ο Επιμελητής του περιοδικού *ΥΠΑΤΗ* Θεόκτιστος Λαϊνάς να εκδόσει νέα ακολουθία του Αγίου Ηρωδίωνος. Αυτή κυκλοφόρησε το 1980. «Εποικήθη εν Αγίω Όρει υπό Γερασίμου Μοναχού Μικραγιαννανίτου υμνογράφου της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας». Η ακολουθία είχε την έγκριση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος και συμπεριλαμβάνεται στη σειρά: *ΦΘΙΩΤΙΚΗ ΑΓΙΟΛΟΓΙΑ*, αριθ. 2. Δημ. Αλ. Μηνιογιάννη, ό.π., σ. 96.

⁶² Βλ. Οικ. Αθανασίου Λαϊνά, *Ιερά Ακολουθία του Αγίου Ηρωδίωνος*, Υπάτη 1929, σ. 16.

⁶³ Ό.π., σ. 15.

Πάτραις της Αχαΐας⁶⁴. Στον κανόνα που αφιέρωσε ο Ιωσήφ ο Υμνογράφος (9^ο αι.) στον Ηρωδίανα επίσης υπάρχει σύγχυση στην πηγή και παρέχεται η εντύπωση ότι αναφέρεται στην Πάτρα⁶⁵. Προφανώς η αναφορά δεν γίνεται στην πόλη της Πελοποννήσου, όπως κάποιος που δεν είναι ειδήμων θα μπορούσε να εικάσει αλλά στην πόλη των Νέων Πατρών – Υπάτης, καθώς στους αιώνες της Ρωμαϊκής κατάκτησης ολόκληρη η Ρούμελη συμπεριλαμβανόταν στην Αχαΐα και Αχαΐα ονομαζόταν ολόκληρη η Ελλάδα εκτός της Μακεδονίας. Πρωτεύουσα της Επαρχίας της Αχαΐας ήταν η Κόρινθος, σπουδαίο εκκλησιαστικό κέντρο και λόγω της αποστολικής καταγωγής της Εκκλησίας της και λόγω της πολιτικής σημασίας της πόλης. Στην άλλη Επαρχία, τη Μακεδονία, ξεχώρισαν οι επισκοπές των αποστολικών Εκκλησιών των Φιλίππων, της Βεροίας και ιδιαίτερα της Θεσσαλονίκης που εξελίχθηκε σε κυρίαρχη μεταξύ όχι μόνο των Εκκλησιών της Μακεδονίας αλλά και όλων των Ελληνικών περιοχών. Αυτό θα συμβεί επί εποχής Μ. Κωνσταντίνου, όταν θα γίνει διαίρεση του Ρωμαϊκού κράτους και πάλι και η χερσόνησος του Αίμου θα γίνει μια Επαρχία με το όνομα Ανατολικό Ιλλυρικό (*Praefectura Praetorio per Illyricum*) και δύο διοικήσεις, αυτές της Δακίας και της Μακεδονίας στην οποία συγχωνεύτηκε και η παλαιά Επαρχία της Αχαΐας. Έτσι με το όνομα Μακεδονία θα εννοείται ολόκληρη η σημερινή Ελλάδα με την Κρήτη και τα νησιά. Στις περιοχές αυτές άρχισε να γίνεται η διοικητική οργάνωση της Εκκλησίας της Ελλάδος στις πέντε μητροπόλεις του Ανατολικού Ιλλυρικού που περιλάμβαναν πιο μικρές επισκοπές, αυτές της Θεσσαλονίκης, της Λαρίσης, της Κορίνθου, της Γορτύνης και της Νικοπόλεως, αργότερα και της Ρόδου. Η μητρόπολη Θεσσαλονίκης είχε εξέχουσα θέση μεταξύ αυτών, ενώ οι άλλες είχαν εξάρτηση από αυτή. Κάθε μητρόπολη είχε τη δική της σύνοδο επισκόπων με πρόεδρο το μητροπολίτη και όλοι οι μητροπολίτες συγκροτούσαν σύνοδο κάτω από το μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, διαμορφώνοντας έτσι το διοικητικό θεσμό «Εξαρχία της Θεσσαλονίκης» που υπαγόταν στον πάπα της Ρώμης, διότι το Ανατολικό Ιλλυρικό ήταν Επαρχία του Ρωμαϊκού κράτους. Μάλιστα ορισμένοι ερευνητές ομιλούν για τη δημιουργία από τον πάπα βικαριάτου στη Θεσσαλονίκη με το μητροπολίτη της (βικάριο)

⁶⁴ H. Delehay, *Propylaeum ad Acta Sanctorum, Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae*, σελ. 591, στήλη Α₂, mensis Aprilis μηνί τω αυτώ Η' «Μνήμη των Αγίων αποστόλων Ηρωδίωνος, Αγάβου και Ρούφου. Τούτων ο μεν Ηρωδίων, ού ο μέγας Απόστολος μέμνηται Παύλος, επίσκοπος εν Πάτραις της Αχαΐας εγένετο».

⁶⁵ Μηνιαίον του Απριλίου, Έκδοσις της Αποστολικής Διακονίας της Ελλάδος, Εν Αθήναις 1970, σ. 35 – 36. Για τον κανόνα του Ιωσήφ στη «Μνήμη των αγ. αποστόλων εκ των εβδομήκοντα, Ηρωδίωνος, Αγάβου, Ρούφου, Ασυγκρίτου, Φλέγοντος και Ερμού» Βλ. επίσης Ευτ. Ι. Τωμαδάκη, *Ιωσήφ ο υμνογράφος. Βίος και έργον*, εν Αθήναις 1971, σ. 154 – 155.

τοποτηρητή της Αποστολικής Εκκλησίας της Ρώμης, προκειμένου αυτός να ενισχύσει τη δικαιοδοσία του πάνω στις Εκκλησίες του Ανατολικού Ιλλυρικού.

Η επισκοπή της Υπάτης – Νέων Πατρών καθώς και οι άλλες επισκοπές της Φθιώτιδος ανήκε, όπως βέβαια και οι υπόλοιπες επισκοπές του Ανατολικού Ιλλυρικού (ολόκληρης της Βαλκανικής χερσονήσου με εξαίρεση τη Θράκη) στο Πατριαρχείο της Παλαιάς Ρώμης⁶⁶. Η οργάνωση της Φθιώτιδας σε επισκοπές εμφανίζεται μετά το τέλος των διωγμών, την έκδοση του διατάγματος των Μεδιολάνων (313) και την επικράτηση της ανεξιθρησκίας στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Κατά τους χρόνους της πλήρους επικράτησης του χριστιανισμού, τότε που παρατηρείται αύξηση και άνθηση των επισκοπικών εκκλησιών στην Ελλάδα, η Επισκοπή Υπάτης – Νέων Πατρών παρουσιάζει και αυτή την οριστική της διάρθρωση και ακμή. Όλες οι επισκοπές της Φθιώτιδας που ένα μεγάλο μέρος της ανήκε τότε στη Θεσσαλία⁶⁷, εξαρτιόταν από δύο εκκλησιαστικά κέντρα την εποχή εκείνη: Την Αθήνα (αρχικά από την Κόρινθο) και τη Λάρισα. Η επισκοπή της Υπάτης, καθώς και οι επισκοπές Λαμίας – Ζητουνίου, Εχιναίου ή Εχίνου, Εζερού, Θαυμακού (Δομοκού), Γαρδικαίας–Κρεμαστής Λάρισας (Πελασγίας) εξαρτιόταν από τη Μητρόπολη Λαρίσης, ενώ στη Μητρόπολη Αθηνών ήκμασαν οι επισκοπές Διαυλείας και Ταλαντίου και των Θερμοπυλών (η μετέπειτα Μενδενίτσης)⁶⁸. Αυτό φαίνεται και στα μεταγενέστερα Τακτικά (Notitiae Episcopatum).

⁶⁶ Γ. Ι. Κονιδάρη, *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ελλάδος*, τ. 1, Εν Αθήναις 1954 – 1960, σ. 503 – 536. Βλ. Ι. Φειδά, *Ιστορικοκανονικά προβλήματα περί την λειτουργίαν του θεσμού της πενταρχίας των πατριαρχών*, II, Αθήναι 1970, σ. 75 – 104. Βλ. Δημητρίου Β. Γόνη, «Η βυζαντινή Υπάτη», *Υπάτη* 17 – 19 (Ιούνιος 1987 – Ιούνιος 1988) 132.

⁶⁷ Στην επαρχία της Θεσσαλίας, που ανήκε στην υπαρχία του Ιλλυρικού και κυβερνιόταν από ηγεμόνα (praeses), υπαγόταν και η Υπάτη. Ο Συνέκδημος του Ιεροκλέους, που θεωρείται σημαντικό έργο πολιτικής Γεωγραφίας για τους προ του 535 μ.Χ. δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολιών γι' αυτό. Στον κατάλογο των Θεσσαλικών πόλεων του Ιεροκλέους η Υπάτη κατέχει την 6^η θέση (μετά τις πόλεις Λάρισσα, Δημητριάς, Θήβαι, Εχίνος και Λαμία). Ιεροκλέους, *Συνέκδημος*, έκδ. Ε. Honigmann, *Le Synkdemos d' Hierokles et l' opuscule géographique de Georgios de Chypre*, Bruxelles 1939, No 642, 1 και 7, σ. 16.

⁶⁸ Σημ. Κάποιες από τις αναφερθείσες επισκοπές της Φθιώτιδας εμφανίστηκαν σε μεταγενέστερους χρόνους και κάποιες άλλες απορροφήθηκαν κατά καιρούς από άλλες.

2.2 Η παρουσία της μητρόπολης των Νέων Πατρών – Υπάτης κατά τους βυζαντινούς χρόνους μέχρι την περίοδο της Φραγκοκρατίας (1204 μ.Χ.)

Η επισκοπή της Υπάτης – Νέων Πατρών που η ίδρυσή της, όπως ήδη προαναφέρθηκε, ανάγεται στους αποστολικούς χρόνους περί τα μέσα της πρώτης εκατονταετηρίδας, μαρτυρείται επίσημα μεταγενέστερα με την ίδρυση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, όταν επίσκοποι της εμφανίζονται να λαμβάνουν μέρος σε διάφορες τοπικές και Οικουμενικές Συνόδους της εκκλησίας. Μαρτυρείται αρχικά στη Σύνοδο της Σαρδικής, (343 – 344), της σημερινής Σόφιας, όπου εμφανίζεται να συμμετέχει ο επίσκοπος της Υμέναιος (*Himenaeus* ή *Himonus* ή *Hypeneris* όπως αναφέρεται σε λατινική πηγή)⁶⁹. Το έτος 422 σε επιστολή του Πάπα Βονιφατίου (28/12/418 – 4/9/422) μνημονεύεται ο επίσκοπος Υπάτης Πausανίας⁷⁰. Στα πρακτικά επίσης της Γ΄ Οικουμενικής Συνόδου που συνεκλήθη το 431 μ.Χ. στην Έφεσο της Μικράς Ασίας από το Θεοδόσιο Β΄ μετά την προτροπή του πατριάρχη Κων/λεως Νεστορίου και εκτέλεσε εργασίες υπό την προεδρία του πατριάρχου Αλεξανδρείας Κυρίλλου με στόχο την «καταδίκη της αιρέσεως του Νεστοριανισμού» και δευτερευόντως του Πελαγיאισμού⁷¹, προσυπογράφει μαζί με τους άλλους συνεδρεύοντες επισκόπους ο ίδιος αυτός επίσκοπος (ο Πausιανός) ως επίσκοπος της Εκκλησίας Υπάτης και εκπρόσωπος αυτής⁷². Από τη μητρόπολη Λαρίσης παρέστησαν στη Σύνοδο: ο Λαρίσης Βασίλειος, ο Δημητριάδος Μάξιμος, ο Καισαρείας της Θεσσαλίας Θεόκτιστος, ο Φθιωτικών Θηβών (Νέας Αγχιάλου) Δίων, ο Λαμίας Σεκούνδος (αναφέρεται και Σεκουνδιανός), ο Εχίνου ή Εχιναίου Θεόδωρος, ο επίσκοπος Θεσσαλικών Σαλτών (Φαρσάλου) Περρέβιος

⁶⁹ J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, τ. 3, Graz 1960, στ. 38E, 46E, 47A, τ. 6, στ. 220 C. Η Σύνοδος της Σαρδικής εξέδωσε 21 κανόνες. Δημητρίου Β. Γόνη, «Σύντομο διάγραμμα της Εκκλησιαστικής Ιστορίας της Φθιώτιδος», ό.π., σ. 16.

⁷⁰ Α. Π. Αβραμέα, *Η βυζαντινή Θεσσαλία μέχρι του 1204. Συμβολή εις την ιστορικήν γεωγραφίαν*, εν Αθήναις 1974, σ. 200.

⁷¹ Ο Νεστόριος εμφανίστηκε στη Ρωμαϊκή (Βυζαντινή) αυτοκρατορία μετά την καταδίκη του Αρειανισμού και οι ακόλουθοί του αρνούσαν τον όρο *Θεοτόκος* για τη μητέρα του Χριστού θεωρώντας πως «υπό ανθρώπου Θεόν τεχθήναι αδύνατον». Η σύνοδος καταδίκασε τη διδασκαλία αυτή και αναθεμάτισε τις κακοδοξίες. Επικύρωσε επίσης την καταδίκη του Πελαγיאισμού, ως είχε αποφασιστεί και σε άλλες τοπικές συνόδους πρωτύτερα (Καρχηδόνα 411 και 418). Οι οπαδοί του Πελάγιου θεολογούσαν πως ο άνθρωπος είναι δυνατόν να σωθεί χωρίς τη συνεργεία της θείας χάριτος. Αναλυτικότερα για Νεστόριο βλ. Βλασίου Ιω. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Τρίτη Έκδοση, Αθήναι 1997, σ. 594 – 597, 729 κι αλλού, ενώ για Πελαγיאισμό, ό.π., σ. 556 – 562.

⁷² J. D. Mansi, *Πρακτικά Συνόδων*, τ. IV, έκδοσις 1901, σ. 1259.

καθώς και ο Υπάτης Πausανίας⁷³. Η ευρεία συμμετοχή των επισκόπων της μητρόπολης Λαρίσης στη Σύνοδο αυτή και η ενιαία στάση τους απέναντι στη διδασκαλία του Νεστορίου προσχωρώντας στην παρασυναγωγή των υποστηρικτών του, δείχνουν αφενός την άριστη οργάνωση της μητρόπολης και αφετέρου την εξ ίσου καλή λειτουργία της τοπικής Συνόδου, που προφανώς συνεκλήθη για την αντιμετώπιση του θέματος αυτού πριν από την αναχώρηση των επισκόπων για την Έφεσο. Τελικά η όλη στάση του Πausανίου απέναντι στο ζήτημα τον οδήγησε σε παραίτηση⁷⁴.

Το έτος 732/733 υπήρξε καθοριστικό για τη μελλοντική τύχη του Ανατολικού Ιλλυρικού και κατά συνέπεια των επισκοπών της Φθιώτιδος, καθώς αυτό αποσπάται από τον πάπα και περιέρχεται και εκκλησιαστικά στο Πατριαρχείο της Νέας Ρώμης, της Κωνσταντινούπολεως. Η βασικότερη αιτία της νέας εκκλησιαστικής κατάστασης βρίσκεται στην εικονομαχική κρίση που αναπτύχθηκε κατά τον 8^ο αι. με τον τότε αυτοκράτορα Λέοντα Γ', τον επιλεγόμενο Ίσαυρο (717 - 741) και υπήρξε και η αφορμή της υπαγωγής του Ανατολικού Ιλλυρικού στον πατριάρχη Κων/λεως. Αυτός συγκάλεσε το 730 Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη που αποδέχτηκε τις απόψεις του αλλά προκάλεσε την αντίδραση μοναχών, κληρικών και λαϊκών, ακόμα και του πατριάρχη Γερμανού (715 – 730) και του πάπα της Ρώμης Γρηγορίου Β' (715 – 731) που καταδίκασαν την εικονομαχική του πολιτική⁷⁵. Τότε εκδηλώθηκε στα ελληνικά εδάφη αντίδραση που δεν ήταν μόνο ιδεολογική, αλλά πήρε τη μορφή ένοπλης επανάστασης, της επανάστασης των Ελλαδικών (727), όπως την αποκαλούν βυζαντινές πηγές. Επικεφαλής των Ελλαδικών στρατευμάτων και του στόλου των Κυκλάδων που συμμετείχαν στο κίνημα αυτό ήταν κάποιος Κοσμάς, ως υποψήφιος αυτοκράτορας, ο «τουρμάρχης» της Ελλάδος Αγαλλιανός και ο συνεργάτης του Στέφανος.

⁷³ Πρβλ. E. Gerland – V. Laurent, *Corpus Notitiarum Episcopatum Ecclesiae Orientalis Graecae*. Vol. Ier Les listes Conciliaires (Die Genesis der Notitia Episcopatum). I. Synode de Gabadius (394) et II. Concile d'Éphèse (431), Fascicule II, Bruges (Belgique) 1936, No 46, 224 – 230, σ. 46, 89. Α. Π. Αβραμέα, *Η βυζαντινή Θεσσαλία μέχρι του 1204. Συμβολή εις την ιστορικήν γεωγραφίαν*, ό.π., σ. 45, 200.

⁷⁴ Δημητρίου Β. Γόνη, «Η βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 131.

⁷⁵ Η κατάσταση αυτή που αποτέλεσε και την αιτία της εκκλησιαστικής έριδας μεταξύ Ρώμης και Κων/λης επί αιώνες παρέμεινε έτσι μέχρι τη Ζ' Οικουμενική Σύνοδο το 787 που συγκάλεσε η αυτοκράτειρα Ειρήνη κι έγινε με τη συμμετοχή εκπροσώπων της Ρώμης, ενώ η οριστική αποκατάσταση των εικόνων έγινε το 843 από Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη που συγκάλεσε η Θεοδώρα, σύζυγος του Θεόφιλου, μαζί με τον Πατριάρχη Μεθόδιο. Μετά τις εικονομαχικές έριδες παρουσιάζεται ισχυροποίηση του μοναχισμού και αυξημένη επιρροή της Εκκλησίας στο κράτος, χωρίς να αποδυναμωθεί η κεντρική πολιτική εξουσία (τουλάχιστον την περίοδο των Μακεδόνων). Αναλυτικότερα βλ. Βλασίου Ιω. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Α', ό.π., σ. 791- 803.

Η επανάσταση αυτή τελικά απέτυχε, καθώς σε ναυμαχία κοντά στην Κωνσταντινούπολη οι Ελλαδικοί ηττήθηκαν κατά κράτος και τελικά η ανατροπή του εικονομάχου αυτοκράτορα δεν επιτεύχθηκε⁷⁶. Η Ρώμη τάχθηκε με το μέρος των εικονοφίλων. Η Σύνοδος που συγκάλεσε στο Βατικανό ο πάπας Γρηγόριος Γ΄ (731 – 741) το Νοέμβριο του 731, καταδίκασε την πολιτική αυτή του Λέοντος εναντίον της λατρείας των εικόνων. Το γεγονός αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να θεωρήσει ο Λέων το όλο εκκλησιαστικό θέμα με δικούς του όρους και να αποσπάσει τη Δυτική εκκλησία των περιοχών Κάτω Ιταλίας και Ανατολικού Ιλλυρικού από τον πάπα⁷⁷, πριν οι αποφάσεις της Συνόδου γίνουν γνωστές και εφαρμοστούν. Έτσι προσαρτώντας τις προαναφερθείσες περιοχές στο θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως, σταμάτησε κάθε επιρροή της Ρώμης σ' αυτές.

Την περίοδο εκείνη υπήχθη και η επισκοπή της Υπάτης στη διοικητική δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κων/λεως όπως και οι άλλες μητροπόλεις και επισκοπές του Ανατολικού Ιλλυρικού. Η εκκλησιαστική της εξάρτηση από την Κωνσταντινούπολη, όπου ανήκε και πολιτικά, άνοιξε μια νέα σελίδα για την τοπική εκκλησιαστική ιστορία.

Έως τα χρόνια του Ιουστινιανού (525 – 567) και λίγο αργότερα η επισκοπή ονομαζόταν 'Εκκλησία Υπάτης', αλλά από τον ΣΤ΄ αι.⁷⁸ και

⁷⁶ Θ. Κορρέ, «Το κίνημα των Ελλαδικών», *Βυζαντικά* 1 (1981) 37 – 49. Ι. Φειδά, *Εκκλησιαστική ιστορία*, τ. Α΄, Αθήνα 1997, σ. 774.

⁷⁷ Ο Λέων ο Γ΄ για να εκδικηθεί την αντίδραση του παπικού θρόνου προσάρτησε την Απουλία, την Καλαβρία, τη Σικελία και τις επαρχίες του Α. Ιλλυρικού στο Πατριαρχείο Κων/λεως και δήμυσε τα παπικά κτήματα στη Ν. Ιταλία. Βλ. Ι. Φειδά, *Εκκλησιαστική ιστορία*, τ. Α΄, ό.π., σ. 778.

⁷⁸ Ο αιώνας αυτός ήταν αποφασιστικός για την Ελλάδα: Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός, για να προστατεύσει τα ελληνικά εδάφη από τις επιδρομές Ουνικών και Βουλγαρικών στιφών, προσπάθησε να οχυρώσει όλη την ελληνική χερσόνησο. Ο σύγχρονός του ιστορικός Προκόπιος περιγράφει το οχυρωματικό έργο του Ιουστινιανού στο έργο του «Περί Κτισμάτων». Εκεί αναφέρει ότι στη Θεσσαλία κτίστηκαν μικρά φρούρια, μεταξύ των οποίων και ένα στην Υπάτη. «Ούτω μεν Ιουστινιανός βασιλεύς τα εν Θερμοπύλαις ερύματα εκρατύναντο και πόλεων δι' απασών, αίπερ αυτών εκτός της χώρα εξικανούσιν ούσαι, ζυν επιμελεία πολλή τείχη ωκοδομήσατο ισχυρά, εν τε Σάκκω και Υπάτη και Κορακίοις και Ουννώ και Βαλέαις και τω καλουμένω Λεονταρίω». (Προκοπίου Καισαρέως, *Περί των του δεσπότη Ιουστινιανού Κτισμάτων*, IV, 2, έκδ. Βόννης, τ. III, Bonnæ 1838, σ. 271). Την εποχή του Ιουστινιανού έζησε και έγραψε ο γεωγράφος Ιεροκλής, που κατόπιν προφανώς παραγγελίας του αυτοκράτορα, συνέταξε στατιστικό πίνακα και σύντομη περιγραφή 64 επαρχιών και 212 πόλεων του Βυζαντινού κράτους με την επιγραφή «Συνέκδημος». Σε αυτόν αναγράφονται για τη Θεσσαλία τα εξής: «Επαρχία Θεσσαλίας υπό ηγεμόνα: πόλεις ιζ' - Λάρισσα, Δημητριάς, Θήβαι, Εχίναιον, Λαμία, Υπατα, Μητρόπολις, Τρίκκα, Γόμποι, Καισάρεια, Διοκλητιανούπολις, Φάρσαλος, Σαλτοβουραμίσιον, Σάλτυς, Ιόβιος, Νήσος Σκίαθος, Νήσος Πεπάρηθος». (Ιεροκλέους, *Συνέκδημος*, Εκδ. Parthey, Βερολίνο, 1866, σ. 8). Στο «Συνέκδημο» του Ιεροκλέους και στο «Περί Κτισμάτων» του Προκοπίου αναφέρεται για τελευταία

μετά και σε χρόνο που δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε επακριβώς, εναρμονιζόμενη με τη νέα ονομασία της πόλης που έγινε «Νέαι Πάτραι» προς αντιδιαστολή πιθανώς από τις Παλαιές Πάτρες της Πελοποννήσου, μετονομάστηκε σε επισκοπή των «Νέων Πατρών»⁷⁹. Στο σημείο αυτό παρενθετικά θα πρέπει να επισημάνουμε την εκτεταμένη χρονικά σιωπή των πηγών αναφορικά με την πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία της Υπάτης, που μπορεί να οδηγήσει σε διάφορες, ακόμα και αντικρουόμενες υποθέσεις, όπως ότι ο βίος της Υπάτης διακόπηκε μετά την άλωσή της από βαρβάρους επιδρομείς⁸⁰ και η αντίθετη υπόθεση ότι η πόλη ποτέ δεν έπεσε στα χέρια των βαρβάρων⁸¹ λόγω και των ισχυρών οχυρωματικών

φορά το όνομα Υπάτη, καθώς και το όνομα της Λαμίας. Από την εποχή αυτή (6^{ος} αι) και μέχρι τον 9^ο οι πόλεις αυτές δεν μνημονεύονται από κανένα συγγραφέα ιστορικό ή χρονογράφο. Βλ. Καλατζή – Συμπυράκη Αικατερίνη, «Η παρουσία της Υπάτης στην Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή εποχή», *Πρακτικά Φθιωτικού Συνεδρίου 2007*, σ. 460 – 461.

⁷⁹ Ο Συναξαριστής εσφαλμένα και κατ' αναχρονισμό, ως φαίνεται, λέγει τον Ηρωδίανα Επίσκοπον Νέων Πατρών, διότι η Υπάτη μετονομάστηκε «Νέαι Πάτραι» μετά τον 6^ο μ.Χ. αι. Βλ. Θεοκτ. Α. Λαϊνά, «Διατί Υπάτη, Νέαι Πάτραι και Πατρατζίκιον», *Φθιώτις* 4 (1958) 128 - 129.

⁸⁰ Είναι δυνατόν κάποιος να δεχθεί ότι η πόλη της Υπάτης έπεσε στα χέρια των Σλάβων. Υπάρχει γι' αυτό μαρτυρία στο κείμενο του Χρονικού της Μονεμβασιάς: «Τω τετάρτω έτει της βασιλείας αυτού [Νικηφόρου] η Πατρών της Πελοποννήσου της πατρίδος ημών μετοικία από της Καλαυρών πόλεως του Ρηγίου ανεκομίσθη εις το αρχαίον πόλισμα των Πατρών, Εφυγαδεύθη γαρ ήγουν μετωκίσθη υπό των Σκλαυηνών έθνους πολέμω εφορησάντων Θεσσαλία τη Πρώτη και Δευτέρα και προσέτι Αινιάσι τε και Λοκροίς αμφοτέροις, Επικνημιδίους τε και Οζόλαις, και δη και τη Παλαιά Ηπειρω και Αττική και τη Ευβοία και Πελοποννήσω, και εκβαλόντων μεν τα εγγενή Ελληνικά έθνη και καταφθειράντων κατοικισθέντων δε αυτών...» (Cronaca di Monemvasia, έκδ. Iv. Duicen, Palermo 1976, στ. 98 – 107). Στο κείμενο αναφέρεται με σαφήνεια ότι και η περιοχή των Αινιάνων υπήρξε θύμα των σλαβικών επιδρομών, χωρίς ωστόσο να γίνεται μνεία για την τύχη των Υπαταίων κατά την επιδρομή. Εάν κάποιος κάνει την υπόθεση ότι ήταν η ίδια με την τύχη των κατοίκων των Πελοποννησιακών πόλεων θα μπορούσε να δεχθεί ότι οι κάτοικοι εγκατέλειψαν προσωρινά τις εστίες τους και εγκαταστάθηκαν σε άγνωστο ασφαλές μέρος, δίνοντας έτσι και κάποια εξήγηση στη μετονομασία της Υπάτης σε Νέες Πάτρες τον Θ' αιώνα. Πρβλ. Στ. Ι. Κουρούση, «Αίνος – Αιν(ε)ιάνες», *Αθηνά* 77 (1978 – 1979) 198, ορθά υποστηρίζεται ότι η δοτική Αινιάσι του σχολίου του Αρέθα στο χρονογραφικό του πατριάρχη Νικηφόρου δεν αναφέρεται ούτε στον Αίνο ούτε στην πόλη Αίνεια του Θερμαϊκού κόλπου. Απλά με αυτή ο συγγραφέας θέλει να καταστήσει σαφές ότι την επίθεση των Σκλαυηνών δέχτηκε και η περιοχή των Αινιάνων «κατά τον άνω ρουν του Σπερχειού· διότι παρ' αυτοίς αναφέρει την Θεσσαλίαν, τους Λοκρούς Επικνημιδίους και Οζόλας κ.ά. χώρας και ανθρώπους γειτονούντας προς τους Αινιάνας και υποστάντας και αυτούς την Σλαβικήν επιδρομήν». Βλ. σχετικά Δημητρίου Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», *Υπάτη* 17 – 19 (Ιούνιος 1987 – Ιούνιος 1988) 120 (υποσημ.)

⁸¹ Η στάση των Ελλαδικών στρατευμάτων και του στόλου των Κυκλάδων το έτος 726 που στρεφόταν κατά της εικονομαχικής πολιτικής του Λέοντος του Γ',

έργων που είχε κάνει ο Ιουστινιανός γύρω από αυτή και την ακρόπολη της, όταν την ενέταξε με τη στενή έννοια στο αμυντικό σύστημα της Ελλάδας, αλλά συνέχισε κανονικά την ιστορική της πορεία μέχρι και την περίοδο της Φραγκοκρατίας.

Για πρώτη φορά πάντως μνημονεύεται με το νέο όνομα (Νέαι Πάτραι) επίσημα σε πηγές το Θ΄ αι.⁸² Στα Πρακτικά Συνόδου που συνεκλήθη στην Κωνσταντινούπολη το 879⁸³, επί βασιλείας Βασιλείου Α΄ του Μακεδόνα (867 – 886) και πατριαρχίας Φωτίου (858 – 867 και 877 – 886) υπογράφει «Λέων Νέων Πατρών»⁸⁴. Το νέο όνομά της «Νέαι Πάτραι» συνόδευσε εδώ το όνομα του επισκόπου της. Επί βασιλείας Λέοντος του Σοφού (886 - 912), η επισκοπή των Νέων Πατρών - Υπάτης φέρεται αποσπασμένη από τη μητρόπολη Λαρίσης και προηγμένη σε μητρόπολη⁸⁵. Είναι γνωστό ότι κατά την περίοδο εκείνη εκτός από τις

δείχνει ότι στην Ελλάδα δεν είχαν κυριαρχήσει οι Σλάβοι, όπως υποστηρίζουν ορισμένοι συγγραφείς και ότι τα βυζαντινά στρατεύματα ήλεγχαν την κατάσταση σ' αυτή. Δημητρίου Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 120 – 121. Πρβλ. Θ. Κορρέ, «Το κίνημα των Ελλαδικών», ό.π., σ. 37 – 49. Ι. Ε. Καραγιαννοπούλου, *Ιστορία βυζαντινού κράτους*, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 134. Γ. Ι. Κονιδάρι, *Εκκλησιαστική ιστορία της Ελλάδος*, τ. 1, εν Αθήναις 1954 – 1960, σ. 535.

⁸² Στο Τακτικό του Βασιλείου του εξ Ιαλιμβάνων, που συνετάχθη το Θ΄ αι. (εκτιμάται ότι συντάχθηκε μεταξύ των ετών 845 – 869), απαντάται μητροπολίτης Νέων Πατρών, μεταξύ των μητροπολιτών, που αποσπάστηκαν από τη ρωμαϊκή διοίκηση και υπήχθησαν στο θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως. G. Parthey, *Hieroclis Synecdemus et Notitiae graecae episcopatum, Accedunt Nili Doxapatrui Notitia patriarchatum et Locorum nomina immutata*, Berlin 1866, Notitia 1, 520 – 529, σ. 74. Πρβλ. Α. Π. Αβραμέα, *Η βυζαντινή Θεσσαλία*, ό.π., σ. 52.

⁸³ Στα Πρακτικά της ψευδοόγδοης Οικ. Συν. Κων/λης το 879 μ.Χ., επί Βασιλείου Α΄ Μακεδόνα μνημονεύεται και η Λαμία ως *Ζητούνι*. Αναφέρεται «Γεώργιος Επίσκοπος Ζητούνιου» (J. D. Mansi, *Πρακτικά Συνόδων*, τόμ. XVII, σ. 373). Η λέξη Ζητούνι προερχόταν από το σλάβικο *Zadum*=πέρα από το ποτάμι]. Βλ. Καλατζή – Σμπυράκη Αικατερίνη, «Η παρουσία της Υπάτης στην Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή εποχή», ό.π., σ. 461.

⁸⁴ Θεοκτ. Αθ. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Φθιώτις* 5 (Λαμία 1959) 231(τεύχ. 22), 327 (τεύχ. 23 – 24), όπου αναφέρεται ότι ο ιεράρχης αυτός φέρεται στα Πρακτικά της ΣΤ΄ Οικουμενικής Συνόδου ή κατ' άλλους στα Πρακτικά της Ογδής Οικουμενικής Συνόδου: «Λέοντος Νέων Πατρών Επισκόπου». Πρβλ. J. D. Mansi, *Πρακτικά Συνόδων*, τ. XVII & XVIII, σ. 376.

⁸⁵ Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Φθιώτις* 5 (1959) 231, υποσ. 9: «Ο τίτλος του Μητροπολίτου απαντά το πρώτον εις τους κανόνας της Α^{ης} οικουμενικής Συνόδου και απεδόθη εις τους επισκόπους των μεγάλων επισκοπικών επαρχιών, οι οποίοι ήδρευον εις την πρωτεύουσαν των επαρχιών». Δημητρίου Β. Γόνη, «Η βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ.134, Του ιδίου: «Ιστορικό διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: «Η Υπάτη στην Εκκλησιαστική Ιστορία, την Εκκλησιαστική Τέχνη και τον Ελλαδικό μοναχισμό»*, Υπάτη (8 – 10 Μαΐου 2009), Αθήναι 2011, σ. 23, όπου αναφέρεται ότι πιθανότατα η προαγωγή αυτή της επισκοπής Νέων Πατρών σε μητρόπολη, εάν λάβουμε υπόψη μας και την πρακτική που επικρατούσε στο

άλλες διοικητικές διαρθρώσεις που έγιναν, συνέβησαν και σε κάποιες εκκλησιαστικές μεταβολές, όπως είναι η ίδρυση νέων μητροπόλεων, μεταξύ των οποίων κι αυτή των Νέων Πατρών. Αναμφισβήτητα στην προαγωγή της επισκοπής Νέων Πατρών σε μητρόπολη συνετέλεσε και το γεγονός ότι η εκκλησία της Υπάτης ήταν αποστολική, επειδή την ίδρυσε και την τίμησε ένας απόστολος, όπως ήταν ο Ηρωδίων. Η αποστολικότητα ενός επισκοπικού θρόνου έπαιζε σημαντικό ρόλο στην ανάδειξή του σε μητρόπολη, ακόμα και σε πατριαρχείο, κι έτσι μπορούσε να κατοχυρώσει την προαγωγή αυτή. Την αποστολικότητα αυτή την είχαν άλλωστε τονίσει οι πατριάρχες Ρώμης, Κων/λεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων. Στην Εκκλησιαστική Ιστορία του Νικηφόρου Καλλίστου (ΙΔ', Κεφ λθ') αναγράφεται ως πρώτος μητροπολίτης *Συμεώνης ο Νέων Πατρών την μετάθεσιν έσχεν εις Λαοδικεΐαν*⁸⁶. Η μετάθεση αυτή τοποθετείται το 886 μ.Χ., διότι κατά το έτος αυτό συμπίπτει η πατριαρχία του Φωτίου με τη βασιλεία του Λέοντος του Σοφού, οι οποίοι μνημονεύονται στην προαναφερθείσα Εκκλησιαστική Ιστορία. Το γεγονός ότι η Εκκλησία στη Λαοδικεΐα είχε τάξη μητροπόλεως συνεπάγεται ότι κατά τους χρόνους εκείνους και η Εκκλησία Νέων Πατρών Υπάτης ήταν μητρόπολη, ώστε να μετατεθεί ο Συμεώνης σ' άλλη μητρόπολη ίση. Το 886 επίσης η Εκκλησία των Νέων Πατρών φέρεται σε Υποτύπωση του Λέοντος του Σοφού ως μητρόπολη και αναγράφεται και η σειρά που κατείχε στην τάξη Πρωτοκαθεδρίας των υποκείμενων στον Οικουμενικό θρόνο Κων/λεως μητροπόλεων⁸⁷.

Λόγω της σύγχυσης και της ασάφειας που επικρατεί στα Τακτικά, δηλαδή στον κατάλογο των υποκείμενων στον Οικουμενικό θρόνο Κων/λεως μητροπόλεων και αρχιεπισκοπών με τη σειρά που έχουν στην

Βυζάντιο, συνδέεται με κάποια σημαντική εκκλησιαστική προσωπικότητα της περιοχής, που κατόρθωσε να πείσει τις πολιτικές και εκκλησιαστικές αρχές της Κωνσταντινούπολης να προχωρήσουν σε τέτοια μεταβολή, αντίθετη προφανώς με τα συμφέροντα του μητροπολίτη Λαρίσης και να την αποσπάσουν από τη δικαιοδοσία του. Αυτό εξηγείται και από το γεγονός ότι η νέα μητρόπολη είχε σχετικά μικρή έκταση και ουσιαστικά τα όριά της δεν ξεπερνούσαν εκείνα της παλαιάς επισκοπής.

⁸⁶ Βλ. Ιωάννου Γ. Βορτσέλα, *Φθιώτις*, Φωτοτυπική έκδοσις του αρχετύπου και προσθήκαι (Πρόλογος Χαρ. Θ. Μηχιώτη), Εκδ. Κασταλία, Αθήνα 1907, σ. 275. Θεοκτ. Α. Λαϊνά «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Φθιώτις* 5 (1959) 231. Αρχ. Θεοφίλου Σιμοπούλου, *Η ΥΠΑΤΗ Η Εκκλησία – Μητρόπολις αυτής Λόγιοι και συγγραφείς Μητροπολίται*, ό.π., σ. 89, 111 (μεταφορά από επιστολή του Κ. Σάθα προς τον Ειρηναίο, δευθυντή και συντάκτη του Αττικού Ημερολογίου του Κ. Σάθα, του έτους 1869, όπου δημοσιεύει και τον κώδικα της μητρόπολης Νέων Πατρών του 1650).

⁸⁷ Η μητρόπολη Νέων Πατρών κατείχε την 51^η θέση στη σειρά Πρωτοκαθεδρίας των υποκείμενων στον Οικουμενικό θρόνο Κων/λεως μητροπόλεων. Βλ. Δημ. Ζ. Σοφιανού, *Ιστορική Αναδρομή στην Εκκλησία και στο τοπικό Αγιολόγιο της Υπάτης*, (Ανάτυπο από το 42^ο – 45^ο Τεύχος του περιοδικού «ΥΠΑΤΗ»), Αθήνα 2001, σ. 34.

τάξη Πρωτοκαθεδρίας⁸⁸ καθώς και της έλλειψης ουσιαστικών μαρτυριών, το ζήτημα της έκτασης και της διαίρεσης της μητρόπολης δεν έχει πλήρως αποσαφηνισθεί. Στις ημέρες μας η κριτική έκδοση των Τακτικών του πατέρα Jean Darrouzès (*Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*) που έγινε το 1979 θεωρείται από ειδικούς αρκετά αξιόπιστη για να οδηγεί την έρευνα σε ασφαλή μονοπάτια, προστατεύοντάς την από τα λάθη του παρελθόντος⁸⁹.

Στα Τακτικά αναφορικά με τις Νέες Πάτρες εμφανίζεται η εξής εικόνα σύμφωνα με την έκδοση του Jean Darrouzès, από όπου δίνονται και οι αριθμοί: Στο υπ` αριθμ. 4,491 εμφανίζεται ως μητροπολίτης Πατρών. Σε κάποιους κώδικες αναφέρεται επιπροσθέτως ότι γίνεται λόγος για τον Νέων Πατρών. Στα υπ` αριθμ. 7,684· 8,53· 9,555· 10,666· 11,52· 12,50· 15,50· 16,50 Τακτικά ο Νέων Πατρών κατέχει την 50ή θέση. Στο υπ` αριθμ. 13,735 κατέχει την 52α. Στο υπ` αριθμ. 14,58 κατέχει την 53η. Στα υπ` αριθμ. 17,62 και 18,62 κατέχει την 62α. Στο υπ` αριθμ. 19,68 κατέχει τη 49η. Στο υπ` αριθμ. 21,41 κατέχει την 36η. Στα υπ` αριθμ. 7,685· 9,556· 10,667 ο Νέων Πατρών εμφανίζεται να έχει μια επισκοπή, αυτή των Μαρμαριτζάνων. Στο υπ` αριθμ. 13,735 - 739 ο Νέων Πατρών εμφανίζεται να έχει υποκείμενες τρεις επισκοπές: των Μαρμαριτζάνων, της Αγίας και Βελλάς. Οι έδρες των επισκόπων είναι δύσκολο να καθοριστούν με βεβαιότητα. Η Μαρμαριτζάνα, τοποθεσία όπου θα πρέπει να τοποθετηθεί και η έδρα της ομώνυμης επισκοπής⁹⁰, ήταν πιθανότατα ένας οικισμός στην άνω κοιλάδα του Σπερχειού, δυτικά της Υπάτης και δεν πρέπει να συνδέεται με το σημερινό χωριό Μάρμαρα.

⁸⁸ Η Εκκλησία των Νέων Πατρών ως μητρόπολη μνημονεύεται στις Διατυπώσεις ή Έκθεση 'περί της τάξεως' των Μητροπόλεων που υπόκεινται στον Πατριάρχη Κων/λεως. Βλ. ενδεικτικά Γ. Α. Ράλλη, Μ. Ποτλή, *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων των τε αγίων και πανευφήμων αποστόλων και των ιερών οικουμενικών και τοπικών συνόδων και των κατά μέρος αγίων πατέρων*, τόμ. Ε', Αθήνα 1859, σ. 464, 474 και Ιεροκλ., εκδ. Parthey, ό.π., σ. 97 & σ. 127. Πρβλ. επίσης Γερασίμου Κονιδάρη, *Αι αρχιεπισκοπαί και μητροπόλεις του οικουμενικού Πατριαρχείου και η τάξις αυτών*, Αθήνα 1934.

⁸⁹ Οι αριθμοί των Τακτικών ανευρίσκονται στην έκδοση του J. Darrouzès, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes*, Paris 1981. Βλ. Δημ. Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 135 – 136. Του ίδιου: «Ιστορικό διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό», Υπάτη (8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 24.

⁹⁰ Ιωάννου Γ. Βορτσέλα, *Φθιώτις η προς Νότον της Όθρυος...*, ό.π., σ. 277. Ν. Ι. Γιαννοπούλου, «Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας», *Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού* 11 (1915) 209 - 210. Α. Π. Αβραμέα, *Η βυζαντινή Θεσσαλία*, ό.π., σ. 178 - 179. J. Koder – Fr. Hild, *Hellas und Thessalia*, Wien 1976 [Tabula Imperii Byzantini 1], σ. 215. Δημ. Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 136. Του ίδιου, «Ιστορικό διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», ό.π., σ. 25.

Για τις επισκοπές Αγίας και Βελλάς διατηρούμε επιφυλάξεις ως προς τη τοποθεσία τους. Πιθανότατα να είναι βάσιμη η άποψη που θέλει το μοναστήρι της ‘Οξυάς’ ή ‘της Αγίας’ ή ‘της Στάγιας’, δηλαδή του Αγίου Νικολάου του Νέου του εν Βουνένους που απέχει 600 μ. από το χωριό Στάγια και 32 χλμ από τη Σπερχειάδα (πρώην Αγά) να ήταν και έδρα του επισκόπου της Αγίας, σύμφωνα και με το εν λόγω Τακτικό. Κτισμένη σε ύψος 1050 μ της οροσειράς Βαρδουσιών - Τυμφρηστού η μονή πήρε την ονομασία της από την πίστη των κατοίκων που πήγαιναν ‘στα άγια’ – ‘Στάγια’ για να προσκυνήσουν τα άγια και ιερά λείψανα⁹¹. Άλλη εκδοχή δεν αποκλείει την πιθανότητα η επισκοπή Αγίας να υφίστατο στην περιοχή των Καμμένων Βούρλων, όπου βρίσκεται και η γνωστή μονή Αγία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος⁹². Για την επισκοπή Βελλάς δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία, ώστε να αποφανθούμε για την τοποθεσία της με βεβαιότητα⁹³. Δεν γνωρίζουμε επίσης εάν πρόκειται για προσθήκη δύο νέων επισκοπών ή για περαιτέρω κατάτμηση της ίδιας της μητρόπολης, αλλά πιθανολογούμε να συμβαίνει το πρώτο. Η πιθανότητα αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι οι επισκοπές αυτές εμφανίζονται κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μανουήλ Κομνηνού (1143 – 1180), όταν ιεράρχης της μητρόπολης των Νέων Πατρών ήταν ένας επιφανής μητροπολίτης, ο λόγιος Ευθύμιος Μαλάκης, που με την ισχυρή του προσωπικότητα και τις διασυνδέσεις του, είχε τη δυνατότητα να πείσει τον αυτοκράτορα και τον Οικουμενικό πατριάρχη να αυξήσουν τα όρια της μητρόπολής του κατά το χρόνο που βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη ως Συνοδικός⁹⁴.

Στα υπ` αριθμ. 7 και 10,668 - 672 Τακτικά υπάρχει κάποια σύγχυση σχετικά με τις αναγραφόμενες ως υποκείμενες στη μητρόπολη Νέων Πατρών επισκοπές. Αναφέρονται ως επίσκοποι: ο Γαζάλων, ο Κουτζιάγρου, ο Σιβίκτου και ο Βαριάνης⁹⁵. Πολλοί ερευνητές στο

⁹¹ Νικολάου Μητροπολίτου Φθιώτιδος, *Ιστορικά Εκκλησιαστικά Μνημεία της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, Εκδόσεις Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Λαμία 2003, σ. 148 – 149.

⁹² Α. Π. Αβραμέα, *Η βυζαντινή Θεσσαλία*, ό.π., σ. 177. J. Koder – Fr. Hild, *Hellas und Thessalia*, ό.π. σ. 168. Δημ. Γόννη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 136.

⁹³ Α. Π. Αβραμέα, *Η βυζαντινή Θεσσαλία*, ό.π., σ. 177. J. Koder – Fr. Hild, *Hellas und Thessalia*, ό.π., σ. 132. Δημ. Γόννη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 136.

⁹⁴ Δημ. Γόννη, «Ιστορικό διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», ό.π., σ. 24 – 25.

⁹⁵ Στο φ. 319^α του κώδικα 174 του 16^{ου} αιώνα της Μονής Βαρλαάμ των Μετεώρων που εκδόθηκε από τον βυζαντινολόγο Καθηγητή Νικόλαο Βέη (Ν. Α. Βέη, *Τα χειρόγραφα των Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων των αποκειμένων εις τας μονάς των Μετεώρων*, τόμος Β΄, *Τα χειρόγραφα της Μονής Βαρλαάμ*, έκδοση του Κ.Ε.Μ.Ν.Ε. της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήναι 1984, σ. 239) αναφέρεται «η τάξις πρωτοκαθεδρίας των Πατριαρχών, των μητροπολιτών, των τελούντων υπό τον θρόνον Κωνσταντινουπόλεως και των υπ` αυτούς επισκόπων».

παρελθόν έχουν δεχτεί ότι πράγματι οι επισκοπές αυτές υπάγονταν στη μητρόπολη των Νέων Πατρών και μερικοί από αυτούς προσπάθησαν να ταυτίσουν και την έδρα τους με τοποθεσίες του φθιωτικού και φωκικού χώρου⁹⁶. Από το 1937 όμως ο Καθηγητής της Πατρολογίας και της Ερμηνείας των Πατέρων Κωνσταντίνος Μπόνης (1905 – 1990) είχε αποφανθεί στη διδακτορική του διατριβή για τον Ευθύμιο Μαλάκη (*Ευθυμίου του Μαλάκη μητροπολίτου Νέων Πατρών (Υπάτης) [δεύτερον ήμισυ ιβ' εκατ.]*, Τα σωζόμενα, τ. Α', Θεολογική Βιβλιοθήκη, εν Αθήναις 1937, σ. 6) ότι οι επισκοπές αυτές ανήκαν στη μητρόπολη Ευχαΐτων που

Μεταξύ άλλων μνημονεύονται και οι εξής: Ν' «των Νέων Πατρών Ελλάδος: α' ο Γαζάλων, β' ο Κουτζιάγρων, γ' ο Σιβίκτου, δ' ο Βυρυάνης». Βλ. Βασίλη Κ. Σπανού, «Η Υπάτη σε Θεσσαλικά χειρόγραφα», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»*, Υπάτη (8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 372.

⁹⁶ Βλ. F. C. H. L. Rouqueville, *Voyage de la Grece*, τ. 4, Paris 1826², σ. 67 (Κουτζιάγρου, Σιβίκτου και Βαριάνης). Κ. Ν. Σάθα, *Χρονικόν ανέκδοτον Γαλαξειδίου, ή Ιστορία Αμφίσσης, Ναυπάκτου, Γαλαξειδίου, Λοιδορικού και των περιχώρων, από των αρχαιοτάτων μέχρι των καθ' ημάς χρόνων μετά προλεγομένων και άλλων ιστορικών, νυν πρώτος εκδιδόντος...*, εν ω προσήρηται πραγματεία και πίναξ ανεκδότων νομισμάτων του Μεσαίωνα, Αθήνησιν 1865, σ. 120 – 122. Ιωάννου Γ. Βορτσέλα, *Φθιώτις*, ό.π., σ. 275 – 277, όπου αναφέρεται ενδεικτικά: «Ο δε κατά τας αρχάς της παρελθούσης εκατονταετηρίδος περιηγηθείς την Ελλάδα Πουκεβίλ, άδηλον εις τίνας μαρτυρίας στηριζόμενος λέγει, ότι έδρα της επισκοπής Κουτσιάγρας ήτο το σημερινό χωριό Στίρφακα ή Στίγραφα, ως αυτό γράφει, της δ' επισκοπής Σιβίκτου το σημερινόν χωριδίον Άγιος Σώστης (Σπερχειάδος) ή Αγισυστίνη κατά' αυτόν, της δ' επισκοπής Βαριάνης το χωριόν Βαριμπόπη (Μακρακώμης), αλλά πιθανότερον φαίνεται μοι ότι ήτο το χωριόν Βαριάνη του δήμου Δωριέων, συμπεριλαμβανομένου και του χωριού Γραβιάς, ήτις υπό τινών και μέχρι σήμερον λέγεται κάτω Βάριανη. Το δ' όνομα Γαλάζων ο πολυΐστωρ Κ. Σάθας υποπτεύει μη είναι το Γαλαξειδίον». Υπάρχει επίσης αναφορά στο σύγγραμμα περί της τάξεως των μητροπόλεων του G. Parthey, *Hieroclis Synecdemus et Notitiae graecae episcopatum. Accedunt Nili Doxapatrui Notitia patriarchatum et Locorum nommima immutata*, Berlin 1866, *Notitia* 1, 520 – 529, σ. 127, όπου αναγράφονται οι εν λόγω επισκοπές. Σπ. Π. Λάμπρου, *Μιχαήλ Ακομινάτου του Χωνιάτου τα σωζόμενα*, τ. II, εν Αθήναις 1880, σ. 558. Ν. Ι. Γιαννοπούλου, «Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας», *Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού* 11 (1915) 208. Ξ. Γ. Αναγνωστοπούλου, *Ιστορία της Υπάτης από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Αθήναι 1959, σ. 99. Θ. Α. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών - Υπάτης», *Φθιώτις* 5 (1959) 231 – 232: «Εις τον Επισκοπικόν και είτα Μητροπολιτικόν θρόνον των Νέων Πατρών – Υπάτης υπήγοντο το πρώτον τέσσαρες – Επισκοπαί: η των Γαλάζων, Κοτσιάγρου, Σιβίκτου και Βαριάνης, των οποίων αι έδραι μέχρι σήμερον παραμένουν άγνωστοι. Αι Επισκοπαί αύται υπήγοντο εκκλησιαστικώς τω Υπάτης – Νέων Πατρών, πιθανώς έως της καταργήσεώς των, η οποία δέον να τοποθετηθή μεταξύ 12 – 15 μ.Χ. αιώνας, καθότι κατά τον 15 μ.Χ. αιώνα δεν μνημονεύονται ουδόλως». Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου (Αρχιμανδρίτου), *Η Υπάτη – Η Εκκλησία – Μητρόπολις αυτής λόγιοι & συγγραφείς Μητροπολίται*, Αθήναι 1981, σ. 175, 176, 177. Π. Ι. Τσιώνη, *Ο νομός Φθιώτιδας. Προβλήματα – Δυνατότητες – Προοπτικές*, Αθήνα 1983, σ. 76 – 77 κι αλλού.

βρισκόταν στη Μικρά Ασία και ότι η υπαγωγή τους στη μητρόπολη Νέων Πατρών επρόκειτο για ένα λάθος εκ παραδρομής. Το λάθος αυτό επισημάνθηκε και αργότερα, το 1974, από την Καθηγήτρια του τμήματος της Ιστορίας και Αρχαιολογίας Άννα Αβραμέα επιβεβαίωσε η κριτική έκδοση των Τακτικών του Jean Darrouzès και επίσης αναγνωρίστηκε από τον Καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών Δημήτριο Γόνη, ένθερμο υποστηρικτή της αξιοπιστίας της παραπάνω έκδοσης, που απηύθυνε ταυτόχρονα έκκληση στους Υπαταίους και φιλουπαταίους λογίους για αποφυγή επανάληψης αυτού του λάθους⁹⁷.

Τα όρια της μητρόπολης Υπάτης, εάν μιλούσαμε με σημερινά κριτήρια, είχαν ως ακολούθως: δυτικά εκτεινόταν μέχρι το Μαυρίλλο. Αποκλείονταν τα χωριά Νεοχώρι, Παλαιόκαστρο και Πιτσωτά που ανήκαν στην επισκοπή Λιτζάς και Αγράφων. Ανατολικά μέσα στα όριά της ήταν τα χωριά Στίρφακα, Λιανοκλάδι, Μεξιάτες και Αμούρι. Βόρεια τα όριά της προσδιορίζονταν με τα χωριά Δίκαστρο, Ζιώψη (ο σημερινός Ασπρόκαμπος), Ροβολιάρι, Παλαιά Γιαννιτσού, Ασβέστης, Τρίλοφο, Μοσχοκαρυά. Νότια προσδιορίζονταν με τα όρη Οξυά, Βαρδούσια και Οίτη.

Σύμφωνα με τα Τακτικά (Notitiae Episcopatum) του Πατριαρχείου Κων/λεως, διαπιστώνουμε πως η μητρόπολη των Νέων Πατρών είχε διοικητική αυτάρκεια για κάποιο χρονικό διάστημα, αφού διέθετε τρεις επισκόπους και μητροπολίτη που συγκροτούσαν τη Σύνοδο της μητρόπολης. Με βάση τους κανόνες της Εκκλησίας, για την εκλογή και χειροτονία επισκόπου είναι απαραίτητη η συμμετοχή τουλάχιστον τριών επισκόπων (πρβλ. δ' κανόνα Α' Οικουμενικής, γ' της Ζ' Οικουμενικής, α' Αποστόλων, ιθ' Αντιοχείας). Μόνο τότε η Σύνοδος της μητρόπολης είχε τη δυνατότητα και να εκλέγει και να χειροτονεί τους επισκόπους της και η μητρόπολη να διατηρεί την ανεξαρτησία της. Θα πρέπει όμως επίσης να αναφέρουμε ότι στο Βυζάντιο κάθε μητρόπολη δεν είχε απαραίτητα πολλές επισκοπές. Υπάρχει κατάλογος μητροπολιτών που δεν είχαν ούτε ένα επίσκοπο⁹⁸.

Ο Υπαταίος συγγραφέας Θεόκτιστος Λαϊνός γράφει για τη μητρόπολη της Υπάτης στο περιοδικό *Φθιώτις*, «*Η πάλαι ποτέ διαλάμψασα Επισκοπή και είτα Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης υπήρξε μια εκ των σημαντικότερων ου μόνον της Ρούμελης αλλά και*

⁹⁷ Α. Π. Αβραμέα, *Η βυζαντινή Θεσσαλία*, ό.π., σ. 52 – 53. Βλ. Δημητρίου Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 135 – 137. Του ιδίου: «Ιστορικό διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό*», Αθήνα 2012, σ. 25 - 26.

⁹⁸ Δημητρίου Γόνη, «Ιστορικό διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», ό.π., σ. 24.

ολοκλήρου της Ελλάδος»⁹⁹. Αυτή θα διαδραματίσει σημαντικό θρησκευτικό και κοινωνικό ρόλο μέσα σε μια πολυτάραχη εποχή που επακολουθεί, γεμάτη από πολεμικά και πολιτικοκοινωνικά γεγονότα.

Ανακεφαλαιώνοντας και με βάση τα στοιχεία που υπάρχουν στη διάθεσή μας σχετικά με την περίοδο αυτή, μπορούμε με βεβαιότητα να συμπεράνουμε ότι η πόλη των Νέων Πατρών - Υπάτης και η Εκκλησία της συνέχισε ομαλά το βίο της μέχρι την επικράτηση των Φράγκων κατά τη Δ΄ Σταυροφορία και δεν φαίνεται να θίχτηκαν ούτε κι από τις επιδρομές του Βούλγαρου βασιλιά Σαμουήλ κατά το Ι΄ αιώνα, καθώς μαρτυρείται σχεδόν η συνεχής ύπαρξη επισκόπων ή μητροπολιτών κατά τους Θ΄, Ι΄ και ΙΒ΄ αιώνες¹⁰⁰.

⁹⁹ Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Φθιώτις* 5 (1959) 230.

¹⁰⁰ Βλ. Δημητρίου Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 121.

2.3 Οι διατελέσαντες αρχιερείς από την ίδρυση της επισκοπής και μετέπειτα μητρόπολης Νέων Πατρών – Υπάτης μέχρι την περίοδο της Φραγκοκρατίας (64 – 1204 μ.Χ.)

Οι περισσότεροι από τους διατελέσαντες ιεράρχες στο μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών από τον Ηρωδίωνα, θεμελιωτή και πρώτο επίσκοπο της Εκκλησίας της Υπάτης (64 μ.Χ.) μέχρι την περίοδο της Φραγκοκρατίας, όταν ιδρύθηκε σ' αυτή λατινική αρχιεπισκοπή (1204 – 1218 μ.Χ.), είναι άγνωστοι σ' εμάς. Πενιχρά είναι και τα στοιχεία που κατόρθωσε η τοπική ιστοριογραφία να φέρει στο φως για κάποιους από αυτούς. Δυσχερής καθίσταται, ως εκ τούτου, και η αξιολόγηση των συμβάντων του παρελθόντος στην εκκλησιαστική αυτή Επαρχία. Οι πολλές δοκιμασίες που υπέστη στην πολυτάραχη ιστορία της η κωμόπολη της Υπάτης, τόσο κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας και της Ελληνικής Επανάστασης του '21 όσο και την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν κάηκε ολοσχερώς και καταστράφηκαν τα ιστορικά της αρχεία, αποτελούν αναμφίβολα την αιτία της πενιχρότητας αυτής των στοιχείων για την ιστορική έρευνα.

Εάν επιχειρήσουμε τη σύνταξη ενός καταλόγου με τους διατελέσαντες επισκόπους – μητροπολίτες της Εκκλησίας των Νέων Πατρών – Υπάτης της περιόδου αυτής, δηλαδή από την ίδρυσή της έως την κατάλυση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας από τους Σταυροφόρους το 1204, εντάσσοντας κι όσους ήδη έχουμε αναφέρει, αυτός δεν θα ήταν πλήρης, αλλά αντίθετα θα παρουσίαζε πολλά κενά. Θα μπορούσαμε παρ' όλα αυτά να αναφέρουμε τους παρακάτω επισκόπους – μητροπολίτες που μνημονεύονται ότι υπήρξαν ιεράρχες των Νέων Πατρών κατά την προαναφερθείσα περίοδο, διατηρώντας σαφώς επιφυλάξεις για την ακριβή χρονολόγηση της ποιμαντορίας τους, λόγω και της σύγχυσης ως προς τη χρονική σειρά της θητείας τους που επικρατεί στα συγγράμματα όσων ιστοριογράφων έχουν προσπαθήσει έως σήμερα να καταρτίσουν τέτοιους καταλόγους:

Ηρωδίων. Ιδρυτής και πρώτος επίσκοπος Υπάτης.

Υμέναιος (343 – 344). Έλαβε μέρος στη Σύνοδο της Σαρδικής.

Παυσανίας ή Πausιανός (431). Ανήλθε στον επισκοπικό θρόνο κατά τον 5^ο αι. Παρευρισκόταν στην Γ' Οικουμενική Σύνοδο στην Έφεσο, ως εκπρόσωπος της Εκκλησίας της Υπάτης και κατέγραψε τις αποφάσεις της.

Ιωάννης Α' (451). Μετείχε στην Οικουμενική Σύνοδο στη Χαλκηδόνα (451)¹⁰¹.

¹⁰¹ Μεθοδίου Μητροπολίτου Αξώμης (Φούγια), *Ιστορία της Αποστολικής Εκκλησίας της Κορίνθου, απ' αρχής μέχρι σήμερα*, Αθήναι 1968, σ. 149. Βλ. Βασιλείου Ατέση (Μητροπολίτου Πρ. Λήμνου), *Επισκοπικοί κατάλογοι της*

Δίων (681)¹⁰².

Λέων (879). Μετείχε στην Οικουμενική Σύνοδο που συγκαλέστηκε επί Φωτίου το ίδιο έτος¹⁰³.

Συμεών ή Συμεώνης (περί το 886)¹⁰⁴. Μετατέθηκε στην μητρόπολη Λαοδικείας σύμφωνα με την εκκλησιαστική ιστορία του Νικηφόρου Καλλίστου (ΙΔ', κεφ. λθ').

Βασίλειος¹⁰⁵. Επισκόπησε στις Νέες Πάτρεις τον Ι' αι. (το 930 περίπου). Για τη ζωή του και τη δράση του ως μητροπολίτης δεν έχουν διασωθεί επαρκή στοιχεία για να σκιαγραφήσουμε την προσωπικότητά του. Πρόκειται για ένα λόγιο ιεράρχη, που διακρίθηκε για το συγγραφικό του έργο. Σε ένα επίγραμμα, που βρίσκεται στον υπ' αριθμ. 31 χειρόγραφο και σε περγαμηνή γραμμένο κώδικα της Βιβλιοθήκης της Πάτμου, που έχει γραφεί το 12^ο αι. και απαρτίζεται από 276 φύλλα, αναγράφεται :

«Βασίλειος πέφραδεν ο θυήπολος,
Το της Ελλάδος ευκλεέστατον θρέμμα»¹⁰⁶.

Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερα, Ανατύπωση εκ του Εκκλησιαστικού Φάρου, Τ. ΝΣΤ' και ΝΖ'' (1974 και 1975), εν Αθήναις 1975, σ. 275.

¹⁰² Βλ. ενδεικτικά Βασιλείου Ατέση (Μητροπολίτου Πρ. Λήμνου), *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερα*, ό.π., σ. 275. Δημ. Μηνογιάννη, «Σύντομη Ιστορία της Υπάτης», *Φθιωτικά Χρονικά*, 5 (1984) 97.

¹⁰³ Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Φθιώτις* 5 (Λαμία 1959) 231.

¹⁰⁴ Σ. Αριστάρχου, *Του εν αγίοις πατρός ημών Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Λόγοι και Ομιλίες ογδοήκοντα τρεις*, τ. Α', εν Κωνσταντινουπόλει 1900, σ. ηζ. Βασιλείου Ατέση, ό.π., σ. 276.

¹⁰⁵ Για το μητροπολίτη Νέων Πατρών Βασίλειο, ενδεικτικά βλ. Karl Krubacher, *Ιστορία της βυζαντινής λογοτεχνίας*, μτφρ. Γ. Σωτηριάδου, τ. 1, εν Αθήναις 1897, σ. 244, 259. H. G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1959, σ. 595. Α. Δ. Κομίνη, *Το βυζαντινόν ιερόν επίγραμμα και οι επιγραμματοποιοί*, εν Αθήναις 1966, σ. 135 – 136. Άννης Αβραμέα, *Η βυζαντινή Θεσσαλία μέχρι του 1204. Συμβολή εις την ιστορικήν γεωγραφίαν*, [Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν.Σαριπόλου 27], διατριβή επί διδακτορία, εν Αθήναις 1974, σ. 200. Βασιλείου Ατέση (Μητροπολίτου Πρ. Λήμνου), *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερα*, σ. 276. Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου (Αρχιμανδρίτου), *Η Υπάτη – Η Εκκλησία – Μητρόπολις αυτής λόγοι & συγγραφείς Μητροπολίται*, Αθήναι 1981, σ. 122 – 126. Δημητρίου Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 142 – 143. Του ιδίου, «Ιστορικό Διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», ό.π., σ. 31. Χρήστου Καραγιάννη, «Εισαγωγικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις στο έργο του Βασιλείου Μητροπολίτη Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Αθήνα 2011, σ. 205 – 222.

¹⁰⁶ Ι. Σακελιώνος, *Πατμιακή βιβλιοθήκη*, Αθήνησιν 1980, σ. 16. Α. Δ. Κομίνη, *Το βυζαντινόν ιερόν επίγραμμα και οι επιγραμματοποιοί*, ό.π., σ. 135 -136.

Παράλληλα με το χαρακτηρισμό, το επίγραμμα παρέχει και την πληροφορία για την ταυτότητα του Βασιλείου που θεωρείται αξιόπιστη, καθώς προέρχεται από σύγχρονο ή ελάχιστα μεταγενέστερό του που τον γνώριζε καλά. Ο Βασίλειος λοιπόν καταγόταν από το θέμα της Ελλάδος. Υπάρχει πιθανότητα βέβαια στην προκειμένη περίπτωση ο όρος να δηλώνει στενότερη γεωγραφική έννοια, αφού την εποχή εκείνη η Ελλάς είναι κατ'εξοχήν η περιοχή της Φθιώτιδας και της Φωκίδας¹⁰⁷. Δυστυχώς όμως δεν γνωρίζουμε την ιδιαίτερη πατρίδα του.

Ο μητροπολίτης των Νέων Πατρών Βασίλειος είναι γνωστός ως συγγραφέας που ασχολήθηκε κυρίως με την ερμηνευτική της Αγίας Γραφής. Αναγιγνώσκουμε τα έργα του σε δύο χειρόγραφα: στον υπ' αριθμ. 31 κώδικα της Βιβλιοθήκης της μονής του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο, που διασώζεται σε άριστη κατάσταση και στον υπ' αριθμ. 1687 κώδικα της Βιβλιοθήκης του Βατικανού¹⁰⁸. Αυτά είναι τα εξής:

α) *Ερμηνεία εις τους IS' Προφήτας* (12 μικρούς και 4 μεγάλους). Δυστυχώς δεν σώθηκε ολόκληρη η ερμηνεία και στους 16 προφήτες. Στην αρχή λείπει η ερμηνεία στους δύο μικρούς προφήτες Ωσηέ και Αμώς, καθώς εξέπεσαν 32 φύλλα και το έργο αρχίζει από το 3^ο στίχο του 5^{ου} κεφαλαίου του προφήτη Μιχαία. Στο τέλος απουσιάζει η ερμηνεία στο μεγάλο προφήτη Δανιήλ, που δεν βρέθηκε αν και έχει επιγραφή: «Το ύφος άπαν μετά και ερμηνειών μ'». Στην όα υπάρχει η εξής προσθήκη που οπωσδήποτε δεν αποδίδεται στο Βασίλειο αλλά στον αντιγραφέα του κώδικα: «Τας ιβ' ταύτας οράσεις κατά πλάτος ηρμήνευσε Θεοδώρητος επίσκοπος Κύρου πόλεως, ευστόχως πάνυ και ευγλώττως». Πιθανότατα ο αντιγραφέας πρόσθεσε τη σχετική ερμηνεία στον επίσκοπο Θεοδώρητο Κύρου για να καλύψει το κενό που δημιουργείτο από την απουσία της ερμηνείας του Δανιήλ. Στο τέλος κάθε ερμηνείας ο Βασίλειος παραθέτει και σύντομο βίο κάθε προφήτη. Σε ορισμένες περιπτώσεις στην όα δίδονται και οι ερμηνείες των Ακύλα, Συμμάχου και Θεοδοτίωνος, που διαφέρουν από την ερμηνεία του Βασιλείου. Εν κατακλείδι, το συγγραφικό αυτό έργο του Βασιλείου αποκαλύπτει ένα γνώστη των θεολογικών θεμάτων, ο οποίος λόγω των εκκλησιαστικών του καταβολών επιχειρεί μια εκκλησιολογική ερμηνευτική προσέγγιση των κειμένων των Προφητών, που έχει μάλλον τον τυπικό χαρακτήρα της αναλυτικής του κειμένου παρά εμφανίζει στοιχεία των σύγχρονων

¹⁰⁷ Α. Π. Αβραμέα, *Η βυζαντινή Θεσσαλία*, ό.π., σ. 36.

¹⁰⁸ Περιγραφή των χειρογράφων που περιέχουν τα έργα του μητροπολίτη Νέων Πατρών Βασιλείου δίνεται από τους συγγραφείς: Ι. Σακκελίων, *Πατμακή βιβλιοθήκη*, ό.π., σ. 16 – 17. Αθ. Δ. Κομίνη, *Πατμακή βιβλιοθήκη ήτοι κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της ιεράς μονής αγίου Ιωάννου του Θεολόγου Πάτμου*, τ. Α' κώδικες 1 – 100, εν Αθήναις 1988, σ. 77 – 80. C. Gianneli (- P. Canart), *Codices Vaticani Graeci, Codices 1684 – 1744*, In *Bybliotheca Vaticana* 1961, σ. 5 – 7.

ερμηνευτικών μεθόδων (π.χ. της ιστορικοκριτικής ή της ιστοριογραφικής)¹⁰⁹.

β) *Ἐκθεσις περί διαφορών αποριών και ζητήσεων της θείας γραφής, ερωτησάντων τινών ευλαβών και αδελφών.* Στην εργασία αυτή, που παρουσιάζει εξίσου σημαντικό ενδιαφέρον, ο Βασίλειος προσπαθεί να ερμηνεύσει ικανοποιητικά και να δώσει απάντηση σε απορίες που σχετίζονται με δυσερμηνεύτα χωρία της Αγίας Γραφής, όπως συνήθιζαν οι ερμηνευτές στο Βυζάντιο να κάνουν. Η Ἐκθεσις αυτή του Βασιλείου δυστυχώς είναι ελλιπής. Σήμερα στο χειρόγραφο της Πάτμου έχουν περισωθεί 95 απορίες και ζητήσεις και η ερώτηση της 96^{ης} απορίας. Κάποιες από τις απορίες αυτές και ζητήσεις εισάγονται με τη μορφή ερωτήσεων και άλλες αποτελούν απλή παράθεση χωρίων της Αγίας Γραφής που παρατίθενται κατά λέξη ή σε ελεύθερη απόδοση. Αναφορικά με τα χωρία κυριαρχούν χωρία της Γενέσεως (20), των Ψαλμών (13), του κατά Ιωάννην Ευαγγελίου (10), του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου (11) και του Ησαΐα (5), ενώ άλλα βιβλία της Αγίας Γραφής εκπροσωπούνται με ένα ή δύο χωρία (Εξοδος, Αριθμοί, Νεεμίας, κατά Μάρκον, κατά Λουκάν, Β΄ Κορινθίους, Β΄ Πέτρου). Εκτός από τις απορίες που στηρίζονται στην Αγία Γραφή υπάρχουν και ερωτήσεις που σχετίζονται με τη λειτουργική ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Οι τελευταίες απορίες είναι εσχατολογικού περιεχομένου, καθώς συνδέονται με τη Δευτέρα Παρουσία και την έσχατη κρίση, θέματα έντονου προβληματισμού και αδιάπτωτου ενδιαφέροντος για το βυζαντινό πιστό¹¹⁰.

Κοσμάς (περίπου κατά το 10^ο αι.). Γίνεται γνωστός σ'εμάς από μολυβδόβουλο, δηλ. σφραγίδα μολύβδινη του Χ αι. που διασώθηκε αποκείμενη στο Εθνικό νομισματικό Μουσείο και φέρει την επιγραφή: «+ ΚΟΣΜΑΣ ΜΡΟ ΠΟΛΗ ΝΕ ΠΑΤΡΩΝ»¹¹¹.

¹⁰⁹ Χρήστου Καραγιάννη, «Εισαγωγικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις στο έργο του Βασιλείου Μητροπολίτη Νέων Πατρών», ό.π., σ. 220. Ο συγγραφέας αναφέρει: «Λαμβάνοντας υπ' όψιν το γεγονός ότι παραμένει άγνωστος ο τόπος συγγραφής και οι ιστορικές συνθήκες υπό τις οποίες ο μητροπολίτης Βασίλειος προέβη στην ερμηνεία των βιβλίων των Προφητών και στην έκθεση των αποριών και ζητήσεων, παραμένει μετέωρο το ερώτημα εάν η ερμηνευτική του προσέγγιση έχει ως βασικό μέλημα την αντιμετώπιση κάποιου εμφανούς, σύγχρονου της εποχής του, κινδύνου αλλοιώσεως της ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας ή αποτελεί μια παρακαταθήκη για τις γενεές του μέλλοντος. Σε κάθε περίπτωση πάντως η έντονη, δυναμική γραφή του εκλαμβάνει τους Ιουδαίους ως εχθρούς της Ορθόδοξης Πίστεως και ως εκτούτου καθίσταται όχι απλά το μέσο άμυνας και προασπίσεώς της αλλά γίνεται τολμηρή και επιθετική, αποδεικνύοντας τη βαθιά πεποίθησή του περί της αληθείας της πίστεώς του».

¹¹⁰ Για το έργο του Βασιλείου *περί των διαφορών αποριών και ζητήσεων της θείας Γραφής* βλ. Χρήστου Καραγιάννη, ό.π., σ. 213 – 220.

¹¹¹ Ο Ιωάννης Βορτσέλας στο έργο του *Φθιώτις*, σ. 276 μας δίνει την πληροφορία αυτή από το Σιγίλλογρ. του Βυζ. κυρ. Γουστ. Σχλουμπερτζέ (Schlumberger) 1884.

Νικόλαος (μεταξύ των ετών 995 – 998). Μνημονεύεται στη συνοδική απόφαση επί πατριάρχου Σισινίου Β΄ (995 – 998) «Νικόλαος μητροπολίτης Νέων Πατρών».

Κωνσταντίνος (1027)

Μεταξύ των ιεραρχών των Νέων Πατρών της περιόδου που μας είναι γνωστοί, διακρίθηκε αναμφισβήτητα για το ήθος, το κύρος και την παιδεία του εκτός από τον Βασίλειο και ο Ευθύμιος Μαλάκης.

Ευθύμιος Μαλάκης (12^{ος} αι.)¹¹². Θεωρείται η πιο αξιόλογη προσωπικότητα του μητροπολιτικού θρόνου των Νέων Πατρών. Διαπρεπής λόγιος και συγγραφέας ο Ευθύμιος Μαλάκης διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην πνευματική φυσιογνωμία του 12^{ου} αι. Γεννήθηκε στην Ελλάδα μεταξύ των ετών 1115 – 1135. Ανώτατες σπουδές έκανε

¹¹² Για τον Ευθύμιο Μαλάκη, βλ. Maximilian Treu (Μαξιμιλιανού Τρόυ), «Περί Ευθυμίου Νέων Πατρών του Μαλάκη», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας*, 5 (1896 - 1900) 197 – 218. Α. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, «Ευθύμιος Μαλάκης, μητροπολίτης Νέων Πατρών», *Επετηρίδα φιλολογικού συλλόγου «Παρνασσός»* 7 (1903) 13 - 38. Του ιδίου, «Διορθώσεις εις Ευθύμιον Μαλάκην, μητροπολίτην Νέων Πατρών», *Επετηρίδα φιλολογικού συλλόγου «Παρνασσός»* 8 (1904) 32 – 34. Ιωάννου Γ. Βορτσέλα, *Φθιώτις*, Εκδ. Κασταλία, εν Αθήναις 1907, σ. 276. G. Stadtmüller, *Michael Choniates, Metropolit von Athen (ca 1138 – ca 1222)*. [Orientalia Christiana, vol. 33, part 2]. Rome 1934, σ. 306 – 312. Κωνσταντίνου Μπόνη, «Ευθύμιος. Ο Μαλάκης. Μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης)», «Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια» τ. Ε΄, σ. 1039. Του ιδίου: *Ευθυμίου του Μαλάκη, Μητροπολίτου Νέων Πατρών (Υπάτης). Τα σωζόμενα*, (Διδακτορική Διατριβή), εν Αθήναις 1937. Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, «Ευθύμιος Μαλάκης (Επίσκοπος Νέων Πατρών του 12^{ου} αι.)», *Φθιώτις* 3 (1957) 48 – 52. J. Darrouzès, «Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès», *Revue des études byzantines* 23 (1965) 148 -167. Του ιδίου, «Euthyme Malakes», *Dictionnaire d' Histoire et de Géographie Ecclésiastiques* 16 (1967) 63. Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, «Ο Ευθύμιος Μαλάκης ως συγγραφέας και Μητροπολίτης Νέων Πατρών – Υπάτης κατά την 12^{ην} εκατονταετηρίδα», περιοδ. *Φθιώτις*, Λαμία, Τεύχος 9, σ. 49. Α. Π. Αβραμέα, *Η βυζαντινή Θεσσαλία μέχρι του 1204. Συμβολή εις την ιστορικήν γεωγραφίαν*, ό.π., σ. 201. Βασιλείου Γ. Ατέση, *Μητροπολίτη πρώην Λήμνου, Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερα*, εν Αθήναις 1975, σ. 276. Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου (Αρχιμανδρίτου), ό.π., σ. 89 – 90 και 127 – 135. Δημητρίου Μηνογιάννη, «Σύντομη ιστορία της Υπάτης», *Φθιωτικά Χρονικά*, 5 (1984) 97. Δημ. Β. Γόνη, «Η βυζαντινή Υπάτη», *Υπάτη* 17 – 19 (Ιούνιος 1987 – Ιούνιος 1988) 143 – 145. Alexander Kazhdan, «Malakes, Euthymios», στο: Α. Ρ. Kazhdan (γενική εποπτεία), *The Oxford Dictionary of Byzantium* 2 (1981) 1275. Διονυσίου Κακαλέτρη, «Ο Ευθύμιος Μαλάκης ως πρότυπο εκκλησιαστικού ρήτορος», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 - 10 Μαΐου 2009) Αθήνα 2011, σ. 149 – 165 και Γεράσιμου Μέρμανου, «Προστατεύοντας τα συμφέροντα ποιμνίου και μητρόπολης: Κατάδειξη δημοσιονομικών ατασθαλιών με αφορμή επιστολές του Ευθυμίου Μαλάκη», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»*, (Υπάτη 8 - 10 Μαΐου 2009), Αθήνα 2011, σ. 273 – 291 κι αλλού.

στην Πατριαρχική σχολή της Κωνσταντινούπολης. Δεν γνωρίζουμε επακριβώς το πότε ανήλθε στο θρόνο αυτό, ούτε το πότε απεβίωσε. Δυστυχώς υπάρχουν κενά τόσο στο βίο του, όσο και στη δράση του. Η αρχιερατική του ιδιότητα καθορίζεται μεταξύ των ετών 1150 – 1202 /1204. Για μεγάλο χρονικό διάστημα του δεύτερου μισού του ΙΒ΄ αι. έζησε στην Κωνσταντινούπολη ως παρεπιδημών μητροπολίτης. Εκεί έλαβε μέρος στις Συνόδους που έγιναν επί πατριαρχίας Λουκά του Χρυσοβέργη και βασιλείας Μανουήλ του Κομνηνού (1143 – 1180) κατά τα έτη 1166 και 1170¹¹³. Διαδραμάτισε επίσης σημαντικό ρόλο όταν εκλήθη στην Κωνσταντινούπολη, την εποχή του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Α΄ (1183 – 1185), για να εκφέρει τη γνώμη του σχετικά με θεολογική έριδα που είχε εγερθεί. Αν και δεν συνέγραψε θεολογικά έργα, εν τούτοις κατανοούσε τα θεολογικά προβλήματα της εποχής του και τα αντιμετώπιζε με ορθόδοξα κριτήρια. Για τη ρητορική του δεινότητα και την καλλιέργειά του έχαιρε ιδιαίτερης εκτίμησης, τόσο στην αυτοκρατορική αυλή όσο και στον πνευματικό του κύκλο που τον αποτελούσαν διακεκριμένες προσωπικότητες της εποχής. Κατά τον γνωστό Βυζαντινό Έλληνα αξιωματούχο του Βυζαντινού κράτους και ιστορικό Νικήτα Χωνιάτη (περ. 1155 – περ. 1216), ο Ευθύμιος ήταν *μέγας εν λόγοις*¹¹⁴. Υπήρξε φίλος με τον Ευστάθιο, μετέπειτα μητροπολίτη Θεσσαλονίκης (1175 – 1194), όταν ακόμα σπούδαζαν ρητορική κοντά στον Καθηγητή Νικόλαο Κατάφλωρο, θείο του Ευσταθίου και με τον ιεράρχη Νικόλαο Αγιοθεοδωρίτη (1166 – 1175). Συνδέθηκε πνευματικά με τον Γρηγόριο Αντίοχο και τον Μιχαήλ Χωνιάτη Ακομινάτο των Αθηνών (1118 – 1120)¹¹⁵. Ο Ευθύμιος διατηρούσε αλληλογραφία με τα σημαντικά πρόσωπα που

¹¹³ Η έριδα που είχε ξεσπάσει ήταν σχετική με την ερμηνεία του ρητού της Αγίας Γραφής: «ο πατήρ μου μείζων μου εστιν» (Ιω.14, 28). Τους αιρετίζοντες και συγγέοντες τις δύο εν Χριστώ φύσεις λόγω παρερμηνείας του ευαγγελικού αυτού ρητού, η Σύνοδος του 1166 συνήλθε να αντιμετωπίσει. Στη σύνοδο του 1170 καταδικάσθηκε ο παπισμός ως αίρεση. Βλ. Δ. Κακαλέρτη, «Ο Ευθύμιος Μαλάκης ως πρότυπο εκκλησιαστικού ρήτορος», ό.π., σ., 151, όπου αναφέρεται ότι τα σχετικά με τις συνόδους αυτές διέσωσε ο Ιωάννης Κίνναμος (*Ιστορία*, έκδ. Α. Meineke, Bonn 1886, σ. 251 – 257).

¹¹⁴ Νικήτα Χωνιάτου, *Χρονική διήγησις*, έκδ. I. A. van Dieten, *Nicetae Choniatae Historia*, Corpus Fontiae Historiae Byzantini, Series Berolinensis, V. XI/1, Berolini et Novi Eboraci 1975, σ. 331 ⁹⁵.

¹¹⁵ Ο Σπ. Λάμπρος δημοσίευσε μαζί με τα σωζόμενα έργα του Μιχαήλ Χωνιάτη και μία Επιστολή του Ευθυμίου με σημαντικές ειδήσεις για το πρόσωπο του Μητροπολίτη Νέων Πατρών Ευθυμίου. Βλ. Σπυρίδωνος Λάμπρου, *Μιχαήλ Ακομινάτου του Χωνιάτου τα σωζόμενα*, τ. II, Εν Αθήναις 1879 – 1880, σ. 558 – 562. Επίσης ο Μιχαήλ Χωνιάτης έστειλε έξι επιστολές στον Ευθύμιο Μαλάκη. Βλ. νεώτερη ανατύπωση του έργου του Σπ. Λάμπρου, *Michaelis Acominati Opera*, τ. 2, Verlag Bouma's Boekhuis, Groningen 1968 [επιστολές 19 (σ. 25), 20 (σ.σ. 26 – 30), 23 (σ.σ. 35 – 36), 24 (σ.σ. 37 – 38), 73 (σ. 119) και 79 (σ. 127)].

συναναστρεφόταν. Έγραφε προς τον πατριάρχη, επισκόπους, ανώτατους κρατικούς υπαλλήλους κ.ά. Δεν θα ήταν υπερβολικός ο ισχυρισμός ότι ο Ευθύμιος Μαλάκης, μαζί με τον επίσης εξαιρετο γητευτή του λόγου Ευστάθιο Θεσσαλονίκης, το Μιχαήλ Χωνιάτη και τους άλλους επιφανείς λογίους που ανήκαν στο πνευματικό τους περιβάλλον, με τη φιλομάθεια και την ευρεία μόρφωσή τους συμπεριλαμβάνονται στους σημαντικότερους διανοούμενους του 12ου αιώνα, κατά τη διάρκεια του οποίου η ανάπτυξη της ρητορικής και της επιστολογραφίας έφθασε στο απόγειό της.

Από τη φιλολογική παραγωγή του Ευθυμίου Μαλάκη σώζονται συνολικά 36 επιστολές¹¹⁶, ένα ποίημα: *Στίχοι γραφέντες εις το λουτρό του Χούτμνου, μέσον όν κήπου* (22 στίχοι)¹¹⁷, και εννέα υπομνήστρια διαφόρων υποθέσεων, σύντομα δηλαδή κείμενα που εξέφραζαν τα συναισθήματά του όταν διαπραγματευόταν διάφορα θέματα και τα οποία προορίζονταν για ρητορικά «προοίμια» σε λόγους που επρόκειτο να εκφωνήσει¹¹⁸. Σώζονται επίσης δύο λόγοι του προς τον αυτοκράτορα Μανουήλ Κομνηνό, ο πρώτος μετά τη νικηφόρα εκστρατεία του κατά των Περσών (ο Ευθύμιος εξελέγη ως ρήτορας να τον προσφωνήσει) και ο δεύτερος, επαινετικός για το κατηχητικό ρόλο του αυτοκράτορα¹¹⁹. Ο ίδιος έγραψε τη μονωδία στο θάνατο του Ευσταθίου Θεσσαλονίκης¹²⁰, του οποίου έχουν διασωθεί δύο επιστολές που απέστειλε προς τον

¹¹⁶ Α. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, «Ευθύμιος Μαλάκης, μητροπολίτης Νέων Πατρών», *Επετηρίδα φιλολογικού συλλόγου «Παρνασσός»* 7 (1903) 17 – 18. Κ. Γ. Μπόνη, *Ευθυμίου του Μαλάκη, Μητροπολίτου Νέων Πατρών (Υπάτης). Τα σωζόμενα*, τ. Α', ό.π., σ. 38 - 76. Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου (Αρχιμανδρίτου), ό.π., σ. 134.

¹¹⁷ Κ. Γ. Μπόνη, *Ευθυμίου του Μαλάκη, Μητροπολίτου Νέων Πατρών (Υπάτης). Τα Σωζόμενα*, ό.π., σ. 37. Α. Δ. Κομίνη, *Το βυζαντινόν ιερόν επίγραμμα και οι επηγραμματοποιοί*, ό.π., σ. 156 – 157.

¹¹⁸ Κ. Γ. Μπόνη, *Ευθυμίου του Μαλάκη, Μητροπολίτου Νέων Πατρών (Υπάτης). Τα σωζόμενα*, τ. α', ό.π., σ. 76 – 78.

¹¹⁹ Κ. Γ. Μπόνη, «Ευθυμίου του Μαλάκη, μητροπολίτου Νέων Πατρών (Υπάτης). Δύο εγκωμιαστικοί λόγοι, νυν το πρώτον εκδιδόμενοι. Εις τον αυτοκράτορα Μανουήλ Α' Κομνηνόν» (1143/80), *Θεολογία*, 19 (1941 – 1948) 513 – 558, 708 - 717 και 20 (1949) 140 – 156, 280 - 300. [Η εργασία αυτή κυκλοφόρησε και ως ιδιαίτερο τεύχος με τον τίτλο: Κ. Γ. Μπόνη: Ευθυμίου του Μαλάκη, Μητροπολίτου Νέων Πατρών (Υπάτης) (δεύτερον ήμισυ ιβ' εκατοντ.), Τα Σωζόμενα, τεύχος Β', Δύο εγκωμιαστικοί Λόγοι, νυν το πρώτον εκδιδόμενοι εις τον αυτοκράτορα Μανουήλ Α' τον Κομνηνόν (1143/80), εν Αθήναις 1949].

¹²⁰ *Μονωδία του σοφωτάτου κυρίου Ευθυμίου, αναγνωσθείσα επί τω τάφω του αγιωτάτου Θεσσαλονίκης κυρίου Ευσταθίου, μετά τινάς ημέρας της αυτού τελευτής*. Κ. Γ. Μπόνη, *Ευθυμίου του Μαλάκη, Μητροπολίτου Νέων Πατρών (Υπάτης). Τα σωζόμενα*, τ. Α', ό.π., σ. 78 – 83. Βλ. επίσης T. L. Tafel, *De Thessalonica eiusque agro dissertatio geographica*, Berolini 1839, σ. 394 – 400.

Ευθύμιο¹²¹ και τη μονωδία στον Αλέξιο Κομνηνό τον Κοντοστέφανο¹²². Έγραψε ακόμα λόγο επιτάφιο στον Αθηνών Νικόλαο Αγιοθεοδωρίτη, που πέθανε το έτος 1175¹²³.

Δυστυχώς για τη δράση του στη μητρόπολή του δεν έχουμε αρκετές πληροφορίες. Από τη μελέτη συγκεκριμένων επιστολών του αποκαλύπτεται ότι τον ιεράρχη απασχολούσε σοβαρά το ζήτημα της επαχθούς φορολογίας και των πιεστικών φοροεισπρακτόρων που εξαθλιώναν οικονομικά με τις υπέρμετρες απαιτήσεις τους το πνευματικό του ποιμνίο και η προάσπιση των συμφερόντων της μητρόπολής του από τις αυθερεσίες τους¹²⁴. Σύμφωνα με την πατερική παράδοση, ο Ευθύμιος είχε αναλάβει, μεταξύ άλλων, να μεσιτεύσει για την πιο ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση του ποιμνίου του, γεγονός όχι ασύνηθες στο 12^ο αι, περίοδο κατά την οποία ο επίσκοπος σε κρίσιμες στιγμές ενεργούσε ως ο πραγματικός ηγέτης της πόλης του. Επίσης στις επιστολές του είναι φανερή η πικρία του και για τα μοναστηριακά. Αναφέρεται μάλιστα ότι αντικατέστησε σε μονή της μητρόπολής του στη Δαύλεια κάποιο παράνομο ηγούμενο.

Το 1202 βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη, από την οποία δεν είχε σκοπό να επιστρέψει. Πέθανε πριν από την πτώση της Κωνσταντινούπολης στους Φράγκους. Ο ανεψιός του Ευθύμιος Τορνίκης (β' μισό του 12^{ου} αι. – αρχές του 13^{ου}) στη μονωδία του για το θείο του Ευθύμιο Μαλάκη «Μονωδία εις τον υπέρτιμον Νέων Πατρών», θρηνεί και για το θάνατό του αλλά και για την άλωση της Πόλης. Στη μονωδία αυτή, αναφερόμενος στην προσωπικότητα του μητροπολίτη Νέων Πατρών, ενός από τους πιο πεπαιδευμένους άνδρες της εποχής του, γράφει για τη σπουδαία ρητορική του ικανότητα: *γλώττης εκείνης κατά ποταμόν εκρεούσης έπεα πτερόεντά τε και χρύσεια, ημείς δ' ουκέτι ψήγματα*

¹²¹ T. L. Tafel, *Eystathii opuscula, Epist. 44. 45*, Frankfurt 1832 (ανατ. Amsterdam 1964), σ. 348 - 350.

¹²² A. I. Papadopoulos – Kerameus, *Noctes Petropolitanae*, St. Peterburg 1913, σ. 142 – 145. Πρβλ. *Monodie d' Alexis (Kontostephanos)*: Jean Darrouzès, «Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès», *Revue des études byzantines* 23 (1965) 158 – 160. H. Hunger, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, τ. 1, München 1978, σ. 237.

¹²³ *Λόγος επιτάφιος εις τον Αθηνών τον υπέρτιμον* (Νικόλαον Αγιοθεοδωρίτη). Βλ. A. I. Papadopoulos – Kerameus, *Noctes Petropolitanae*, σ. 154 – 162. Πρβλ. J. Darrouzès, «Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès», σ. 155 εξ, 158. H. Hunger, *Die hochsprachliche profane Literatur*, τ. 1, σ. 136.

¹²⁴ Για την προάσπιση του ποιμνίου και της μητρόπολής του από τους φοροσυλλέκτες, βλ. Γ. Μέριανου, «Προστατεύοντας τα συμφέροντα ποιμνίου και μητρόπολης», ό.π., σ. 275 - 285, όπου γίνεται εκτενής αναφορά στο θέμα μέσα από το περιεχόμενο επιστολών του μητροπολίτη των Νέων Πατρών (Ευθύμιος Μαλάκης, Επιστολή 9: *Βάρδα αρχιτελώνη*, εκδ. Μπόνης, *Ευθυμίου του Μαλάκη τα σωζόμενα*, σ. 49.16 – 50.29 & Επιστολή 32, σ. 70.10 – 20).

χρύσεια συνελέγομεν, οία τω χρυσοδίνη φασί τινες παρεισρέεσθαι Πακτωλώ ποταμό, αλλ' όλων εσπώμεν χρυσέων λόγων τοις εκείνου καλλυνομένων χρυσείοις έπεσιν¹²⁵.

Ο Θεολόγος Διονύσιος Κακαλήρτης αναφέρει χαρακτηριστικά για τον Ευθύμιο Μαλάκη: Ως επίσκοπος ενδιαφέρθηκε για την ορθή πίστη, τον ορθό τρόπο ζωής, σύμφωνα με τις ευαγγελικές εντολές, αλλά συγχρόνως και για τις καθημερινές ανάγκες του ποιμνίου του με κάθε τρόπο. Ως ρήτορας διέπρεψε όσο κανείς άλλος στην εποχή του, σε τέτοιο βαθμό ώστε η φήμη του να φθάνει ως τη βασιλική αυλή. Ως διανοούμενος φρόντισε να πλουτίσει την ελληνική γλώσσα με ότι πιο υπέροχο έχει να δώσει ένας αληθινός λάτρης της, συνθέτοντας νέες λέξεις, αναδεικνύοντας την αττική διάλεκτο στην καλύτερη μορφή της, χρησιμοποιώντας όσα καλολογικά στοιχεία μπορούσε να προβάλλει χωρίς να προσβάλλει την ομοιογένεια και την ενότητα του λόγου¹²⁶.

Τέλος αναφέρονται ανάμεσα στους διατελέσαντες μητροπολίτες των Νέων Πατρών – Υπάτης μεταξύ των ετών 64 μ.Χ. – 1204 μ.Χ. οι:

Αβράμιος.

Νικηφόρος Α¹²⁷.

Δυστυχώς τα ονόματα των υπόλοιπων ιεραρχών που ανήλθαν στο μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών – Υπάτης δεν διασώθηκαν μέχρι τις ημέρες μας.

¹²⁵ Α. Ι. Παπαδόπουλος – Κεραμεύς, *Noctes Petropolitanae*, ό.π., σ. 117, 25 – 28. Κ. Γ. Μπόνη, *Ευθυμίου του Μαλάκη, Μητροπολίτου Νέων Πατρών (Υπάτης), Τα σωζόμενα*, Θεολογική Βιβλιοθήκη 2, Εν Αθήναις 1937, σσ. 85, 34-86, 2. J. Darrouzès, «Les discours d' Euthyme Tornikès (1200 – 1205)», *REB* 26 (1968) 78.

¹²⁶ Δ. Κακαλήρτης, «Ο Ευθύμιος Μαλάκης ως πρότυπο εκκλησιαστικού ρήτορος», ό.π., σ. 165.

¹²⁷ Βλ. Τρύφωνος Ευαγγελίδου, *Περί Υπάτης*, Αθήναι 1905, σ. 14 και εξής.

Κεφάλαιο 3

Η μητρόπολη των Νέων Πατρών (Υπάτης) στα χρόνια της Φραγκοκρατίας και του ορθόδοξου Δουκάτου των Νέων Πατρών

3.1 Η εκκλησιαστική κατάσταση μετά την κατάληψη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας από τους Φράγκους (1204 μ.Χ.). Η προσάρτηση της περιοχής στο Δεσποτάτο της Ηπείρου (1218 μ.Χ.) και η δημιουργία του ορθόδοξου Δουκάτου των Νέων Πατρών (1271 – 1318 μ.Χ.)

Ο εκκλησιαστικός βίος κυλούσε ομαλά έως το 1204, όταν μετά την Δ΄ Σταυροφορία έγινε η άλωση της Κωνσταντινούπολης και μαζί και η κατάληψη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας από τους Σταυροφόρους επιδρομείς, οπότε στην Ελλάδα ακολούθησε η περίοδος της Φραγκοκρατίας¹²⁸. Η επικράτηση των Φράγκων είχε σαν αποτέλεσμα την επέμβαση του Ρωμαίου ποντίφικα, δηλαδή του πάπα, στη διοίκηση και στα εσωτερικά της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας¹²⁹. Η Ορθόδοξη Εκκλησία ουσιαστικά καταλύεται και γίνεται εγκαθίδρυση της Λατινικής Εκκλησίας. Οι Φράγκοι εγκαθιστούν Λατίνο πατριάρχη, ενώ το Οικουμενικό Πατριαρχείο αναγκάζεται να ακολουθήσει τον αυτοκράτορα στην εξορία του στη Νίκαια – ένα από τα διάδοχα κράτη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας μαζί με την αυτοκρατορία της Τραπεζούντας και το Δεσποτάτο της Ηπείρου στον Ελληνικό χώρο κι αργότερα το Δεσποτάτο του Μυστρά. Ναοί, μοναστήρια, εκκλησιαστικά κτήματα κατελήφθησαν από τα δυτικά μοναχικά τάγματα και προσαρτήθηκαν στη Ρώμη. Έλληνες Ορθόδοξοι επίσκοποι εκτοπίστηκαν, εκτός των όσων δήλωναν υποταγή στη Ρωμαϊκή εκκλησία, και στους μητροπολιτικούς θρόνους της Ηπειρωτικής Ελλάδος

¹²⁸ Οι Σταυροφορίες, γνωστοί και σαν ιεροί πόλεμοι όπως αποκαλέστηκαν κατ' ευφημισμό, αποτελούν ένα από τα πιο σημαντικά γεγονότα της Παγκοσμίου Ιστορίας. Διοργανώθηκαν με την πρωτοβουλία του Πάπα της Ρώμης από τους ηγεμόνες της Δύσης για την απελευθέρωση των Αγίων τόπων από τους άπιστους που την κατείχαν, ιδίως από τους Σαρακηνούς. Απέτυχαν στον κύριο αυτό σκοπό τους και αποβήκαν ολέθριοι για την Ορθόδοξη Εκκλησία και το Βυζάντιο γενικά. Αυτές αρχικά κινήθηκαν από καθαρά θρησκευτικούς λόγους αλλά με την πάροδο του χρόνου διείσδυσαν και κοσμικά πολιτικά κίνητρα, που γίνονταν ολοένα και πιο επιτακτικά, ώστε να φθάσουμε στη Δ΄ Σταυροφορία που κατέληξε στην άλωση της Κωνσταντινούπολης. (1204 μ.Χ.). Βλ. σχετικά: *Ιστορία των Ελλήνων*, Εκδ. «Δομή» Α.Ε., τ. 7 (Βυζαντινός Ελληνισμός, Υστεροβυζαντινή περίοδος), σ. 37 – 135.

¹²⁹ Βλ. Νίκου Ζαχαρόπουλου, *Η Εκκλησία στην Ελλάδα κατά την Φραγκοκρατία*, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 97 – 105.

εγκαταστάθηκαν Λατίνοι αρχιεπίσκοποι και ιερατείο. Πρωταρχική αξίωση του πάπα Ιννοκέντιου Γ' (1198 – 1216) και αρχηγού της Δ' Σταυροφορίας από τον ανατολικό κλήρο ήταν η ομολογία και η υπόσχεση υπακοής σε αυτόν: *ομολογήσαι τον πάπα πρώτον αρχιερέα και τούτον μνημονεύειν εν τη λειτουργία*¹³⁰. Ταυτόχρονα πάντως επιδιώχθηκε η αφομοίωση των Ορθόδοξων και ο προσηλυτισμός τους στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Ο νικημένος όμως ορθόδοξος ελληνικός λαός αντέδρασε στη λατινική καταπίεση κι αρνήθηκε την εκκλησιαστική υποταγή. Συνεπώς οι προσπάθειες των Λατίνων για θρησκευτική αλλοίωση και οι φιλοδοξίες του πάπα δεν καρποφόρησαν, καθώς προσέκρουσαν στη δύναμη αντίστασης του Ελληνισμού, που την είχε οξύνει το μίσος κατά του ετερόδοξου κατακτητή. Η πίστη του στην Ορθοδοξία και η γλώσσα ήταν οπωσδήποτε τα στοιχεία εκείνα που τον διαφοροποιούσαν από αυτόν.

Το Σεπτέμβριο του 1205 στον πατριαρχικό θρόνο της Κωνσταντινούπολης ανήλθε ο φιλενωτικός Ενετός Θωμάς Μοροζίνης (1205 – 1211) και στη Θεσσαλονίκη, που βασιλιάς της, κάτω από την κυριαρχία του αυτοκράτορα Βαλδουίνου (κόμη της Φλάνδρας), είχε γίνει ο μαρκήσιος του Μομφεράτου Βονιφάτιος (1204 – 1207)¹³¹, ιδρύθηκε αυτοκέφαλη εκκλησία με Λατίνο μητροπολίτη, τον πρώην Σουησιώνων (de Soissons) Επίσκοπο Νεσελώνα 1205 – 1207. Οι αρχιεπισκοπές και οι επισκοπές στη Μακεδονία και Θεσσαλία αρχικά τάχθηκαν υπό το μητροπολιτικό θρόνο της Θεσσαλονίκης¹³². Στην περιοχή της Θεσσαλίας και της Φθιώτιδας καταργήθηκαν οι ορθόδοξες και ιδρύθηκαν δύο λατινικές αρχιεπισκοπές που λειτούργησαν υπό το μητροπολιτικό της

¹³⁰ Ι.Γ. Βορτσέλα, *Φθιώτις η προς Νότον της Όθρυος*, ό.π., σ. 281. Η υπόσχεση αυτή υπακοής έπρεπε να δίνεται με χειραψία του ορθόδοξου ιερωμένου που έβαζε τα χέρια του στα χέρια του λατίνου αρχιεπισκόπου. Η πράξη αυτή από τους λατίνους καλείτο *χειραγωγία προς υποταγήν τη ρωμαϊκή εκκλησία* και από τους Ανατολικούς με κάποια πικρία *χειροδοσία εις σημείον ευπειθείας και δουλώσεως, εχέγγυον ασφαλές δουλωτικής υποκλίσεως*. Η ομολογία αυτή θεωρείτο πιο σημαντική για τον Ιννοκέντιο, παρά η εξόμωση των πατρίων δογμάτων από τον ανατολικό κλήρο και η παραδοχή των διατυπώσεων της λατινικής εκκλησίας.

¹³¹ Βλ. Ι.Γ. Βορτσέλα, *Φθιώτις η προς Νότον της Όθρυος*, ό.π., σ. 278, όπου αναφέρεται ότι στην κυριαρχία του Φραγκικού βασιλείου της Θεσσαλονίκης και του ηγεμόνα της Βονιφάτιου του Μομφερρατικού περιήλθε, εκτός των άλλων, και η Θεσσαλία. Τότε ο Βονιφάτιος, με την υποστήριξη και τη βοήθεια ιπποτών και ηγεμόνων που προσδοκούσαν τεράστια οφέλη από τον κατακερματισμό της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, συνέστησε την **αυθεντία του Δομοκού**, τη **βαρωνία του Ζητούνιου**, τη **μαρκησία της Βοδωνίτισης** και την **αυθεντία της Γραβιάς**. Ως τιμάριο έδωσε στο τάγμα των Ναϊτών το **Ζητούνιον** (Λαμία) και τη **Ραβενίκη**. Σύντομα έγινε κύριος όλης της Ανατολικής Ελλάδος μέχρι του Ισθμού της Κορίνθου.

¹³² Τάσσου Δημητρίου Μερούτσου, «Χριστιανικά Αθήνα», *Δελτίον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας* Εν Αθήναις (Εκ του Τυπογραφείου Αδελφών Περρή) 4 (1892) 59.

θρόνο: η αρχιεπισκοπή της Λαρίσης και αυτή των Νέων Πατρών, που υπήχθησαν στο Λατινικό Πατριαρχείο με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Οι Φράγκοι, αφού ένωσαν την Υπάτη, που την ονόμαζαν LA PATRIA, με την ιδρυθείσα βαρωνία του Ζητουνίου (όπως αποκαλείτο στους Βυζαντινούς χρόνους και καθόλη τη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας η Λαμία), αντικατέστησαν τον Έλληνα μητροπολίτη με Λατίνο αρχιεπίσκοπο Νέων Πατρών¹³³. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται, ότι το Λατινικό Πατριαρχείο έπαψε να υπάρχει αργότερα με την ανάκτηση της Κωνσταντινούπολης το 1261 από το Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο (1259 - 1282) και την επικράτησή του, μολονότι η έδρα του τιτουλάριου Λατίνου πατριάρχη μεταφέρθηκε στην Εύβοια.

Κι ενώ στον υπόλοιπο φραγκοκρατούμενο χώρο συνεχιζόταν η προπαγάνδα των Λατίνων επισκόπων και η αποκατάσταση της Ορθόδοξης Εκκλησίας γινόταν σταδιακά με την εξασφάλιση θρησκευτικής ελευθερίας από τους τους Φράγκους ηγεμόνες αλλά με τους εκπροσώπους της σε κοινωνικά υποδεέστερη θέση από εκείνη των Λατίνων, η εκκλησιαστική κατάσταση ήταν τελείως διαφορετική στα Δεσποτάτα της Ηπείρου και του Μυστρά. Το έτος 1218 ο δεσπότης της Ηπείρου Θεόδωρος Δούκας Κομνηνός Άγγελος (1214/5 – 1230) απελευθέρωσε τις Νέες Πάτρες μαζί με άλλες περιοχές της Φθιώτιδας και από το βασίλειο της Θεσσαλονίκης τις προσάρτησε στο κρατίδιο της Ηπείρου¹³⁴, που ίδρυσε ο Μιχαήλ Α΄ Άγγελος (1204 – 1214)¹³⁵. Ας σημειωθεί ότι η Εκκλησία του Δεσποτάτου (στην οποία ανήκαν οι επισκοπές της Θεσσαλίας, της Ναυπάκτου, της Β. Μακεδονίας και για κάποιο μικρό χρονικό διάστημα και της Θεσσαλονίκης) είχε αποκτήσει

¹³³ Κατά το 1210 ο Λατίνος Νέων Πατρών είχε υποκείμενο σ' αυτόν τον επίσκοπο Λαβάτου. Βλ. Θεοφίλου Ν. Σιμπούλου (Αρχιμανδρίτου), *Η Υπάτη – Η Εκκλησία – Μητρόπολις αυτής λόγιοι & συγγραφείς Μητροπολίται*, Αθήναι 1981, σ. 93.

¹³⁴ Για το Δεσποτάτο της Ηπείρου βλ. ενδεικτικά: Αντωνίου Μηλιαράκη, *Ιστορία του Βασιλείου της Νικαίας και του Δεσποτάτου της Ηπείρου (1204 – 1261)*, Εν Αθήναις: Τυπογραφείον αδερφών Περρή Βιβλιοπωλείον Γεωργίου Κασδόνη: 1898. Ιωάννου Α. Ρωμανού, *Περί του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Ιστορική πραγματεία*, Εν Κερκύρα: Τυπογραφείον Ερμής, 1895. Θέμιδος Χατζηγεωργίου, *Το Δεσποτάτον της Ηπείρου (1204 – 1448 μ.Χ.). Εθνικός Πρόμαχος κατά της λατινοκρατίας και του σλαβισμού*, Αθήναι 1962. Ν. Γ. Ζιάγκου, *Φεουδαρχική Ήπειρος και Δεσποτάτο της Ελλάδος. Συμβολή στο Νεολληνισμό*, Αθήναι 1974. D. M. Nicol, *Το δεσποτάτο της Ηπείρου. Μια συνεισφορά στην Ιστορία της Ελλάδος κατά το Μεσαίωνα*, χ. ένδ. μεταφραστή, Αθήνα 1991. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τ. Θ΄, Αθήνα 1980, σ. 91 – 106 κι αλλού.

¹³⁵ Το κρατίδιο αυτό, που ονομάσθηκε Δεσποτάτο της Ηπείρου από το βυζαντινό τίτλο του ηγεμόνα του, ίδρυσε ο Μιχαήλ Α΄ Άγγελος (1204 – 1214). Βλ. Κωνσταντίνου Κοτσίλη, «Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στην Υπάτη και ο τάφος του σεβαστοκράτορος Νέων Πατρών Ιωάννου Β΄ Αγγέλου Κομνηνού Δούκα», ό.π., σ. 250.

αυτοτέλεια από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, που διατήρησε μέχρι την απελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης οπότε και υπάχθηκε πάλι στην δικαιοδοσία του. Την περίοδο εκείνη της ιστορίας ο μητροπολίτης Ναυπάκτου και Άρτης Ιωάννης Απόκαυκος (1192 – 1232), που κατά κάποιο τρόπο ήταν επικεφαλής της Εκκλησίας του Δεσποτάτου της Ηπείρου, έδειξε έκδηλο ενδιαφέρον για την πλήρωση της κενής θέσης του μητροπολιτικού θρόνου των Νέων Πατρών. Για το λόγο αυτό έστειλε επιστολή στο δεσπότη, όπου διατυπώνει την παράκληση να ορίσει μητροπολίτη Νέων Πατρών τον Γεώργιο Τορνίκη, ανεψιό από μητέρα του διακεκριμένου μητροπολίτη της πόλης Ευθύμιου Μαλάκη και ανεψιό του σοφού διδασκάλου του πατριαρχείου και μητροπολίτη Εφέσου Γεωργίου Τορνίκη. Ταυτόχρονα επαινεί τις συναναστροφές του υποψηφίου στα ανάκτορα και το πατριαρχείο, τη ρητορική του δεινότητα και την αγιότητα του βίου του και εκφράζει τη βεβαιότητά του ότι θα τιμήσει την Εκκλησία των Νέων Πατρών που βελτίωσε ο θείος του ως εξής: *ο προς μητρός τούτου θείος εβελτιώσατό τε και συνεστήσατο, κατήγαγον δε προς μηδέν χρόνος ο πανδαμάτωρ και απληστία λατινική*. Προκειμένου μάλιστα να πείσει τον Θεόδωρο, τονίζει στην επιστολή του ότι με την πράξη αυτή θα δοξαστεί και ο ίδιος όταν χαρίζει τα ιερά λάφυρα των πολεμικών του κατορθωμάτων σε ιερούς άνδρες και τα δωρίζει στους παλιούς τροφίμους της Εκκλησίας, που διακρίνονται για την άγια ζωή τους και τη ρητορική τους δεινότητα. Το έργο αυτό θα το θαυμάσουν και οι κάτοικοι του ελληνικού κράτους της Ασίας (Νικαίας), όταν θα αντιληφθούν ότι δεν προνοεί για τους ιερωμένους μόνο ο δικός τους αυτοκράτορας, αλλά και ο μεγαλουργός Θεόδωρος Κομνηνός¹³⁶. Επειδή όμως η κίνησή του αυτή δεν είχε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, επανήλθε με νέα επιστολή στο δεσπότη, προτείνοντάς του νέο υποψήφιο, τον Ιωάννη Κωστομοίρη (ή Κωστομύρη κατ' άλλη γραφή). Το αίτημά του αυτή τη φορά ικανοποιήθηκε και το 1222 ο Ιωάννης Απόκαυκος γνωστοποίησε με επιστολή του στον Οικουμενικό πατριάρχη Μανουήλ Α΄ Χαριτόπουλο (1217 – 1222) την πρόκριση μεταξύ των υποψηφίων για το μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών του Ιωάννη Κωστομοίρη¹³⁷. Η ενέργεια αυτή του Ιωάννη Απόκαυκου

¹³⁶ Δημ. Γόννη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 133 – 134 [V. Vasil`evskij, Epirotica saeculi XIII, Vizantijskij Vremmenik 3 (1896) 243- 244].

¹³⁷ Δημ. Γόννη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 134. [V. Vasil`evskij, Epirotica saeculi XIII, σ. 276³⁻⁸] Η επιστολή του μητροπολίτη Ναυπάκτου Ιωάννη ήταν απαντητική σε προηγηθείσα παραινετική επιστολή του πατριάρχη Μανουήλ, που είχε την έδρα του στη Νίκαια, το Φεβρουάριο του 1222, καθώς από τη σύσταση του δεσποτάτου της Ηπείρου είχε επέλθει διακοπή των σχέσεων της Εκκλησίας του ανατολικού κλίματος και του δυτικού. Η επιστολή τελειώνει με προτροπή σε ειρήνη και ομόνοια της Εκκλησίας. Για το περιεχόμενο της επιστολής του Ιωάννη Απόκαυκου προς τον πατριάρχη Μανουήλ Α΄ βλ. Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου

είναι ενδεικτική ότι υπήρξε επαφή του Οικουμενικού πατριαρχείου και της εκκλησίας του Δεσποτάτου της Ηπείρου στο ζήτημα της επιλογής ιεράρχη για τη μητρόπολη των Νέων Πατρών¹³⁸. Έτσι στη πόλη των Νέων Πατρών εγκαθίσταται μητροπολίτης ο Ιωάννης Κωστομοίρης, που ήταν ορθόδοξος και υπήρξε διάκονος, πατριαρχικός νοτάριος και διδάσκαλος της γύρας, ενώ ο ίδιος ο πατριάρχης τον τίμησε με τον τίτλο του λογοθέτη¹³⁹.

Το 1271, αμέσως μετά το θάνατο του δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ Β΄ Δούκα (1231 – 1271)¹⁴⁰, το κράτος του μοιράστηκε μεταξύ των δύο γιών του, του νόμιμου Νικηφόρου Α΄ Κομνηνού Δούκα (1271 – 1296) που πήρε την Ήπειρο, την Αιτωλία, την Ακαρνανία και τα νησιά του Ιονίου και του νόθου Ιωάννου Α΄ Δούκα Αγγέλου (1271 – 1289) που έλαβε ως κληροδότημα τη Φθιώτιδα, Δωρίδα και Εσπερία Λοκρίδα¹⁴¹. Επισημαίνεται ότι από το έτος 1968 οι δύο διάδοχοι είχαν τυπικά και γεωγραφικά μοιρασμένη την εξουσία. Ο Ιωάννης Α΄ είχε λάβει επίσης τη Θεσσαλική Βλαχία ως προίκα από το γάμο του το 1258 με την κόρη του Τάρωνα, ενός μεγάλου χωροδεσπότη. Με την προσάρτηση και των περιοχών της Μικρής Βλαχίας που κληρονόμησε, αυτός δημιούργησε ένα κρατίδιο τα φυσικά όρια του οποίου ήταν τα βουνά της Πίνδου, ο

(Αρχιμανδρίτου), *Η Υπάτη – Η Εκκλησία – Μητρόπολις αυτής λόγιοι & συγγραφείς Μητροπολίται*, ό.π., σ. 87 – 88.

¹³⁸ Δημ. Β. Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 138. Του ίδιου, «Ιστορικό διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), σ. 27 - 28.

¹³⁹ Δημ. Β. Γόνη, «Ιωάννης Κωστομοίρης – Μεσοποταμίτης, μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης)», *Θεολογία* ΞΕ΄ (1994) 723 – 801. Του ίδιου, *Ιωάννης Κωστομοίρης – Μεσοποταμίτης, μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης)*, Αθήναι 1995.

¹⁴⁰ Κωνσταντίνου Κοτσίλη, «Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στην Υπάτη και ο τάφος του σεβαστοκράτορος Νέων Πατρών Ιωάννου Β΄ Αγγέλου Κομνηνού Δούκα», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009) σ. 250. «Κατά την περίοδο του Μιχαήλ του Β΄ η Υπάτη ήταν ένα σημαντικό διοικητικό κέντρο, ήτοι έδρα Επίσκεψης. Τη διοίκηση αυτής της περιοχής ο Μιχαήλ την είχε αναθέσει στο νόθο γιό του Ιωάννη Α΄ Αγγελο Κομνηνό Δούκα ή απλώς Ιωάννη Α΄ Δούκα. Αυτός, από εδώ το 1259 με στρατεύματά του από τη Θεσσαλία, και φυσικά από την περιοχή του, συμμετείχε στη μάχη της Πελαγονίας, που αποτέλεσε σταθμό στη βυζαντινή ιστορία».

¹⁴¹ Βλ. ενδεικτικά: Κ. Γιαννακοπούλου (D. J. Geanakoplos), *Ο Αυτοκράτωρ Μιχαήλ Παλαιολόγος και η Δύσις 1258 – 1282. Μελέτη επί των Βυζαντινο – λατινικών σχέσεων*, μτφρ. Κ. Πολίτη, Εκδ. Α. Καραβία, Αθήναι 1969, σ. 176. W. Miller, *Ιστορία της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα, (1204 – 1566)*, μτφρ. – εισαγωγή – σημειώσεις Άγγελου Φουριώτη, β΄ έκδοση, Αθήνα 1990, σ. 184 – 185. D. M. Nicol, *Το δεσποτάτο της Ηπείρου. Μια συνεισφορά στην Ιστορία της Ελλάδος κατά το Μεσαίωνα*, ό.π., σ. 21 – 23. Νίκου Παπαρρόδου, «Το Δουκάτο της Υπάτης (Νέων Πατρών) 1271 – 1319», *Φθιωτικά Χρονικά* 2 (Λαμία 1981) 143.

Όλυμπος, ο Παρνασσός και ο Παγασητικός κόλπος¹⁴². Ως έδρα και πρωτεύουσά του ανέδειξε τις Νέες Πάτρες, μια από τις σημαντικότερες πόλεις της Στερεάς Ελλάδας, διοικητικό κέντρο της περιοχής, με πληθυσμό 7.000 κατοίκων την εποχή εκείνη και κτισμένη σε σαφώς πιο οχυρή θέση από οποιαδήποτε άλλη Θεσσαλική πόλη, που διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο στην ιστορία του μεσαιωνικού ελληνισμού¹⁴³. Το κρατίδιο αυτό της Μεγάλης Βλαχίας (Μεγαλοβλαχίας), όπως αποκαλείτο λόγω της ύπαρξης πολλών Βλάχων στην περιοχή¹⁴⁴ ή αλλιώς το **Δουκάτο των Νέων Πατρών** (1271 – 1319), όπως ονομάστηκε από την πρωτεύουσά του, είχε δικό του στρατό συγκροτημένο από τους αξιόμαχους λαούς της επικράτειάς του, δικά του νομίσματα¹⁴⁵, δική του διοικητική και εκκλησιαστική ιεραρχία¹⁴⁶.

Ο Ιωάννης, ο επονομαζόμενος από τους Φράγκους δούκας των Νέων Πατρών ή αυθέντης της Βλαχίας, αναδείχτηκε υπέρμαχος υποστηρικτής της Ορθοδοξίας μιας και προσπάθησε να τη διασώσει από τη λατινική λαίλαπα της περιόδου. Η Λατινική αρχιεπισκοπή καταργήθηκε και το Δουκάτο των Νέων Πατρών έγινε καταφύγιο των Ορθοδόξων, καθώς ο ηγεμόνας και οι κάτοικοι της περιοχής αυτής, όπως και της υπόλοιπης Ελλάδας ενέμεναν στην Ορθοδοξία με φανατισμό.

Από την άλλη πλευρά ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Μιχαήλ Η΄ ο Παλαιολόγος (1259 - 1282) που από το 1261, όπως προαναφέρθηκε, είχε απελευθερώσει τη Βασιλεύουσα, αποδέχθηκε τις αξιώσεις του πάπα και

¹⁴² Αναλυτικότερα το κρατίδιο αυτό εκτεινόταν από τον Όλυμπο μέχρι τον Παρνασσό και από τις ανατολικές πλαγιές της Πίνδου και τις πηγές του Αχελώου και του Εύηνου μέχρι τις ακτογραμμές του Αιγαίου, του Παγασητικού, του Β. Ευβοϊκού και του Μαλιακού κόλπου. Βλ. Ι. Γ. Βορτσέλα, *Φθιώτις, η προς Νότον της Όθρυος*, Εν Αθήναις 1907, σ. 295.

¹⁴³ Νίκου Παπαρρόδου, «Το Δουκάτο της Υπάτης (Νέων Πατρών) 1271 – 1319», ό.π., σ. 144.

¹⁴⁴ Η σύγχρονη έρευνα απέδειξε ότι οι Βλάχοι της Θεσσαλίας ήταν εκρωμανισθέντες ή εκλατινισθέντες Έλληνες. Δημ. Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 123.

¹⁴⁵ Ο Ιωάννης Α΄ Δούκας Κομνηνός (1271 – 1296) αναγραφόταν πάνω στα νομίσματα:

ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΕΣΠΟΤΗΣ

Επίσης υπήρχαν μολυβδόβουλα που έφεραν επιγραφή με το όνομα του σεβαστοκράτορα Ιωάννου του Δούκα, ακολουθούμενο από την ένδειξη «ΡΙΖΑΝ ΕΧΟΝΤΟΣ ΕΚ ΒΑΣΙΛΕΩΝ». Πρβλ. Π. Λάμπρου, *Ανέκδοτα νομίσματα και μολυβδόβουλα των κατά τους μέσους αιώνας δυναστών της Ελλάδος*, εν Αθήναις 1880, σ. 16 – 27.

¹⁴⁶ Γεωργίου Κακαβά – Αλεξία Υφαντή, «Υπάτη. Μια Βυζαντινή Καστροπολιτεία. Η αρχαιολογική έρευνα στο κάστρο της Υπάτης», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Αθήνα 2011, σ. 43.

μαζί με τον πατριάρχη Ιωάννη ΙΑ΄ τον Βέκκο (1275 – 1282)¹⁴⁷ ασπάσθηκε την ένωση των δύο Εκκλησιών, προκειμένου να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα του κράτους του. Με τον Κάρολο τον Ανδεγαυικό (1267 – 1282) να απειλεί ευθέως την Κωνσταντινούπολη, έχοντας συσπειρωμένους όλους τους εχθρούς του Βυζαντίου στη Δύση και προετοιμάζοντας μια νέα σταυροφορία με τις ευλογίες του Πάπα για την ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης και την επανεγκατάσταση του Ενετού Βαλδουίνου σ' αυτή, ο αυτοκράτορας πίστευε ότι η προσφορά στην Αγία Έδρα της επανένωσης των δύο εκκλησιών ήταν η μόνη επιλογή για τον προσεταιρισμό της Ρώμης. Η επαναφορά των «σχισματικών» Ελλήνων στους κόλπους της (Αγίας Έδρας) ήταν άλλωστε και η πάγια επιδίωξη έξι ποντίφηκων από το 1261 μέχρι και το 1282, που αισθάνονταν να μειώνεται το πολιτικό κύρος τους από τη διάλυση της Λατινικής αυτοκρατορίας της Κωνσταντινουπόλεως και να απειλείται η πρωτοκαθεδρία τους, λόγω αναβίωσης του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην έδρα του. Υποτίμησε όμως την εμμονή στα δογματικά πιστεύω της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας και στις λειτουργικές συνήθειες των Βυζαντινών, που μετά και τη Δ΄ Σταυροφορία (1204) και τις συνακόλουθες καταστροφές και ταπεινώσεις, δεν ήταν εύκολο να πεισθούν περί των προθέσεων των Δυτικών για συμφιλίωση και να δεχθούν μια τέτοια ένωση. Ο Μιχαήλ λοιπόν, έχοντας να αντιμετωπίσει τον παπικό μαξιμαλισμό στις διαπραγματεύσεις αλλά και την αντίδραση των Ορθόδοξων που έβλεπαν τον επερχόμενο κίνδυνο της απορρόφησης της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας από τη Ρωμαιοκαθολική, προχώρησε στη Σύνοδο της Λυών της Γαλλίας το 1274, με σκοπό την πραγματοποίηση της ένωσης των Εκκλησιών¹⁴⁸. Στη Σύνοδο αυτή οι Ορθόδοξοι αντιπρόσωποί του, ο πρώην Κωνσταντινουπόλεως Γερμανός Γ΄, ο Νικαίας Θεοφάνης και ο Γεώργιος Ακροπολίτης αναγνώρισαν τις αποφάσεις της Συνόδου αποδεχόμενοι πλήρως τα δόγματα των παπικών, και κυρίως το Filioque και την ανώτατη εξουσία του πάπα, ενώ οι καθολικοί δέχτηκαν τη διατήρηση των λειτουργικών συνηθειών της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η ένωση αυτή χαρακτηρίστηκε ως μια διπλωματική επιτυχία του Μιχαήλ, καθώς αυτός

¹⁴⁷ Για τον πατριάρχη Ιωάννη ΙΑ΄ Βέκκο βλ. Ν. Γ. Ξεζάκη, *Ιωάννης Βέκκος και οι θεολογικά αντιλήψεις αυτού*, Διατριβή επί διδακτορία, Αθήναι 1981.

¹⁴⁸ Για τη σύνοδο στη Λυών και τη φιλενωτική πολιτική του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου βλ. Β. Κ. Στεφανίδου, *Εκκλησιαστική ιστορία απ' αρχής μέχρι σήμερα*, εκδ. Παπαδημητρίου, Αθήναι 1959, σ. 385 – 389. Κ. Γιαννακοπούλου (D. J. Geanakoplos), *Ο Αυτοκράτωρ Μιχαήλ Παλαιολόγος και η Δύσις 1258 – 1282. Μελέτη επί των Βυζαντινο – λατινικών σχέσεων*, ό.π., σ. 181 – 186, 195 κ.εξ. Βλ. Ι. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία Β΄. Από την εικονομαχία μέχρι τη μεταρρύθμιση*, Αθήνα 2002³, σ. 591 – 599, Χρ. Αθ. Αραμπατζή, *Η Σύνοδος της Λυών. Πρόσωπα και Θεολογία*, Θεσσαλονίκη 2002 κι αλλού.

αναγνωρίστηκε από το δυτικό κόσμο ως «καθολικός» ηγεμόνας και αποκλείστηκε σταυροφορία εναντίον του, αλλά είχε σφοδρές αντιδράσεις τόσο από το λαό όσο και από τον κλήρο της αυτοκρατορίας, που αρνήθηκε να υπακούσει και θεώρησε τη Σύνοδο ως «ληστρική». Ιδιαίτερα ισχυροί πολέμιοι της φιλωρωμαιοκαθολικής πολιτικής του αυτοκράτορα υπήρξαν οι μοναχοί και ιδιαίτερα οι Αρσενιάτες, οι οπαδοί του καθαιρεθέντος (1267) πατριάρχη Αρσενίου, ο οποίος είχε αντιταχθεί σθεναρά στο σφετερισμό του θρόνου από τον Μιχαήλ. Το ανθενωτικό αίσθημα είχε διεισδύσει σε όλες τις τάξεις και οι «Ενωτικοί» κατηγορούνταν ως προδότες, ενώ η συνήθης έκφραση εναντίον τους ήταν «φράγκος γέγονας». Ο διχασμός ήταν πλήρης και οι διωγμοί που ακολούθησαν δραματικοί¹⁴⁹.

Σφοδρή κατά της εκκλησιαστικής πολιτικής του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου υπήρξε η επικριτική και υπονομευτική στάση του ηγεμόνα των Νέων Πατρών – Υπάτης Ιωάννη που υπερασπιζόμενος την ορθόδοξη πίστη, όπως και ο αδερφός του δεσπότης της Ηπείρου Νικηφόρος Α΄, διαμαρτυρήθηκε επίσημα προκαλώντας την αντίδραση των αυτοκρατορικών στρατευμάτων που κινήθηκαν επιθετικά εναντίον του (1974). Η ένοπλη αυτή αντίδραση του αυτοκράτορα περιγράφεται σε κείμενο του 18^{ου} αιώνα με τον τίτλο «Χρονικόν του Γαλαξιδίου», από το συγγραφέα του ιερομόναχο Ευθύμιο¹⁵⁰. Επισημαίνεται ότι το Χρονικό αναφέρεται κατά τρόπο περιληπτικό σε δύο πολιορκίες της Υπάτης με τις οποίες ο Μιχαήλ επιδίωξε να επιβάλλει με τη βία την ανθενωτική πολιτική του. Ο Ιωάννης κατόρθωσε με ευφυές τέχνασμα και με τη βοήθεια του δούκα των Αθηνών Jean de la Roche να σώσει την πρωτεύουσά του κατά την πρώτη πολιορκία της από τα στρατεύματα του

¹⁴⁹ Γεωργίου Θ. Πρίντζιπα, «Πολιορκία της Υπάτης κατά το Χρονικό του Γαλαξιδίου ως συνέπεια της εκκλησιαστικής πολιτικής του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), ό.π., σ. 362 - 363. Γεωργίου Ν. Λεοντσίνη, *Νεότερη Ελληνική Ιστορία (10^{ος} αι. – 1830)*, Αθήνα 2005, σ. 26, όπου αναφέρεται ότι η αποδοχή της ένωσης των εκκλησιών το 1274 από το «Λατινόφρονα», όπως ονομάστηκε, Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο, για να εξευμενιστεί η Δύση, είχε ως αποτέλεσμα αφενός να θεωρείται από το λαό του μέχρι το θάνατό του προδότης της πίστης και αφετέρου τη σφοδρή αντίσταση της Εκκλησίας που του αρνήθηκε ακόμα και τη χριστιανική ταφή, όταν πέθανε.

¹⁵⁰ *Χρονικόν ανέκδοτον Γαλαξιδίου ή Ιστορία Αμφίσσης, Ναυπάκτου, Γαλαξειδίου, Λοιδορικού και των περιχώρων, από των αρχαιοτάτων μέχρι των καθ' ημάς χρόνων* μετά προλεγόμενων και άλλων ιστορικών σημειώσεων. Νυν το πρώτον εκδίδοντος Κωνσταντίνου Σάθα, φοιτητού της ιατρικής. Εν ω προσήρηται πραγματεία και πίναξ ανεκδότων νομισμάτων του Μεσαίωνα, Αθήνησιν 1865, σ. η΄ + 240. Επισημαίνεται ότι το ίδιο το χειρόγραφο που δημοσίευσε για πρώτη φορά ο πολυίστωρ Κ. Σάθας δεν έχει διασωθεί.

αυτοκράτορα¹⁵¹. Σε άλλη μάχη αργότερα τα στρατεύματα του Ιωάννου, που ταυτόχρονα διατηρούσε συμμαχικές σχέσεις με Λατίνους ηγεμόνες, όπως για παράδειγμα με τον Κάρολο τον Ανδεγαυικό (ντ' Ανζού)¹⁵² βασιλιά της Σικελίας και ορκισμένο εχθρό του αυτοκράτορα, ενωμένα με λατίνους μισθοφόρους κατατρόπωσαν τα αυτοκρατορικά στρατεύματα στην πεδιάδα των Φαρσάλων¹⁵³.

Τη 19^η Φεβρουαρίου 1277 ο φιλενωτικός πατριάρχης Ιωάννης ΙΑ΄ Βέκκος συγκάλεσε στο παλάτι των Βλαχερνών στην Κωνσταντινούπολη

¹⁵¹ Βυζαντινό μισθοφορικό στράτευμα, αποτελούμενο από 30.000 και πλέον στρατιώτες με επικεφαλής τον Ιωάννη Κομνηνό Παλαιολόγο και τον Αλέξιο Καβαλλάριο, πολιορκήσε την εποχή εκείνη την Υπάτη. Για να σώσει την πολιορκημένη πόλη ο Ιωάννης προέβη σε μια παράτολμη ενέργεια. Μεταμφιέστηκε σε απλό χωρικό, πέρασε ανάμεσα από τις γραμμές των Βυζαντινών και κατευθύνθηκε προς τη Θήβα, όπου ήρθε σε συμφωνία με το δούκα των Αθηνών Ιωάννη Α΄ ντε λα Ρος να τον βοηθήσει να λύσει την πολιορκία της Υπάτης. Επί κεφαλής σώματος τέθηκε ο αδελφός του δούκα Γουλιέλμος που κατάφερε με τους ιππότες του να τρέψει τους πολιορκητές σε φυγή, καθώς αντιμετώπιζαν πρόβλημα συνοχής. Σε αντάλλαγμα των υπηρεσιών του ο Ιωάννης έδωσε στον Γουλιέλμο την κόρη του Ελένη για σύζυγό του (1975) και ως προίκα τις πόλεις Ζητούνιον (Λαμία), Γαρδίκι (Πελασγία), Γραβιά και Σιδερόκαστρο. Αργότερα ο Μιχαήλ Παλαιολόγος απέστειλε στη Θεσσαλία ένα στρατιωτικό σώμα κάτω από τις διαταγές των Ιωάννη Συναδηνού, Μέγα Στρατοπεδάρχη και Μιχαήλ Καβαλλάριου, Μέγα Κοντόσταυλου για να συγκρουσθούν με τις δυνάμεις του Ιωάννη Δούκα, ο οποίος με ενέδρες και αιφνιδιαστικές επιθέσεις κατόρθωσε να συντρίψει τα αυτοκρατορικά στρατεύματα στα Φάρσαλα. Συνέλαβε επίσης τον Συναδηνό, ενώ ο Καβαλλάριος τραυματίστηκε θανάσιμα σε ατύχημα κατά τη μάχη. Βλ. Κ. Γιαννακοπούλου (D. J. Geanakoplos), *Ο αυτοκράτωρ Μιχαήλ Παλαιολόγος και η Δύσις 1258 – 1282. Μελέτη επί των βυζαντινο – λατινικών σχέσεων*, ό.π., σ. 211 – 212, 221. Δημητρίου Β. Γόνη, «Η βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 125 - 126. M. Nicol, *Το δεσποτάτο της Ηπείρου*, ό.π., σ. 31. Γεωργίου Θ. Πρίντζιπα, ό.π., σ. 366 – 367.

¹⁵² Δέσποινας Στεφ. Μιχάλαγια, «Η ανθενωτική πολιτική του Σεβαστοκράτορα Ιωάννου Δούκα», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), ό.π., σ. 300, υπ. 39, όπου αναφέρεται ότι στην παράδοση συμμαχία αυτή οδήγησαν οι βλέψεις των Ανδεγαυών για την κατάληψη της Βασιλεύουσας, άρα και εναντίον του αυτοκράτορα, όσο και η αντιπαλότητά τους με την Αγία έδρα. Για τις σχέσεις του Σεβαστοκράτορα Ιωάννη, αλλά και του επίσης αντάρτη αδερφού του δεσπότη Νικηφόρου με τους λατίνους συμμάχους τους γενικότερα βλ. επίσης D. J. Geanakoplos, ό.π., σ. 241 – 242. M. Nicol, *Το δεσποτάτο της Ηπείρου*, ό.π., σ. 32 – 33. Μαρίας Ντούρου Ηλιοπούλου, «Η λατινική εκκλησία των Νέων Πατρών την περίοδο των Καταλανών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Διοργανωτές: Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 315, όπου γίνεται λόγος για τις εμπορικές συναλλαγές του Ιωάννη Δούκα της Θεσσαλίας με τον Κάρολο Α΄ τον Ανδεγαυό, ο οποίος και αποκαλούσε τον δούκα «amicus duca Neopatrie» ή «dilectus amicus» και δίνεται σχετική βιβλιογραφία.

¹⁵³ Δέσποινας Στεφ. Μιχάλαγια, ό.π., σ. 300 – 301.

Σύνοδο, που κατεδίκασε όλους όσους αντιδρούσαν στην εκκλησιαστική ένωση της Λυώνος. Τον Απρίλιο του ίδιου έτους και στον ίδιο τόπο συνήλθε νέα Σύνοδος επισκόπων και κληρικών στην οποία αναγνωρίστηκε η λατινική ομολογία της πίστεως και το ρωμαϊκό πρωτείο¹⁵⁴. Ο ηγεμόνας των Νέων Πατρών – Υπάτης Ιωάννης αρνούμενος να αναγνωρίσει τη ψευδοένωση της Λυώνος και να αποδεχθεί τις πράξεις της Συνόδου των Βλαχερνών αναθεματίστηκε γι' αυτό από το λατινόφρονα πατριάρχη Ιωάννη ΙΑ΄ Βέκκο. Ο αναθεματισμός αυτός του ηγεμόνα της Μεγαλοβλαχίας, όπως και του ηγεμόνα της Ηπείρου Νικηφόρου Α΄, αλλά και όλων των σχισματικών ανθενωτικών που δεν συμμορφώθηκαν με τις αποφάσεις της Συνόδου του Απριλίου, έγινε σε νέα Σύνοδο που συνήλθε τη 16^η Ιουλίου 1277, αυτή τη φορά στην Αγία Σοφία. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι οι απεσταλμένοι του πάπα στην Κωνσταντινούπολη αρνήθηκαν να έχουν συμμετοχή στην πράξη αυτή, καθώς έγινε μετά από απαίτηση του αυτοκράτορα¹⁵⁵. Σε αντίδραση ο δεσπότης του κρατιδίου των Νέων Πατρών συγκάλεσε Σύνοδο για να καταδικάσει τους ενωτικούς (Δεκέμβριος 1277 και Μάρτιος 1278). Το Δεκέμβριο του 1277, η τοπική Θεσσαλική Σύνοδος που αποτελείτο από οκτώ (8) επισκόπους, πολλούς ιερείς και εκατό (100) ιερομόναχους (ντόπιους και φυγάδες) και συνεκλήθη στην πρωτεύουσά του, απέρριψε τα δόγματα της λατινικής εκκλησίας ως μη υγιή, αφού τα εξέτασε θεολογικά και φιλοσοφικά. Επίσης αφόρισε, αναθεμάτισε και αποκήρυξε ως αιρετικούς τον πάπα, τον αυτοκράτορα Μιχαήλ, τον πατριάρχη Βέκκο κι όλους τους ενωτικούς ιερωμένους και λαϊκούς. Δεν έλειψαν όμως και τα έκτροπα. Σύμφωνα με δυτικές πηγές η Σύνοδος αναθεμάτισε επίσης ενωτικό μητροπολίτη, πιθανότατα τον τότε Νέων Πατρών (Υπάτης) του οποίου το όνομα δεν είναι γνωστό¹⁵⁶, και τον επίσκοπο Τρίκκης Ιωάννη. Ο πρώτος,

¹⁵⁴ Κ. Γιαννακοπούλου (D. J. Geanakoplos), *Ο αυτοκράτωρ Μιχαήλ Παλαιολόγος και η Δύσις 1258 – 1282. Μελέτη επί των βυζαντινο – λατινικών σχέσεων*, ό.π., σ. 228 – 229. Ν. Γ. Ξεξάκη, *Ιωάννης Βέκκος και αι θεολογικά αντιλήψεις αυτού*, ό.π., σ. 40 – 41. Δέσποινας Στεφ. Μιχάλαγια, ό.π., σ. 301.

¹⁵⁵ Κ. Γιαννακοπούλου (D. J. Geanakoplos), *Ο αυτοκράτωρ Μιχαήλ Παλαιολόγος*, ό.π., σ. 229. Ν. Γ. Ξενάκη, *Ιωάννης Βέκκος*, ό.π., σ. 41. Δημητρίου Β. Γόνη, «Ιστορικό διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», σ. 29.

¹⁵⁶ Δημητρίου Β. Γόνη, «Ιστορικό Διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», ό.π., σ. 29. Γεωργίου Θ. Πρίντζιπα, «Η πολιορκία των Νέων Πατρών (Υπάτης) κατά το Χρονικό του Γαλαξιδίου», ό.π., σ. 368. Βλ. επίσης Δέσποινας Στεφ. Μιχάλαγια, «Η ανθενωτική πολιτική του Σεβαστοκράτορος Ιωάννου Δούκα», ό.π., σ. 303, όπου αναφέρεται ότι «ημίγυμνος στον παγετό του Δεκεμβρίου, εκτέθηκε άλλος επίσκοπος, ο υποκείμενος στη μητρόπολη Θεσσαλονίκης Κίτριους κατά τον Loenertz: [R. J. Loenertz, «Memoire d' Ogier», protonotarie, pour Marco et Marchetto nonces de Michael VIII Paléologue auprès du pape Nicolas III. 1278, printemps – été» *Orientalia Christiana Periodica* 31 (1965) 386 – 387] ή ο Νέων Πατρών κατά

αρνούμενος να απαρνηθεί την ομολογία του υπέρ της Ρωμαϊκής Εκκλησίας, αναφέρεται ότι καταδικάστηκε να παραμείνει εκτεθειμένος στο ψύχος επί πολλά ημερόνυχτα γυμνός, με αποτέλεσμα να ασθενήσει και να πεθάνει και ο δεύτερος αρνούμενος να συμμετάσχει στη Σύνοδο, συνελήφθηκε και οδηγήθηκε στις φυλακές¹⁵⁷.

Η αντίδραση του Μιχαήλ Η΄ ήταν να στείλει στρατεύματα κατά του Νόθου για να πολιορκήσουν εκ νέου την πόλη της Υπάτης, αλλά αρκετοί στρατηγοί του που αντιδρούσαν στην ένωση αποστάτησαν και αυτομόλησαν προς το στρατό του Ιωάννου, για να μεταφερθούν τελικά αιχμάλωτοι στην Κωνσταντινούπολη μετά την κατίσχυση των αυτοκρατορικών δυνάμεων¹⁵⁸.

Το Μάρτιο του 1278 συνήλθε δεύτερη ανθενωτική Σύνοδος στην Υπάτη, με τη συμμετοχή όλων των αρχιερέων της επικράτειας, ηγουμένων των μονών, ιερέων και εξόριστων μοναχών του Αγίου Όρους. Ως κύριο σκοπό της είχε την ενίσχυση μερίδας οπαδών του καθαιρεθέντος πατριάρχη Αρσενίου, το μένος των οποίων εναντίον του Μιχαήλ Η΄ γνώριζε ο Ιωάννης, αφού παρείχε άσυλο στους καταδιωκόμενους αντιφρονούντες¹⁵⁹. Αναμφίβολα η Υπάτη είχε καταστεί την περίοδο εκείνη προπύργιο των ανθενωτικών (όπως η Ήπειρος και η Τραπεζούντα) που κατεύφευγαν σ' αυτή για να σωθούν από τους διωγμούς.

Το μικρό κρατίδιο των Νέων Πατρών (Υπάτης), όπως εκ των πραγμάτων συνεπάγεται, αντέταξε σθεναρή ανθενωτική πολιτική στην κραταιά αυτοκρατορία και υπερασπίστηκε την άποψή του τόσο συνοδικά όσο και πολεμικά, όταν έγινε στόχος κατάλυσης από τα βυζαντινά στρατεύματα. Παραμένει πάντα όμως η υποψία, μήπως η υπεράσπιση της

Ο. Raynaldi: [Odor. Raynaldi, *Annales ecclesiastici*...., Rome 1646 – 1677, έτος 1278, παράγραφος 14] ή ο επίσκοπος Πέτρας, ο οποίος επικαλούμενος τη συμμετοχή του στη σύνοδο των Βλαχερνών αρνήθηκε να συμπλεύσει με τους ανθενωτικούς».

¹⁵⁷ Βλ. Δέσποινα Στεφ. Μιχάλαγια, ό.π., σ. 303, υπ. 48, όπου αναφέρεται χετικά με το χρόνο φυλάκισης του ιεράρχη «Αν και σαφώς ορίζεται *menses decem et octo* (18 μήνες), άλλα στοιχεία οδηγούν σε σύντμηση του χρόνου, δηλαδή σε 10 μήνες και 8 ημέρες».

¹⁵⁸ «Γι' αυτή την πολιορκία, όπως και για την προηγηθείσα μάχη των Φαρσάλων, το «Χρονικό του Γαλαξιδίου» περιορίζεται σε συγκεκριμένες πληροφορίες, που ανήκουν περισσότερο στη μάχη της Πελαγονίας, αρκετά χρόνια πιο πριν, το 1259, δηλαδή πριν την ανακατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως από την αυτοκρατορία της Νικαίας (1261)». Γεωργίου Θ. Πρίντζιπα, «Η πολιορκία των Νέων Πατρών (Υπάτης) κατά το Χρονικό του Γαλαξιδίου», ό.π., σ. 368. Βλ. επίσης Κ. Γιαννακοπούλου (D. J. Geanakoplos), ό.π., σ. 230. Μ. Nicol, *Το δεσποτάτο της Ηπείρου*, ό.π., σ. 32.

¹⁵⁹ Α. Παπαδόπουλος – Κεραμεύς, *Ανάλεκτα ιεροσολυμιτικής σταχυολογίας*, τ. 1, εν Πετρούπολει 1891, σ. 471 – 474. Για τις Συνόδους αυτές βλ. επίσης Ιωάννη Βορτσέλα, *Φθιώτις η προς Νότον της Όθρυος*, ό.π., σ. 301. D. J. Geanakoplos, ό.π., σ. 229 – 230. Δημητρίου Β. Γόνη, «Η βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 126 – 127.

Ορθοδοξίας ήταν το όπλο στον αγώνα του σεβαστοκράτορα¹⁶⁰ Ιωάννη κατά του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου, προκειμένου να εξασφαλίσει την ανεξαρτησία και την αυτονομία του κράτους του από την αυτοκρατορία¹⁶¹.

Επιχειρώντας μια αποτίμηση της κατάστασης που επικρατούσε στη μητρόπολη των Νέων Πατρών κατά τη χρονική αυτή περίοδο, θα λέγαμε ότι δεν γνώρισε και ιδιαίτερη ακμή, παρόλο που η έδρα του μητροπολίτη της ταυτιζόταν με την πολιτική πρωτεύουσα του κρατιδίου των Νέων Πατρών ή της Μεγάλης Βλαχίας. Ο σεβαστοκράτορας Ιωάννης Α΄ είχε ρίξει το βάρος των προσπαθειών του, προκειμένου να ισχυροποιήσει το κράτος του, στη συσπείρωση των ορθόδοξων γύρω από αυτόν και στη δημιουργία ενός ορθόδοξου μετώπου που στρεφόταν κατά των λατινόφρονων αυτοκράτορα και πατριάρχη Κων/λεως. Επειδή πιθανότατα όμως το πολιτικό σκηνικό ήταν ρευστό, δεν προσπάθησε ούτε να ανυψώσει το μητροπολιτικό θρόνο της πρωτεύουσάς του σε ένα είδος υπερμητρόπολης – αρχιεπισκοπής, αλλά ούτε να επεκτείνει τα όρια της μητρόπολης Νέων Πατρών προς τις γειτονικές μητροπόλεις¹⁶². Ως εκ τούτου η εποχή του δε χαρακτηρίζεται από σημαντικές μεταρρυθμίσεις για τη μητρόπολη των Νέων Πατρών.

Επισημαίνεται ότι κατά την περίοδο του βασιλείου της Μεγάλης Βλαχίας το ίδιο εκκλησιαστικό καθεστώς ίσχυε και για τις επισκοπές της

¹⁶⁰ Δημητρίου Β. Γόνη, «Η βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 124. Αναφέρεται ότι ο τίτλος του σεβαστοκράτορα, που έφεραν μόνο μέλη της βασιλικής οικογένειας και ήταν τρίτος κατά σειρά μετά τους τίτλους του αυτοκράτορα και του δεσπότη, απονεμήθηκε στον Ιωάννη από τον Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο προκειμένου να τον προσεταιρισθεί. Για τον ίδιο λόγο συνέξενε τον ανεψιό του Ανδρόνικο Ταρχανειώτη, Μεγάλο Κοντόσταυλο και διοικητή Ανδριανουπόλεως και της γύρω περιοχής με την κόρη του Ιωάννου.

¹⁶¹ Δέσποινας Στεφ. Μιχάλαγα, «Η Ανθενωτική Πολιτική του δουκάτου των Νέων Πατρών επί της ηγεμονίας του Σεβαστοκράτορος Ιωάννου», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Διοργανωτές: Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 312. Γεωργίου Θ. Πρίντζιπα, ό.π., σ. 364, όπου αναφέρεται: «Πραγματικά, στην ανθενωτική πολιτική του Ιωάννου εγείρεται το ερώτημα κατά πόσον αυτή είναι απόρροια του ορθόδοξου φρονήματος του ηγεμόνα ή εξέλιξη της πολιτικής διαμάχης του Δεσποτάτου της Ηπείρου (και της Υπάτης) με την αυτοκρατορία της Κωνσταντινουπόλεως. Μια διαμάχη που είχε εκδηλωθεί ήδη μεταξύ αυτοκρατορίας της Νίκαιας και Δεσποτάτου της Ηπείρου, κέντρο της οποίας ήταν το δικαίωμα διαδοχής της βυζαντινής αυτοκρατορίας και ο αγώνας ανακατάληψης της Κωνσταντινουπόλεως, που ήταν ο συνεκτικός κρίκος όλης της βυζαντινής αυτοκρατορίας και εκείνος που θα την κατείχε θα ήταν ο ουσιαστικός διάδοχος των βυζαντινών αυτοκρατόρων και φορέας της αυτοκρατορικής παραδόσεως του Γένους».

¹⁶² Δημητρίου Β. Γόνη, «Ιστορικό Διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», ό.π., σ. 28.

Φθιώτιδας που βρίσκονταν βορείως των Θερμοπυλών (Ζητουνίου, Θαυμακού κ.α)¹⁶³. Εν τω μεταξύ το πατριαρχείο κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας και παρά τη λεηλασία των ορθοδόξων εκκλησιών από το λατινικό κλήρο, συνέχισε να αναγράφει σε επίσημα Τακτικά μητροπόλεις και αρχιεπισκοπές της Εκκλησίας της Ελλάδος.

¹⁶³ Δημητρίου Β. Γόνη, «Σύντομο διάγραμμα της Εκκλησιαστικής Ιστορίας της Φθιώτιδος», ό.π., σ. 19.

3.2 Οι διατελέσαντες αρχιεπίσκοποι κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας

Αν και η Φραγκοκρατία διατηρήθηκε για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, τα στοιχεία πληροφόρησης που έχουμε για την εκκλησιαστική κατάσταση της περιοχής είναι ανεπαρκή. Λίγες είναι επίσης και οι πληροφορίες που έχουμε και για ελάχιστους από τους αρχιεπισκόπους που πέρασαν από το μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών κατά την περίοδο αυτή. Η ανεπάρκεια ιστορικών ειδήσεων γι' αυτούς και το ότι ακόμα και τα ονόματά τους δε διασώθηκαν στη τοπική ιστοριογραφία οφείλεται στο γεγονός ότι απέφευγαν να εκτελούν τα καθήκοντά τους στην περιοχή εκλογής τους, όπου διόριζαν ως αντικαταστάτες τους άλλους κληρικούς κατωτέρου βαθμού και προτιμούσαν να διαμένουν στην Παπική αυλή προκειμένου κολακεύοντας να επιτύχουν την τοποθέτησή τους σε άλλες μητροπόλεις της αρεσκείας τους. Οι διάφοροι ερευνητές της περιόδου στην προσπάθεια ανεύρεσης στοιχείων για τους διατελέσαντες μητροπολίτες, ώστε να συντάξουν επισκοπικό λατινικό κατάλογο της μητρόπολης Νέων Πατρών Υπάτης, κάνουν λόγο για τους ακόλουθους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν έχουν υπάρξει κι άλλοι των οποίων τα ονόματα παραμένουν άγνωστα έως σήμερα.

Ανώνυμος Λατίνος επίσκοπος (1205)¹⁶⁴.

Ανώνυμος (1208). Ορθόδοξος που αποστάτησε προς τη Ρωμαιοκαθολική εκκλησία αργότερα. Πολέμησε κατά των Φράγκων (Καμπανών και Βουργουνδίων ιπποτών) κάτω από τις διαταγές του Θεόδωρου Δούκα στην Κόρινθο, στο Άργος και στο Ναύπλιο¹⁶⁵.

Γουλιέλμος (1209), Λατίνος αρχιεπίσκοπος¹⁶⁶.

Ιωάννης Β' (1215)¹⁶⁷.

Ανώνυμος (1219)¹⁶⁸.

Ιωάννης Κωστομοίρης (1222), Ορθόδοξος¹⁶⁹.

¹⁶⁴ Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Στερεοελλαδική Εστία* 1 (1960) 64.

¹⁶⁵ Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, ό.π., σ. 64 [*Επετηρίς φιλολογικού συλλόγου «Παρνασσός»*, Τόμος ΙΑ', σ. 209].

¹⁶⁶ Γάσσου Δημητρίου Μερούτσου, «Χριστιανικά Αθήναι», *Δελτίον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας* 4 (1892) 145. Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, ό.π., σ. 65. Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου (Αρχιμανδρίτου), *Η Υπάτη – Η Εκκλησία – Μητρόπολις αυτής λόγιοι & συγγραφείς Μητροπολίται*, ό.π., σ. 87.

¹⁶⁷ Βασιλείου Γ. Ατέση, Μητροπολίτη πρώην Λήμνου, *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερα*, Ανατύπωση εκ του «Εκκλησιαστικού Φάρου», Τ. ΝΣΤ' και ΝΖ' (1974 – 1975), εν Αθήναις 1975, σ. 276.

¹⁶⁸ Ό.π., σ. 276.

¹⁶⁹ Βλ. Δημ. Β. Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 138. Του ίδιου, «Εγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», ό.π., σ.19. Του ίδιου, «Ιστορικό διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου*

Ανώνυμος (1278). Ορθόδοξος που υποβλήθηκε σε ανάθεμα από τη Θεσσαλική Σύνοδο που συγκροτήθηκε στην Υπάτη το ίδιο έτος¹⁷⁰.

Συνεδρίου «*Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό*» (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), σ. 27. Επίσης βλ. Του ιδίου, *Ιωάννης Κωστομοίρης – Μεσοποταμίτης, μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης)*, Αθήναι 1995.

¹⁷⁰ Βλ. Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, ό.π., σ. 65. Δημητρίου Μηνογιάννη, «Σύντομη ιστορία της Υπάτης», *Φθιωτικά Χρονικά* 5 (Λαμία 1984) 97. Κωνσταντίνου Φλώρου (Περαστικού), *Η Επαρχία Φθιώτιδας (Ιστορικά κι άλλα ενδιαφέροντα)*, Λαμία 1988, σ. 155.

Κεφάλαιο 4

Η μητρόπολη Νέων Πατρών (Υπάτης) κατά την περίοδο της Καταλανοκρατίας

4.1 Η μητρόπολη των Νέων Πατρών (Υπάτης) στα χρόνια της κυριαρχίας των Καταλανών (1319 - 1393 μ.Χ.)

Το 13^ο αι. επικράτησε στην Ελλάδα η Φραγκοκρατία και ολόκληρος σχεδόν ο Ελλαδικός χώρος ξενοκρατήθηκε από Γάλλους, Ιταλούς κι άλλους Ευρωπαίους με το γενικότερο όνομα Φράγκοι. Παρέμειναν ελληνικές περιοχές ένα μέρος της Πελοποννήσου, το Δεσποτάτο της Ηπείρου και το Δουκάτο Νέων Πατρών (Υπάτης). Στο Δουκάτο των Νέων Πατρών που εκτεινόταν στην Κεντρική Ελλάδα, η δυναστεία των Βυζαντινών ηγεμόνων Αγγέλων, αποτελούμενη από τον Ιωάννη Α΄ Άγγελο – Κομνηνό – Δούκα (1271 – 1289), τους γιούς του Κωνσταντίνο Άγγελο – Κομνηνό– Δούκα (1289 – 1303) & Θεόδωρο Άγγελο – Κομνηνό– Δούκα (1289 – 1300) και τον Ιωάννη Β΄ Άγγελο – Κομνηνό– Δούκα (1303 – 1318), κυβέρνησε για 47 χρόνια, με ενδιαμέση εποχή του Φράγκου Δούκα των Αθηνών Γκυ (Γουΐδωνα) Β΄ ντε Λα Ρος (+1308)¹⁷¹. Πρωτεύουσα του κρατιδίου τους ήταν οι Νέες Πάτρες, που κατά την περίοδο εκείνη της ιστορίας υπήρξε κι ένα σημαντικό εκκλησιαστικό κέντρο.

Στις αρχές του 14^{ου} αι., μετά το θάνατο του τελευταίου σεβαστοκράτορα Ιωάννη Β΄ Άγγελου – Κομνηνού (1318)¹⁷² επικράτησε

¹⁷¹ Νίκου Παπαρρόδου, «Το Δουκάτο της Υπάτης (Νέων Πατρών) (1271 – 1319)», *Φθιωτικά Χρονικά* 2 (Λαμία 1981) 149. D. M. Nicol, *Το Δεσποτάτο της Ηπείρου (1276 – 1479)*, ό.π., σ. 72. Μαρίας Ντούρου Ηλιοπούλου, «Η Λατινική Εκκλησία των Νέων Πατρών την περίοδο των Καταλανών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Διοργανωτές: Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 315. Ο σεβαστοκράτορας Κωνσταντίνος Άγγελος Δούκας, όταν πέθανε το 1303, άφησε στη διαθήκη του κηδεμόνα του ανήλικου γιου του Ιωάννη Β΄ Άγγελου και αντιβασίλεά του θεσσαλικού κράτους τον ανεψιό του δούκα Guy II De la Roche (Γουΐδωνα Β΄ ντε Λα Ρος), γιό του Guillaume de la Roche (Γουλιέλμου ντε λα Ρος) και της κόρης του Δούκα Νέων Πατρών Ιωάννου Α΄ Ελένης, που προέβη στον εκφραγισμό της Μεγάλης Βλαχίας φροντίζοντας όμως παράλληλα να οργανώσει και τη διοίκηση και να εξασφαλίσει τη σχετική ευημερία στην περιοχή.

¹⁷² Βλ. Κωνσταντίνου Κοτσίλη, «Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στην Υπάτη και ο τάφος του σεβαστοκράτορος Νέων Πατρών Ιωάννου Β΄ Άγγελου Κομνηνού Δούκα», ό.π., σ. 260 – 262, όπου αναφέρεται ότι ο Ιωάννης Β΄ Άγγελος Κομνηνός, μετά το θάνατό του (1318) ετάφη στον αύλειο χώρο του ιστορικού ναού του Αγίου Γεωργίου στην Υπάτη.

αναρχία στην περιοχή που περιέρχεται εκ νέου κυρίως στην κυριαρχία των δυτικών επιδρομέων, αυτή τη φορά των εμπειροπόλεμων Καταλανών (Αλμογάβαροι της Καταλανικής Εταιρείας)¹⁷³, που ιδρύουν το Καταλανικό Δουκάτο των Νέων Πατρών. Οι Καταλανοί, αφού κατάκτησαν το μεγαλύτερο μέρος του Δουκάτου των Αθηνών από το 1311¹⁷⁴, επεκτάθηκαν στα εδάφη της νότιας Θεσσαλίας κάτω από την ηγεσία του Αλφόνσου Φρειδερίκου, γιου του βασιλιά της Σικελίας¹⁷⁵. Τα νέα εδάφη δημιούργησαν ένα δουκάτο κι ενώθηκαν με το Δουκάτο των Αθηνών. Το Δουκάτο χωρίστηκε στα καπετανάτα του Σιδεροκάστρου,

¹⁷³ Η Καταλανική Εταιρεία ή Μεγάλη Καταλανική Κομπανία (Companya Catalana d' Orient) ήταν ένα μισθοφορικό στράτευμα που έδρασε το 14^ο αι. στο χώρο της Λατινικής αυτοκρατορίας στα εδάφη της Ελλάδος και της Μ. Ασίας και αποτελούσε στην εποχή του έναν από τους πιο αξιόμαχους στρατούς της Ευρώπης. Οι Αλμογάβαροι Καταλανοί που το αποτελούσαν, το 1302 προσχώρησαν αρχικά στην υπηρεσία του Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου με σκοπό την αντιμετώπιση των Τούρκων της Μ. Ασίας και αργότερα στην υπηρεσία του Δούκα των Αθηνών Γκωτιέ της Βρυέννης (Gauthier de Brienne) με τον οποίο ήρθαν σε σύγκρουση στην περιοχή του Αλμυρού (1311) λόγω χρηματικών διαφορών – μια σύγκρουση που κατέληξε σε συντριβή των δυνάμεών του και επικράτησή των Καταλανών στο Δουκάτο των Αθηνών. Με την κατάλυση και του Πριγκιπάτου της Αχαΐας, καταλύθηκε θα λέγαμε, η Φραγκοκρατία στη Νότια Ελλάδα. Βλ. Νίκου Παπαρρόδου, ό.π., σ. 150. [Ανωνύμως], «Καταλανική Εταιρεία» (Λήμμα), Εγκ. ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΥΣ, Εταιρεία Εγκυκλοπαιδικών Εκδόσεων Ο.Ε., Τόμος Ογδοός, Αθήνα 1963, σ. 314.

¹⁷⁴ Οι Καταλανοί επιζητώντας νομιμοποίηση και προστασία πρόσφεραν την ηγεμονία του Δουκάτου στο βασιλιά της Σικελίας κι αργότερα στον βασιλιά της Αραγωνίας, οι οποίοι ονομάστηκαν δούκες της Αθήνας. Ως προς την οργάνωση, το Δουκάτο των Αθηνών είχε τη δομή του αραγωνικού βασιλείου. Πρωτεύουσά του ήταν η Θήβα. Οι Καταλανοί ασκούσαν τη διοίκηση μέσω επιτρόπου (βικαρίου) με αστική και ποινική δικαιοδοσία στις κυριότερες πόλεις (Αθήνα, Θήβα, Λιβαδειά), ενώ τα Σάλωνα, οι Νέες Πάτρες, το Σιδεροκάστρο είχαν ένα καπετάνιο συνήθως για τρία χρόνια. Ως επίσημη γλώσσα καθιερώθηκε η Καταλανική. Στους αυτόχθονες απαγορεύτηκε η σύναψη μεικτών γάμων και η κατοχή κτηματικής περιουσίας, καθώς η γαιοκτησία ανήκε πλέον στην Κομπανία (ένα είδος κοινοτικού χαρακτήρα). Το μόνο δημόσιο αξίωμα που ασκούσαν ήταν αυτό του νοτάριου. Η νομοθεσία που καθόριζε τις σχέσεις με τους ντόπιους ήταν το δίκαιο της Βαρκελώνης. Βλ. Μαρίας Ντούρου – Ηλιοπούλου, «Η λατινική εκκλησία των Νέων Πατρών την περίοδο των Καταλανών (1318 – 1388)», ό.π., σ. 317, 321.

¹⁷⁵ Ο βασιλιάς της Σικελίας Φρειδερίκος από τις πόλεις που κατάκτησε κράτησε για τον εαυτό του την πόλη των Νέων Πατρών, αν και την είχε ζητήσει ο Αλφόνσος Φρειδερίκος, ο κατακτητής της. Τη σημασία των Νέων Πατρών τονίζει ο Αλφόνσος Φρειδερίκος σε επιστολή του προς το βασιλιά της Αραγόνας Αλφόνσο Γ΄, στον οποίον απευθύνθηκε διακατεχόμενος από την επιθυμία να αποκτήσει την πόλη: «Μεταξύ των ρηθέντων εξ φρουρίων (Φαρσάλου, Δομοκού, Ζητούνιου, Γαρδικίου, Σιδεροκάστρου, Λοιδωρικού), έλεγε τω βασιλεί, εν τω μέσω αυτών υπάρχει εν, το οποίον ονομάζεται Νέαι Πάτραι, και το οποίον *είνε η κεφαλή της χώρας και η κεφαλή του δουκάτου της Βλαχίας*». Βλ. Α. Rubio y Lluch (Α. Ρουβιό υ Λιούκ), *Περί των Καταλανικών φρουρίων της ηπειρωτικής Ελλάδος*, μτφρ. Γ. Ν. Μαυράκη, «Εστία» Κ. Μάϊσνερ & Ν. Καργαδούρη, εν Αθήναις 1912, σ. 60.

των Νέων Πατρών και των Σαλώνων (Αμφισσας). Μέρος των κτήσεων του Δουκάτου στη Θεσσαλία κατακτήθηκε αργότερα (1342 – 1348) από τους Σέρβους του Στέφανου Ντουσάν (Δουσάν). Το 1377 τον τίτλο του Δούκα Νέων Πατρών πήρε ο Πέτρος Δ΄ της Αραγκόν (Αραγώνας) και τον διατήρησαν και οι διάδοχοί του μονάρχες. Οι επιθέσεις της Βυζαντινής αυτοκρατορίας μείωσαν σταδιακά τα εδάφη του Δουκάτου και ότι απόμεινε από αυτό έπεσε το 1390 στα χέρια του Φλωρεντιανού τραπεζίτη και τυχοδιώκτη Nerjio Acciajuoli μέχρι την κατάληψή του από τους Τούρκους του σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄ (1392/1393).

Κατά την περίοδο που η εξουσία βρίσκεται στα χέρια των δουκών του Καταλανικού βασιλικού οίκου της Σικελίας και Αραγώνας, έχουμε επανίδρυση της Λατινικής αρχιεπισκοπής. Λατίνοι αρχιεπίσκοποι αντικατέστησαν τους Ορθόδοξους στο μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών – Υπάτης, που ως πόλη αναδεικνύεται η δεύτερη πρωτεύουσα των Καταλανών και ο επί κεφαλής επίτροπος καλείται γενικός επίτροπος των δουκάτων των Αθηνών και των Νέων Πατρών¹⁷⁶. Ο νέος πολιτικός κι εκκλησιαστικός ζυγός ήταν αρκετά σκληρός. Η βιαιότητα των Καταλανών, ως γνωστό, έχει περάσει στη δημώδη λαϊκή παράδοση και έχει καταγραφεί σε βυζαντινές και δυτικές πηγές¹⁷⁷, παρόλο που η Αραγωνία αναφέρεται ότι γνώρισε πολιτιστική ανάπτυξη, οι Αραγωνίοι ευγενείς ελάμβαναν κλασική παιδεία και η Καταλανική γλώσσα, αν και δεν είχε αφήσει κατάλοιπα στην ελληνική παράδοση όπως η Φραγκική, ετύγγανε εκτίμησης και αποδοχής¹⁷⁸. Και κατά την περίοδο λοιπόν αυτή,

¹⁷⁶ Βλ. Δημ. Β. Γόνη, «Η Βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 130.

¹⁷⁷ A. Rubio y Lluch (Α. Ρουβιό υ Λιούκ), *Περί των Καταλανικών φρουριών της ηπειρωτικής Ελλάδος*, ό.π., σ. 73.

¹⁷⁸ Για τον πολιτισμό και τη γλώσσα των Καταλανών βλ. A. Rubio y Lluch (Α. Ρουβιό υ Λιούκ), «Ο Πολιτισμός και η Γλώσσα των Καταλανών εν Ελλάδι κατά την ΙΔ΄ εκατονταετηρίδα», *Αρμονία*, Έτος Α΄, τεύχ. Ε΄ και ς΄, 1900, μτφρ. Γεωργίου Ν. Μακράκη, Εν Αθήναις, Τυπογραφείου «Εστία» σ. 273 – 337. Επίσης βλ. Γιώργου Δελόπουλου, «Φραγκικά τοπωνύμια της περιοχής Υπάτης», *Πρακτικά Φθιωτικού Συνεδρίου 2007*, σ. 43, υποσ. 5, όπου γίνεται αναφορά στη γλώσσα των Καταλανών: Η Καταλανική γλώσσα είναι ένα γαλλο-ρομανικό ιδίωμα, ένας κλάδος, μια μορφή της προβηγκιανής γλώσσας, που εξευμένισαν οι τροβαδούροι της περιόδου εκείνης. Την εποχή του ερχομού των Καταλανών στην Ελλάδα η καταλανική γλώσσα βρισκόταν στη φάση της διαμόρφωσής της σαν ξεχωριστού κλάδου της προβηγκιανής και δεν ήταν ακόμα σημαντικές οι διαφοροποιήσεις της από αυτή, αλλά και από την ιταλική, τη γαλλική και τις άλλες γλώσσες που προήλθαν από τη ρομανική κοινή. Διαμορφώθηκε στα ανατολικά Πυρηναία, στο γαλλικό Ρουσιγιόν και στην παλαιά Κομητεία της Βαρκελώνης· μιλήθηκε και στις Βαλεαρίδες νήσους. Ήταν σαν γεωγραφική προέκταση της πολύ συγγενικής της προβηγκιανής από την οποία διαφοροποιήθηκε αργότερα, για πολιτικούς κύρια λόγους και από ισπανικές επιδράσεις. Το 1137, με την ενοποίηση της Αραγωνίας και της Κομητείας της Βαρκελώνης, η καταλανική γίνεται η επίσημη γλώσσα της αραγωνικής μοναρχίας και διαδίδεται πλατιά στη Σικελία, στη Νάπολη και στη Σαρδηνία. Το πρώτο μεγάλο πεζό

μια περίοδος σκληρών αιματοχυσιών, εκδιώξεων, λεηλασιών, απώλειας αστικών δικαιωμάτων και στέρησης περιουσιακών τίτλων οι Νέες Πάτρες εξακολουθούν να διατηρούν τη σημαντικότητά τους και αποκαλούνται *universitas de la Patria*¹⁷⁹ με φρούραρχο στο κάστρο, αρχηγό στην πόλη και με επισκοπική έδρα¹⁸⁰, ενώ ασκούν ιδιαίτερη γοητεία στους Αραγωνίους ηγεμόνες μέχρι και το 15^ο αιώνα, όπως προκύπτει από τους τίτλους που έφεραν (*duca Neopatrie*)¹⁸¹. Ο Καταλάνος βυζαντινολόγος Αντώνιο Ρουβιό υ Λιουκ αναφέρει χαρακτηριστικά: *Η πόλις λοιπόν των Νέων Πατρών μετά του φρουρίου της απετέλεσαν πάντοτε υπό την άμεσον κυριαρχίαν του δουκός και μονάρχου της κοινότητα καταλανικήν κατά το μάλλον και ήττον αυτόνομον. Το σπουδαίον τούτο φρούριον διωκείτο υπό φρουράρχου, η δε πόλις υπό αρχηγού. Τα υπουργήματα ταύτα κατελήφθησαν επανειλημμένως και επί πολύν χρόνον υπό της οικογενείας των *Cavalls**¹⁸². Επισημαίνεται ότι στα δουκάτα δημιουργήθηκαν επί Καταλανοκρατίας τρεις αρχιεπισκοπές, αυτές των Αθηνών, των Θηβών και των Νέων Πατρών¹⁸³. Η επισκοπή του Ζητουνίου, όπως ονομαζόταν η επισκοπή Λαμίας την εποχή εκείνη, αποσπάσθηκε από τη μητρόπολη Αθηνών και υπήχθη στην επανιδρυθείσα λατινοκαταλανική αρχιεπισκοπή των Νέων Πατρών (Υπάτης)¹⁸⁴.

κείμενο στα καταλανικά ήταν ακριβώς το Χρονικό (Χρονικά) που έγραψε ο Ραμόν Μουντάνερ (Ramon Muntaner) που είχε ακολουθήσει την Καταλανική Εταιρεία στην Ανατολή και μετά την επιστροφή του, αφηγείται τα της εκστρατείας μέχρι την κατάκτηση της Αττικής.

¹⁷⁹ Μαρίας Ντούρου – Ηλιοπούλου, «Η λατινική εκκλησία των Νέων Πατρών την περίοδο των Καταλανών (1318 – 1388)», ό.π., σ. 318. Την περίοδο των Καταλανών η Υπάτη αναφέρεται επίσης με τα ονόματα: **La Patra, La Patria, Nepatria, Neopatrie, Neopatras, Nouvelle Patra.**

¹⁸⁰ Α. Rubio y Lluch (Αντωνίου Ρουβιό υ Λιουκ), *Περί των Καταλανικών φρουρίων της Ηπειρωτικής Ελλάδος*, ό.π., σ. 65.

¹⁸¹ W. Miller, *Ιστορία της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα (1204 – 1566)*, μτφρ. Α. Φουριώτη, Αθήνα 1960, σ. 389. Οι βασιλείς της Αραγόνας έφεραν με καμάρι στον τίτλο τους και το όνομα των Νέων Πατρών και είναι ακόμα μέρος του πλήρους τίτλου των μοναρχών της Ισπανίας. Τον τίτλο αυτό διατηρεί ακόμα και σήμερα ο βασιλιάς της Ισπανίας Χουάν Κάρλος.

¹⁸² Α. Rubio y Lluch (Αντωνίου Ρουβιό υ Λιουκ), *Περί των Καταλανικών φρουρίων της Ηπειρωτικής Ελλάδος*, ό.π., σ. 61.

¹⁸³ Μαρίας Ντούρου – Ηλιοπούλου, ό.π., σ. 318. Σημειώνεται ότι η αρχιεπισκοπή Αθηνών περιελάμβανε τις επισκοπές: Μεγάρων, Δαυλίων, Φωκίδας, Σαλώνων, Βοδονίτσας και Αίγινας.

¹⁸⁴ Ιω. Βορτσέλα, *Φθιώτις η προς Νότον της Όθρυος*, ό.π., σ. 281. Η επισκοπή Ζητουνίου είχε τεθεί υπό την αρχιεπισκοπή Αθηνών κατά την περίοδο του πάπα Ονωρίου Γ' (1216 – 1227). Θεοκτίστου Αθ. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Στερεοελλαδική Εστία*, 1 (Μάρτιος 1960) 66.

Εν τω μεταξύ το Οικουμενικό Πατριαρχείο, όπως και κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας, έτσι και την περίοδο της Καταλανοκρατίας δεν εγκατέλειψε το πλήρωμα των επισκοπών της Φθιώτιδας. Συνέχιζε να εκλέγει μητροπολίτες για τις κατεχόμενες επαρχίες, κάποιες φορές έστελνε έξαρχους, ενώ όταν έβρισκε ευκαιρία ανέθετε σε επισκόπους ή μητροπολίτες των πλησιέστερων περιοχών να μεριμνούν για τις ποιμαντικές ανάγκες των Ορθοδόξων στις επαρχίες αυτές¹⁸⁵. Όπως συνέβαινε και επί Φραγκοκρατίας έτσι και κατά την περίοδο της Καταλανοκρατίας την τυπική εποπτεία της μητρόπολης των Νέων Πατρών Υπάτης είχε ο ορθόδοξος μητροπολίτης των Αθηνών, όπως μαρτυρείται κι από την υπογραφή του σε Σύνοδο¹⁸⁶, που συνήλθε στην Κων/λη το Μάιο του 1371 μ.Χ. ως Πρόεδρος Θηβών και Νέων Πατρών Υπάτης¹⁸⁷.

Από τη μητροπολιτική Υπάτη που υπήρξε γενέτειρά του, ξεπήδησε την περίοδο εκείνη της ιστορίας (αρχές 14^{ου} αι.) κι ο Αθανάσιος Ανδρόνικος, όπως ονομαζόταν κατά κόσμον ο όσιος Αθανάσιος¹⁸⁸ ο Μετεωρίτης (1302/1305 – 1380), ο θεμελιωτής του κοινοβιακού

¹⁸⁵ Δημητρίου Β. Γόνη, «Εγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1660), ό.π., σ. 21.

¹⁸⁶ Βλ. Θεοκτίστου Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Στερεοελλαδική Εστία*, ό.π., σ. 65. Η σύνοδος αυτή που συνήλθε στην Κων/λη το Μάιο του 1371 μ.Χ. επί Πατριαρχίας Φιλοθέου του Β΄ παραχώρησε στο μητροπολίτη Αθηνών τις εκκλησίες των Θηβών, Νέων Πατρών και Αιγίνης (Miklosich Fr – Müller I., *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, Τόμος Α΄, σ. 564 κ.εξ).

¹⁸⁷ Βλ. Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου, Αρχιεπισκόπου Αθηνών, *Η Εκκλησία της Ελλάδος*, έκδ. Β΄, Αθήναι 1954, σ. 79. «Ο ορθόδοξος μητροπολίτης Αθηνών, μικρόν κατά μικρόν ηδυνήθη να καταλάβη πάσας τας επισκοπάς της μητροπόλεως, έφερε δε κατά τον ΙΕ΄ αιώνα τον τίτλο: ‘ Έξαρχος πάσης Ελλάδος, πρόεδρος Θηβών και Νέων Πατρών ’».

¹⁸⁸ Για βιογραφικά στοιχεία του οσίου Αθανασίου βλ. «Βίος και πολιτεία του οσίου πατρός ημών Αθανασίου, ασκήσαντος εν τοις Σταγοίς, εν τω λίθω τω υπ’ αυτού κληθέντι Μετεώρω», έκδ. Ν. Βέη, «Συμβολή εις την ιστορίαν των μονών των Μετεώρων», *Βυζαντίς* 1 (1909) 237 – 260. D. M. Nicol, *Meteora. The Rock Monasteries of Thessaly*, Revised Edition, London 1975, όπου υπάρχει συγκεντρωμένη ειδική βιβλιογραφία. Δημ. Αλ. Μηνογιάννη, «Αθανάσιος ο Μετεωρίτης», *Υπάτη* 4 (1980) 37 – 39. Δημ. Β. Γόνη, «Η βυζαντινή Υπάτη», ό.π., σ. 145 – 146. Δημ. Ζ. Σοφianού, *Ο όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης. Βίος, Ακολουθία, Συναξάρια. Προλεγόμενα – Μετάφραση του Βίου – Κριτική έκδοση κειμένου*, εκδ. Ι. Μονής Μεγάλου Μετεώρου (Μεταμορφώσεως), Μετέωρα 1990. Του ιδίου, *Ιστορική διαδρομή στην Εκκλησία και στο τοπικό αγρολόγιο της Υπάτης*, ό.π., σ. 36 – 39. Δημ. Αλ. Μηνογιάννη, «Σύντομη ιστορία της Υπάτης», *Φθιωτικά Χρονικά*, 5 (1984) 98 – 98. Μοναχού Μωϋσέως Αγιορείτου, *Οι Άγιοι της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, Έκδ. Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Λαμία 2002, σ. 16 – 17, 31 – 33. Μαρίας Ανδριτσοπούλου, *Μονή Αγάθωνος Υπάτης. Κοινωνική, εκπαιδευτική και πολιτιστική παρουσία*, Διδακτορική Διατριβή, ΕΚΤ/ΕΙΕ, Αθήνα 2011, σ. 54 – 56.

μετεωρίτικου μοναχισμού¹⁸⁹. Την πόλη του όμως αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το 1319, σε πολύ νεαρή ακόμα ηλικία (16 – 17 ετών), όταν κατάφερε να δραπετεύσει μετά την αιχμαλωσία του από τους Καταλανούς. Ύστερα από την πρώτη μετάβασή του στη Θεσσαλονίκη και στο Άγιο Όρος, το πέρασμά του από την Κωνσταντινούπολη, την Κρήτη και πάλι από το Άγιο Όρος ως μοναχός¹⁹⁰, κατέληξε δια μέσου Θεσσαλονίκης ξανά, Βέροιας και Σερβίων μαζί με το Γέροντά του Γρηγόριο, που πιθανότατα υπήρξε δάσκαλος και του Γρηγορίου Παλαμά (Ο εξωτερικός τρόπος της ησυχίας του Αθανασίου ήταν ο ίδιος με εκείνο του Γρ. Παλαμά), στα Μετέωρα της Καλαμπάκας στη Θεσσαλία. Μετά από δεκαετή άσκηση στο στύλο των Σταγών, ανήλθε στο Μεγάλο Μετέωρο («*Πλατύν Λίθον*») όπου ίδρυσε μονή με 14 ασκητές από τους γύρω βράχους, όπου ασκήτευσε μέχρι το θάνατό του ως ηγούμενος. Η μονή αυτή υπήρξε το πρώτο κοινόβιο της μοναστικής πολιτείας των Μετεώρων.

¹⁸⁹ Βλ. Βλασίου Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Β', ό.π., σ. 739, όπου αναφέρεται: «Η άνθησή του υπήρξε καρπός του έργου του “καθηγητού του Αγίου Μετεώρου”, του αγιορείτη ερημίτη Αθανασίου, ο οποίος, μετά δεκαετή άσκηση στο στύλο των Σταγών με τον γέροντα Γρηγόριο, ανήλθε στο Μεγάλο Μετέωρο («*Πλατύν Λίθον*») όπου ίδρυσε μονή με 14 ασκητές από τους γύρω βράχους. Η μονή αυτή υπήρξε το πρώτο κοινόβιο των Μετεώρων, στο οποίο μόνασε και ο διάδοχος του Στεφάνου (Δουσάν) στην ηγουμενία ηγεμόνας Ιωάννης Ούρεσις υπό το όνομα Ιωάσαφ».

¹⁹⁰ Σημ. Σε ηλικία τριάντα χρονών, όταν εκάρει μοναχός, είχε λάβει το μοναχικό όνομα Αντώνιος. Όταν όμως μετά από λίγο ενεδύθη το «άγιο σχήμα», έγινε μοναχός με το όνομα Αθανάσιος. Βλ. Δ. Γόνη, ό.π., σ. 146.

4.2 Οι διατελέσαντες αρχιερείς κατά την περίοδο της Καταλανοκρατίας

Καθόλη τη διάρκεια της Καταλανοκρατίας κατά τη 14^η εκατοετηριίδα, οι περισσότεροι από όσους διορίστηκαν αρχιερείς της αρχιεπισκοπικής διοίκησης των Νέων Πατρών (Υπάτης) δεν ήταν Καταλανοί, λόγω του σε βάρος τους θρησκευτικού αφορισμού του Πάπα. Οι Γάλλοι ποντίφηκες της Αβινιών ποτέ δε συγχώρησαν στην Καταλανική Εταιρεία το γεγονός ότι αποστέρησαν από τους Φράγκους (του δούκα του οίκου των Βριεννίων) τις κτήσεις στην Αττική και Βοιωτία¹⁹¹ και χειροτονούσαν Γάλλους αρχιεπισκόπους. Εξ αιτίας του λόγου τούτου αυτοί, όπως και επί Φραγκοκρατίας, δεν διέμεναν συνήθως στην απομακρυσμένη έδρα της αρχιεπισκοπής τους, αλλά παρέμεναν είτε στον τόπο διαμονής τους, είτε στην αυλή του ποντίφικα επιδιώκοντας ποικιλοτρόπως τη μετάθεσή τους σε άλλες πλουσιότερες ή πλησιέστερες μητροπόλεις¹⁹². Οι αρχιερείς αυτοί κατά τη διάρκεια της θητείας τους αντιπροσωπεύονταν από άλλους κατώτερους τιτλούχους Λατίνους κληρικούς, αφού σπάνια ή ουδόλως παρουσιάζονταν στη θέση τους. Ενώ λοιπόν οι σχέσεις τους με τον πάπα και τη λατινική εκκλησία στη Δύση είναι συχνότατες και πολύ στενές, οι σχέσεις τους με τους ορθοδόξους και την τοπική κοινωνία ήταν ελάχιστες έως ανύπαρκτες.

Υπάρχουν αρκετά Αραγωνικά έγγραφα που αναφέρονται στις σχέσεις της Εκκλησίας των Νέων Πατρών με τον πάπα και την Αραγωνική ηγεσία. Από τα αποσπασματικά αυτά έγγραφα συγκροτείται η εικόνα της εκκλησιαστικής κατάστασης στο Δουκάτο των Νέων Πατρών σε ότι αφορά τις σχέσεις με τον πάπα και τη λατινική εκκλησία στη Δύση, τις ανύπαρκτες σχέσεις με τους ορθοδόξους αλλά και τις σχέσεις με άλλες πολιτικές δυνάμεις της εποχής, καθώς και τη μεταστροφή στο ζήτημα του αφορισμού των Καταλανών κατά το β' μισό του 14^{ου} αι, λόγω της έντονης σταυροφοριακής πολιτικής του πάπα εναντίον των Τούρκων. Όπως προκύπτει από τις δυτικές πηγές οι λατίνοι

¹⁹¹ Επισημαίνεται ότι στη μάχη του Κηφισσού ή της Κωπαΐδας ή του Ορχομενού ή του Αρμυρού (υπάρχουν διαφορετικές απόψεις για την τοποθεσία της μάχης) που έγινε στις 15 Μαρτίου 1311 εξουδετερώθηκε ο στρατός του δούκα των Αθηνών Γκωτιέ της Βριέννης (Gauthier V de Brienne) από τους Καταλανούς που κατέλαβαν και τη Θήβα, πρωτεύουσα του Γαλλικού Δουκάτου των Αθηνών. Ο Πάπας τους ζητάει να επιστρέψουν αλλά αυτοί αρνούνται και έτσι το 1318 τους αφορίζει. Ακολούθως καταλαμβάνουν το Δουκάτο των Νέων Πατρών (Neopatria). Αργότερα τα εδάφη περνούν στο στέμμα της Αραγωνίας που τα κράτησε για εβδομήντα περίπου χρόνια. Βλ. σχετικά: Νικηφόρου Γρηγορά, *Ρωμαϊκή Ιστορία, Α' Περίοδος 1204 – 1341*, Εκδόσεις ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ – Α. Α. Λιβάνη, Κεφ. VII. 7, σ. 255 – 257.

¹⁹² A. Rubio y Lluich (Α. Ρουβιό υ Λιούκ), *Περί των Καταλανικών φρουριών της Ηπειρωτικής Ελλάδος*, ό.π., σ. 65.

εκκλησιαστικοί άνδρες έχαιραν όλων των προνομίων και δικαιωμάτων των αρχιερέων Καταλονίας και Αραγωνίας, ενώ αναφέρεται επίσης το ενδιαφέρον που επέδειξαν για την πολιτική και κοινωνική ζωή. Στα έγγραφα αποσιωπείται η σχέση τους με τον τοπικό ορθόδοξο πληθυσμό. Ο ρόλος των Ελλήνων άλλωστε δεν πρέπει να ήταν σημαντικός καθόλη τη διάρκεια της Καταλανικής περιόδου παρά μόνο στα τελευταία χρόνια του 14^{ου} αναφέρεται η τιμητική επίδοση της Καταλανικής υπηκοότητας σε κάποιους Έλληνες, όπως και η προστασία και η απαλλαγή από φόρους σε Έλληνες ή Αλβανούς που ήθελαν να εγκατασταθούν σε Καταλανικό δουκάτο¹⁹³.

Μόνο για έξι αρχιεπισκόπους από αυτούς που υπηρέτησαν στο μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών Υπάτης από το έτος 1323 έως το 1393 έχουμε κάποιες πληροφορίες. Οι γνωστοί σε μας αρχιεπίσκοποι της περιόδου είναι οι ακόλουθοι¹⁹⁴:

Ferrer d` Abella (1323 – 1344).

Ο Ferrer d` Abella υπήρξε επιφανής λατίνος αρχιεπίσκοπος από το μοναχικό τάγμα των ιεροκηρύκων (Predicadors), διπλωμάτης και λόγιος του 14^{ου} αιώνα. Ήταν έμπιστος του βασιλέα Ιακώβου Β΄ (1291 – 1327). Διορίστηκε αρχιεπίσκοπος Νέων Πατρών στις 27 Ιουνίου του 1323 και παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι το 1330, ενώ αναφέρεται ότι ποτέ αυτός δεν επισκέφθηκε την αρχιεπισκοπή του¹⁹⁵. Σε παπικό έγγραφο αναφέρεται επίσκοπος, ενώ σε Αραγωνικό αρχιεπίσκοπος¹⁹⁶. Προφανώς το 1323 διορίστηκε αρχιεπίσκοπος Νέων Πατρών, αλλά ο πάπας Ιωάννης ΚΒ΄ τον ονόμασε επίσκοπο έχοντας περιπέσει στη δυσμένειά του¹⁹⁷. Ο

¹⁹³ Μαρίας Ντούρου – Ηλιοπούλου, «Η λατινική εκκλησία των Νέων Πατρών την περίοδο των Καταλανών (1318 – 1388)», σ. 318.

¹⁹⁴ Για τους καθολικούς αρχιεπισκόπους της περιόδου της καταλανοκρατίας ενδεικτικά βλ. Α. Rubio y Lluch (Α. Ρουβιό υ Λιούκ), *Περί των Καταλανικών φρουριών της Ηπειρωτικής Ελλάδος*, ό.π., σ. 65 – 69. Kenneth Meyer Setton, *Catalan Dominion of Athens, 1311 – 1388*, Revised Edition, London 1975, σ. 93 – 96. Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, «Η Μητρόπολη Νέων Πατρών – Υπάτης», ό.π., σ. 67. Κων/νου Χ. Φλώρου Περστικού, *Η Επαρχία Φθιώτιδας (Ιστορικά κι άλλα ενδιαφέροντα)*, Λαμία 1988, σ. 149-151 και 156-157. Μαρίας Ντούρου – Ηλιοπούλου, ό.π., σ. 319 – 320 κι αλλού.

¹⁹⁵ R. J. Loenertz, *Athènes et Néopatras. II. Regestes pour servir à l'histoire ecclésiastique des duchés Catalans (1311 – 1395)*, *Byzantina et Franco-graeca*, εκδ. P. Schreiner, Roma 1978, σ. 336. Antonio Rubio y Lluch (Αντωνίου Ρουβιό υ Λιούκ), *Περί των Καταλανικών φρουριών της Ηπειρωτικής Ελλάδος*, ό.π., σ. 65.

¹⁹⁶ Μαρίας Ντούρου – Ηλιοπούλου, ό.π., σ. 319.

¹⁹⁷ R. J. Loenertz, ό.π., σ. 336. Α. Rubio y Lluch (Α. Ρουβιό υ Λιούκ), *Περί των Καταλανικών φρουριών της Ηπειρωτικής Ελλάδος*, ό.π., *Περί των Καταλανικών φρουριών της Ηπειρωτικής Ελλάδος*, ό.π., σ. 65 – 66, όπου αναφέρεται: «Ο πάπας Ιωάννης ΙΒ΄ τω απένειμε το αρχιεπισκοπικόν αξίωμα μετά του τίτλου του επισκόπου των Νέων πατρών, διότι εάν τω έδιδε τον τίτλον του αρχιεπισκόπου, δεν θα τω ήτο

Ferrer d' Abella προσπάθησε το 1325 να μεταβεί στην αρχιεπισκοπή του Torres στη Σαρδηνία, αλλά ο Πάπας Ιωάννης ΙΒ΄, επειδή ήταν προσωπικός εχθρός του αρχιεπισκόπου αυτού, δεν ικανοποίησε την επιθυμία του αρνούμενος συγχρόνως να ικανοποιήσει και το αίτημα του βασιλέα της Αραγώνος πάνω στο ζήτημα αυτό¹⁹⁸. Στις 20 Σεπτεμβρίου 1330 ο πάπας μετέθεσε τον Ferrer στην επισκοπική διοίκηση της Mazzara στη Σικελία¹⁹⁹. Υπήρξε επιφανής διπλωματική προσωπικότητα στα χρόνια της βασιλείας του Ιακώβου Β΄ και άριστος γνώστης των λατινικών γραμμάτων, όπως μαρτυρούν τα συγγράμματά του. Ενώ τελικά αυτός μεταφέρθηκε στη Δύση (Βαρκελώνη) διατήρησε τον τίτλο του επισκόπου των Νέων Πατρών μέχρι το θάνατό του το 1344²⁰⁰.

Ιάκωβος Masco (1344 – 1361)

Το όνομα του Καταλανού στην καταγωγή αρχιεπισκόπου, που διαδέχτηκε το Ferrer d' Abella στο μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών, εμφανίζεται αρχικά το 1345 «την προτεραίαν των Ειδών (Idus) Νοεμβρίου του αυτού έτους» στην Περπινιάνη, όπου μετέβη εκ μέρους του ηγεμόνα των νησιών Fortunades και του κόμητα Telamon, προκειμένου να ζητήσει τη βοήθεια του βασιλέα για να τα υποτάξει, καθώς είχαν επαναστατήσει εναντίον του²⁰¹. Φαίνεται ότι ούτε κι αυτός δεν έμεινε στην έδρα της αρχιεπισκοπής του, όπως και ο προκάτοχός του. Το 1346 ο πάπας Κλήμης ΣΤ΄ ανάθεσε στον αρχιεπίσκοπο Νέων Πατρών να απαλλάξει τους Καταλανούς των Αθηνών από τον αφορισμό²⁰². Είχε προηγηθεί το 1343 ο ορισμός του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ερρίκου, ως παπικού απεσταλμένου στις λατινικές ηγεμονίες της Ρωμανίας²⁰³, λόγω της σταυροφορίας εναντίον των Τούρκων, που άλλαξε τις σχέσεις των Καταλανών των Αθηνών με την

δυνατόν να μετατεθεί ευκόλως εις άλλην τινά αρχιεπισκοπικήν διοίκησιν των βασιλέων της Αραγώνος (Arch. Cor. Avag. Βασιλική επιστολή του Αλφόνσου Γ΄, χρονολόγητος, αριθ. 3378 (πρόσκαιρος). Avignon 24 Ιουνίου. – *Diplomatari de l' Orient Català*).

¹⁹⁸ A. Rubio y Lluch (Α. Ρουβιό υ Λιούκ), ό.π., σ. 66 (Heinrich Finke, *Acta Aragonensia. Quellen Zur Deutschen, Italienischen, Franz Sischen, Spanischen, Zur Kirchen- Und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II.* Berlin und Leipzig, 1908, τ. Β΄, σ. 812).

¹⁹⁹ Antonio Rubio y Lluch (Αντωνίου Ρουβιό υ Λιούκ), ό.π., σ. 66.

²⁰⁰ R. J. Loenertz, ό.π., σ. 341. Μαρίας Ντούρου – Ηλιοπούλου, ό.π., σ. 319.

²⁰¹ Antonio Rubio y Lluch (Αντωνίου Ρουβιό υ Λιούκ), ό.π., σ. 66 – 57 (Arch. Cor. Arag. - *Diplomatari de l' Orient Català*).

²⁰² R. J. Loenertz, ό.π., σ. 353. Μαρίας Ντούρου – Ηλιοπούλου, ό.π., σ. 320.

²⁰³ Σημ. Η Λατινική αυτοκρατορία που ιδρύθηκε στα ερείπια του καταλυθέντος Βυζαντινού κράτους έφερε τον τίτλο «IMPERIUM ROMANIA». Μετά την κατάλυσή της όμως, το όνομα Ρωμανία σήμαινε πάλι Βυζαντινή αυτοκρατορία, όπως σήμαινε και κατά το παρελθόν μετά την κατάλυση της Δυτικής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, δηλ. από το 476 και μετά.

παπική εκκλησία²⁰⁴. Γενικά πρέπει να πούμε ότι η πολιτική της Αγίας Έδρας απέναντι στην Καταλανική Εταιρεία είχε αρχίσει βαθμιαία να διαφοροποιείται από τη δεκαετία του 1340 και καταλυτικός παράγοντας για τη μετατόπιση αυτή υπήρξε πράγματι ο αντίκτυπος των αυξανόμενων τουρκικών επιθέσεων.

Τη 16^η Σεπτεμβρίου 1356 ο βασιλιάς Πέτρος δήλωνε στον καρδινάλιο Πέτρο de Corso, που κατείχε τον τίτλο του Αγίου Στεφάνου, ότι είχε λάβει τις επιστολές του δια μέσου του Ιάκωβου Masco, αρχιεπισκόπου των Νέων Πατρών και συνιστούσε στον προαναφερθέντα καρδινάλιο να δείξει την εύνοιά του προς αυτόν και να φροντίσει σχετικά με τη βελτίωση της αρχιεπισκοπής του. Ο βασιλιάς της Αραγώνος επίσης υποστήριζε κι άλλο αίτημα του αρχιεπισκόπου, εκείνο της άρσης από τον Πάπα του αφορισμού, που από 30 σχεδόν χρόνια βάρυνε τους Καταλανούς των δουκάτων, «*propter confusione Turchorum infidelium et scismaticorum inimicorum Romae fidei cristianae*»²⁰⁵. Είναι ιστορικά τεκμηριωμένο λοιπόν ότι ο Masco προσπάθησε να συμβάλλει στην άρση του αφορισμού αυτού. Το 1358 αναφέρεται ότι ο Πάπας Ιννοκέντιος προέβη σε άρση του αφορισμού για ένα έτος.

Το 1347 ο Masco παρουσίασε αίτημα υπέρ τριών κληρικών της Λιέγης, ενώ το 1354 επενέβη υπέρ του μοναστηριού των Κλαρισσών που βρίσκεται κοντά στις Βρυξέλλες²⁰⁶, ενδεικτικά των καλών σχέσεων που διατηρούσε κι αυτός και γενικά όλη η λατινική εκκλησιαστική ιεραρχία της περιοχής της Ρωμανίας με τον Πάπα αλλά και το λατινικό κλήρο στη Δύση²⁰⁷.

Πέτρος Fabri d' Armoniacο (1361 – 1369)

Ο αρχιεπίσκοπος αυτός, που διαδέχτηκε τον Ιάκωβο Masco στη μητρόπολη των Νέων Πατρών ορίστηκε από τον Ιννοκέντιο ΣΤ'²⁰⁸ και προερχόταν από το τάγμα των Μινωριτών (Menors)²⁰⁹.

Φραγκίσκος (1369 – 1376)

Ο αρχιεπίσκοπος Φραγκίσκος ανήκε κι αυτός στο ίδιο τάγμα των Μινωριτών, δηλαδή ήταν Φραγκισκιανός²¹⁰. Αυτός φέρεται ότι διέμενε στις Νέες Πάτρες ενίοτε, όπως και οι δύο επόμενοι αρχιεπίσκοποι, κι ότι μετείχε ενεργητικά στο βίο της χώρας²¹¹. Το Νοέμβριο του 1372 ο Πάπας

²⁰⁴ R. J. Loenertz, ό.π., σ. 349.

²⁰⁵ A. Rubio y Lluch (Α. Ρουβιό υ Λιούκ), *Περί των Καταλανικών φρουριών της Ηπειρωτικής Ελλάδος*, ό.π., σ. 67 (Arch. Cor. Arag. Έγγραφον της 16^{ης} Σεπτεμβρίου 1356, - *Diplomatari de l' Orien Català*).

²⁰⁶ R. J. Loenertz, ό.π., σ. 361.

²⁰⁷ Μαρίας Ντούρου – Ηλιοπούλου, ό.π., σ. 319 – 320.

²⁰⁸ R. J. Loenertz, ό.π., σ. 364.

²⁰⁹ Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, «Η Μητρόπολης Νέων Πατρών – Υπάτης», ό.π., σ. 67.

²¹⁰ Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, ό.π., σ. 67. Μ. Ντούρου – Ηλιοπούλου, ό.π., σ. 320.

²¹¹ A. Rubio y Lluch (Α. Ρουβιό υ Λιούκ), ό.π., σ. 67.

Γρηγόριος ΙΑ΄ (1370 – 1378), ανταποκρινόμενος στη δραματική έκκληση του Λατίνου αρχιεπισκόπου των Νέων Πατρών Φραγκίσκου, απήθυνε βούλα σε μια σειρά από χριστιανικά βασίλεια, ηγεμονίες και πολιτείες. Κύριο θέμα της παπικής αλληλογραφίας ήταν η σύγκληση Συνόδου τον επόμενο χρόνο στη Θήβα, με σκοπό την αντιμετώπιση του οθωμανικού κινδύνου. Αποστέλλει επίσης τον Φραγκίσκο στο βασιλιά της Ουγγαρίας Λουδοβίκο για να τον προτρέψει σε ένωση των χριστιανών ηγεμόνων. Παράλληλα στις 17 Νοεμβρίου 1372 ο Ποντίφικας προέβη σε ακύρωση του αφορισμού, σε μια προσπάθεια συμφιλίωσης μέσω της συγχώρεσης, ώστε να ενώσει όλες τις δυνάμεις μπροστά στην τουρκική απειλή. Την 1^η Οκτωβρίου διεξάχθηκε Συνέδριο των χριστιανών ηγεμόνων στη Θήβα στο οποίο προσκλήθηκαν ο Έλληνας αυτοκράτορας του Βυζαντίου, ο τιτλούχος Λατίνος της Κωνσταντινούπολης Φίλιππος ο ηγεμόνας του Τάραντος, οι δημοκρατίες της Γένουας και της Ενετίας, οι ιππότες της Ρόδου, ο γενικός βικάριος του Δουκάτου των Αθηνών, οι βασιλείς της Κύπρου και της Σικελίας και ο Νέριος Ατζαγιώλης (Nerio Acciaiuoli), κύριος της Κορίνθου. Ο αρχιεπίσκοπος Νέων Πατρών, ο οποίος συμμετείχε στη Σύνοδο των Θηβών, παρουσίασε στον Πάπα τη δυσχερή θέση που βρισκόταν το Πριγκηπάτο της Αχαΐας και το Δουκάτο των Αθηνών, εξ αιτίας των συχνών πειρατικών επιδρομών των Τούρκων²¹².

Ματθαίος (1376 – 1381)

Όταν πέθανε ο αρχιεπίσκοπος Νέων Πατρών Φραγκίσκος, τον διαδέχτηκε ο Ματθαίος από το τάγμα των Μινωριτών επίσης. Αυτόν βρίσκουμε το 1377 και το 1379 μετά το θάνατο του βασιλιά Φρειδερίκου Γ΄ της Σικελίας να ανακηρύσσει ανενδοίαστα με τον Ανδρέα Çavall, το κόμη της Δημητριάδος και τους υπόλοιπους αφοσιωμένους στα συμφέροντα των Καταλανών ευγενείς σ' αυτό τον τόπο της Ελληνικής γης, τη δυναστεία του οίκου της Αραγώνος που βρισκόταν στη Φθιώτιδα και που εκπροσωπούσε ο Πέτρος Δ΄. Εδώ, ας σημειώσουμε, ότι ο Πέτρος Δ΄ το 1380 παραχώρησε ελευθερίες στον κλήρο²¹³, ενώ το 1382 ζήτησε από τον Ουρανό ΣΤ΄ να άρει τον αφορισμό που βάρυνε τα Δουκάτα²¹⁴.

Ιωάννης Rius (1381)

Το 1381 ανέλαβε καθήκοντα αρχιεπισκόπου στις Νέες Πάτρες (Υπάτη) ο Καταλανός fra Ιωάννης Rius από το μοναχικό τάγμα του Αγίου Αυγουστίνου²¹⁵. Αυτός το 1394 έφερε τον τίτλο *Episcopus*

²¹² Ο.π., σ. 67. R. J. Loenertz, ό.π., σ. 371 – 372.

²¹³ R. J. Loenertz, ό.π., σ. 379.

²¹⁴ Μ. Ντούρου – Ηλιοπούλου, ό.π., σ. 320 – 321.

²¹⁵ A. Rubio y Lluch (Α. Ρουβιό y Λιούκ), ό.π., σ. 68 (M. Le Quien, *Oriens christianus*, Εκδ. 1917, τ. Γ΄, στήλη 1013).

*Neopatranses in Grecia*²¹⁶. Φέρεται ως ο τελευταίος Καταλανός αρχιεπίσκοπος²¹⁷.

Έτσι τελειώνει και η λατινοκαταλανική ιεραρχία στο μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών. Έκτοτε στο μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών – Υπάτης ανέρχονται ορθόδοξοι αρχιερείς και για όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας που άρχισε όταν ο Βαγιαζήτ Α΄ κατέλαβε οριστικά τη Θεσσαλία με την εκπνοή του 14^{ου} αι. Μετά τις εκστρατείες του κατά των βυζαντινών επαρχιών του Εύξεινου Πόντου και της Μακεδονίας κι αφού προσάρτησε στην τουρκική αυτοκρατορία το βασίλειο των Βουλγάρων, ο Βαγιαζήτ αποφάσισε την κατάκτηση της Ηπειρωτικής Ελλάδος²¹⁸. Τα στρατεύματά του υπέταξαν τη Λάρισα, τα Φάρσαλα και το Ζητούνι και στην κάθοδό τους προς την κοιλάδα του Σπερχειού κατέλαβαν και κατέστρεψαν τις Νέες Πάτρες (1393)²¹⁹ που είχαν διασωθεί στην εκστρατεία του προηγούμενου έτους (1392) – μια εκστρατεία που διεξήχθη, με διαταγή του Βαγιαζήτ, υπό την αρχηγία του Εβρενού Βέη (1288 – 1417). Οι Τούρκοι εκδιώχτηκαν προσωρινά το 1402 από το Δεσπότη της Πελοποννήσου Θεόδωρο (1382 – 1405) για να επιστρέψουν το 1414 επί Μωάμεθ του Α΄. Το 1416 μετά την ήττα των

²¹⁶Α. Ρουβιό υ Λιούκ (A. Rubio y Lluch), ό.π., σ. 68, όπου αναφέρεται: «Εάν αληθεύει η ειδησις αυτή, τότε ο Ιωάννης Rius υπήρξεν ο τελευταίος αρχιερεύς της ημετέρας κυριαρχίας εν τη χώρα εκείνη. Εν ταις ημετέραις ερεύναις συνηντήσαμεν Ιωάννην τινά, αρχιεπίσκοπον Νέων Πατρών, όστις τω 1384 παρουσιάσθη εις τον πρωτότοκον Ιωάννην εν Περπιναίη, παρά του οποίου έτυχε συστάσεις προς την εκκλησιαστικήν σύναξιν (Capitol) και τους κανονικούς (canonjes), ιερείς της εκκλησίας της Καισαροαυγούστης, όπου ώφειλε να μεταβή, ίνα παράσχη σπουδαίαν υπηρεσίαν, ήτις όμως δεν προσδιορίζεται. Εάν λοιπόν είνε αυτός ούτος ο Ιωάννης Rius, όστις το 1394 έφερε έτι τον τίτλον του αρχιεπισκόπου των Νέων Πατρών, τότε θα επέστρεψεν εις την αρχιεπισκοπικήν του διοίκησιν προ του 1387 και θα απήλυνεν εν αυτή της ηθικής και πολιτικής δυνάμεως, ην πάντες οι λατίνοι αρχιερείς έσχον πάντοτε εν τη ιστορία της εκκλησίας, και μάλιστα κατά τους μέσους χρόνους».

²¹⁷ Λατίνος αρχιεπίσκοπος με το όνομα **Βενέδικτος** αναφέρεται ότι ανήλθε στο μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών το 1402. Βλ. Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, ό.π., σ. 65 και σ. 67. Κων/νου Χ. Φλώρου Περσαστικού, ό.π., σ. 157.

²¹⁸ Α. Rubio y Lluch (Α. Ρουβιό υ Λιούκ), ό.π., σ. 72.

²¹⁹ Α. Rubio y Lluch (Α. Ρουβιό υ Λιούκ), ό.π., σ. 73. Λαονίκου Χαλκοκονδύλη Αθηναίου, *Απόδειξις Ιστοριών δέκα*, Im. Bekker (ed.), *Laonici Chalcocondylae Atheinsis historiarum libri decem* (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae), Bonn 1834, σ. 67¹⁶⁻¹⁸: «Προέλαυνε δε ες το πρόσω, το τε Ζητούνιν το εν Θερμοπύλαις (Λαμία) και Πάτρας τας εν τω πεδίω προς τη υπωρεία των Λοκρών όρους (Υπάτη) κατεστρέψατο, και αυτό προσεχώρησε». Κωνσταντίνου Κοτσίλη, «Η Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στην Υπάτη και ο τάφος του Ιωάννου Β΄ Αγγέλου», ό.π., σ. 251 – 252, όπου αναφέρεται: «Η καταστροφή μιας πόλης ήταν αναπόφευκτη και καθιερωμένη, εφόσον η πόλη πρόβαλλε αντίσταση και κυριευόταν ύστερα από πολιορκία. Το ίδιο φαίνεται ότι είχε συμβεί στη Νέα Πάτρα τότε».

Τούρκων από τους Βενετούς στην Καλλίπολη η Νέα Πάτρα επέστρεψε στα χέρια των Τούρκων και το 1423 επί Μουράτ Β' (1421 – 1451) όλη η Στερεά Ελλάδα υποτάχτηκε σ' αυτούς.

Στην μακράιωνη περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας η αρχαία Υπάτη των Αινιάνων, οι Νέες Πάτρες των Βυζαντινών και η LA PATRIA των Φράγκων, έγινε αρχικά η Brada (παραφθορά της Πάτρας) και μετέπειτα το Πατρατζίκ των Τούρκων, πρωτεύουσα σπουδαίας επαρχίας των Οσμανιδών και έδρα μουσουλμάνου πασά μέχρι την ανεξαρτησία της Ελλάδας.

Κεφάλαιο 5

Η μητρόπολη των Νέων Πατρών (Υπάτης) κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας

5.1 Η μητρόπολη στα χρόνια της Τουρκικής κατοχής (1393 – 1828 μ.Χ.)

Την περίοδο της Τουρκοκρατίας ο Ελληνισμός διήγε την πιο οδυνηρή φάση της ιστορίας του. Η πολιτική ενότητα όμως που επέβαλε η Οθωμανική κυριαρχία, η ομοιογένεια των συνθηκών διαβίωσης και κυρίως η αναγνώριση του Οικουμενικού Πατριάρχη ως ηγέτη των χριστιανών ραγιάδων και ταυτόχρονα εκπροσώπου τους στην Πύλη, αντιστάθμισε τις ηθικές και υλικές απώλειες κι επέτρεψε στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως να αναδειχτεί το κυριότερο πνευματικό και διοικητικό κέντρο των υπόδουλων Ελλήνων.

Ιστορικός ο ρόλος που διαδραμάτισε εκείνη την περίοδο το Πατριαρχείο, καθώς έπρεπε να επιζήσει σε εξαιρετικά δύσκολες πνευματικές και υλικές συνθήκες και πάντα κάτω από το βλέμμα ενός αλλόθρησκου και πολιτιστικά κατώτερου δυνάστη²²⁰. Η ηγετική θέση του Πατριαρχείου και το εκκλησιαστικό γενικά καθεστώς που επικράτησε καθόλη τη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας θεμελιώθηκε αμέσως μετά την Άλωση, όταν με απόφαση του σουλτάνου Μεχμέτ Β΄ του Πορθητή ανασυστάθηκε και παραχωρήθηκαν σ' αυτό τα λεγόμενα προνόμια, που αποτέλεσαν τη νομική βάση της ύπαρξής του και το νομικό πλαίσιο της δικαιοδοσίας και των ευθυνών του απέναντι στην Πύλη. Τα προνόμια αυτά που δόθηκαν γραπτώς και υπό μορφή κυρωτικού εγγράφου, του Βερατίου (Berat), αναφέρονταν ως προς το περιεχόμενό τους στο πρόσωπο και στις αρμοδιότητες του Οικουμενικού Πατριάρχη αφενός και αφετέρου αφορούσαν την Εκκλησία ως σώμα, ως το σύνολο των ορθόδοξων χριστιανών υπηκόων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τα γενικότερα προνόμια που αναφέρονταν στη νομική υπόσταση των ορθόδοξων ραγιάδων μέσα στην αυτοκρατορία ήταν και τα πιο σημαντικά. Ο Μεχμέτ Β΄ ακολούθησε την πάγια τακτική των μουσουλμάνων ηγετών απέναντι στους αποκαλούμενους λαούς της Βίβλου (Χριστιανούς και Εβραίους), σύμφωνα με την οποία οι λαοί αυτοί, εφόσον δεν πρόβαλαν αντίσταση και πλήρωναν το χαράτσι,

²²⁰ Βλ. Χ. Πατρινέλη, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Εταιρεία Ιστορικών Εκδόσεων, τ. 1, σ. 92 – 113. Για τις σχέσεις του Πατριαρχείου και του ορθόδοξου κλήρου προς την τουρκική πολιτεία βλ. επίσης Βασ. Κ. Στεφανίδου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Εκδόσεις Παπαδημητρίου (από το 1896), Κεφ. Α΄, σ. 688 – 691.

μπορούσαν να ζήσουν μέσα στη μουσουλμανική πολιτεία και να αυτοδιοικούνται εν μέρει, όπως όριζε το «αϊνί» τους, δηλαδή ο θρησκευτικός τους νόμος²²¹. Εκτός όμως από τη θρησκευτική ανοχή και την αναγνώριση των «πατρίων εθών και νόμων», μέσα στα προνόμια αυτά περιλαμβανόταν και ήταν πολύ σημαντική η αναγνώριση του Οικουμενικού Πατριάρχη ως θρησκευτικοπολιτικού ηγέτη της κοινότητας των Ορθοδόξων. Σύμφωνα με την πολιτική παράδοση της Εγγύς Ανατολής, οι Οθωμανοί προτιμούσαν να έρχονται σε επαφή με κοινότητες και όχι με άτομα. Ως μουσουλμάνοι πίστευαν ότι το διακριτικό χαρακτηριστικό ενός λαού δεν ήταν η εθνικότητά του, αλλά η θρησκεία του. Το Οθωμανικό δίκαιο άλλωστε δεν αναγνώριζε εθνικές ομάδες (μειονότητες) αλλά ομολογιακές ομάδες, τα «μιλλέτια», όπως τα αποκαλούσαν (των Μουσουλμάνων, των ορθοδόξων – Ρωμιών, των Αρμενίων, των Εβραίων). Οι έννοιες Εκκλησία και Πολιτεία ταυτίζονταν, αφού το κύριο κριτήριο διάκρισης των λαών ήταν θρησκευτικό. Η μουσουλμανική θεοκρατική αντίληψη και γενικά των ανατολικών λαών της εποχής ήταν ότι οι θρησκευτικοί ηγέτες ενός λαού ήταν και οι φυσικοί κοσμικοί του άρχοντες. Οι Τούρκοι, ως εκ τούτου, αναγνώρισαν τον πρώτο μετά την άλωση Πατριάρχη Γεννάδιο, όπως και τους διαδόχους του, μάλλον ως «Millet Basi», «αρχηγό θρησκευτικής κοινότητας», αυτής των ορθόδοξων χριστιανών, και όχι ως «Εθνάρχη», αφού οι μουσουλμάνοι δεν εννοούσαν την έννοια του έθνους, όπως εμείς σήμερα. Αν με τον όρο «Millet» επιχειρούσαμε να εννοήσουμε κάποιο έθνος, όπως το αντιλαμβανόμαστε σήμερα, το έθνος αυτό δεν θα ήταν το Ελληνικό, ούτε κάποιο άλλο, αλλά μάλλον το έθνος των Ορθοδόξων χριστιανών, ο «populus Christi», σε μια απόδοση της έννοιας του όρου σύμφωνη και με τον οικουμενικό χαρακτήρα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Και καθώς οι μουσουλμάνοι δεν έκαναν διάκριση ανάμεσα στο θρησκευτικό και κοσμικό, οι Οθωμανοί παραχώρησαν στον Πατριάρχη και τους αρχιερείς εξουσίες που ξεπερνούσαν τις καθαυτό θρησκευτικές²²². Ο πατριάρχης, ως εκπρόσωπος της τουρκικής εξουσίας, απέκτησε δικαιοδοσίες περισσότερες κι από αυτές που είχε επί βυζαντινών αυτοκρατόρων: ήταν συγχρόνως και πολιτικός αρχηγός, περιβεβλημένος με ευρύτατες δικαστικές, οικονομικές και διοικητικές

²²¹ Βλ. Βασ. Κ. Στεφανίδου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, ό.π., σ. 689. «Η εσωτερική αυτή αυτοδιοίκηση εις τα όμματα των μουσουλμάνων δεν ήτο προνόμιον, αλλά μειονέκτημα (εγκατάλειψις εις την αρμόζουσαν δια τους απίστους ελεεινήν κατάστασιν αυτών) και έλαβε χαρακτήρα χριστιανικής θεοκρατίας, διότι οι θρησκευτικοί αρχηγοί έγιναν και πολιτικοί άρχοντες, αλλά δεν ήτο τελεία ανεξαρτησία».

²²² John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο Ελληνικό βασίλειο (1833 – 1843)*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1985, σ. 32 – 34.

εξουσίες²²³. Από την άλλη μεριά, ήταν βασικά υπεύθυνος απέναντι στο σουλτάνο για την οφειλόμενη από αυτόν και τους χριστιανούς αφοσίωση στο τουρκικό κράτος. Πατριάρχες που επεδείκνυαν παρακοή ή έλλειψη αφοσίωσης, πραγματική ή υποτιθέμενη, τιμωρούνταν με παύση, φυλάκιση, εξορία ή και θάνατο. Αρκετές φορές ο ρόλος του μεσάζοντα ή του εγγυητή που καλείτο να αναλάβει ο εκάστοτε πατριάρχης αποδείχτηκε επικίνδυνος κι όχι σπάνια τραγικός, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του μάρτυρα πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄.

Με την αναγνώριση λοιπόν του ορθόδοξου πληθυσμού ως ιδιαίτερης αυτοδιοικούμενης κοινότητας με ηγέτη της και υπεύθυνο απέναντι στην Πύλη τον Οικουμενικό Πατριάρχη, η Εκκλησία εντάχθηκε μέσα στο διοικητικό μηχανισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Σταδιακά αποκαταστάθηκε η Ορθόδοξη ιεραρχία στην Ελλαδική Εκκλησία, ανασυστάθηκαν οι μητροπόλεις και οι επισκοπές, όπως αναγνωρίζονταν πριν τη Φραγκοκρατία, κάποιες επισκοπές κατάφεραν να ανεξαρτοποιηθούν από την εξουσία του Μητροπολίτη και να υψωθούν σε αρχιεπισκοπές υπαγόμενες στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και άλλες μητροπόλεις ή επισκοπές συγχωνεύτηκαν, περιορίστηκαν εδαφικά ή καταργήθηκαν λόγω της δημογραφικής, κοινωνικής και οικονομικής κατάπτωσης του πληθυσμού. Στο πλαίσιο αυτό με το οργανωμένο σύστημα των μητροπόλεων, επισκοπών, ενοριών και μονών, η Εκκλησία ουσιαστικά αποτελούσε μια μορφή εξουσίας.

Οι ιεράρχες είχαν στις επαρχίες τους διοικητικές, δικαστικές και οικονομικές εξουσίες που τις μεταβίβαζε σε αυτούς ο πατριάρχης. Σε δικαστικές υποθέσεις ο επίσκοπος ήταν το αντίστοιχο του μουσουλμάνου δικαστή, του καδή. Για την επίλυση των διαφορών τους και τη διευθέτηση των υποθέσεών τους οι πιστοί προσέτρεχαν στον επίσκοπό τους, που επιλαμβανόταν των θεμάτων, σύμφωνα με το Κανονικό Δίκαιο της Εκκλησίας ή με το βυζαντινό Αστικό Κώδικα (όπως τον είχε διατυπώσει στο εγχειρίδιό του ο Αρμενόπουλος, ο Θεσσαλονικιός νομομαθής του 14^{ου} αι.), αποφεύγοντας έτσι την αυθαιρεσία και την εκμετάλλευση των τουρκικών δικαστηρίων. Οι επίσκοποι δεν είχαν το δικαίωμα να εκδικάζουν ποινικές υποθέσεις, αλλά οι υποθέσεις γάμων,

²²³ Βλ. Χ. Πατρινέλη, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ό.π., σ. 92 – 113, όπου γίνεται αναφορά στις δικαιοδοσίες του Πατριάρχη. Τα προνόμια που είχε ο Πατριάρχης ήταν τα ακόλουθα: ήταν «αναίτητος και αφορολόγητος και αδιάσειστος», εκλεγόταν από σύνοδο αρχιερέων, διόριζε, έπαυε και τιμωρούσε κληρικούς, ασκούσε πνευματική και διοικητική εποπτεία σε όλα τα θρησκευτικά ιδρύματα, εκδίκασε αστικές υποθέσεις ορθοδόξων (σχετικές με γάμους, κληρονομίες, επιτροπεία ανηλίκων κ.λ.π.). Αργότερα δόθηκε η δυνατότητα στον Πατριάρχη να επιβάλλει ειδική φορολογία στους κληρικούς και πιστούς, αλλά με την υποχρέωση να καταβάλλει τακτικά ή έκτακτα τέλη στην Πύλη με αποτέλεσμα να φαλκιδευτεί η αρχή της μη φορολογίας του Πατριάρχη.

διαζυγίων, ανάληψης κηδεμονίας ανηλίκων και διαθηκών, εφόσον αφορούσαν Ορθόδοξους, ανήκαν αποκλειστικά στη δική τους δικαιοδοσία. Συχνά η εξουσία των επισκόπων ξεπερνούσε τα αναγνωρισμένα τους καθήκοντα. Σε αυτούς απευθύνονταν επίσης οι Ορθόδοξοι για να υπογράψουν έγγραφα για μεγαλύτερη εγκυρότητα και να μεσολαβήσουν στις τουρκικές ή ελληνικές κοσμικές αρχές για ιδιωτικές τους υποθέσεις. Με αυτές τις δικαιοδοσίες καθίσταντο από πολλές απόψεις οι πραγματικοί ηγέτες του λαού, εφόσον βέβαια οι Τούρκοι επικύρωναν την εξουσία τους εκ των άνω και ο λαός τους παρείχε την εμπιστοσύνη του. Οι δικαιοδοσίες αυτές έπαψαν να υπάρχουν στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, οπότε και η δύναμη της ιεραρχίας κατέρρευσε. Οι υπόδουλοι εκτός από τους φόρους που έπρεπε να καταβάλλουν στο σουλτάνο, πλήρωναν χρηματικά ποσά, όχι μόνο στην κοινοτική αυτοδιοίκηση, αλλά και στην Εκκλησία, χωρίς να είμαστε σε θέση να τα γνωρίζουμε επακριβώς²²⁴.

Αναφορικά με τα μέλη του κατώτερου κλήρου, αυτά είχαν περισσότερα κοινά σημεία με τους συγχωριανούς τους παρά με την ανώτερη εκκλησιαστική εξουσία. Οι περισσότεροι ήταν αγράμματοι ή τουλάχιστον είχαν τέτοια μόρφωση, που τους επέτρεπε να τελούν τη λειτουργία και τα μυστήρια. Προέρχονταν από την ενορία τους και ήταν οικογενειάρχες, που καλλιεργούσαν συγχρόνως και τη γη τους. Η περιουσιακή τους κατάσταση συνεπώς δεν ήταν καλύτερη από αυτή των ενοριτών τους, οι οποίοι τους σέβονταν, επειδή είχαν το χρίσμα να τελούν τις θρησκευτικές τελετές²²⁵. Αν και μέσα στα προσόντα των εφημέριων δεν απαιτείτο να είναι λόγιοι, από ηθικής άποψης έπρεπε οι ίδιοι να αποτελούν το πρότυπο για τους ενορίτες τους. Κατά την Επανάσταση συχνά πολέμησαν μαζί τους, όπως και οι μοναχοί, που οι περισσότεροι από αυτούς επίσης δεν ήταν ιδιαίτερα μορφωμένοι και παράλληλα με τα εκκλησιαστικά τους καθήκοντα καλλιεργούσαν τους αγρούς τους ή έκαναν πλήθος άλλων αγροτικών εργασιών, αλλά είχαν επιρροή καθώς κινούνταν ελεύθερα και αποτελούσαν πολύτιμο σύνδεσμο για τους συνομώτες ή τους πολιτικούς συμμάχους²²⁶. Ο S. Runcinam,

²²⁴ F. C. H. L. Rouqueville, *Voyages de la Grece*, Παρίσι 1827, (B), τ. IV, σ. 200 – 202. Α. Μάμουκα, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος*, Αθήνα 1852, σ. 308 – 309.

²²⁵ Π. Καρολίδη, *Ποιες υπηρεσίες πάρεσχεν η Εκκλησία εις το Ελληνικόν Έθνος*, Αθήνα 1921, σ. 289. Αιμ. Αλιβιζάτου, *Η κοινωνική και διοικητική οργάνωσις και δράσις της Εκκλησίας*, Αθήνα 1920, σ. 317 – 318.

²²⁶ Αιμ. Αλιβιζάτου, *Η κοινωνική αποστολή της Εκκλησίας*, Αθήνα 1920, σ. 46 – 47. John A. Petropoulos, *ό.π.*, σ. 46.

σημειώνει πως η τούρκικη κατάκτηση ενίσχυε περισσότερο το αίσθημα ενότητος λαού και κλήρου²²⁷.

Κατ' αυτόν τον τρόπο η Εκκλησία πορευόταν και προσπαθούσε να επιτελέσει το έργο της κατά την μακραίωνη περίοδο της δουλείας. Στην πράξη όμως, ούτε η ανοχή των μουσουλμάνων απέναντι στους χριστιανούς, ούτε η παθητική μάλλον στάση της διοικούσας Εκκλησίας, που πίστευε ότι κάθε δυναμική αντίσταση κατά των δυναστών, εάν ενθαρρυνόταν από μέρους της, θα επέφερε σκληρά αντίποινα σε βάρος της αλλά και εναντίον των χριστιανικών πληθυσμών, εξασφάλιζε την επιβίωση των υπόδουλων χριστιανών. Η καταπίεση ήταν βαριά και ο κίνδυνος αφανισμού απειλητικός για τον ορθόδοξο Ελληνισμό. Ιδιαίτερα οι πρώτοι αιώνες της Τουρκοκρατίας ήταν οι πιο δύσκολοι για την Ορθοδοξία. Παρά τα προνόμια που οι σουλτάνοι παραχώρησαν στο Πατριαρχείο, στην Εκκλησία και στις Μονές και που πολλές φορές καταπατήθηκαν από τους ίδιους ή άλλους αξιωματούχους, σοβαρή απειλή γι' αυτήν αποτελούσαν οι εξισλαμισμοί που αραίωναν τον Ορθόδοξο πληθυσμό (με τραγικότερη μορφή τους το παιδομάζωμα), η αυθαιρεσία καθώς και η διοικητική και ηθική διαφθορά των τοπικών αξιωματούχων, ο οικονομικός μαρασμός και η κοινωνική εξαθλίωση των υποδούλων, οι σποραδικοί διωγμοί και η αμάθεια.

Συμμετέχοντας οι πιστοί στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας και συσπειρωμένοι στην ενορία τους, κατόρθωσαν να διατηρήσουν την ορθόδοξη πίστη τους, την ελληνική γλώσσα και την εθνική τους συνείδηση, αντλώντας δύναμη να αντιμετωπίσουν τη σκληρή πραγματικότητα της καθημερινής τους ζωής και καλλιεργώντας την ελπίδα για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού²²⁸. Η φιλαλληλία που δίδαξε στο πέρασμα των χρόνων η Εκκλησία απέβη ο μοναδικός τρόπος επιβίωσης του Γένους. Η πολιτιστική παράδοση επίσης, που γενικότερα διατηρήθηκε κάτω από τη σκέπη της Εκκλησίας, συνετέλεσε αποφασιστικά στην αναγέννηση του Έθνους. Πίστη και ελευθερία έγιναν οι υπέρτατες αξίες του και οι σκοποί του ξεσηκωμού του. Με τα δεδομένα αυτά, που ίσχυσαν για όλες τις Μητροπόλεις και Επισκοπές κατά την περίοδο εκείνη της ιστορίας, η Εκκλησία επιτελούσε το έργο της. Ο Π. Κονόρτας αναφέρει χαρακτηριστικά: *Η Ορθόδοξη Εκκλησία ήταν ο θεσμός της μεσαιωνικής πολιτικής και κοινωνικής πραγματικότητας που μπόρεσε να περάσει αλώβητος στη νέα πολιτική τάξη πραγμάτων, η οποία δημιουργήθηκε μετά την Άλωση. Διατηρώντας την ιεραρχική της*

²²⁷ S. Runciman, *Η μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία*, τ. Β', Αθήνα 1979, σ. 659 – 660.

²²⁸ Βλ. Δημ. Γόνη, «Σύντομο Διάγραμμα της Ελλησιαστικής Ιστορίας της Φθιώτιδας», Πρόλογος στο βιβλίο: *Εκκλησιαστικά Κειμήλια της Φθιώτιδος*, Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος – Δήμος Λαμιέων, Άνοιξη 1998, Εκδόσεις Δημοτικής Πινακοθήκης Λαμίας, σ. 25.

δομή, κατόρθωσε με το χρόνο να αποκτήσει ευρύτατη καθ' ύλην και γεωγραφική δικαιοδοσία. Ακριβώς για το λόγο αυτό η Εκκλησία και ιδιαίτερα ο ανώτατος κλήρος και φυσικά οι μονές αναγορεύτηκαν σε απαραίτητους θεσμούς για τη διατήρηση της συλλογικής ταυτότητας των ορθόδοξων πληθυσμών που είχαν υπαχθεί στην οθωμανική εξουσία. Περισσότερο από κάθε άλλο παράγοντα, οι Ιεράρχες και οι μονές μπόρεσαν να μεταλαμπαδεύσουν τις απαραίτητες για τη συνοχή της ορθόδοξης κοινωνίας αξίες του παρελθόντος, την τάξιν, την παράδοση και την ορθόδοξη πίστη²²⁹.

Η ορθόδοξη μητρόπολη των Νέων Πατρών (Υπάτης) που ανασυστάθηκε μετά το πέρας της Καταλανοκρατίας και την κατάληψη της πόλης από τους Τούρκους (1393), επιβίωσε καθόλη τη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας, διαδραματίζοντας αναμφισβήτητα ένα θρησκευτικό και κοινωνικό ρόλο σε μια πολυτάραχη και ζοφερή περίοδο όπως αυτή, μέχρι την οριστική της διάλυση στις 21 Νοεμβρίου 1833, όταν πλέον καταργήθηκε και ενσωματώθηκε στην επισκοπή Ζητουνίου (Λαμίας). Επισημαίνεται ότι η ενοποίηση αυτή έγινε τότε στα πλαίσια της εκκλησιαστικής διαίρεσης που απαιτούσε η νέα πολιτική διαίρεση του ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους. Εκτός από τη μητρόπολη Νέων Πατρών, οι επισκοπές της Φθιώτιδος που περιήλθαν μέσα στα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και επιβίωσαν επίσης ήταν οι επισκοπές Διαυλείας και Ταλαντίου, Μενδενίτζης, Θαυμακού και Ζητουνίου που επεκτάθηκε ανατολικά, απορρόφησε τις επισκοπές Εχίνου και ετέρας Γαρδικίας και είχε υπό τη δικαιοδοσία της και χωριά που σήμερα υπάγονται στη μητρόπολη Δημητριάδος. Σημειώνεται μάλιστα, ότι η επισκοπή Διαυλείας και Ταλαντίου, που αρκετές φορές διασπάστηκε και επανενώθηκε, υψώθηκε σε αυτοκέφαλη αρχιεπισκοπή για βραχύ χρονικό διάστημα (1653 – 1655), όπως παρομοίως και η επισκοπή Ζητουνίου για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα (1617 – 1730), υπαγόμενες κατά το διάστημα αυτό απευθείας στο Οικουμενικό Πατριαρχείο κι όχι εξαρτώμενες από γειτονική μητρόπολη²³⁰.

Δεν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες για την ύπαρξη επισκοπών στη μητρόπολη Νέων Πατρών (Υπάτης) κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Τα όρια της μικρής σε έκταση, συγκριτικά με άλλες, μητρόπολης των Νέων Πατρών δεν πρέπει να απείχαν πολύ από εκείνα του καζά Πατρατζικίου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Συνόρευε δυτικά με την επισκοπή Λιτζάς και Αγράφων με τα χωριά της Πιτσωτά, Περίβλεπτο, Δίκαστρο, Ασπρόκαμπο (πρώην Ζιώψη), Μαυρίλλο, Μερκάδα, Κάψη (Μεγάλη Κάψη, Μεσαία Κάψη, Πέρα Κάψη=σημ.

²²⁹ Π. Κονόρτα, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο 17^{ος} – αρχές 20^{ου} αιώνα*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998, σ. 39.

²³⁰ Δημ. Γόννη, *ό.π.*, σ. 20 – 21.

Τυμφρηστός) και Πουγκάκια. Νότια με την επισκοπή Σαλώνων, έχοντας ως φυσικά όρια τα όρη Οξυά, Βαρδούσια και Οίτη και νοτιότερα χωριά τα Στάγια (σημ. Πλάτανος), Παλαιοχώρι, Αργύρια, Κολοκυθιά, Ανατολή, Δάφνη και Καστριώτισσα. Ανατολικά συνόρευε με την επισκοπή Ζητουνίου (Λαμίας) και ανατολικότερα χωριά τα Μεξιάτες, Αμούρι, Μοσχοκαρυά, Λιανοκλάδι και Στύρφακα. Βόρεια με την επισκοπή Θαυμακού (Δομοκού) και μεταξύ των βορειότερων χωριών της συμπεριλαμβάνονταν τα Ασβέστιο, Παλαιά Γιαννιτσού και Ροβολιάρη²³¹.

Ο μηχανισμός της μητρόπολης με τους αξιωματούχους της, το δικό της δίκτυο ενοριών και μονών, με τους ιερείς, τους διακόνους και τους μοναχούς, λειτουργούσε ικανοποιητικά διατηρώντας την ενότητα των ορθόδοξων πιστών της περιοχής και παρέχοντάς τους την πνευματική καθοδήγηση που είχαν ανάγκη, αν και υπήρξαν διαστήματα κατά τη χρονική αυτή περίοδο που ο θρόνος της παρέμεινε σε χηρεία για μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα. Η πόλη των Νέων Πατρών (Υπάτης) είχε τέσσερις ενοριακούς ναούς κατά τη μεταβυζαντινή εποχή: Του **Αγίου Γεωργίου**²³², που κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας μετατράπηκε σε τζαμί και στο βορειανατολικό του μέρος έκαναν χαμάμ (Δημόσιο Λουτρό)²³³. Της **Αγίας Σοφίας** που καταστράφηκε από τους Τούρκους για να χτισθεί ένας μικρότερος στα βόρεια του περιβόλου του παλαιού βυζαντινού ναού, στο όνομά της Αγίας Σοφίας πάλι, και να γίνει

²³¹ Για τα όρια της μητρόπολης Νέων Πατρών – Υπάτης βλ. Αλεξάνδρας Θ. Κουλούκη, «Διοικητικές μεταβολές των επισκοπών της Φθιώτιδας από το 1833 - 1899», *Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας*, 3 – 4 Νοεμβρίου 2001, Λαμία 2002, σ. 173. Δημητρίου Β. Γόνη, «Ιστορικό Διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 34, όπου και βιβλιογραφία.

²³² Δ. Α. Μηνογιάννη, «Εκκλησίες και εξωκκλήσια της Υπάτης», *Φθιωτικά Χρονικά* 7 (Λαμία 1986), σ. 229, όπου αναφέρεται ότι ο Ι. Ναός του Αγ. Γεωργίου, που μετά την Τουρκοκρατία από τζαμί είχε γίνει και πάλι εκκλησία, καταστράφηκε στις 17 Ιουνίου 1944 από τα στρατεύματα κατοχής. Το 1960 κτίστηκε με εράνους από τους Υπατείς νέος ομώνυμος ενοριακός ναός στα ερείπια του παλαιού. Στον προαύλιο χώρο υπάρχουν ψηφίσματα των Αινιάνων του 4^{ου} π.Χ. αι.

²³³ Βλ. Κωνσταντίνου Κοτσίλη, «Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στην Υπάτη και ο τάφος του σεβαστοκράτορος Νέων Πατρών Ιωάννου Β' Αγγέλου Κομνηνού Δούκα», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην Εκκλησιαστική Ιστορία, την Εκκλησιαστική Τέχνη και τον Ελλαδικό Μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 252, όπου αναφέρεται ότι κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας στο Πατρατζίκι (Υπάτη) λειτουργούσαν τρία τζαμιά: το ένα στο ναό του Αγίου Γεωργίου, το δεύτερο εκεί που βρίσκεται το σημερινό νηπιαγωγείο της πόλης και το τρίτο λειτουργούσε στο όνομα του Μεχμέτ Πασά κοντά στο κάστρο της πόλης.

ενορία στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας²³⁴. Του **Αγίου Νικολάου**, που υπήρξε και ο μητροπολιτικός ναός²³⁵. Της **Ζωοδόχου Πηγής «Σαραντάρη»** της συνοικίας «Κοπάνου» στη δυτική πλευρά της πόλης²³⁶.

²³⁴ Τρύφωνος Ευαγγελίδου, *Ιαματικά Λουτρά Υπάτης*, Βασιλική Τυπογραφία Ραφτάνη – Παπαγεωργίου, εν Αθήναις 1905, σ. 22: «Επί των ερειπίων χριστιανικού ναού εκτίσθη καθολικός ναός των Καταλανών και Φράγκων, ως εξάγεται εκ των ευρεθέντων μεσαιωνικών αναγλύφων, οίον ιερού σταυρού της Καμπανίας μετά τριών κρίνων (εμβλήματος των βασιλέων της Γαλλίας), σταυρού λατινικού επί τριών αναβαθμών μετά κρίνων και κυπαρίσσω αναγλύφων, εξ εκείνων άπερ απαντώσιν εν Ευβοία, όπου επίσης ήρχον οι Φράγκοι. Ο καθολικός ούτος ναός μετεβλήθη έπειτα κατά τους πρώτους χρόνους της Τουρκοκρατίας, αρχάς του ΙΔ΄ αιώνας, εις μουσουλμανικόν τέμενος και κατά την αποκατάστασιν των πραγμάτων εν Ελλάδι, εις ορθόδοξον ναόν της Αγίας Σοφίας, εν ώ σώζονται κίονες του αρχαίου Ελληνικού ναού, οι δε τοίχοι του περιβόλου φέρουσι μεγάλα τεμάχια μαρμάρων εντοιχισμένα μετ' επιγραφών αρχαίων». Βλ. Ν. Ι. Γιαννοπούλου, «Υπάτη, Νέαι Πάτραι. Βυζαντινά αρχαιολογήματα» 7 (1918) 444. Επίσης βλ. Νικολάου Μητροπολίτου Φθιώτιδος, *Ιστορικά Εκκλησιαστικά Μνημεία της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, Εκδόσεις Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Λαμία 2003, σ. 18, όπου αναφέρεται ότι ο ναός της Αγίας Σοφίας κτίσθηκε σε θέση όπου προϋπήρχε αρχαίος ναός και αργότερα παλαιοχριστιανική βασιλική. Στον περίβολό του βρίσκονται πολλά ξένα μέλη, όπως σπόνδυλος κίονος παλαιοχριστιανικού ναού, παλαιοχριστιανικό κιονόκρανο με έγγλυπτη άμπελο, παλαιοχριστιανικό επίθημα με εγχάρακτο σταυρό, μαρμάρινη κεφαλή ρωμαϊκών χρόνων από οικία της πόλεως, κορινθιακό κιονόκρανο και άλλα ενδιαφέροντα από τον πρώτο ειδωλολατρικό ναό.

²³⁵ Βλ. Μύρωνος Μιχαηλίδη, «Βασιλική Αγίου Νικολάου Υπάτης και ψηφιδωτόν εις Βαρκά Υπάτης», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 28 (1973) Μέρος Β΄ 1 (Χρονικά) 17. Δ. Α. Μηνογιάννη, «Εκκλησίες και εξωκκλήσια της Υπάτης», ό.π., σ. 229 – 231. Νικολάου Μητροπολίτου Φθιώτιδος, *Ιστορικά Εκκλησιαστικά Μνημεία της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, ό.π., σ. 18. Αναφέρεται ότι ο ναός του Αγίου Νικολάου ήταν τρίκλιτος βασιλική με θαυμάσιους κίονες, κιονόκρανα με έγγλυπτες παραστάσεις και ψηφιδωτά, όπως αυτό όπισθεν του σημερινού ναού με ποικιλόχρωμες παραστάσεις νηπτικών και άλλων πτηνών. Κατά την πυρπόληση της Υπάτης από τους Γερμανούς, στις 17 Ιουνίου 1944, ο ναός κάηκε όπως και οι άλλοι ναοί της πόλης. Από την πυρκαγιά καταστράφηκαν και πολλά κειμήλια που διασώζονταν σε αυτόν, όπως ο χειρόγραφος κώδικας της μητρόπολης των Νέων Πατρών, το τηρούμενο αρχείο αδειών γάμου, γεννήσεων, βαπτίσεων, θανάτων της μητρόπολης, τα αρχιερατικά δικηροτρίκηρα, των επισκόπων, το παλαιό Ευαγγέλιο, η αργυρεπένδυτη εικόνα του Αγίου Νικολάου, το περίτεχνο ξυλόγλυπτο τέμπλο, ο αρχιερατικός θρόνος, τα αναλόγια, ο ανεκτίμητης αξίας Ιερός Επιτάφιος κ.ά.

²³⁶ Βλ. Δ. Α. Μηνογιάννη, «Εκκλησίες και εξωκκλήσια της Υπάτης», *Φθιωτικά Χρονικά* 7 (Λαμία 1986) 231. Η παλαιά εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής «Σαραντάρη», που ήταν ενοριακός ναός της συνοικίας «Κοπάνου» κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, αναστηλώθηκε το 1890, καταστράφηκε το 1944 από τους Γερμανούς και ξαναχτίστηκε μετά την Γερμανική κατοχή. Σήμερα λειτουργεί ως εξωκκλήσι χτισμένο σε ένα κατάφυτο ύψωμα. Στην εκκλησία αυτή ενταφιάστηκε ο μητροπολίτης Νέων Πατρών – Υπάτης Ιωσήφ (1650 – 1655 μ.Χ.). Πιθανολογείται ότι πήρε το όνομα «Σαραντάρη» είτε από τον κτήτορα του (Σαραντάρης), είτε από το Σαραντάριο όρος της Παλαιστίνης, όπου ανέβηκε ο Χριστός επί 40 ημέρες για να προσευχηθεί και σήμερα υπάρχει μονή.

Υπήρχαν επίσης και ξωκκλήσια, αλλά χτίστηκαν και άλλα περισσότερα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας²³⁷.

Τα μοναστήρια που σύμφωνα με τα έγγραφα των Γενικών Αρχείων του Κράτους (ΓΑΚ) και των Αρχείων της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος υπάγονταν στη δικαιοδοσία της μητρόπολης Νέων Πατρών²³⁸, αναφέρονται ότι ήταν αυτά της **Κοίμησης της Θεοτόκου** ή του **Αγάθωνος**²³⁹, της **Παναγίας Ρούστιανης** ή **Ρουσθένης** της περιοχής Καναλίων²⁴⁰, του **Προφήτου Ηλιού** Παλαιοχωρίου της περιοχής Γαρδικίου²⁴¹, του **Αγίου Ιωάννου Προδρόμου** Μεξιατών²⁴², του **Αγίου**

²³⁷ Βλ. Δ. Α. Μηνογιάννη, «Εκκλησίες και Εξωκκλήσια της Υπάτης», ό.π., σ. 228 – 234.

²³⁸ Σοφοκλή Δημητρακόπουλου, «Μοναστήρια της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Διοργανωτές: Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 135 - 148.

²³⁹ Βλ. Γ.Α.Κ. Μοναστηριακά. Φ. 91. **Θεοτόκου Κοίμησις** ή **Μονή Αγάθωνος**, Δήμος Υπάτης, 1834 – 1854, έγγραφα 147. Μαρίας Ευθ. Ανδριτσοπούλου, *Μονή Αγάθωνος Υπάτης Φθιώτιδας: Κοινωνική, Πολιτιστική και εκπαιδευτική παρουσία*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΠΤΔΕ), Αθήνα 2011, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

²⁴⁰ Βλ. Γ.Α.Κ. Φ. 88, Ρούστιανη ή Ρουσθένη, Δήμος Ομιλαίων, 1835 – 1846, έγγρ. 15. Κων. Δ. Παφίλη, «Το μοναστήρι, 'Παναγία Ρούστιανης Καναλίων', τέως δήμου Τυμφρηστού (διαλελυμένον)», *Στερεοελλαδική Εστία* 3 (1962) 244 – 246. Αρχμ. Θεοφίλου Σιμοπούλου, *Η Υπάτη, Η Εκκλησία – Μητρόπολις αυτής. Λόγιοι και συγγραφείς μητροπολίται*, Αθήνα 1981, σ. 61. Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, «Τα Φθιωτικά μοναστήρια μέσα από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους», *Φθιωτικά Χρονικά*, 5 (Λαμία 1984) 13, 21. Νικολάου Μητροπολίτου Φθιώτιδος, *Ιστορικά Εκκλησιαστικά Μνημεία της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, ό.π., σ. 174.

²⁴¹ Βλ. Γ.Α.Κ. Φ. 87. Ηλίας (Προφήτης) εις Γαρδίκι Υπάτης, Δήμος Ομιλαίων, 1835 – 1846, έγγραφα 41. Παπαναγιώτου Δημ. Ιωάν., «Ο Αηλιάς του Παλαιοχωρίου», *Φθιώτις*, 3 (1957) 131 – 132. Του ιδίου, «Ο Αϊ – Λιάς του Παλαιοχωρίου», *Φθιώτις* 7 (1972) 38 – 41. Του ιδίου, *Ο Αϊ – Λιάς του Παλαιοχωρίου, (παλιό ιστορικό μοναστήρι στη Φθιώτιδα – χτες και σήμερα)*, Αθήνα 1978. Αρχμ. Θεοφίλου Σιμοπούλου, *Η Υπάτη, Η Εκκλησία – Μητρόπολις αυτής. Λόγιοι και συγγραφείς μητροπολίται*, ό.π., σ. 60 – 61. Θ. Αθ. Λαϊνά, «Τα Φθιωτικά μοναστήρια μέσα από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους», *Φθιωτικά Χρονικά* 5 (Λαμία 1984) 14, 21. Αρχμ. Θεοφίλου Σιμοπούλου, *Παλαιοχριστιανικά Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία της Φθιώτιδος*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 268 – 314, 454. Νικολάου Μητροπολίτου Φθιώτιδος, *Ιστορικά Εκκλησιαστικά Μνημεία της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, ό.π., σ. 110 – 111.

²⁴² Βλ. Γ.Α.Κ. Φ. 92, Ιωάννης (Άγιος) ο Πρόδρομος εις Μεξιάτες, Δήμος Υπάτης, 1841 – 1842, έγγραφα 4. Χρήστου Καραγεωργίου, *Μοναστήρια στη Φθιώτιδα*, Λαμία 1963, σ. 28. Αρχμ. Θεοφίλου Σιμοπούλου, *Η Υπάτη, Η Εκκλησία – Μητρόπολις αυτής. Λόγιοι και συγγραφείς μητροπολίται*, ό.π., σ. 61. Μητροπολίτου Φθιώτιδος Νικολάου, *Ιστορικά Εκκλησιαστικά Μνημεία της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, ό.π., σ. 124 – 125.

Αθανασίου Μαυρίλλου²⁴³, του **Αγίου Γεωργίου Φτέρης**²⁴⁴, του **Αγίου Νικολάου Στάγιας**²⁴⁵, των **Αγίων Ταξιαρχών** (τ. δήμου Ομιλαίων)²⁴⁶ και πιθανότατα το αναφερόμενο ως μονίδριο από κάποιους ερευνητές σημερινό εξωκκλήσι της **Αγίας Κυριακής**, επονομαζόμενο και **Αγία Μονή**, στα ανατολικά της **Υπάτης**²⁴⁷. Τα μοναστήρια αυτά, ανδρικά στο σύνολό τους, γνώρισαν κατά την περίοδο εκείνη της ιστορίας ιδιαίτερη ακμή. Λειτουργώντας σύμφωνα με τα ιδεώδη του ορθόδοξου μοναχισμού διατήρησαν τη λαϊκή θρησκευτικότητα και προστάτευσαν τον υπόδουλο πληθυσμό της περιοχής από τον κίνδυνο της αλλαξοπιστίας. Ταυτόχρονα εκτός από ιερά προσκυνήματα υπήρξαν και χώροι σύναξης των πιστών, τόποι πανηγυριών, συναντήσεων χαράς και ανταλλαγής προϊόντων, όπου ενισχυόταν το εθνικό πνεύμα και η εθνική αλληλεγγύη που αποτέλεσαν στη συνέχεια το ιδεολογικό κίνητρο της εθνικής εξέγερσης το 1821.

Σημαντικές εκκλησιαστικές μορφές αναδείχθηκαν στο μητροπολιτικό θρόνο και σε αυτή την περίοδο, ιεράρχες που διακρίθηκαν για το ήθος και την παιδεία τους, μεταξύ των οποίων εξέχουσα θέση κατέχει ο Γρηγόριος, που το 1711 φονεύτηκε μέσα στη μητρόπολη κατά την ώρα της λειτουργίας από αλλόφρονες Τούρκους.

Κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας η προσφορά της μητρόπολης **Νέων Πατρών** (**Υπάτης**) στο υπόδουλο Γένος, όπως και των άλλων επισκοπών της **Φθιώτιδας**, υπήρξε σημαντική. Η προσφορά αυτή δεν περιλάμβανε αποκλειστικά το σωτηριολογικό έργο, δηλαδή της κατήχησης περί της σωτηρίας των ψυχών, ούτε περιοριζόταν στα λειτουργικά καθήκοντα, αλλά επεκτεινόταν και στον εκπαιδευτικό τομέα. Όπως και προγενέστερα, κατά την περίοδο του **Βυζαντίου**, η Εκκλησία συνεισέφερε στην εκπαίδευση και στα χρόνια της Τουρκοκρατίας με τη λειτουργία σχολείων κοντά σε ναούς και μονές. Επισημαίνεται παρενθετικά ότι σημαντική αύξηση σχολείων διαφόρων βαθμίδων σημειώθηκε αργότερα κατά τον 18^ο αι., όταν βελτιώθηκαν οι σχέσεις

²⁴³ Βλ. Γ.Α.Κ. Φ. 90. Αθανάσιος (Άγιος) εις Μαυρίλλον, Δήμος Τυμφρηστού, 1836 – 1843, έγγραφα 34. Αρχιμ. Θεοφίλου Σιμοπούλου, *Παλαιοχριστιανικά Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία της Φθιώτιδος*, ό.π., σ. 166 – 167.

²⁴⁴ Νικολάου Μητροπ. Φθιώτιδος, *Ιστορικά Εκκλησιαστικά Μνημεία της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, ό.π., σ. 88 – 93.

²⁴⁵ Ελευθερίου Ρήγα, *Το Βυζαντινό μοναστήρι της Στάγιας (σημειώσεις)*, Αθήνα 2001. Μητροπολίτου Φθιώτιδος Νικολάου, *Ιστορικά Εκκλησιαστικά Μνημεία της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, ό.π., σ. 148 – 149.

²⁴⁶ Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, «Τα Φθιωτικά μοναστήρια μέσα από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους», 5 (Λαμία 1984) 15, 22 – 23.

²⁴⁷ Βλ. Αρχιμ. Θεοφίλου Σιμοπούλου, *Η Υπάτη, Η Εκκλησία – Μητρόπολις αυτής. Λόγιοι και συγγραφείς μητροπολίται*, Αθήνα 1981, σ. 60. Του ιδίου, *Παλαιοχριστιανικά Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία της Φθιώτιδος*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 444. Δ. Α. Μηνογιάννη, «Εκκλησίες και εξωκκλήσια της Υπάτης», *Φθιωτικά Χρονικά* 7 (Λαμία 1986) 232.

Εκκλησίας και Οθωμανικής αυτοκρατορίας που με την πίεση των ξένων δυνάμεων παρείχε πλέον εγγυήσεις για τη ζωή και τη θρησκευτική ελευθερία των χριστιανών υπηκόων, κυρίως μετά τις συνθήκες του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774), του Ιασίου (1792) και της Κωνσταντινούπολης (1800). Επίσης, όπως η Εκκλησία συνέβαλε με την ελληνική λειτουργική γλώσσα στον εξελληνισμό και στον εκχριστιανισμό πολλών λαών της βυζαντινής αυτοκρατορίας, το ίδιο έκανε και κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Τόσο η μητρόπολη των Νέων Πατρών (Υπάτης), όσο και οι άλλες επισκοπές της Φθιώτιδος επιτέλεσαν το χρέος τους και ανταποκρίθηκαν στις ανάγκες των χαλεπών καιρών. Σ' αυτό το συμπέρασμα καταλήγουν οι ερευνητές, εφόσον από τους πολυάριθμους Σλάβους που εγκαταστάθηκαν κυρίως στις ορεινές περιοχές των επαρχιών της Φθιώτιδος δεν απέμεινε τίποτε άλλο παρά κάποια τοπωνύμια και ελάχιστες σλαβικές λέξεις στο τοπικό γλωσσικό ιδίωμα²⁴⁸. Στις εκκλησίες και στα μοναστήρια, που λειτουργούσαν στα όριά τους, κοντά σε κάποιους εγγράμματους ιερείς και μοναχούς είχαν τη δυνατότητα οι κάτοικοι της περιοχής, μέσα από την οκτώηχο και το ψαλτήρι, να μαθαίνουν και λίγα γράμματα. Δεν θα ήταν άλλωστε υπερβολή να υποστηριχθεί, ότι το μορφωτικό επίπεδο της περιοχής εξαρτιόταν άμεσα από τη μητρόπολη και τις μονές της, καθώς αυτές δεν παρείχαν στο λαό της υπαίθρου μόνο τους πνευματικούς του συμβούλους και εξομολόγους, αλλά και τους διδασκάλους του.

Παράλληλα σημαντική υπήρξε και η προσφορά πολλών μελών του κλήρου και κυρίως των μοναχικών αδελφοτήτων των μοναστηριών της μητρόπολης των Νέων Πατρών – Υπάτης για τις ανάγκες του επαναστατικού αγώνα, παρά το γεγονός ότι ο μητροπολιτικός της θρόνος είχε χηρεύσει από το 1821 έως και το 1831 μετά την αναχώρηση του τότε μητροπολίτη Δοσιθέου για την Κωνσταντινούπολη και το θάνατό του εκεί²⁴⁹.

²⁴⁸ Δημ. Γόννη, *ό.π.*, σ. 24.

²⁴⁹ Μανουήλ Γεδεών, *Έγγραφοι λίθοι, κεράμια (Πατριαρχικά έγγραφα επιβεβαιωτικά)*, Εν Κωνσταντινουπόλει 1892, σ. 75. Β. Μυστακίδου, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *ΕΕΒΣ* 12 (1936) 206 – 207.

5.2 Οι μητροπολίτες Νέων Πατρών (Υπάτης) κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας

Καθόλη τη διάρκεια της περιόδου της Τουρκοκρατίας η λειτουργία της μητρόπολης Νέων Πατρών – Υπάτης συνεχίστηκε κανονικά και αξιόλογες προσωπικότητες κατά καιρούς διετέλεσαν προκαθήμενοί της²⁵⁰. Η πλήρωση του αρχιερατικού θρόνου της μητρόπολης των Νέων Πατρών γινόταν από την Ιερά Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, που συγκροτούσε τριπρόσωπο και εξέλεγε έναν από τους τρεις ως μητροπολίτη. Στο πρακτικό της εκλογής αυτός που μνημονεύεται πρώτος είναι ο νέος μητροπολίτης. Μετά την έκδοση του σχετικού φερμανιού, αυτός εγκαθίστατο στη μητρόπολη. Ο εκάστοτε μητροπολίτης όφειλε να είναι άξιος της αποστολής του. Όφειλε να βρίσκεται σε επαφή τόσο με τις ενορίες του, όσο και με τις μονές της διοίκησής του, να τις επιβλέπει και να ενδιαφέρεται για την ευημερία τους. Ο ίδιος ο μητροπολίτης με τη σειρά του επιβλεπόταν από το Πατριαρχείο.

Δεν ήταν λίγες οι φορές που οι οικονομικές υποχρεώσεις έναντι των Οθωμανών και του Πατριάρχη, δημιουργούσαν δυσάρεστες καταστάσεις στην τοπική Εκκλησία και υποχρέωναν τους μητροπολίτες να παραιτούνται ή την Ι. Σύνοδο να αναγκάζεται να προχωρά σε καθαιρέσεις. Έχοντας σαν γνώμονα η τελευταία τους ιερούς κανόνες της Ορθόδοξης Εκκλησίας, προσπαθούσε να επιλύσει τα αναφερόμενα εκκλησιαστικά ζητήματα των τοπικών Εκκλησιών με απώτερο σκοπό την αποφυγή του σκανδαλισμού των πιστών και τη σωτηρία των ψυχών τους²⁵¹.

Η συγκρότηση καταλόγου των αρχιερέων της μητρόπολης των Νέων Πατρών με χρονολογική σειρά των ονομάτων τους και με ημερομηνίες εκλογής ή παύσης ή μετάθεσης ή παραίτησης ή θανάτου αυτών καθίσταται έργο εξαιρετικά δυσχερές²⁵², καθώς οι κώδικες του

²⁵⁰ Βλ. Μαρίας Ευθ. Ανδριτσοπούλου Της ίδιας, «Σύντομη αναδρομή στην ιστορία της Υπάτης κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας, της Ελληνικής Επανάστασης και των πρώτων μετεπαναστατικών χρόνων», *τιμητικό αφιέρωμα στον Καθηγητή της Νεότερας Ιστορίας ΓΕΩΡΓΙΟ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗ*, Πανεπιστήμιο Αθηνών, τ. Α΄, Αθήνα 2011, σ. 59 - 66.

²⁵¹ Βλ. Χριστίνας Κολοβού, «Το ζήτημα των καθαιρέσεων επισκόπων κατά τον 17^ο αι. Η περίπτωση του Νέου Πατρών Παρθενίου και μετέπειτα Ναυπλίου», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην Εκκλησιαστική Ιστορία, την Εκκλησιαστική Τέχνη και τον Ελλαδικό Πολιτισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 237.

²⁵² Καταλόγους Επισκόπων – Μητροπολιτών της Υπάτης – Νέων Πατρών ανευρίσκουμε στις κατωτέρω εργασίες: M. Le Quien, *Oriens Christianus, in quattuor patriarchatus digestus; quo exhibentur Ecclesiae, Patriarchae, caeterique praesules*

Οικουμενικού Πατριαρχείου, του οποίου η Ιερά Σύνοδος πραγματοποιούσε την εκλογή τους, εμφανίζουν κενά προφανώς λόγω καταστροφής ή απώλειας κάποιων από αυτούς, ενώ οι κώδικες της μητρόπολης των Νέων Πατρών έχουν χαθεί οριστικά μετά την πυρπόληση της πόλης από τους Γερμανούς τον Αύγουστο του 1944. Η έλλειψη γραπτών πηγών και η ανεπάρκεια σχετικών μελετών τοπικής βιβλιογραφικής κατατόπισης καθιστά εξίσου δυσχερή την ιστορική αξιολόγηση των εκκλησιαστικών πραγμάτων και προσώπων της περιφέρειας αυτής, σε αντίθεση με άλλες περιφέρειες, όπου ο ερευνητής έχει στη διάθεσή του πλήθος βιβλιογραφίας και έτσι έχει τη δυνατότητα

totius Orientis, τ. 2, Parisiis 1740 (φωτ. Ανατύπωση Graz 1958), στ. 119 - 120 και 123 - 126. Κ. Σάθα, «Ανέκδοτος κώδικς της μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Αττικόν ημερολόγιον* του έτους 1869 υπό Ειρηναίου Ασωπίου 3 (1868) 197 - 209. P. B. Gams, *Series Episcoporum Ecclesiae Catholicae, quotquot innotuerunt a Beato Petro Apostolo*, Ratisbonae 1873 -1886 (φωτ. Ανατύπωση Graz 1957), σ. 429. Ζωσιμά Εσφιγμενίτου, «Η Λαμία και τα πέριξ αυτού», *Προμηθεύς Βώλον* 6 (1894) 581 - 585, 587 - 590, 7 (1895) 594. Ν. Ι. Γιαννοπούλου, «Αρχαιολογήματα Υπάτης (Γνωστοί ημίν μητροπολίται Νέων Πατρών)», *Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός* 6 (1902) 252 - 253. Ι. Γ. Βορτσέλα, *Φθιώτις η προς Νότον της Ἰθρυος ἤτοι Ἀπάνθισμα ιστορικών και γεωγραφικών ειδήσεων από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τα καθ' ημάς*, εν Αθήναις 1907, σ. 275 - 277. Ν. Ι. Γιαννοπούλου, «Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας», *Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός* 11 (1915) 204 - 219. Σπύρου Λάμπρου, «Επίσκοποι και μητροπολίται», *Νέος Ελληνομνήμων* 15 (1921) 330. Β. Α. Μυστακίδου, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *ΕΕΒΣ* 12 (1936) 206 - 207. Ν. Ι. Γιαννοπούλου, «Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας», *Θεολογία* 14 (1936) 148-150. Θ. Α. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών ~ Υπάτης», *Φθιώτις* 5 (1959) 230 - 232, 327 - 329. Θ. Α. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών ~ Υπάτης», *Στερεοελλαδική Εστία* 1 (1960) 64 - 67, 140 - 145, 231 - 232. Βασιλείου Γ. Ατέση, Μητροπολίτη πρώην Λήμνου, *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερα*, εν Αθήναις 1975, σ. 275 - 279. Του ιδίου, «Επίσκοποι - Μητροπολίται Υπάτης - Νέων Πατρών (70 μ.Χ. - 1833 μ.Χ.)», *Υπάτη* 5 (1981) 21 - 24. Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου, Αρχιμ., *Η Υπάτη. Η Εκκλησία - μητρόπολις αυτής, λόγοι και συγγραφείς μητροπολίται*, Αθήναι 1981, σ. 89 - 90, 121. Δ. Θ. Νάτσιου, «Θεσσαλοί επίσκοποι στη μητρόπολη της Υπάτης», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 4 (1983) 177. Δ. Κοντογιάννη, «Επισκοπικοί κατάλογοι. Προσθήκες και διορθώσεις εις τους επισκοπικούς καταλόγους της Εκκλησίας της Ελλάδος», *Εκκλησιαστικός Φάρος* 65 - 66 (1983 -1984) 220. Δημητρίου Μηνογιάννη, «Σύντομη ιστορία της Υπάτης», *Φθιωτικά Χρονικά*, 5 (1984) 96 - 98. Κωνσταντίνου Φλώρου (Περαστικού), *Η Επαρχία Φθιώτιδας (Ιστορικά κι άλλα ενδιαφέροντα)*, Λαμία 1988, σ. 158 - 165. Δ. Β. Γόννη, «Προβλήματα περί την πλήρωση του κενού μητροπολιτικού θρόνου Νέων Πατρών μετά την απελευθέρωση της πόλης από τον φράγκικο ζυγό», *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Φθιωτικών Ερευνών. Γλώσσα - Ιστορία - Λαογραφία*. Λουτρά Υπάτης 27 - 28 - 29 Απριλίου 1990, Λαμία 1993, σ. 125, σημ. 1. Του ιδίου, «Έγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα - 1662), (Ανάτυπο εκ της Επιστημονικής Επετηρίδος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών), τ. ΛΒ', *Τιμητικόν αφιέρωμα εις Ευάγγελον Δ. Θεοδώρου*, Αθήνα 1997.

να κατατοπιστεί και να λάβει γνώση για κάθε εκδήλωση του ανθρώπινου βίου και πολιτισμού σ' αυτές.

Στη *Νομική Συναγωγή* του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσιθέου (1669 – 1707), μια χειρόγραφη συλλογή 1069 κειμένων – εγγράφων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται έγγραφα από τον «ιερό κώδικα του Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως» των τριών πρώτων τετάρτων του 17^{ου} αι.²⁵³, ενυπάρχουν 15 έγγραφα που άμεσα ή έμμεσα συνδέονται με τη μητρόπολη των Νέων Πατρών και με μητροπολίτες της που αρχιεράτευαν από το τέλος του 16^{ου} έως το έτος 1662²⁵⁴. Από τα σημαντικά αυτά για την εκκλησιαστική ιστορία της Φθιώτιδας έγγραφα, συλλέγουμε αρκετά στοιχεία για τη δραστηριότητα και την εξέλιξη των μητροπολιτών που ποίμαναν την περιοχή κατά την προαναφερθείσα περίοδο. Τα έγγραφα αυτά συμβάλλουν ουσιαστικά στην προσπάθεια συγκρότησης ενός αξιόπιστου καταλόγου των μητροπολιτών των Νέων Πατρών αυτής της χρονικής περιόδου.

Το μόνο γραπτό επίσημο κείμενο της μητρόπολης που έτυχε να σώζεται μέχρι πρό τινος ήταν το χειρόγραφο κείμενο: *Βίος και πολιτεία των πανιερωτάτων αγίων αρχιερέων. Από του αγνά (1650) έτους σωτηρίου, ως ευρέθησαν γεγραμμένα εν τινί παλαιώ βιβλίω*, που έγραψε ο αρχιδιάκονος Άνθιμος, επίτροπος του μητροπολίτη Νέων Πατρών Πολυκάρπου (1792 – 1819), με καταγωγή από την Αγία Τριάδα – χωριό των Αγράφων στην Ευρυτανία (τέως δήμου Κτημενίων)²⁵⁵. Πρόκειται για ένα σύντομο βιογραφικό σημειωματάριο όσων διετέλεσαν μητροπολίτες των Νέων Πατρών, που ο Άνθιμος συνέταξε το 1807²⁵⁶, αντλώντας υλικό από κάποιο κώδικα της μητρόπολης και μη καταφέροντας να αποφύγει κάποιες παραλείψεις ή ανακρίβειες, όπως διαπιστώνεται.

²⁵³ Για το περιεχόμενο του χειρόγραφου βλ. Δ. Γ. Αποστολοπούλου – Π. Δ. Μιχαηλάρη, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο Α΄*, Αθήνα 1987 [Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών – Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών 35 – Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία]. Ο κώδικας ανήκει στο Μετόχιο του Παναγίου Τάφου στην Κωνσταντινούπολη και φέρει τον αριθμ. 2. Βλ. περιγραφή του από Α. Παπαδόπουλο Κεραμέα, *Ιεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη*, τ. 4, εν Πετρούπολει 1899, σ. 2 - 7.

²⁵⁴ Βλ. Δημητρίου Β. Γόνη, «Έγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», Αθήνα 1997, ό.π., σ. 359 - 390.

²⁵⁵ Για τον αρχιδιάκονο Άνθιμο βλ. Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, «Πολύκαρπος Μητροπολίτης Υπάτης», *Ρουμελιώτικο Ημερολόγιο* 4 (1960) 94 – 96. Π. Ι. Βασιλείου, *Η επισκοπή Λιτζάς και Αγράφων επί τουρκοκρατίας. Με σύντομη επισκόπηση της ιστορίας της Ευρυτανίας των μοναστηριών και των σχολών της*, Αθήνα 1960 σ. 92, 186. Του ιδίου, «Άνθιμος ο αρχιδιάκονος», *ΘΗΕ* 2, Αθήνα (1963) 787. Του ιδίου, «Άνθιμος, αρχιδιάκονος 'ο εξ Αγίας Τριάδος – Αγράφων Κωδικογράφος'», *Υπάτη* 5 (1981) 14 – 16.

²⁵⁶ Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, «Πολύκαρπος Μητροπολίτης Υπάτης», ό.π., σ. 95, (υπ. 3).

Το κείμενο αυτό που αποτελεί αξιόλογη πηγή για την εκκλησιαστική ιστορία της Υπάτης καθώς περιέχει, εκτός από στοιχεία για τον ίδιο το συγγραφέα, το μητροπολίτη του Πολύκαρπο και βιογραφικές ειδήσεις για τους διατελέσαντες μητροπολίτες, πληροφορίες σχετικές με την πορεία των εκκλησιαστικών πραγμάτων της μητρόπολης, δυστυχώς δεν σώζεται σήμερα. Φέρεται να βρισκόταν μέχρι τις τελευταίες δεκαετηρίδες του 19^{ου} αι. στην ιδιωτική βιβλιοθήκη του ιερέα Δημητρίου Ευσταθίου ή Σταθάκη, Εφημέριου του άλλοτε μητροπολιτικού ναού και σωζόμενου ενοριακού ναού του Αγίου Νικολάου²⁵⁷. Όταν αυτός απεβίωσε τοποθετήθηκε στη βιβλιοθήκη του ανωτέρω ναού, όπου και παρέμεινε μέχρι και το καλοκαίρι του 1944, όταν ο ναός πυρπολήθηκε από τους Γερμανούς κατακτητές μαζί με τα περιεχόμενά του. Έτσι μαζί με το ναό που καταστράφηκε χάθηκε οριστικά και το χειρόγραφο αυτό κείμενο. Πρέπει πάντως να θεωρείται ευτύχημα για την τοπική ιστοριογραφία και την επιστήμη της Ιστορίας γενικά, ότι κάποιοι ερευνητές (όπως ο Κ. Σάθας, ο Ν. Ι. Γιαννόπουλος, κ.ά.) κατάφεραν, πριν την καταστροφή του κώδικα της μητρόπολης των Νέων Πατρών που το έργο του Άνθιμου περιλάμβανε, να αντιγράψουν και να διασώσουν τα πολύτιμα στοιχεία του αρχidiaκόνου των Ν. Πατρών²⁵⁸.

Τα ονόματα των αρχιερέων που τα βιογραφικά τους σημειώματα παρουσιάζει ο Άνθιμος στο κείμενό του είναι τα εξής: Ιωσήφ (1650 – 1657), Γερμανός (1667 – 1683), Αχίλλειος (1683 – 1684), Δανιήλ (1684 – 1690), Ματθαίος (1690 – 1691), Ιωαννίκιος (1691 – 1693), Ιωάσαφ (1693 – 1711), Γρηγόριος (1711), Νικηφόρος (1711 – 1730), Νεόφυτος (1730 – 1756), Ιερόθεος (1756 –), Καλλίνικος (1757 –), Γεράσιμος (.....), Χρύσανθος (.....), Ευγένιος (.....), Λαυρέντιος (.....), Πολύκαρπος (1792 – 1819).

Μετά την κοίμηση του μητροπολίτη Πολυκάρπου (13/2/1819) ο Άνθιμος αναχώρησε για το Άγιο Όρος, όπου και απεβίωσε. Οι νεότερες

²⁵⁷ Θεοκτίστ. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Στερεοελλαδική Εστία* 1 (1960) 141.

²⁵⁸ Βλ. Κ. Σάθα, «Ιστορικά. Ανέκδοτος κώδιξ της μητρόπολης Νέων Πατρών», *Αττικόν ημερολόγιον του έτους 1869 υπό Ειρηναίου Ασωπίου* 3 (1868) 197 κ. εξ. Ζωσιμά Εσφιγμενίτου, «Η Λαμία και τα πέριξ αυτού», *Προμηθεύς Βώλου* 6 (1894) 581 – 585, 587 – 590. Γ. Βορτσέλλα, *Φθιώτις η προς Νότον της Όρθρους ήτοι Απάνθεμα ιστορικών και γεωγραφικών ειδήσεων από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τα καθ' ημάς*, ό.π., σ. 275 – 277. Θεοκτ. Α. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Στερεοελλαδική Εστία* 1 (1960) 141 – 145, 231 – 233. Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου, *Η Υπάτη. Η Εκκλησία – μητρόπολις αυτής, λόγοι και συγγραφείς μητροπολίται*, Αθήναι 1981, σ. 110 - 120. Κων/νου Φλώρου (Περαστικού), *Η Επαρχία Φθιώτιδας, Ιστορικά κι άλλα ενδιαφέροντα*, Λαμία 1988, σ. 159 – 165. Περίληψη του κώδικα αυτού δημοσιεύτηκε επίσης από τον Ν. Γιαννόπουλο στην *Επετηρίδα του Φιλολογικού Συλλόγου ο «Παρνασσός»* ΙΑ' (1915) 204 – 219.

προσθήκες στο κείμενο από το έτος 1811 και μετέπειτα είναι του ιεροδιάκονα Υπαταίου, που αντέγραψε τον κώδικα²⁵⁹. Το κείμενο του Άνθιμου, που παρατίθεται στο Παράρτημα²⁶⁰, έτυχε εκμετάλλευσης σχεδόν από όλους τους ερευνητές και τοπικούς ιστοριοδίφες, οι οποίοι επιχείρησαν να συντάξουν καταλόγους με ονόματα μητροπολιτών των Νέων Πατρών κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, μετά την έκδοσή του από το Κ. Σάθα. Η νεότερη έρευνα έχει φέρει στο φως κάποια πενιχρά στοιχεία για την ύπαρξη και άλλων εκκλησιαστικών ανδρών που διετέλεσαν μητροπολίτες Νέων Πατρών την περίοδο αυτή και δεν αναφέρονται στο κείμενο του Άνθιμου. Επισημαίνεται επίσης ότι οι επισκοπικοί κατάλογοι που έχουν συνταχθεί έως σήμερα, εκτός από κενά, παρουσιάζουν και διαφορές μεταξύ τους ως προς τις χρονολογίες έναρξης και λήξης της θητείας των ιεραρχών. Με βάση τις πηγές που έχουμε στη διάθεσή μας θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τους θρησκευτικούς ταγούς της μητρόπολης Νέων Πατρών (Υπάτης) κατά τους χρόνους εκείνους για τους οποίους υπάρχουν σχετικές πληροφορίες, με κάποια επιφύλαξη αναφορικά με τις χρονολογίες αρχιερατείας τους, ένεκα των προαναφερθέντων δυσχερειών. Αναφέρονται ότι διετέλεσαν μητροπολίτες Ν.Π. οι ακόλουθοι:

Γρηγόριος (1542).

Αθανάσιος (1600). Ο χρόνος παραμονής του στη μητρόπολη ήταν ιδιαίτερα σύντομος λόγω παραίτησής του.

Γερμανός (1600).

Γαβριήλ (α΄ αρχιερατεία, τέλη του 16^{ου} αι. – 1602)²⁶¹. Εκλέχθηκε Μητροπολίτης επί πατριαρχίας του Ιερεμίου Β΄ του Τρανού (1572–1579,

²⁵⁹ Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Στερεοελλαδική Εστία* 1(1960) 141 – 145, 231 – 233. Οι νεότερες προσθήκες είναι για το Δοσίθεο, διάδοχο του μητροπολίτη των Νέων Πατρών Πολυκάρπου (δύο εγκύκλιοι) και τον Αμβρόσιο, τελευταίο μητροπολίτη στον επισκοπικό θρόνο των Ν. Π., καθώς επίσης και οι περί ληστών διηγήσεις.

²⁶⁰ Στο Παράρτημα παρατίθεται το έργο του ιεροδιακόνου Άνθιμου, που φέρεται ως ο συγγραφέας του χειρόγραφου κώδικα της μητρόπολης Νέων Πατρών – Υπάτης: «*Βίος και πολιτεία των πανιερωτάτων αρχιερέων από του αχνά (1650) έτους σωτηρίου ως ευρέθησαν γεγραμμένα, εν τινί παλαιώ βιβλίω*», όπως δημοσιεύτηκε από το Θεόκτ. Λαϊνά κατ' αντιπαραβολή των περιοδικών «Αττικών ημερολόγιον» του έτους 1869 [Ανέκδοτος Κώδηξ της Μητροπόλεως Νέων Πατρών], *Αττικόν ημερολόγιον* του έτους 1869 υπό Ειρηναίου Αισωπίου 3 (1868) 197 κ. εξ.], όπου ο Κ. Σάθας, που το αντέγραψε πριν καταστραφεί, το δημοσίευσε και της *Επετηρίδας του φιλολογικού συλλόγου «Παρνασσός»* ΙΑ΄, όπου ο Ν. Γιαννόπουλος δημοσίευσε περίληψή του [Γιαννόπουλος Ν.Ι., «Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας», *Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός* 11 (1915) 204 – 219]. Βλ. Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Στερεοελλαδική Εστία* 1(1960) 141 – 145, 231 – 233. Βλ. Παράρτημα σ. 141– 150.

²⁶¹ Δημητρίου Β. Γόνη, «Εγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», *ό.π.*, σ. 375 – 376.

1580–1584, 1587–1595) και αρχιεράτευσε επί της τελευταίας πατριαρχίας αυτού (1587–1595) και επί των Πατριαρχών Ματθαίου Β΄ (Ιανουάριος – Φεβρουάριος 1596, Απρίλιος 1598 – Δεκέμβριος 1601) και Γαβριήλ Α΄ (Μάρτιος – Ιούλιος 1596). Επί της β΄ πατριαρχίας του Ματθαίου Β΄ (Απρίλιος 1598 – Δεκέμβριος 1601) η Σύνοδος Κωνσταντινουπόλεως προχώρησε στην καθαίρεσή του, που δεν εκτελέστηκε, ίσως γιατί επιβλήθηκε λίγο χρόνο πριν την απομάκρυνση του Ματθαίου από το θρόνο. Επί της πατριαρχίας του διαδόχου του Νεοφύτου Β΄ (Δεκέμβριος 1601 – Ιανουάριος 1603) η καθαίρεση του Γαβριήλ επικυρώθηκε ξανά, πιθανότατα την 29^η Μαΐου 1602, οπότε εξελέγη ο διάδοχός του Παρθένιος ή λίγο νωρίτερα. Τα «εγκλήματα» που διέπραξε και που γι’ αυτά καθαιρέθηκε ο Γαβριήλ αναφέρονταν στις οικονομικές του υποχρεώσεις και σε ζητήματα απειθαρχίας. Περιφρονούσε τις αποφάσεις της Ιεράς Συνόδου, δεν πλήρωνε τα αυθεντικά τέλη και τα χρεϊώδη εκκλησιαστικά, απέφευγε να συναντήσει τους έξαρχους που έστελνε η Σύνοδος προς ρύθμιση των εκκρεμοτήτων κατά καιρούς κ.ά. Επανήλθε εκ νέου στον αρχιερατικό θρόνο των Νέων Πατρών, όπως στη συνέχεια θα αναφερθεί.

Παρθένιος (29 – 5 – 1602 έως 12 – 2 – 1604)²⁶². Ο ιερομόναχος Παρθένιος διαδέχτηκε το Γαβριήλ στις 29 – 5 – 1602²⁶³. Πριν συμπληρώσει δύο χρόνια αρχιερατείας στο θρόνο του παραιτήθηκε, πιθανότατα στις 12 – 2 – 1604, οπότε και εκλέχτηκε ο διάδοχός του Σεραφείμ, που ο ίδιος έφερε από την επισκοπή του στην Κωνσταντινούπολη. Αμέσως μετά εκλέχθηκε μητροπολίτης Ναυπλίου και Άργους²⁶⁴, αλλά η θητεία του στην αρχιερατεία εκεί δεν διήρκεσε μεγάλο χρονικό διάστημα. Καθαιρέθηκε για πάντα από την Ιερά Σύνοδο για αυθαιρεσίες και παρανομίες που διέπραξε στη μητροπολιτική του επαρχία το Μάιο του 1607.

Η καθαίρεση του Παρθενίου, που στηρίζεται στο κανονικό δίκαιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ιστορικό της Εκκλησίας των Νέων Πατρών, καθώς η Ιερά Σύνοδος δημοσιοποίησε με σχετικό έγγραφο της την καταδικαστική απόφαση στην οποία αναλύονται τα εκκλησιαστικά παραπτώματα που διέπραξε. Παραπτώματα και ατοπήματα, όπως η επιβολή της ποινής του αφορισμού σε πιστούς, η επίδειξη ανυπακοής στις πατριαρχικές αποφάσεις, η άδεια τέλεσης αντικανονικών γάμων με παράτυπες εκδόσεις αδειών, η

²⁶² Δημητρίου Β. Γόνη, «Έγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», ό.π., σ. 377 – 378.

²⁶³ Δ. Γ. Αποστολοπούλου – Π. Δ. Μιχαηλάρη, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο Α΄*, ό.π., σ. 227 – 228, αρ. 379.

²⁶⁴ Βλ. Β. Α. Μυστακίδου, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *ΕΕΒΣ* 12 (1936) 205. Δ. Γ. Αποστολοπούλου – Π. Δ. Μιχαηλάρη, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου*, ό.π., σ. 233, αρ. 399.

περιφρόνηση των εκκλησιαστικών ποιόντων που του είχαν επιβληθεί (αργία) και η συνέχιση της πραγματοποίησης ιεροτελεστιών, η κατάληψη του θρόνου των Νέων Πατρών και η επιδίωξη για μετάθεσή του στο Ναύπλιο με την παρέμβαση «αρχοντικών προσώπων» που τελικά πέτυχε, η κακή χρήση των ιερών Σκευών που έκανε (ιεροσυλία), η μη καταβολή του χρηματικού ποσού για το κοινό ταμείο της Εκκλησίας κ.ά., συνθέτουν τους λόγους της καταδικαστικής αυτής απόφασης²⁶⁵.

Σεραφείμ (12 – 2 – 1604 έως τέλος του ίδιου έτους)²⁶⁶. Διαδέχτηκε τον Παρθένιο μετά την παραίτησή του από τον αρχιερατικό θρόνο των Νέων Πατρών. Αυτός εκλέχτηκε μεταξύ των συνυποψήφιων του ιερομόναχων Άνθιμου και Σωφρονίου. Η θητεία του Σεραφείμ, που ήταν ντόπιος, χωρίς να γνωρίζουμε τον ακριβή τόπο καταγωγής του, διήρκεσε λιγότερο από ένα έτος λόγω θανάτου του.

Γαβριήλ (β' αρχιερατεία, Ιανουάριος 1605 – αρκετά έτη πριν από το 1623)²⁶⁷. Τον αποθανόντα Σεραφείμ διαδέχτηκε ο πρώην μητροπολίτης της επαρχίας Γαβριήλ μετά την αποκατάστασή του στην αρχιερατεία των Νέων Πατρών, αφού κατάφερε να ανατρέψει την καθαίρεσή του ως άδικη, πείθοντας αφενός τα μέλη της Ι. Συνόδου στην Κωνσταντινούπολη για τη συνέπειά του στην εκπλήρωση των οικονομικών υποχρεώσεών του έναντι του Πατριαρχείου και αφετέρου εκμεταλλευόμενος την αλλαγή φρουράς στο πατριαρχικό θρόνο Κωνσταντινούπολης²⁶⁸. Δεν γνωρίζουμε πόσα χρόνια ακριβώς διατέλεσε μητροπολίτης Νέων Πατρών κατά τη β' αρχιερατεία του, αλλά στο κείμενο της εκλογής του διαδόχου του Άνθιμου αναφέρεται, ότι πέθανε αρκετά χρόνια πριν το έτος διαδοχής του, δηλαδή το 1623.

²⁶⁵ Δ. Γ. Αποστολοπούλου – Π. Δ. Μιχαηλάρη, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο Α'*, σ. 266 – 267, αρ. 508. Βλ. σχετικά: Χριστίνας Κολοβού, «Το ζήτημα των καθαιρέσεων επισκόπων κατά τον 17^ο αι. Η περίπτωση του Νέου Πατρών Παρθενίου και μετέπειτα Ναυπλίου», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 235 – 246.

²⁶⁶ Δ. Γ. Αποστολοπούλου – Π. Δ. Μιχαηλάρη, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο Α'*, ό.π., σ. 232, αρ. 398. Δημητρίου Β. Γόνη, «Έγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», ό.π., σ. 378.

²⁶⁷ Δημητρίου Β. Γόνη, «Έγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», ό.π., σ. 378 – 380.

²⁶⁸ Για την αθώωση του Γαβριήλ βλ. Δ. Γ. Αποστολοπούλου – Π. Δ. Μιχαηλάρη, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο Α'*, ό.π., σ. 235, αρ. 406. Δημητρίου Β. Γόνη, ό.π., σ. 378. Η αποκατάσταση του Γαβριήλ έγινε επί πατριαρχίας του Ραφαήλ Β' (Φεβρ. 1603 – Οκτ. 1607) που διαδέχτηκε το Νεόφυτο Β' (1601 – 1603) κατά τη διάρκεια της θητείας του οποίου είχε επικυρωθεί η καθαίρεσή του.

Ιερομόναχος Δαμασκηνός, «κατ' επιτροπήν» (αρκετά έτη πριν το 1623 – 1623)²⁶⁹. Το ίδιο το κείμενο της εκλογής του μετέπειτα μητροπολίτη Άνθιμου μας πληροφορεί ότι μετά το θάνατο του μητροπολίτη Γαβριήλ χρέη αρχιερέα, «κατ' επιτροπήν»²⁷⁰, δηλαδή κατόπιν εντολής, εκτελούσε ο ιερομόναχος Δαμασκηνός και για αρκετά έτη, ως τους πρώτους μήνες του 1623, οπότε και απεβίωσε.

Άνθιμος (29-5-1623 – 1625/1626)²⁷¹. Πριν την εκλογή του ως μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης), ο Άνθιμος είχε διατελέσει μητροπολίτης Γρεβενού (Γρεβενών). Την ίδια ημέρα που υπέβαλε την παραίτησή του στην Ιερά Σύνοδο εκλέχτηκε μητροπολίτης στη μητρόπολη των Ν.Π. έχοντας συνυποψήφιους τους ιερομόναχους Γερμανό (εφημέριο Νικαίας) και Άνθιμο (πρωτοσύγκελο). Η πλήρωση του μητροπολιτικού θρόνου όμως έγινε ουσιαστικά με μετάθεση. Η θητεία του στη μητρόπολη Νέων Πατρών δεν είχε μεγάλη διάρκεια, διότι πέθανε στο χρονικό διάστημα Σεπτεμβρίου 1625 - Αυγούστου 1626, οπότε και εκλέχτηκε ο διάδοχός του Νεόφυτος.

Νεόφυτος (1625/1626 – 1639)²⁷². Ποίμανε τη μητρόπολη Νέων Πατρών έως το έτος 1639, οπότε και υπέβαλε γραπτή παραίτηση από το θρόνο του, λόγω του χρέους²⁷³ που οι προκάτοχοί του μητροπολίτες είχαν δημιουργήσει. Ως ανταλλάγματα της παραίτησής του έθεσε στο μέλλοντα διάδοχό του ορισμένους όρους που θα έπρεπε να γίνουν αποδεκτοί, για να μην ακυρώσει την παραίτησή του αυτή. Οι όροι αυτοί περιλάμβαναν

²⁶⁹ Δημητρίου Β. Γόνη, «Έγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», ό.π., σ. 380.

²⁷⁰ Το φαινόμενο αυτό ήταν σύνηθες στην τακτική του Οικουμενικού Πατριαρχείου και εύρισκε κανονικά εφαρμογή σε περιπτώσεις που ο νόμιμος μητροπολίτης απουσίαζε από την έδρα του για μεγάλο χρονικό διάστημα. Στην περίπτωση του Δαμασκηνού δεν συνέβη κάτι τέτοιο.

²⁷¹ Β. Α. Μυστακίδου, «Επισκοπικοί κατάλογοι», ό.π., σ. 206. Τ. Γριτσοπούλου, «Πατριαρχικά γράμματα υπέρ της Μονής Φιλοσόφου», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, τ. ΚΣΤ' (1956) 220. Δ. Γ. Αποστολοπούλου – Π.Δ. Μιχαηλάρη, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο Α'*, ό.π., σ. 255, αρ. 472. Δημητρίου Β. Γόνη, «Έγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», ό.π., σ. 381.

²⁷² Δ. Γ. Αποστολοπούλου – Π. Δ. Μιχαηλάρη, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο Α'*, ό.π., σ. 255 – 256, αρ. 473. Δημητρίου Β. Γόνη, «Έγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», ό.π., σ. 381.

²⁷³ Ό.π., σ. 389 – 390. Τα οικονομικά προβλήματα που εμφανίζονται να αντιμετωπίζουν κατά καιρούς κάποιοι μητροπολίτες των Ν. Πατρών (Υπάτης) σχετίζονταν με τα χρέη που δημιουργούσαν οι ίδιοι, παρά με τα μειωμένα έσοδα της μητρόπολης. Συνδέονταν επίσης με τη φιλαργυρία των Τούρκων και τις υπέρμετρες απαιτήσεις των τοκογλόφων στους οποίους αναγκάζονταν να προστρέχουν για δανεισμό, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις αυξημένες υποχρεώσεις της μητρόπολης ή να αντιμετωπίζουν προσωπικές τους δαπάνες.

την ανάληψη από το διάδοχο μητροπολίτη εξόφλησης του υπόλοιπου χρέους της μητρόπολης, της καταβολής κάποιου ποσού (200 γρόσια) στον ίδιο (το Νεόφυτο) και την παραχώρηση σε αυτόν της νομής και εξουσίας τεσσάρων χωριών της Β.Δ. Φθιώτιδας εφ' όρου ζωής για τη συντήρησή του, γεγονός που του έδινε πλήρη δικαιοδοσία ως κανονικός μητροπολίτης στα χωριά αυτά μέχρι το θάνατό του. Συνεπώς, για ένα χρονικό διάστημα στη Μητρόπολη των Νέων Πατρών θα είχαμε δύο μητροπολίτες ή διχοτόμηση της μητρόπολης.

Ιωάσαφ (22-4-1639 – 1643/1644)²⁷⁴. Ο ιερομόναχος Ιωάσαφ αποδέχτηκε τους όρους του Νεόφυτου και εκλέχτηκε μητροπολίτης Νέων Πατρών στις 22 Απριλίου 1639 με συνυποψήφιους τους ιερομόναχους Αρσένιο και Τιμόθεο, αλλά παραιτήθηκε κατά τα τέλη του 1643 ή στις αρχές του 1644, εξαιτίας των χρεών και των προβλημάτων της μητρόπολής του.

Ιωσήφ (27-3-1644 – 1657)²⁷⁵. Ο Ιερομόναχος Ιωσήφ διετέλεσε μητροπολίτης Νέων Πατρών από τις 27 – 3 – 1644, που εκλέχτηκε με συνυποψήφιους τους ιερομόναχους Τιμόθεο και Παγκράτιο, έως το έτος 1657, οπότε και καθαιρέθηκε για συγκεκριμένους λόγους που καταγράφονταν στην καταδικαστική απόφαση, η οποία όμως δεν διασώθηκε μέχρι σήμερα. Ο αρχιδιάκονος Άνθιμος του μητροπολίτη Νέων Πατρών Πολυκάρπου στο έργο: *Βίος και πολιτεία των πανιερωτάτων αγίων αρχιερέων από του αγνά(1650) έτους σωτηρίου, ως ευρέθησαν γεγραμμένα εν τινί παλαιώ βιβλίω* μας πληροφορεί ότι ο Ιωσήφ ήταν ντόπιος, από το χωριό Κόπανος²⁷⁶ βρισκόταν κοντά στην Υπάτη, καταγόμενος από το πλέον εκλεκτόν γένος της Πάτρας. Κατά τον Άνθιμο αυτός ήταν άνθρωπος πεπαιδευμένος και μουσικός μέτριος²⁷⁷. Σπούδασε μουσική στην Αθήνα που στις αρχές του 17^{ου} αι. γνώριζε κάποια πνευματική ακμή. Ο Άνθιμος δεν κάνει λόγο για καθαίρεση του Ιωσήφ, αλλά μιλάει για παραίτηση από το μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών. Ύστερα από την απομάκρυνσή του ο Ιωσήφ αποσύρθηκε στον Κόπανο, όπου διαβίωνε συντηρούμενος με δικά του χρήματα. Μετά τη χειροτονία του έζησε σαράντα τέσσερα χρόνια κι όταν πέθανε τον κήδευσαν μέσα στην εκκλησία της Παναγίας²⁷⁸. Το γεγονός της ταφής

²⁷⁴ Δ. Γ. Αποστολοπούλου – Π. Δ. Μιχαηλάρη, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο Α΄*, ό.π., σ. 422 – 423, αρ. 1014. Δημητρίου Β. Γόνη, «Έγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», ό.π., σ. 382.

²⁷⁵ Δημητρίου Β. Γόνη, ό.π., σ. 382 – 384.

²⁷⁶ Ο παλαιός οικισμός Κόπανος, που βρισκόταν δυτικά της Υπάτης, έχει καταστραφεί ολοσχερώς και δεν υπάρχει σήμερα.

²⁷⁷ Βλ. Παράρτημα, σ. 141.

²⁷⁸ Η εκκλησία αυτή είναι γνωστή στους νεότερους ως *Ζωοδόχος Πηγή* ή «*Σαραντάρη*». Δ. Α. Μηνογιάννη, «Εκκλησίες και εξωκκλήσια της Υπάτης», ό.π., σ. 231.

του Ιωσήφ μέσα σε εκκλησία μας οδηγεί στη διαπίστωση ότι υπήρξε άρση της καθαίρεσής του και ενταφιάστηκε κανονικά ως πρώην μητροπολίτης.

Αθανάσιος (Ιούνιος 1657 – 1660)²⁷⁹. Για την αρχιερατεία του Αθανασίου στη μητρόπολη Ν. Πατρών μας πληροφορούν μόνο έγγραφα του «ιερού κώδικα» του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως που εμπεριέχονται στη Νομική Συναγωγή του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσιθέου, ενώ ο ιεροδιάκονος Άνθιμος δεν την αναφέρει καθόλου στο έργο του – γεγονός που, μαζί με την αποσιώπηση της καθαίρεσης του Ιωσήφ, είναι δυνατό να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να διατηρούμε σχετικές επιφυλάξεις για την ακρίβεια των πληροφοριών που μας παρέχει, καθώς διαφαίνεται μια τάση ωραιοποίησης κάποιων πραγμάτων εκ μέρους του. Ο Αθανάσιος μετά την παραίτησή του από τον αρχιεπισκοπικό θρόνο Ελασσόνας και Δομένικου το έτος 1657, εκλέχτηκε μητροπολίτης Νέων Πατρών τον Ιούνιο του ίδιου έτους, με συνυποψήφιους τους ιερομόναχους Μακάριο και Δανιήλ. Αρχιεράτευσε έως το έτος 1660, οπότε και υπέβαλε την παραίτησή του αυτοπροαίρετα *οικεία βουλή και θελήσει και προαιρέσει αβιάστω και αμετακλήτω* για λόγους οικονομικούς, επειδή δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στα χρέη του²⁸⁰.

Γερμανός (Σεπτέμβριος 1660 - ...)²⁸¹. Στη *Νομική Συναγωγή* του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσιθέου αναφέρεται ότι ο ιερομόναχος

²⁷⁹ Για εκλογή του Αθανασίου βλ. Δ. Γ. Αποστολοπούλου – Π. Δ. Μιχαηλάρη, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο Α΄*, ό.π., σ. 318, αρ. 678. Δημ. Β. Γόννη, «Έγγραφα για μητροπολίτες Νέων Πατρών, (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», ό.π., σ. 384.

²⁸⁰ Για παραίτηση του Αθανασίου βλ. Δ. Γ. Αποστολοπούλου – Π. Δ. Μιχαηλάρη, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο Α΄*, ό.π., σ. 329, αρ. 717.

²⁸¹ Για το μητροπολίτη των Νέων Πατρών Γερμανό, ως μουσικό κατά κύριο λόγο και παρεμπιπτόντως ως μητροπολίτη, υπάρχει αρκετή βιβλιογραφία. Ενδεικτικά βλ. Γ. Ι. Παπαδοπούλου, *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν εκκλησιαστικής μουσικής και οι από των αποστολικών άχρι των ημερών ημών ακμάσαντες επιφανέστεροι μελωδοί, υμνογράφοι, μουσικοί και μουσικολόγοι*, εν Αθήναις 1980, σ. 158, 220, 298, 302, 303 (βιογραφία), 330, 331. Θ. Α. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Στερεοελλαδική Εστία* 1 (1960) 142, 145, υπ. 45. Π. Ι. Βασιλείου, «Γερμανός, Μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης)», *ΘΗΕ* 4 (1964) 387. Χ. Γ. Πατρινέλη, «Συμβολαί εις την ιστορίαν του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Α΄. Πρωτοψάλται, Λαμπαδάριοι και Δομέστιχοι της Μεγάλης Εκκλησίας (1453 – 1821)», *Μνημοσύνη* 2 (1968 – 1969) 73 – 74, 75. Θ. Α. Λαϊνά, «Γερμανός Μητροπολίτης Νέων Πατρών – Υπάτης ο Μελωδός της Φθίας», *Στερεά Ελλάς* 5 (Ιανουάριος 1973), τευχ. 48, σ. 40 – 42. Μ. Κ. Χατζηγιακουμή, *Μουσικά χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453 – 1832)*, τ. 1, Αθήνα 1975, σ. 84, 90, 93, 120, 273 – 275, 282, 411. Γρ. Θ. Στάθη, *Η δεκαπεντασύλλαβος υμνογραφία εν τη βυζαντινή μελοποιία και έκδοσις των κειμένων εις εν Corpus*, Αθήναι 1977, σ. 118 – 119, 119, 120, 121, 124. Του ίδιου, *Οι*

πρωτοσύγκελος Γερμανός εκλέχτηκε μητροπολίτης των Νέων Πατρών το Σεπτέμβριο του 1660 μετά από την οικειοθελή παραίτηση του Αθανασίου, επί πατριαρχίας Παρθενίου, με συνυποψήφιους τον παπά κυρ Άνθιμο και τον παπά κυρ Δαβίδ²⁸². Πρόκειται για το διαπρεπή μουσικό

αναγραμματισμοί και τα μαθήματα της βυζαντινής μελοποιίας, Αθήναι 1979, σ. 42-43, 45 46, 52 53 και αλλού. Του ιδίου, «An Analysis of the Sticheron Τον ήλιον τον κρύψαντα by Germanos, Bishop of New Patras [The Old ‘Synoptic’ and the New ‘Analytical’ Method of Byzantine Notation]», *Studies in Eastern Chant* 4 (1979) 177 – 227, ιδιαίτερα σ.190 – 191, σημ. 53 (βιογραφικά). Μ. Κ. Χατζηγιακουμή, *Χειρόγραφα εκκλησιαστικής μουσικής 1453 – 1820. Συμβολή στην έρευνα του νέου Ελληνισμού*, έκδ. Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1980, σ. 34 – 35 (βιογραφικά), 41, 73, 86 – 87, 88, 89, 131, 134 – 136, 142, 152, 157, 161, 168, 170, 172, 173 – 174, 177 – 178, 182 – 183, 185 – 186, 213, 223. Δ. Θ. Νάτσιου, «Θεσσαλοί επίσκοποι στη μητρόπολη Υπάτης», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 4 (1983)177. Δημ. Β. Γόννη, «Έγγραφα για μητροπολίτες Νέων Πατρών, (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», (Ανάτυπο εκ της Επιστημονικής Επετηρίδος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, τ. ΔΒ΄, *Τιμητικόν αφιέρωμα εις Ευάγγελον Δ. Θεοδώρου*), Αθήνα 1997, σ. 384 – 388. Βασιλείου Σαλτερή, «Ο Γερμανός Νέων Πατρών και ο ‘καινός καλλωπισμός’ στην μελοποίηση του στιχηραρίου. Μορφολογικές και υφολογικές παρατηρήσεις», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Διοργανωτές: Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 595 – 606. Πατάπιου μοναχού Κausοκαλυβίτη, «Το εικονογραφημένο χειρόγραφο Στιχηράριο του μητροπολίτου Νέων Πατρών Γερμανού, αρ. 44 της Σκήτης Κausοκαλυβίων», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 567 – 594. Assist. univ. Ion Marian Croitoru, «Ο μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης) Γερμανός στη Ρουμανική χώρα (Ουγγροβλαχία) και οι μαθητές του», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 539 - 566. Αχιλλέα Γ. Χαλδαιάκη, «Το ‘εν ταις αγρυπνίαις’ ψαλλόμενο *Μακάριος ανήρ* Γερμανού των Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Διοργανωτές: Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 607 κ. εξ., και αλλού.

²⁸² Δ. Γ. Αποστολοπούλου – Π. Δ. Μιχαηλάρη, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο Α΄*, ό.π., σ. 210, αρ. 323. Δημ. Β. Γόννη, «Έγγραφα για μητροπολίτες Νέων Πατρών», ό.π., σ. 384, όπου αναφέρεται ως έτος έναρξης της αρχιερατείας του Γερμανού το 1660. Πρβλ. Ι. Ι. Sokolon, *Επαρχιακά Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως*, *Sobranie Dokumentov....*, Petrograd 1915, σ. 15, έγγρ. VI., όπου αναφέρεται ότι τον Ιανουάριο 1660 σε σιγίλλιο του Πατριάρχη Παρθενίου του Δ΄ και της Ι. Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου υπογράφει ο Νέων Πατρών Αθανάσιος και Β. Μυστακίδου, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, 12 (1936) 207, όπου στον κατάλογο που παραθέτει αναφέρεται: «Αθανάσιος, τω 1660 και τω 1661 εν ‘Π[ατριαρχικοί] Κ[ώδικες]’ 339 υπογράφει εν σιγίλλιω..., επί Παρθενίου τω 1669 ούτος παραιτείται».

Γερμανό, συνθέτη πολλών εκκλησιαστικών ύμνων. Για το επίπεδο υψηλών γνώσεων στη βυζαντινή μουσική του Γερμανού μας πληροφορεί ο αρχιδιάκονος Άνθιμος που αναφέρει: *Μετά την παραίτησιν του κυρ Ιωσήφ χειροτονήθη αρχιερεύς ο κυρ Γερμανός ο περίφημος και μελωδός, ο πολυθαύμαστος και κατά πολλά εις την μουσικήν τέχνην περιβόητος*²⁸³. Μας πληροφορεί επίσης για την καταγωγή του από τον Τύρναβο της Λάρισας και τη διδασκαλική του ιδιότητα *σε σχέση με τον ιερέα Παλάσιον τον νομοφύλακα και μουσικώτατον*²⁸⁴. Ο Γερμανός παρέμεινε στην επαρχία του μόνο ένα και ήμισυ (έτος)²⁸⁵ και κατόπιν αναχώρησε για τη Βλαχία ως το τέλος του βίου του. Την πληροφορία αυτή που μας δίνει ο Άνθιμος για την αναχώρηση του Γερμανού στη Βλαχία η νεότερη έρευνα έχει επιβεβαιώσει, αλλά το ότι παρέμεινε εκεί μέχρι το τέλος της ζωής του δεν έχει ακόμα επαληθευτεί. Φαίνεται ότι πιθανότατα αυτός δεν υπέβαλε ταυτόχρονα με την απομάκρυνσή του και την παραίτησή του από το μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών καθώς α) όλα τα μουσικά χειρόγραφα του που γράφηκαν μετά την εκλογή του φέρουν την ένδειξη «Γερμανού Νέων Πατρών», χωρίς ποτέ αυτή η ένδειξη να συνοδεύεται από τη λέξη «πρώην» και β) συναντάμε την υπογραφή του σε πρακτικά και έγγραφα του Οικουμενικού Πατριαρχείου²⁸⁶, αρκετά

²⁸³ Βλ. Για την αναφορά του ιεροδιακόνου Άνθιμου στο μητροπολίτη Γερμανό βλ. Παράρτημα, σ. 141.

²⁸⁴ Γρ. Θ. Στάθη, *Η δεκαπεντασύλλαβος υμνογραφία εν τη βυζαντινή μελοποιία και έκδοσις των κειμένων εις εν Corpus*, σ. 118 – 119. Εκτός από διδάσκαλος του ιερέα και νομοφύλακα Μπαλάσιου, αναφέρεται κι ως διδάσκαλος του Κοσμά ιερομόναχου Ιβηρίτου του Μακεδόνας.

²⁸⁵ Βλ. Βασιλείου Γ. Ατέση, «Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος», ό.π., σ. 277, υπ. 3. Του ίδιου, «Επίσκοποι – Μητροπολίτες της Υπάτης – Νέων Πατρών», ό.π. σ. 24, υπ. 12. Αναφέρεται ότι ως προς τη χρονολογία της αρχιερατικής του διακονίας δεν παρατηρείται σύμπτωση απόψεων των ιστορικών. Οι πληροφορίες είναι αντιφατικές. Ο Πάνος Βασιλείου, που με την άποψή του συμφωνεί και ο Απόστολος Βαλληνδράς (*Ιστορική συνάφεια της προ και μετά την άλωσιν Βυζαντινής μουσικής*, Αθήνα 1969, σ. 14, υποσ. 10) αναφέρει, ότι ο Γερμανός επί εν και ήμισυ έτος (1681 – 1683) αρχιερατεύσας εν αυτή ανεχώρησεν εις Βλαχίαν («Γερμανός, Μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης), *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. Δ', σ. 387). Ο συντάκτης του σχετικού άρθρου στη «Θρησκευτική και Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια (τ. β', σ. 920)» αναγράφει, ότι «ήκμασε περί το 1670» και ο Σάρδεων Γερμανός στο έργο του «Συμβολή εις τους πατριαρχικούς καταλόγους Κων/λεως», σ. 154 αναφέρει το έτος 1666. Ο Β. Ατέσης αναφέρει ως χρονολογία αρχιερατείας του Γερμανού τα έτη 1666 ή 1681; - 1683.

²⁸⁶ Βλ. Δημ. Γόνη, «Έγγραφα για Μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», Ανάτυπον εκ της Επιστημονικής Επιτηρίδος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, *Τιμητικόν Αφιέρωμα εις Ευάγγελον Δ. Θεοδώρου*, τ. ΛΒ', Αθήνα 1997, σ. 386 – 387, όπου αναφέρεται ότι το έτος 1665 ο Γερμανός συνυπογράφει έγγραφο της Ιεράς Συνόδου στην Κωνσταντινούπολη προς το μητροπολίτη Μελενίκου (πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Ευστρατιάδου, «Ιστορικά μνημεία του Άθω», *Ελληνικά* 3 [1930] 55). Το έτος 1666 βρίσκεται στην Κων/λη,

αργότερα από το έτος 1662 που κατ' επαγωγή θα πρέπει να είναι και το έτος αναχώρησής του. Κατά συνέπεια από τα παραπάνω προκύπτει ότι, αν και ανεπιβεβαίωτη, δεν θεωρείται από τους ερευνητές εντελώς αβάσιμη η πληροφορία του ιεροδιακόνου Άνθιμου ότι ο Γερμανός έζησε στη Ρουμανική χώρα μέχρι το τέλος της ζωής του, ενώ σχετικά με το χρόνο της αποβίωσής του είναι δυνατόν να γίνουν δεκτές οι υποθέσεις είτε ότι δεν παραιτήθηκε ποτέ από το θρόνο του και έζησε μέχρι μια άγνωστη χρονολογία, είτε ότι αποδήμησε εις Κύριον γύρω στο έτος 1683, όταν και αναφέρεται νέος ιεράρχης στη μητρόπολη της Υπάτης – γεγονός που εξηγεί ακριβώς και την παράδοση του έργου του από τους μεταγενέστερους κωδικογράφους με την επωνυμία ως αρχιερέυς Νέων Πατρών, όπως προαναφέρθηκε²⁸⁷.

Στη Βλαχία ο Γερμανός ασχολήθηκε με τον καλλωπισμό και την ανανέωση της βυζαντινής μουσικής, το γράψιμο χειρογράφων και τη διδασκαλία της ψαλτικής τέχνης. Έχει διαπιστωθεί μεγάλη κυκλοφορία των έργων του σε χειρόγραφα που αντιγράφηκαν κατά τη διάρκεια της περιόδου από το τέλος του ΙΖ' αι. και το πρώτο ήμισυ του ΙΘ' αι. στις Ρουμανικές χώρες, γεγονός που επιβεβαιώνει την επίδραση του μητροπολίτη Γερμανού και των έργων του επάνω σε σημαντικούς εκπροσώπους της βυζαντινής μουσικής αυτών των χωρών, είτε Έλληνες ή Ρουμάνους, μεταξύ των οποίων ορισμένοι υπήρξαν και μαθητές του. Με την άφιξή του εκεί έγινε γνωστός προσωπικά ή μέσα από τις συνθέσεις του με σημαντικές προσωπικότητες της χώρας αυτής, αφού συνέθεσε «Πολυχρόνια» για το μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Διονύσιο, το Μιχαήλ Ποστέλνικο και τον Βοεβόδα Γρηγόριο, ηγεμόνα της Ρουμανικής χώρας²⁸⁸. Υπήρξε επίσης διδάσκαλος του Γιοβάσκου του

όπου συνυπογράφει δύο έγγραφα: α) σιγίλλιο του Πατριάρχη Κων/λεως Παρθενίου που αφορά στη μονή του Ταξιάρχη Μιχαήλ ή άλλως Κυριασώματος στην επαρχία της επισκοπής Παροναξίας (Ιανουάριος 1666) (Δ. Α. Ζακυθινού, «Ανέκδοτα πατριαρχικά έγγραφα των χρόνων της Τουρκοκρατίας [1593-1798]. Εκδιδόμενα εκ Παρισινών κωδίκων» *Ελληνικά* 2 [1929] 164-166) και β) διοριστήριο έγγραφο του πρ. Πατριάρχη Κων/λεως Διονυσίου Γ' σε μητροπολίτη Θεσσαλονίκης (Απρίλιος 1666) (Αλεξάνδρου Λαυριώτου, «Ανέκδοτα πατριαρχικά. γράμματα εκ των αρχείων της Ιεράς Μ. Λαύρας», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 23 [1903] 420. Πρβλ. επίσης, Σάρδεων Γερμανού, «Συμβολή εις τους πατριαρχικούς καταλόγους Κων/λεως από της αλώσεως και εξής», *Ορθοδοξία* 10 [1935] 194 – 195. Αποστόλου Γκλαβίνα, «Μητροπολίται Θεσσαλονίκης κατά τον ΙΖ' αιώνα», *Επιστημονική Επετηρίς Θεολογικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 22 (1977) 128 – 130).

²⁸⁷ Ion Marian Croitoru (Assist. univ.), «Ο μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης) Γερμανός στη Ρουμανική χώρα (Ουγγροβλαχία) και οι μαθητές του», ό.π., σ. 564 – 565.

²⁸⁸ Γρ. Θ. Στάθη, *Η δεκαπεντασύλλαβος υμνογραφία*, σ. 118. Δημ. Β. Γόννη, «Έγγραφα για μητροπολίτες Νέων Πατρών, (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», ό.π., σ. 387 – 388. Assist. univ. Ion Marian Croitoru, «Ο μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης)

Βλάχου, πρωτοψάλτη της Αυλής της Ουγγροβλαχίας²⁸⁹. Γνωρίστηκε ακόμα και με τον Φιλόθεο sin Agai Jirei, πρωτοψάλτη της μητρόπολης της Ρουμανικής χώρας, τον Coman, πρωτοψάλτη της Ηγεμονικής Εκκλησίας, με τον Ράδου, τον πατέρα του Sarban, αλλά και με τον ίδιο τον Sarban, που θεωρείται στην εποχή του ο πρωτοψάλτης της Ουγγροβλαχίας²⁹⁰. Ο ίδιος ο Γερμανός που έγραψε τον Ήλιο τον Κρύψαντα, φέρεται ότι υπήρξε μαθητής του Ραιδεστηνού.

Αχίλλειος (1683). Μετά το φιλόμουσο Γερμανό ανέλαβε καθήκοντα μητροπολίτη Νέων Πατρών ο Αχίλλειος που αρχιεράτευσε για έξι μήνες μόνο κι έφυγε χωρίς να επιστρέψει πάλι στην έδρα του²⁹¹.

Αθανάσιος (1683 – 1684). Ο αρχιδιάκονος του μητροπολίτη Νέων Πατρών Πολυκάρπου Άνθιμος αναφέρει ότι στάλθηκε κάποιος έξαρχος επίσκοπος Πελοποννήσου, επονομαζόμενος Αθανάσιος κι εσύναξεν ενός χρόνου εισόδημα²⁹².

Δανιήλ (1684 – 1690). Ο Άνθιμος μας πληροφορεί ότι χειροτονήθηκε μητροπολίτης Ν. Πατρών (Υπάτης) *ο κυρ Δανιήλ από την Ξάνθην, άνθρωπος σπουδαίος και ευλαβής, μικρός πολλά το ανάστημα, εχηρημάτισε και αυτός εξ χρόνους «Ν. Π.» και εκυβερνήθη και επλούτησεν*. Αναφέρεται, ότι ο Δανιήλ πέθανε από τη νόσο πανούκλα κι ετάφη στη μητρόπολη, όπως συνηθιζόταν να γίνεται με τους αρχιερείς των επισκοπών στις διάφορες επαρχίες. Ο Άνθιμος συμπληρώνει ότι *αυτός έκαμε και το παλαιόν τρικέριον και ήτο Σάμιος*²⁹³.

Ματθαίος (1690 – 1691). Κατόπιν εκλέχτηκε μητροπολίτης της επαρχίας Νέων Πατρών (Υπάτης) ο υπέργηρος Ματθαίος με καταγωγή από τη Μυτιλήνη. Η αρχιερατεία του ήταν αρκετά βραχύβια, αφού

Γερμανός στη Ρουμανική χώρα (Ουγγροβλαχία) και οι μαθητές του», ό.π., σ. 562 – 563. Διασώζεται στην αθωνική Μονή Ιβήρων αυτόγραφο χειρόγραφο του Γερμανού (κωδ. 185/951), που περιέχει μεταξύ των άλλων, πολυχρονισμούς για τον ηγεμόνα της Ρουμανικής χώρας Γρηγόριο Βοεβόδα, για το Μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Διονύσιο, αλλά και για τον Οικουμενικό Πατριάρχη Διονύσιο και ένα ύμνο για τον Ποστέλνικο Μιχαήλ. Στη βάση της ταύτισης αυτών των προσώπων, συμπεραίνεται ότι ο Γερμανός το 1672 βρισκόταν στη Ρουμανική Χώρα, όπου και έγραψε και συνέθεσε, εάν όχι όλο, τουλάχιστον ένα μέρος του αναφερθέντος χειρογράφου.

²⁸⁹ Μ. Κ. Χατζηγιακουμή, *Χειρόγραφα εκκλησιαστικής μουσικής 1453 – 1820*, ό.π., σ. 40, 92.

²⁹⁰ Ion Marian Croitoru, «Ο μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης) Γερμανός στη Ρουμανική χώρα (Ουγγροβλαχία) και οι μαθητές του», ό.π., σ. 564. Ο ερευνητής διαπιστώνει ότι στο χειρόγραφο 4466 της Βιβλιοθήκης της Κοπεγχάγης υπάρχει η πληροφορία, κατά την οποία η παρουσία του Έλληνα Ιεράρχη στη Ρουμανική Χώρα επισημαίνεται από τον καιρό της ηγεμονίας του Ράδου Λέοντος (1665 – 1669).

²⁹¹ Βλ. Παράρτημα, σ. 141.

²⁹² Βλ. Παράρτημα, σ. 141.

²⁹³ Βλ. Παράρτημα, σ. 141.

διήρκεσε μόνο ένα έτος, και έπειτα ανεχώρησε για το Άγιο Όρος. Ο Άνθιμος κάνει λόγο για καθαίρεση του Ματθαίου²⁹⁴.

Ιωαννίκιος (1691). Πρωτοσύγκελος της Μεγάλης Εκκλησίας, ο Ιωαννίκιος, *όστις ήταν καλοπροαίρετος και χαριτωμένος* κατά τον Άνθιμο, διετέλεσε μητροπολίτης Ν. Πατρών στη συνέχεια. Σύμφωνα με τον ιεροδιάκονο, αυτός δεν επέλεξε να διαμείνει στην Υπάτη, αλλά πήγε να κατοικήσει στο χωριό Κάψι, όπου έζησε δύο χρόνια πριν νοσήσει σοβαρά και τελευτήσει. Αναφέρει επίσης ο Άνθιμος (που θεωρεί ως έτος λήξης της θητείας του Ιωαννίκιου το 1693) ότι ενταφιάστηκε στην εκκλησία της Παναγίας και συνεχίζει καταγράφοντας την κατάσταση που επακολούθησε στη μητρόπολη των Νέων Πατρών (Υπάτης) με τη φράση: *Τότε έκαμεν η επαρχία χηρευόμενη ικανόν καιρόν δια τας πυκνάς χειροτονίας των αρχιερέων*²⁹⁵.

Σε επισκοπικούς καταλόγους που συνέταξαν νεότεροι ερευνητές μνημονεύονται ότι διετέλεσαν μητροπολίτες Νέων Πατρών κατά τη διάρκεια του ίδιου έτους (1691), εκτός από τον Ιωαννίκιο, οι: **Ιωάσαφ** και **Γρηγόριος**, γεγονός που δεν αναφέρεται στο κείμενο του αρχidiaκόνου Άνθιμου²⁹⁶. Ο Ιωάσαφ εμφανίζεται να υπογράφει με τον τίτλο του Νέων Πατρών μετά το μητροπολίτη Δρύστρας Αθανάσιο και πριν τον Βυζίης Ζαχαρία, ως ενδέκατος (επί συνόλου 28 μητροπολιτών), σε σιγίλλιο ανασύστασης της πατριαρχικής Μεγάλης του Γένους Σχολής, επί πατριαρχίας Καλλινίκου του Ακαρνάνος, τον Ιούλιο του 1691²⁹⁷. Η

²⁹⁴ Βλ. Παράρτημα, σ. 141.

²⁹⁵ Βλ. Παράρτημα, σ. 142.

²⁹⁶ Βλ. Β. Μυστακίδου, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, 12 (1936) 207, όπου αναφέρεται ο Ιωάσαφ (Ιούλιος 1691) και αμέσως μετά ο «Γρηγόριος, πρώην Νέων Πατρών, διοριζόμενος αρχιεπίσκοπος υπό της Συνόδου» χωρίς να δίνεται η ημερομηνία εκλογής του ή άλλη πληροφορία γι' αυτόν. Μετά υπάρχει κενό και στη συνέχεια μνημονεύεται η παραίτηση από τη Μητρόπολη Ν.Π. κάποιου Νεοφύτου το έτος 1752. Βασιλείου Γ. Ατέση (μητροπολίτης πρώην Λήμνου), *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' Αρχής μέχρι σήμερα*, (Ανατύπωση εκ του «Εκκλησιαστικού Φάρου» Τ. ΝΣΤ' και ΝΖ' 1974 και 1975), σ. 278 (υποσημείωση). Του ίδιου, «Επίσκοποι – Μητροπολίται Υπάτης – Νέων Πατρών», *Υπάτη*, 5 (1981) 23, όπου μετά τον Ιωαννίκιο (1691) και τον Ιωάσαφ Β' (1691) ακολουθεί ο Γρηγόριος Β' (1691) «(8 Αυγούστου) εκλέγεται Αρχιεπίσκοπος Αχριδών καθαιρεθείς του κληρικού αξιώματος τη 7^η Αυγούστου το 1895» και μετά ο Ιωάσαφ Γ' (1693 – 1711). Δημητρίου Μηνογιάννη, «Σύντομη ιστορία της Υπάτης», *Φθιωτικά χρονικά* 5 (Λαμία 1984) 278, όπου το έτος 1691 εμφανίζονται να αρχιερατεύουν οι: Ματθαίος (1690 – 1691), Ιωάννικος (1691), Ιωάσαφ Β' (1691) και Γρηγόριος Β' (1691), ενώ ακολουθεί ο Ιωάσαφ Γ' (1693 – 1711). Είναι γεγονός, ότι η χρονική αυτή περίοδος διακρίνεται από ασάφεια όσον αφορά στα ιστορικά δρώμενα της εκκλησιαστικής ζωής της Υπάτης, λόγω της έλλειψης πηγών.

²⁹⁷ Μ.Δ.Χ. (Μηνά Δημ. Χαμουδόπουλου), «Η Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* Α' (1880) 151.

υποστήριξε την άποψη ότι η περίοδος αρχιερατείας του θα μπορούσε πιθανότατα να τοποθετηθεί, μεταξύ των ετών 1684 και 1690 και πάντως όχι μετά από αυτή του Ιωάσαφ, που εμφανίζεται ως μητροπολίτης Νέων Πατρών ένα μήνα πριν εκλεγεί ο Γρηγόριος αρχιεπίσκοπος Αχρίδος.

Ιωάσαφ (1693 – 1711)³⁰⁰. Στη συνέχεια χειροτόνησαν και ανέλαβε καθήκοντα μητροπολίτη της επαρχίας Νέων Πατρών κάποιος επονομαζόμενος Ιωάσαφ, που βρισκόταν σε ένα μετόχι του Αγίου Τάφου στην Ανδριανούπολη. Ο Ιωάσαφ καταγόταν από την Παραμυθία και έζησε στην επαρχία δέκα οκτώ χρόνια. *Από κοσμικός ιερέυς, πηγαίνων εις την Κωνσταντινούπολιν ετελεύτησεν* αναφέρει ο ιεροδιάκονος Άνθιμος για την κοίμησή του κληρικού³⁰¹.

Εν τω μεταξύ όμως υπάρχουν αναφορές ότι παρεμβάλλεται μητροπολίτης Νέων Πατρών, επονομαζόμενος **Καλλίνικος** (1707), ο οποίος επίσης δε μνημονεύεται από τον αρχιδιάκονο Άνθιμο³⁰².

Γρηγόριος (1711)³⁰³. Ακολούθως χειροτονήθηκε ο *Θηβαίος κυρ Γρηγόριος, σπουδαίος εφημέριος*, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Άνθιμος, που έμελλε να αναδειχθεί τραγικός νεομάρτυρας της εκκλησίας των Νέων Πατρών, το έτος 1711, *καθώς μέσα εις την Μητρόπολιν τον εφόνευσαν εις την Αγίαν Τράπεζαν οι κατοικούντες αλλόφυλλοι την παραμονήν του Ακαθίστου, βαστώντας το ποτήρι εις το χέρι και ήταν παρόντες πολλοί χριστιανοί των χωρίων, όπου επιλεύοντο*³⁰⁴. Επισημαίνεται ότι το έτος εκείνο έληξε ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος με ήττα των χριστιανικών δυνάμεων του Τσάρου της Ρωσίας Μεγάλου Πέτρου και με συνέπεια τα αντίποινα εναντίον των χριστιανών που είχαν στηρίξει τους ομόθρησκους Ρώσους.

Νικηφόρος (1711 – 1730)³⁰⁵. Μετά τον αποτρόπαιο θάνατο του Γρηγορίου από τους Τούρκους χειροτονήθηκε μητροπολίτης από τον

Ζωσιμάς. Για τις δραστηριότητές του αυτές ο Γρηγόριος τελικά καθαιρέθηκε πριν την 7^η Απριλίου 1695.

³⁰⁰ Δημ. Σάρρου, «Παλαιογραφικά ερανήσματα εκ Θεσσαλίας», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, τ. Β', Αθήνα 1936, σ. 422.

³⁰¹ Βλ. Παράρτημα, σ. 142.

³⁰² Αντών. Μαλέτσκου, «Η εν τη νήσω Πριγκήπω ιερά μονή του Αγίου Γεωργίου του Κουδουνά», *Επετηρίς της Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, Τ. ΙΣΤ', Αθήνα 1940, σ. 286. Βασιλείου Ατέση, «Επίσκοποι – Μητροπολίται Υπάτης – Νέων Πατρών», ό.π., σ. 23, 24. Δημ. Αλ. Μηνογιάννη, «Σύντομη ιστορία της Υπάτης», ό.π., σ. 98.

³⁰³ Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, «Γρηγόριος Μητροπολίτης Ν. Πατρών – Υπάτης, ο νεομάρτυς της Φθίας», *Στερεά Ελλάς*, αριθ. τεύχ. 56, τ. 5 (1973) 416 – 419.

³⁰⁴ Βλ. Παράρτημα, σ. 142.

³⁰⁵ Giorgio Fedalto, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis. I. Patriarchatus Constantinopolitanae*, *Edizioni Messagero*, Padova 1988, σ. 469. Ο Καθηγητής της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας G. Fedalto αναφέρει το όνομα του Νικηφόρου μετά το Γρηγόριο, με χρονολογία 1720, στηριζόμενος στον M. Le Quien. *Oriens Christianus*, τ. II., Parisiis 1740 (φωτοτυπική επανέκδοση Graz), 1958, στήλ. 126: «His nepuris

Πατριάρχη Αθανάσιο τον Δ΄ ένας αξιόλογος ιεράρχης, ο Νικηφόρος με καταγωγή από τη Μυτιλήνη. Αυτός παρέμεινε στον αρχιερατικό θώκο της επαρχίας των Νέων Πατρών (Υπάτης) για αρκετά χρόνια, δεκαεννέα συνολικά, που υπήρξαν χρόνια δημιουργικά. Ο Άνθιμος αναφέρει ότι *εις το δέκατον χρόνον της αρχιερατείας του έκτισε το παλαιόν οσπίτιον της Μητροπόλεως, ομοίως και το ταβάνι της Παλαιάς εκκλησίας*. Ο Νικηφόρος υπέβαλε την παραίτησή του το έτος 1730 για να μεταβεί στη Μονεμβασία και να εκλεγεί μητροπολίτης της επαρχίας εκείνης, όπου και *έζησεν εκεί περισσοτέρους χρόνους καλώς και θεαρέστως και εκεί ετελεύτησεν*³⁰⁶.

Νεόφυτος (1730 – 1752)³⁰⁷. Μετά την παραίτηση του Νικηφόρου χειροτονήθηκε από τον Πατριάρχη (Παΐσιο τον Β΄) μητροπολίτης Ν. Π. ο διάκονος Νεόφυτος που καταγόταν από τη Μύκονο. Ο ιεροδιάκονος Άνθιμος αναφέρει γι' αυτόν ότι υπήρξε *άνθρωπος πολλά δειλός, ήσυχος και άκακος πλην ήτον ολίγον φιλάργυρος και εκυβερνήθη καλώς*³⁰⁸. Από το φόβο των Τούρκων αυτός έκτισε σπίτι σε κοντινό χωριό της Υπάτης, τη Γιανιτζού, όπου και διέμενε. Όταν αυτός απεβίωσε ενταφιάστηκε στην αυλή της μητρόπολης, πίσω από το ιερό. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Άνθιμου, όταν έγινε η ανακομιδή των οστών του μαζί με του Ιερόθεου που τον διαδέχτηκε, ο τότε μητροπολίτης Καλλίνικος μετέφερε τα λείψανά του σε κοιμητήριο του μοναστηριού της Αγάθωνης.

Μελέτιος (1736)³⁰⁹. Ο ιεράρχης αυτός, που ο Άνθιμος δεν αναφέρει, «*Εν μηνί Ιουνίω ι^η, ινδ.^{ος}, ιδ΄ (1736)*» φέρεται να συνυπογράφει σε Συνοδικό Γράμμα του Οικουμενικού Πατριάρχη Νεοφύτου, προς τους μητροπολίτες Νεοκαισαρείας, Ικονίου, Τραπεζούντος και τους επισκόπους Χαλδίας και Χαιριάνων, αναφερόμενο στη μετάβαση του Πατριάρχη Αντιοχείας Σιλβέστρου στις επαρχίες αυτών, χάριν ελεημοσύνης και βοήθειας. Ο μητροπολίτης Μελέτιος, άγνωστος κατά τα

annis fedebat Nicephorus Novarum Patrarum metropolita, ο Νέων Πατρών Νικηφόρος».

³⁰⁶ Βλ. Παράρτημα, σ. 142.

³⁰⁷ Βλ. Β. Μυστακίδου, «*Επισκοπικοί κατάλογοι*», ό.π., σ. 207, όπου αναφέρεται η παραίτηση του Νεοφύτου από τη μητρόπολη Νέων Πατρών τον Ιανουάριο του 1752. Βασιλείου Γ. Ατέση (μητροπολίτης πρώην Λήμνου), «*Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' Αρχής μέχρι σήμερα*», ό.π., σ. 278 «...ούτος παρητήθη του θρόνου αυτού τω 1752». Δημ. Αλ. Μηνογιάννη, «*Σύντομη ιστορία της Υπάτης*», ό.π., σ. 98, όπου ομοίως αναφέρεται για το Νεόφυτο: [*«1747 (24 Μαρτίου) Διαθήκη του Μητροπολίτου Νέων Πατρών Νεοφύτου*», παραιτήθηκε του θρόνου του το 1752]. Ο Άνθιμος τοποθετεί το τέλος της αρχιερατείας του το έτος 1756, που το θεωρεί και έτος έναρξης της αρχιερατείας του μητροπολίτη Ιερόθεου.

³⁰⁸ Βλ. Παράρτημα, σ. 142.

³⁰⁹ Σπ. Δημ. Κοντογιάννη, «*Επισκοπικοί Κατάλογοι. Προσθήκες και διορθώσεις εις τους Επισκοπικούς Καταλόγους της Εκκλησίας της Ελλάδος*», *Εκκλησιαστικός Φάρος* 65 – 66 (1983 – 1984) 220.

άλλα, παρεμβάλλεται στα έτη αρχιερατείας του Νέων Πατρών Νεοφύτου Β΄ (1730 – 1752), όπως σημειώνεται αυτός από το Σεβ. Βασίλειο Ατέση³¹⁰.

Ιερόθεος (1752 – 1757)³¹¹. Μετά το θάνατο του Νεοφύτου εκλέχτηκε μητροπολίτης της επαρχίας ο *Πρωτοσύγκελος κυρ-Ιερόθεος άνθρωπος, πολλά ήσυχος και καλογηρικός*, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Άνθιμος που συνεχίζει *έκαμεν εις τον θρόνον χρόνους έξ χρεωθείσης δε της επαρχίας εις βαρύτατον χρέος τεσσαράκοντα και εν πουγγίον συμποσούμενον και μη ημπορώντας να κυβερνηθή δια της ενοχής του χρέους έκαμε παραίτηση εις την Μεγ. εκκλησίαν και ανεχώρησεν*³¹². Ο Ιερόθεος μαζί με τον Τυρναβίτη Γερμανό και το μετέπειτα Τσαριτσινιώτη Πολύκαρπο ήταν ένας από τους επισκόπους των Ν. Πατρών με Θεσσαλική καταγωγή, καθώς προερχόταν από το χωριό Ρεντίνα της επαρχίας Θαυμακού (Δομοκού) επισκοπής Λαρίσσης³¹³.

Κατόπιν στους επισκοπικούς καταλόγους της επαρχίας των Νέων Πατρών αναγράφονται ως μητροπολίτες οι:

Φιλόθεος (1757)³¹⁴.

Καλλίνικος (1757 – 1760). Ο Άνθιμος, που δεν αναφέρεται στην αρχιεράτευση του Φιλόθεου, γράφει ότι το υπέρογκο χρέος λειτουργούσε αποτρεπτικά στην εύρεση προσώπου το οποίο θα αναλάμβανε τα καθήκοντα του αρχιερέα της επαρχίας, γι' αυτό έμεινε έξι μήνες σε χηρεία. Τότε προς αντιμετώπιση του αδιεξόδου που είχε δημιουργηθεί λόγω της κακής οικονομικής κατάστασης της μητρόπολης, οι επαρχιώτες ως εγγυητές του χρέους εξέλεξαν μόνοι τους τον Καλλίνικο, πρωτοσύγκελλο του Χαλκηδόνος Ιωαννίκιου και μετέπειτα διατελέσαντα Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Ο Άνθιμος αναφερόμενος στον Καλλίνικο τον χαρακτηρίζει *άνδρα τίμιον και πράξει και θεωρία*, ενώ για τη χειροτονία του γράφει: *εδέχθησαν αυτοί τα δεκαέξ προς ελάφρωσιν του χρέους όθεν εισακουσθέντων εις την αγίαν και ιεράν σύνοδον χειροτονήθη ο κυρ Καλλίνικος τω 1757 έτει*. Δυστυχώς όμως λόγω της

³¹⁰ Βασιλείου Ατέση, (Μητροπολίτης πρώην Λήμνου), *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερα*, εν Αθήναις 1975, [Ανατύπωσης εκ του Εκκλησιαστικού Φάρου, τ. ΝΣΤ΄ και ΝΖ΄ (1974 – 1975)], σ. 278. Το όνομα του Μελέτιου δεν αναγράφεται στον επισκοπικό κατάλογο της άλλοτε επισκοπής Νέων Πατρών του Σεβ. Βασ. Ατέση.

³¹¹ Ο Άνθιμος αναφέρει ως έτος αρχιερατείας του Ιερόθεου το 1756 και ως χρόνο έναρξης της θητείας του επομένου στη σειρά μητροπολίτη που μνημονεύει, του Καλλίνικου, το έτος 1757. Πιθανότατα εννοεί ότι η θητεία του είχε διάρκεια έξι μήνες και όχι έξι χρόνια, όταν κάνει λόγο για «χρόνους εξ». Βλ. Παράρτημα.

³¹² Βλ. Για την αναφορά του ιεροδιακόνου Άνθιμου στον Ιερόθεο βλ. Παράρτημα, σ. 142 – 143.

³¹³ Βλ. Δημ. Θ. Νάτσιου, «Θεσσαλοί επίσκοποι στη μητρόπολη της Υπάτης», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 4 (Λάρισα 1983) 117 (ανατύπωση 1994).

³¹⁴ Βλ. Βασιλείου Γ. Ατέση (Μητροπολίτης πρώην Λήμνου), ό. π., σ. 278.

διόγκωσης του συσσωρευμένου χρέους και *επιφορτισθέντος εις πουγγία πενήκοντα* ο Καλλίνικος καθαιρέθηκε με απόφαση της Ιεράς Συνόδου και εκδιώχθηκε από το μητροπολιτικό θρόνο³¹⁵.

Γεράσιμος (1760 – 1774)³¹⁶. Τον Καλλίνικο διαδέχτηκε ο *μέγας αρχιμανδρίτης της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας κυρ Γεράσιμος επί του πατριάρχου κυρ Σαμουήλ, άνθρωπος παλαιός ων του αυτού πατριάρχου*. Ο Γεράσιμος, που καταγόταν από τη νήσο Σκόπελο, υπήρξε ένας ευσεβής και συνετός Μητροπολίτης *όστις έζησεν ειρηνικώς και θεαρέστως, όπως ο Άνθιμος μνημονεύει*. Αυτός ασκώντας χρηστή διαχείριση των οικονομικών της Μητρόπολης κατάφερε να ελαφρύνει την επαρχία από το χρέος που συσώρευσε ο Καλλίνικος και συγχρόνως να αποκτήσει πολλά αναγκαία για τη μητρόπολη περιουσιακά στοιχεία. Όταν αυτός απεβίωσε, ετάφη μπροστά από το ιερό βήμα³¹⁷.

Χρύσανθος (1774 – 1783)³¹⁸. Μετά το θάνατο του Γερασίμου χειροτονήθηκε μητροπολίτης ο Χρύσανθος, επί πατριαρχείας Σαμουήλ Χατζερή (β' πατριαρχεία 17 Νοεμβρ. 1773 – 24 Δεκεμβρίου 1774). Αυτός γεννήθηκε στο Ληξούρι της Κεφαλλονιάς το έτος 1741 και το κοσμικό του όνομα ήταν Χαρίσιος ή Ευθύμιος (Gaudenzio) Δαλλαπόρτας ή Δελλαπόρτας, από οικογένεια Γαλλικής καταγωγής (De Laporte) που εγκαταστάθηκε στην Ανατολή μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους³¹⁹. Πολιτικός και κληρικός ταυτόχρονα προερχόταν από το Φανάρι της Κωνσταντινούπολης κι ανήλθε στο μητροπολιτικό θρόνο των Νέων Πατρών νέος στην ηλικία. Από το χαρακτηρισμό που του αποδίδει ο Άνθιμος, ότι δηλαδή ήταν *ολίγης μαθήσεως και υψηλής οίσεως άνθρωπος* εικάζουμε ότι τον διέκρινε ένας μεγαλοϊδεατισμός και μια έπαρση ασυμβίβαστη με το μορφωτικό του επίπεδο που δεν εκτιμήθηκε ως ιδιαίτερα υψηλό στην

³¹⁵ Για την αναφορά του Άνθιμου στον Καλλίνικο βλ. Παράρτημα, σ. 143.

³¹⁶ Ο Βασ. Ατέσης σε υποσημείωση στο σύγγραμμά του: *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερα*, εν Αθήναις 1975, σ. 278 σημειώνει για τον χρόνο έναρξης της αρχιερατείας του Καλλίνικου τα εξής. «Εις τους Επισκοπικούς καταλόγους της επαρχίας Νέων Πατρών αναγράφεται ως έτος έναρξεως της ποιμαντορίας τούτου εν αυτή το 1757· η πληροφορία όμως αυτή δεν αντιπροσωπεύει την ιστορικήν αλήθειαν, διότι κατά το έτος 1760 ως Επίσκοπον αυτής έχομεν τον Καλλίνικον· κατ' ακολουθίαν ούτος θα αρχιεράτευσεν εν αυτή από του 1760 και εντεύθεν».

³¹⁷ Για την αναφορά του Άνθιμου στον Γεράσιμο βλ. Παράρτημα, σ. 143.

³¹⁸ Για βιογραφικά στοιχεία του μητροπολίτη Χρύσανθου βλ. Ειρήνης Κασάπη, «Ο Μητροπολίτης Νέων Πατρών Χρύσανθος Δαλλαπόρτας ή Δελλαπόρτας», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»*, Αθήνα 2011, σ. 223 – 233.

³¹⁹ Ό.π., σ. 224, υπ.1 (Η. Α. Τσιτσέλη, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*. Συμβολαί εις την ιστορίαν και λαογραφίαν της νήσου Κεφαλληνίας εις τόμους τρεις, Τόμος πρώτος: Βιογραφικά. Οίκων Ιστορία. Δημοσιεύματα, Τύποις Παρασκευά Λεώνη, εν Αθήναις 1904, σ. 91).

επαρχία, αν και είχε λάβει μόνρφωση στην Κωνσταντινούπολη και στην Πάτρα³²⁰. Αυτός κατάφερε παρακινώντας διάφορους προύχοντες να προξενήσει ταραχές και να δημιουργήσει όξυνση στην τοπική κοινωνία, στρεφόμενος κατά του διοικητού των χριστιανών Χατζηχρήστου Αναγνώστου Οικονόμου από το Μαυρίλλο της Φθιώτιδας, ενός ανθρώπου που έχαιρε της καθολικής εκτίμησης και αποδοχής των κατοίκων της περιοχής για το δίκαιο χαρακτήρα του, τη χρηστή διοίκηση και την κοινωφελή του δράση. Η διαμάχη κατέληξε σε δικαίωση του διοικητού και σε βάρος των υποστηρικτών του μητροπολίτη και του ιδίου, που αναχώρησε *εντρεπόμενος και φοβούμενος* για τη Βασιλεύουσα, όπου παρέμεινε δύο χρόνια³²¹. Εκεί ο Χρύσανθος υπέβαλε την παραίτησή του οικειοθελώς μετά από περίπου δέκα χρόνια αρχιερατείας. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Κωνσταντινούπολη τα εισοδήματα της μητρόπολης συγκεντρώνονταν από κάποιον έξαρχο που ονομαζόταν Παπαλάζαρος και χαρακτηριζόταν από τον Άνθιμο ως *χοντροειδής*³²². Στη συνέχεια ο Χρύσανθος είχε μια πολυκύμαντη ζωή κατά τη διάρκεια της οποίας απέδειξε ότι ήταν τελικά πνεύμα ανήσυχο και φύση περιπετειώδης, με ικανότητες να επινοεί τρόπους κερδοφορίας και να επιβιώνει σε αντίξοες συνθήκες. Από το Άγιον Όρος όπου εστάλη αρχικά από τον πατριάρχη ως έξαρχος μετέβη στη Σμύρνη για να καταλήξει στην Κριμαία και να διακριθεί για τις επιχειρηματικές και διοικητικές του ικανότητες, πείθοντας τους κατοίκους της περιοχής να ζητήσουν την προστασία της αυτοκράτειρας της Ρωσίας Μεγάλης Αικατερίνης και δηλώνοντας στην ίδια ως επίτροπός τους υποταγή, με αποτέλεσμα να λάβει από εκείνη τιμές και αξιώματα. Σύμφωνα με ρωσικές πηγές ο Χρύσανθος ακολούθως επιδόθηκε σε περίπλοκες περιηγητικές αναζητήσεις σε μακρινές χώρες της Μέσης και της Άπω Ανατολής, συλλέγοντας πληροφορίες στρατιωτικού και πολιτικού ενδιαφέροντος για τις περιοχές αυτές και καταγράφοντας σημειώσεις εμπειρέχουσες λεπτομέρειες ιστορικού, εθνολογικού, κοινωνιολογικού και λαογραφικού χαρακτήρα, με σκοπό την αξιοποίησή τους από τις αρχές της ρωσικής αυτοκρατορίας προς διευκόλυνση της εξωτερικής της πολιτικής³²³. Οι

³²⁰ Για την αναφορά του Άνθιμου στο μητροπολίτη Χρύσανθο βλ. Παράρτημα, σ. 143.

³²¹ Όπ., σ. 143. Κατά μια άλλη εκδοχή ο Χρύσανθος παρέμεινε για μικρό χρονικό διάστημα στη μητρόπολη των Νέων Πατρών και ανεχώρησε για την Κωνσταντινούπολη, επειδή απειλήθηκε από τους Οθωμανούς με θάνατο, ως φίλα προσκείμενος στους Ρώσους. Βλ. Ειρήνης Κασάπη, ό.π., σ. 224 (Τσιτσέλη, *Σύμμικτα*, σ. 93 και Ι. Βελούδου, *Ελλήνων ορθοδόξων αποικία εν Βενετία. Ιστορικόν υπόμνημα*, Βενετία 1803², σ. 199).

³²² Βλ. Παράρτημα, σ. 143.

³²³ Για τις περιηγήσεις του Χρύσανθου στα βάθη της Ασίας βλ. Ειρήνης Κασάπη, ό.π., σ. 226 – 229, όπου παρέχεται και η σχετική Ρωσικής προέλευσης βιβλιογραφία.

περιπλανήσεις του αυτές, που προφανώς έγιναν με την άδεια και τη χρηματοδότηση της Ρωσίας ως μυστικές αποστολές, ξεκίνησαν με προκάλυμμα τη φιλομάθεια από το Λίβανο και τη Συρία για επίσκεψη μονών εκεί, συνεχίστηκαν σε Περσία, Σαουδική Αραβία, Ινδία, Θιβέτ, Αφγανιστάν και Ουζμπεκιστάν για να καταλήξουν στο Άστραχαν της Ρωσίας. Από εκεί με διαταγή της αρμόδιας τοπικής διοίκησης του Καυκάσου μεταφέρθηκε στην Πετρούπολη (στη Λαύρα του Αλεξάνδρου Νιέφσκυ), όπου με βοήθεια διερμηνέα μετέφρασε και στη συνέχεια παρέδωσε τις σημειώσεις του (στον πρίγκηπα Πλάτωνα Αλεξάνδροβιτς Zubov), ενώ για τις υπηρεσίες του αυτές ανταμείφθηκε λαμβάνοντας το 1797 ετήσιο επίδομα (της τάξης των 500 ρουβλίων) και άδεια παραμονής στην επαρχία Εκατερινοσλάβ της Ρωσίας³²⁴. Το επόμενο έτος ο Χρύσανθος μετέβη στη Θεοδοσία της Κριμαίας, όπου διήγε τα τελευταία χρόνια της ζωής του³²⁵.

Ευγένιος (1783 – 1785). Μετά το Χρύσανθο χειροτονήθηκε μητροπολίτης Ν. Πατρών (Υπάτης), όπως μας πληροφορεί ο Άνθιμος, ο *ελλογιμώτατος κυρ Ευγένιος πρώην Ροδοβιζίου*, που καταγόταν από το Θαυμακό (Δομοκό). Αναφέρει επίσης ότι ο Χρύσανθος υπήρξε δάσκαλος ενός πλούσιου και παντοδύναμου εμπόρου, του Δημητρίου Σκαναβή από τη Χίο³²⁶ στην Κωνσταντινούπολη και ότι ήταν *άνθρωπος σεβάσμιος από την σοφίαν και γηρατείαν του, μισητός δε από την φιλαργυρίαν του*. Τέλος μας δίνει την πληροφορία ότι ο Ευγένιος αρχιεράτευσε στην επαρχία του δυόμιση χρόνια, πριν ασθενήσει από κάποια όχι και πολύ σοβαρή ασθένεια και πεθάνει³²⁷.

Λαυρέντιος (1785 – 1791). Μετά το θάνατο του Ευγένιου, χειροτονήθηκε αρχιερέας ο Λαυρέντιος, με καταγωγή από τη Σαντορίνη, Πορτάρης της Μεγάλης Εκκλησίας, εντελώς αμόρφωτος και εξίσου φιλάργυρος με τον προκάτοχό του, όπως διατυπώνεται στη φράση του Άνθιμου *τελείως αγράμματος, την αυτήν φιλαργυρίαν χρώμενος*. Θεωρώντας τη φιλαργυρία του αυτή ως βασική αιτία της αρχικής του

³²⁴ Ειρήνης Κασάπη, ό.π., σ. 227, 232 – 233.

³²⁵ Ό.π., σ. 227, όπου αναφέρεται ότι η παραμονή του Χρύσανθου, πρώην Νέων Πατρών, στη Σεβαστούπολη της Κριμαίας κατά τις αρχές του 19^{ου} αιώνα (περί το έτος 1808) επιβεβαιώνεται και από την αλληλογραφία της ιεράς μονής Ιωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο [Στ. Παπαδόπουλου – Χρ. Φλωρέντη, *Κείμενα για την τεχνική και την τέχνη. Νεοελληνικό αρχείο Ι. Μονής Ιωάννου Θεολόγου Πάτμου*, εκδ. Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 1990, σ. 208 – 210].

³²⁶ Ο Ομότ. Καθηγητής της Βυζαντινής Ιστορίας, Κωνσταντίνος Αμάντος, αναφέρει ότι ο Δημήτρης Σκαναβής υπήρξε πλουσιώτατος και παντοδύναμος έμπορος από τη Χίο. Οι Χίοι είχαν αναπτύξει μεγάλο εμπόριο, κυρίως μεταξωτών, στη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη, καθώς και κοινωφελή δράση. Οι Μαυροκορδάτοι και οι Σκαναβήδες ήταν από τους πιο γνωστούς εμπόρους. Κωνσταντίνου Αμάντου, (2004), «Δημήτριος Σκαναβής», www.ell.gr/amantos.html.

³²⁷ Για την αναφορά του Άνθιμου στον Ευγένιο βλ. Παράρτημα, σ. 143 - 144.

αναχώρησης για το Ζητούνι (Λαμία) αναφέρει: *εμπεσούσης χρείας του κοινού τω εξήτησαν δάνεια ασλάνια 500 και φοβηθείς μην τα χάση ανεχώρησεν εις το Ζητούνιον*. Αργότερα, χολωμένος με τους προύχοντες, έφυγε για την Κωνσταντινούπολη, από όπου δε θέλησε να ξαναεπιστρέψει, αν και του ζητήθηκε. Αντί για αυτό υπέβαλε την παραίτησή του τον Οκτώβριο του 1791, αλλά μετά την παρέλευση τριών ημερών μετάνοιωσε και προσπάθησε ανεπιτυχώς να ανακαλέσει. Επειδή όμως δεν κατόρθωσε να επανέλθει, παρέμεινε εκεί, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Άνθιμου³²⁸.

Πολύκαρπος (1791 – 1819)³²⁹. Τον παραιτηθέντα Λαυρέντιο διαδέχτηκε ο Πολύκαρπος, μια εξέχουσα, όπως αναδείχτηκε, πνευματική προσωπικότητα που αρχιεράτευσε στην επαρχία Υπάτης για είκοσι επτά και πλέον έτη, από το έτος 1791 έως το 1819. Ο *σοφολογιώτατος κυρ Πολύκαρπος*, όπως τον αποκαλεί ο ιεροδιάκονος Άνθιμος ανέλαβε τη διαποίμανση της μητρόπολης κατά την περίοδο πατριαρχίας του Νεόφυτου Ζ'. Στην ανάληψη αυτή των ποιμαντικών του καθηκόντων σημαντικότερη ήταν η συμβολή του *γαληνοτάτου και εκλαμπροτάτου ηγεμόνος πάσης Ουγγροβλαχίας Μιχαήλ Βοεβόδα Σούτζου*, καθώς ο Πολύκαρπος με την αξιόλογη παιδεία που διέθετε διετέλεσε διδάσκαλος των γιών του. Με καταγωγή από κάποιο χωριό, τη Τζιαρίζιανη³³⁰ της Ελασσόνας και σπουδές στη Μεγάλη του Γένους Σχολή στην Κωνσταντινούπολη, ο Πολύκαρπος περιγράφεται από τον Άνθιμο ως *σοφώτατος και βαθείας διανοίας άνθρωπος διακριτικώτατος*. Κατά τη διάρκεια της αρχιερατείας του είχε στενότερη συνεργασία με τον *ευγενέστατο και θεοσεβέστατο* άρχοντα της πόλης Δημάκη Χατζή Αναγνώστου. Οι δύο άνδρες που συνδέθηκαν με αισθήματα αμοιβαίας εκτίμησης και ειλικρίνειας έκτισαν το μητροπολιτικό ναό του Αγίου

³²⁸ Για την αναφορά του Άνθιμου στο Λαυρέντιο βλ. Παράρτημα, σ. 144.

³²⁹ Δημ Β. Γόννη, «Ιστορικό Διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 38. Ο Ομότ. Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Γόννης μνημονεύει σε υποσημείωση, ότι σύμφωνα με τον Κώδικα Θ' του Πατριαρχικού Αρχιεπισκοπικού ο Πολύκαρπος εκλέχθηκε μητροπολίτης τον ίδιο μήνα παραίτησης του Λαυρεντίου (Οκτώβριος του 1791) και όχι το επόμενο έτος (1792) που αναφέρεται από τον Άνθιμο. Η εκλογή έγινε στον πατριαρχικό ναό του Αγίου Γεωργίου και συνηγορήφιο του Πολυκάρπου (τριπρόσωπον) ήταν οι Παΐσιος και Παφνούτιος (*Κώδιξ Θ' Πατριαρχικού Αρχιεπισκοπικού*, σ. 12 και 13).

³³⁰ Σημ. Η σημερινή Τσαριτσάνη, ιστορικός οικισμός που ανήκει στο δήμο Ελασσόνας στη Θεσσαλία από την οποία απέχει 4 χλμ και είναι χτισμένη σε υψόμετρο 320 μέτρων.

Νικολάου και *άλλα ευπρεπή και θεάρεστα έργα εποίησαν*³³¹. Την περίοδο αυτή φαίνεται να ανακαινίστηκε και η ευρισκόμενη δυτικά της πολίχνης κρήνη, που αφιερώθηκε προς τιμή του ηγεμόνος Μιχαήλ Βοεβόδα Σούτσου.

Το έτος 1802 ο Πολύκαρπος λόγω της πολυσχιδούς μόρφωσής του και με την προτροπή του ιδίου του ηγεμόνα Μιχαήλ Βοεβόδα Σούτσου, κατά την διάρκεια της πατριαρχίας του Καλλίνικου Δ΄, κλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, όπου διορίστηκε στη διεύθυνση των αναφυόμενων εκκλησιαστικών υποθέσεων. Αυτός επανήλθε στη μητρόπολή του το έτος 1806 και παρέμεινε έκτοτε μόνιμα σε αυτή μέχρι το Φεβρουάριο του 1819, όταν απεβίωσε κι ενταφιάστηκε πίσω από το Άγιο Βήμα. Επί των ημερών του και κυρίως με τη συνδρομή του διοικητού της πόλης Δημάκη Χατζή Αναγνώστου ανακαινίστηκε από τα θεμέλιά του ο ναός του Αγίου Νικολάου³³² και κατασκευάστηκαν κι άλλα διακοσμητικά έργα στη μητρόπολη, όπως ο αρχιερατικός θρόνος, ο άμβωνας, το τέμπλο και τα στασίδια της εκκλησίας. Εκτός των άλλων, ο Πολύκαρπος ασχολήθηκε με την ποίηση στίχων κι ανέπτυξε αξιόλογη συγγραφική δράση, που αν και ελάχιστα δείγματά της κι αυτά αποσπασματικά διασώθηκαν, είναι ικανά να αναδείξουν τη διαπρεπή παιδεία και γενικά την πνευματική προσωπικότητα του λόγιου αυτού ιεράρχη.

Δύο έμμετρα επιγράμματα του Πολυκάρπου σώζονται: Το ένα στο έργο του ιεροδιακόνου Άνθιμου που θεωρείται ως κώδικας της μητρόπολης της Υπάτης κατά την περίοδο εκείνη της ιστορίας της και είναι ένας έμμετρος έπαινος αφιερωμένος στον Αλή Πασά των Ιωαννίνων, με τον οποίον οι δικοί μας ήλπιζαν να συμπράξουν προκειμένου να επιτύχουν την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού και την ίδρυση ενός Ελληνοβουλγαρικού βασιλείου, προσδοκία που δεν πραγματοποίησε ο πανούργος και καχύποπτος Αλής («Εις Αλή πασιάν Ηπειραρχον, τον Τοπετελελή λεγόμενον, Πολυκάρπου ποίημα ηρωϊκόν!!»). Το άλλο, γραμμένο σε μορφή ερωτοαπόκρισης, είναι αφιερωμένο στα εγκαίνια του ιερού του Αγίου Νικολάου, που ανακαινίστηκε επί της αρχιερατείας του και χρησιμοποιείτο ως μητροπολιτικός ναός³³³. Προφανώς ο Πολύκαρπος θα ασχολήθηκε και με άλλες εργασίες που όμως δε διασώθηκαν για να φτάσουν ως τις ημέρες μας. Ο Υπαταίος συγγραφέας Θεόκτιστος Λαϊνάς γράφει για τον Πολύκαρπο ότι υπήρξε *γνήσιος ερμηνευτής του χριστιανικού ιδεώδους και*

³³¹ Για βιογραφικά κι άλλα στοιχεία του Πολυκάρπου που αναφέρει ο Άνθιμος, βλ. Παράρτημα, σ. 144 - 146.

³³² Δ. Α. Μηνογιάννη, «Εκκλησίες και ξωκκλήσια της Υπάτης», ό.π., σ. 229 – 230.

³³³ Για τις έμμετρες δημιουργίες του Πολυκάρπου βλ. Παράρτημα, σ. 145 – 146.

επάξιος μεταλαμπαδευτής του ελληνικού πνεύματος εις την ελληνικήν πνευματικήν ορθοδοξίαν³³⁴.

Δοσίθεος (1819 - 1826)³³⁵. Μετά την κοίμηση του Πολυκάρπου στις 12 Απριλίου 1819 εκλέχτηκε με κανονικούς ψήφους από την Ιερά Σύνοδο μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης), ο πανεριώτατος και σεβασμιώτατος ο από Δερβών κυρ Δοσίθεος, όπως τον αποκαλεί ο ιεροδιάκονος Άνθιμος, που προερχόταν από τη μικρότερη επαρχία Μακρυνίτσας του Πηλίου. Συνεχίζοντας ο Άνθιμος μας τον περιγράφει με τους εξής χαρακτηρισμούς: *ανήρ θεοσεβέστατος, εκκλησιαστικώτατος και ειρηνοποιός και άγρυπνος ποιμήν*³³⁶.

Ο Δοσίθεος ανέλαβε καθήκοντα αρχιερέα στη μητρόπολη Υπάτης στις 15 Ιουνίου του ίδιου έτους και σε ηλικία πενήντα ετών, έχοντας ήδη υπηρετήσει για τριάντα χρόνια δευτερεύων Πορτάρης και μέγας Σύγκελλος στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως από την περίοδο της πρώτης πατριαρχίας του Νεοφύτου Ζ' (1789 – 1794), έως την πατριαρχία του Κυρίλλου ς' (1813 – 1818), όταν χειροτονήθηκε ιεράρχης Δερβών και μέχρι την τρίτη πατριαρχία του Γρηγορίου του Ε' (1818 – 1821), οπότε και έγινε μητροπολίτης των Νέων Πατρών³³⁷. Ο Δοσίθεος, όταν ξέσπασε η Επανάσταση του '21, αναχώρησε για την Κωνσταντινούπολη, όπου και απεβίωσε (1826). Έκτοτε ο μητροπολιτικός θρόνος των Νέων Πατρών παρέμεινε κενός για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο αδυνατούσε να πληρώσει το κενό, καθώς είχε διακοπεί η επαφή του με την επαναστατημένη Ελλάδα.

³³⁴ Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, «Πολύκαρπος Μητροπολίτης Υπάτης», *Ρουμेलιώτικο Ημερολόγιο* 4 (1960) 94 – 96.

³³⁵ Μ. Γεδεών, *Έγγραφοι λίθοι, κεράμια* (Πατριαρχικά έγγραφα επιβεβαιωτικά), Εν Κωνσταντινουπόλει 1892, σ. 75. Β. Μυστακίδου, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 12 (1936) 206 – 207.

³³⁶ Για την αναφορά του ιεροδιακόνου Άνθιμου στο Δοσίθεο βλ. Παράρτημα, σ. 146 - 147.

³³⁷ Στον Κώδικα 281, με ποικίλο περιεχόμενο, της Μονής Βαρλαάμ των Μετεώρων που εξέδωσε ο Ν. Βέης (*Τα χειρόγραφα των Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων των αποκειμένων εις τας μονάς των Μετεώρων*, τ. Β', *Τα χειρόγραφα της Μονής Βαρλαάμ*, Κ.Ε.Μ.Ν.Ε., Αθήναι 1984, σ. 397) είναι καταχωρισμένη μια επιστολή του Οικουμενικού Πατριάρχη Ανθίμου (1822 – 1824), με χρονολογία 16 Ιουνίου 1824, στην οποία υπέγραψαν 10 συνοδικοί μητροπολίτες που ανάμεσά τους ήταν και ο Νέων Πατρών Δοσίθεος. Βλ. Β. Κ. Σπανού, «Η Υπάτη σε Θεσσαλικά χειρόγραφα», *ό.π.*, σ. 372.

Κεφάλαιο 6

Η τύχη της μητρόπολης των Νέων Πατρών (Υπάτης) μετεπαναστατικά και η εκκλησιαστική κατάσταση της Φθιώτιδας

6.1 Η ενσωμάτωση της μητρόπολης των Νέων Πατρών (Υπάτης) στην επισκοπή Ζητουνίου (Λαμίας) μεταπελευθερωτικά (1833). Η εξέλιξη των εκκλησιαστικών πραγμάτων στη Φθιώτιδα.

Ο ελληνικός πληθυσμός του καζά του Πατρατζικίου (Υπάτης)³³⁸ και η πλειονότητα του κλήρου και των μελών των μοναστικών κοινοτήτων που ανήκαν στη Μητρόπολη των Νέων Πατρών συμμετείχαν στον Επαναστατικό αγώνα του 1821 σε αξιομνημόνευτο βαθμό, καθώς πολέμησαν με σθένος και στις τρεις πολιορκίες της πόλης³³⁹ πλαισιώνοντας κυρίως τα αρματολικά σώματα των οπλαρχηγών της περιοχής Κοντογιανναίων, αλλά και των άλλων οπλαρχηγών της Ρούμελης (Διάκου, Ανδρούτσου, Σκαλτσοδήμου, Σαφάκα). Πολλές από τις Μονές της που είχαν αναπτύξει αξιόλογη δράση κατά την περίοδο εκείνη της Εθνεγερσίας αυτοδιαλύθηκαν ή υπέστησαν σοβαρές καταστροφές, όπως για παράδειγμα η ιστορική Μονή Αγάθωνος³⁴⁰. Το γεγονός ότι η επαρχία του Πατρατζικίου βρισκόταν στα όρια του

³³⁸ Για τον καζά του Πατρατζικίου βλ. Ιωάννου Γ. Γιαννοπούλου, *Η Διοικητική Οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393 – 1821): Συμβολή εις την μελέτην της επαρχιακής Διοικήσεως του κυρίαρχου Οθωμανικού κράτους* (Διατριβή επί διδακτορία), εν Αθήναις 1971, σ. 102 – 105. Τα όρια του καζά Πατρατζικίου ήταν τα ακόλουθα: Όριο προς Δ. του καζά ήταν τα σημερινά όρια Φθιώτιδας και Ευρυτανίας με δυτικότερα χωριά το Περίβλεπτο, Μαυρίλο, Μερκάδα και Κάψη, προς Β. δυτικότερα τα σημερινά όρια της Φθιώτιδας και Θεσσαλίας με βορειότερο χωριό το Ροβολιάρι και ανατολικότερα τα τότε όρια του καζά Δομοκού με βορειότερα χωριά το Ασβέστι, Κούρναβο και Μοσχοκαρυά, προς Α. τα όρια του καζά Ζητουνίου με ανατολικότερα χωριά τα Στίρφακα, Λιανοκλάδι και Αμούρι, προς Ν. τα όρη Βαρδούσια και Οίτη. Για κατάλογο χωριών του καζά βλ.: F. C. H. L. Rouqueville, *Voyage de la Grece*, τ. 4, Έκδ. Β', Paris 1826, σ. 68 – 70. Η πόλη της Υπάτης αριθμούσε γύρω στις 7.500 κατοίκους στα 1810, από τους οποίους οι μισοί ήταν Τούρκοι, οι άλλοι μισοί Έλληνες και οι 300 Εβραίοι.

³³⁹ Για πληροφορίες σχετικά με τις πολιορκίες της Υπάτης βλ.: Κώστα Δ. Αβραάμ, *Ρουμελιώτες Αγωνιστές του Εικοσιένα*, Εκδ. Πέτρος Καραβάκος, Αθήνα 1957, σ. 50 – 54, 60 – 63. Ξενοφ. Γ. Αναγνωστοπούλου, *Ιστορία της Υπάτης (Από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς)*, ό.π., σ. 52 – 57. Κων/νου Κοτσίλη, «Η πρώτη μάχη της Υπάτης το 1821», *Ιστορία*, τ. 418, Απρίλιος 2003, σ. 108 – 111. Του ίδιου, «Απρίλιος – Μάιος 1822. Η Δεύτερη και Τρίτη μάχη της Υπάτης», *Ιστορία*, τ. 427 (Ιανουάριος 2004) 68 – 75 κι αλλού.

³⁴⁰ Βλ. Μαρίας Ευθ. Ανδριτσοπούλου, *Μονή Αγάθωνος Υπάτης Φθιώτιδας: Κοινωνική, πολιτιστική και εκπαιδευτική παρουσία*, ό.π., σ. 125.

επαναστατημένου χώρου και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, από όπου έγινε η εισβολή των Οθωμανικών στρατευμάτων με σκοπό την κατάπνιξη της Επανάστασης, επισώρευσε αρκετά δεινά στη Μητρόπολη της Υπάτης, που έμεινε ανεπισκόπητη για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα³⁴¹. Τα προβλήματα της αυξήθηκαν από τις συχνές επιθέσεις ληστών που λυμαίνονταν ολόκληρη την περοχή της Φθιώτιδας μεταπελευθερωτικά και για πολλές δεκαετίες³⁴².

Σχετικά με την εκκλησιαστική κατάσταση που επικρατούσε στο Φθιωτικό χώρο την εποχή εκείνη, τα πράγματα είχαν ως ακολούθως: Είναι γνωστό ότι κατά τη διάρκεια της Επανάστασης και μέχρι το 1833 στο φθιωτικό χώρο υπήρχαν εκτός από τη μια μητρόπολη, αυτή των **Νέων Πατρών (Υπάτης)** και οι επισκοπές **Ζητουνίου (Λαμίας)** και **Θαυμακού (Δομοκού)**, που υπάγονταν στη δικαιοδοσία της μητρόπολης Λαρίσης και οι επισκοπές **Μενδενίτσης, Διαυλείας και Ταλαντίου**, που εξαρτιόταν από τη μητρόπολη Αθηνών³⁴³. Καθώς η Εκκλησία στον Ελλαδικό χώρο και μέχρι το 1833 είχε διαφορετική διοικητική οργάνωση από εκείνη που ανέπτυξε η Εκκλησία της Ελλάδας μετά την οργάνωση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, κάθε μητρόπολη ως όριά της είχε

³⁴¹ Δημ. Γόνη, «Ιστορικό Διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», ό.π., σ. 37 – 38.

³⁴² Ό.π., σ. 149. «Στη διατήρηση και την εξάπλωση της ληστοκρατίας στην περιοχή συντέλεσαν πολλοί παράγοντες, όπως η οροθετική γραμμή που χώριζε την ελεύθερη Ελλάδα από το «τουρκικό», η κλεφταρματολική παράδοση, η εξαθλίωση του αγροτικού πληθυσμού που στην πλειοψηφία του (80 %) αποτελείτο από ακτήμονες χωρικούς εξαρτημένους από προκρίτους, πλούσιους γαιοκτήμονες και εκμισθωτές φόρων, η εγκατάλειψη των αγωνιστών της ανεξαρτησίας σε οικτρή οικονομική κατάσταση, η αδυναμία προσαρμογής στις συνθήκες πολιτικής ζωής, η οργάνωση ληστανταρτικών σωμάτων για αντιπολιτευτικούς λόγους, η έλλειψη αυστηρών μέτρων για την πάταξή της και ακόμα η γενικότερη σύγχυση και η ενδημική πολιτική ανωμαλία που συχνά έπαιρνε και τη μορφή εξεγέρσεων». Βλ. Κων. Κοτσίλη, «Τα βασανιστήρια της Υπάτης», *Υπάτη* (Τριμηνιαία εφημερίδα του Συνδέσμου Υπαταίων και φίλων της Υπάτης «Ο Άγιος Ηρωδίων»), Χρόνος 9^{ος}, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 2004, αριθ. Φύλλου 37, σ. 2, 4. Για το φαινόμενο της 'ληστοκρατίας' γενικά επίσης βλ. Τάσου Βουρνά - Edmond About, *Ο βασιλεύς των ορέων. Η ληστοκρατία σαν πρόβλημα των πρώτων φάσεων του ελεύθερου εθνικού μας βίου*, Μετάφραση Α. Α. Ελευθερίου, Εκδ. Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1990. Κυριάκου Δ. Κάσση, *Αντιεξουσιαστές και ληστές στα βουνά της Ελλάδας*, Εκδ. Ιχώρ, Αθήνα 2000. Γιάννη Σ. Κολιόπουλου, *Η ληστεία στην Ελλάδα, περί λύχνων αφάς*, Εκδ. Επίκεντρο, 2005.

³⁴³ Βλ. Γ. Κονιδάρη, *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ελλάδος, Από της ιδρύσεως των εκκλησιών αυτής υπό του Αποστόλου Παύλου μέχρι σήμερα*, τ. 1, Αθήνα 1954 – 1960, σ. 442 – 443, 513 – 522. Εμμ. Κωνσταντινίδου, *Η εν Ελλάδι Εκκλησία κατά την επαναστατικήν και την μέχρι της αφίξεως του Όθωνος μεταβατικήν εποχήν (1821 – 1833)*, εν Αθήναις 1970, σ. 12. Darrouzes J., *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes*, Paris 1981 (Geographie ecclesiastique de l' Empire byzantine, tome I), σ. 21, 139 – 149, 126 – 132.

τα όρια μιας πολιτικής διοίκησης (επαρχίας) και λειτουργούσε σύμφωνα με το μητροπολιτικό σύστημα οργανωμένη σε μητροπόλεις, αρχιεπισκοπές και επισκοπές³⁴⁴. Επισημαίνεται ότι οι επίσκοποι κάθε

³⁴⁴ Σχετικά με τα όρια των επισκοπών του Φθιωτικού χώρου βλ. Αλεξάνδρας Θ. Κουλούκη, «Διοικητικές μεταβολές των επισκοπών της Φθιώτιδας από το 1833 - 1899», *Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας*, 3 – 4 Νοεμβρίου 2001, Λαμία 2002, σ. 173 – 175. Η **μητρόπολη Νέων Πατρών** συνόρευε: Δυτικά με την επισκοπή Λιτζάς και Αγράφων με δυτικότερα χωριά της Πιτσωτά, Περίβλεπτο, Δίκαστρο, Ασπρόκαμπο, Μαυρίλλο, Μερκάδα, Κάψη, Νεοχώρι (Υπάτης), Πουγκάκια. Νότια συνόρευε με την επισκοπή Σαλώνων και νοτιότερα χωριά τα Στάγια, Αργύρια, Κολοκυθιά, Ανατολή, Καστριώτισσα. Ανατολικά συνόρευε με την επισκοπή Ζητουνίου και ανατολικότερα χωριά τα Στίρφακα, Μεξιάτες και Αμούρι. Βόρεια με την επισκοπή Θαυμακού και βορειότερα χωριά τα Τρίλοφο, Ασβέστιο, Παλαιά Γιαννιτσού, Λιτόσελο και Ροβολιάρη. Η **επισκοπή Ζητουνίου** δυτικά συνόρευε με τη μητρόπολη Νέων Πατρών και δυτικότερα χωριά τη Λυγαριά, Σταυρό, Κομποτάδες, Κωσταλέξη. Νοτιοδυτικά με την επισκοπή Σαλώνων και τελευταία χωριά την Παύλιανη, Σκληθράκη και Οίτη. Νοτιοανατολικά με την επισκοπή Μενδενίτσης και τα χωριά Σκαμνός, Δαμάστα, Αλαμάνα, Θερμοπύλες και τη θάλασσα. Βορειοανατολικά η επισκοπή Ζητουνίου έφτανε μέχρι τα χωριά του Πτελεού και τα χωριά του Αλμυρού. Η **επισκοπή Μενδενίτσης** συνόρευε με την επισκοπή Ζητουνίου προς βορρά με βορειότερα χωριά της το Μώλο, την Ανάβρα, τη Σκάρφεια, τα Καραβίδια και τον Άγιο Σεραφείμ. Νοτιοδυτικά με την επισκοπή Σαλώνων και δικά της χωριά τα Δριμαία, Τιθρώνιο, Ξυλικοί, Πολύδροσο και νοτιοανατολικά με την επισκοπή Διαυλείας και Ταλαντίου και νοτιότερα χωριά τα: Ελάτεια και Βασιλικά, Καρυά, Νεοχώρι και τη θάλασσα. Η **επισκοπή Θαυμακού** νότια συνόρευε με την επισκοπή Ζητουνίου και τη μητρόπολη των Νέων Πατρών και νοτιότερα χωριά της τα χωριά Ρεντίνα, Πάπα (Μεσοχώρι), Περιβόλι, Άγιος Στέφανος, Παλαμάς, Μαυρολίβαδο, Μελιταία. Νοτιοανατολικά με την επισκοπή Ζητουνίου και δικά της χωριά τα Νεοχώρι, Ανάβρα (Γούρα), Μαντασιά, Βούζι, Πετρωτό, Αχλαδιά, Βαρδαλή. Βορειοδυτικά συνόρευε με τη μητρόπολη Φαναριοφαρσάλων και δικά της χωριά τη Σοφάδα τα χωριά που βρισκόταν στη σημερινή περιοχή του χωριού Νέο Μοναστήρι, τη Βρυσιά ως βορειότερα χωριά και δυτικά χωριά τα Ασημοχώρι, Λεοντάρι, Αχλαδιά, Ανάβρα (Ταμάσι), Κέδρος, Θραψίμι, Βαθύλακκος, Αηδονοχώρι και Ρεντίνα. Η **επισκοπή Διαυλείας και Ταλαντίου** άρχιζε από την έδρα της, τη Διαύλεια και κατευθύνονταν νοτιοδυτικά στο Ζεμενό και το Δίστομο και ακολούθως στα Άσπρα Σπίτια, ενώ νοτιοανατολικά έφταναν στην Παναγία την Καλαμιώτισσα που βρίσκεται στην παραθαλάσσια ζώνη του νομού Βοιωτίας. Από εκεί τα όρια της επισκοπής κατευθύνονταν βορειοανατολικά προς τα Κούτσουρα (σημ. Αγία Άννα) και στη συνέχεια στο χωριό Πέτρα. Από την Πέτρα προχωρούσαν βόρεια στο χωριό Αντιπαράπυργος (σημ. Πύργος) και από εκεί βορειοανατολικά στα χωριά Παύλου, Λούτσι, Προσκυνά μέχρι και τη Μαλεσίνα. Από τη Μαλεσίνα ξεκινούσαν τα βορειοανατολικά όρια της επισκοπής Διαυλείας – Ταλαντίου κι έφταναν στο Λογγό. Από το Λογγό τα όρια κατευθύνονταν νοτιοδυτικά στο χωριό Καλαμάκι που βρισκόταν βόρεια της Αγνάντης, και κατόπιν στο χωριό Λεύτα που ήταν κτισμένο στα ερείπια της αρχαίας Ελάτειας. Από εκεί συνέχιζαν δυτικά στο χωριό Μεγάλον Μύρον (κοντά στο σημερινό χωριό Παναγίτσα, δυτικά των Λεύτων) κι έφταναν στο χωριό Μούζη ή Μούτζη, βόρεια του Κηφισσού και νότια του Μοδίου. Από το χωριό αυτό τα όρια κατευθύνονταν νοτιοδυτικά στο χωριό Παλαβίτζα, που βρισκόταν ανάμεσα στην Κάτω Τιθωραία και την Αμφίκλεια. Μετά προχωρούσαν

μητρόπολης συγκροτούσαν Σύνοδο με πρόεδρο το μητροπολίτη τους και υπάγονταν στη δικαιοδοσία του, γεγονός που δε συνέβαινε με τους αρχιεπισκόπους και τους μητροπολίτες, οι οποίοι είχαν απευθείας εξάρτηση από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως.

Το 1833, μετά τη χάραξη της οριοθετικής γραμμής Ελλάδας και Τουρκίας στο όρος Όθρυς και την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους³⁴⁵, η επισκοπή Θαυμακού μένει εκτός των ορίων του, ενώ στο απελευθερωμένο τμήμα της Φθιώτιδος ιδρύονται δύο νέες επισκοπές, η **Φθιώτιδος και η Λοκρίδος**, που προέκυψαν από τις συγχωνεύσεις **Ζητουνίου – Νέων Πατρών**, με έδρα τη Λαμία η πρώτη και **Μενδενίτσης – Διαυλείας και Ταλαντίου** με έδρα την Αταλάντη η δεύτερη. Οι συγχωνεύσεις αυτές έγιναν προκειμένου η Οθωνική Αντιβασιλεία να επιτύχει την πολιτική και εκκλησιαστική ομοιομορφία στη διοίκηση και στη διαίρεση, αποσπώντας την (Ελληνική) Εκκλησία από το Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως. Σημειώνεται ότι στα χρόνια της Επανάστασης υπήρχαν 48 μητροπόλεις, αρχιεπισκοπές και επισκοπές στην ελεύθερη Ελλάδα, που η εκκλησιαστική τους όμως διαίρεση δεν ανταποκρινόταν ούτε στη γεωγραφική ούτε στην πολιτική διαίρεση³⁴⁶. Η εξάρτησή τους επίσης από το Πατριαρχείο δεν ικανοποιούσε την Αντιβασιλεία, που φρόντισε με κάθε μέσο (μυστική αλληλογραφία με ιεράρχες, συσκέψεις ιεραρχών κ.λπ.) να σταματήσει κάθε εξάρτηση της (Ελληνικής) Εκκλησίας από τον Πατριάρχη Κων/λεως

νοτιοανατολικά και περνούσαν από την Αγία Μαρίνα, το Νεοχώριο που βρίσκεται στους πρόποδες του Παρνασσού και στα όρια των νομών Φθιώτιδος και Βοιωτίας για να καταλήξουν στο χωριό Σκοποί που τοποθετούνταν μεταξύ του Νεοχωρίου και της Διαυλείας, πάνω στους πρόποδες του Παρνασσού επίσης.

³⁴⁵ Για την οροθεσία της Στερεάς και των νήσων βλ. Γεωργίου Λέλη «Πρακτικά οροθετικής γραμμής (1832) του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Προσκήνιο – Παρασκήνιο», *Πρακτικά 3^{ου} Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας (Ιστορία – Αρχαιολογία – Λαογραφία)*, Λαμία 2009, σ. 284 κ. εξ. Δημ. Θ. Νάτσιου, «Ενορίες και Εφημέριοι της Επισκοπής Ζητουνίου κατά το 1834», *Φθιωτικά Χρονικά* 3 (Λαμία 1982) 118. Το 1833, με τη χάραξη των συνόρων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, αποκόπτεται η περιοχή του ορεινού όγκου της Ανατολικής Όθρυς και τμήμα της περιοχής του Αλμυρού από τη Φθιώτιδα. Η περιοχή «ως εκείθεν του Σπερχειού ποταμού» κινδύνευσε να παραμείνει ολόκληρη στην κυριαρχία του Σουλτάνου, αλλά στη Διάσκεψη του Λονδίνου (30 Αυγούστου 1832), ύστερα από έντονο διπλωματικό αγώνα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας σχετικά με την οριοθέτηση των συνόρων, προκρίθηκε η γραμμή Παγασητικού – Αμβρακικού και εξέλειψε ο κίνδυνος να είναι ο Σπερχειός το σύνορο. Επισημαίνεται επίσης ότι η απελευθέρωση της Λαμίας είχε γίνει στις 28 Μαρτίου 1833. Η Φθιώτιδα έπαψε να είναι ακριτική περιοχή όταν προσαρτήθηκε η Θεσσαλία το 1881.

³⁴⁶ Εμμ. Κωνσταντινίδου, *Η εν Ελλάδι Εκκλησία κατά την επαναστατική και την μέχρι της αφίξεως του Όθωνος μεταβατική εποχήν (1821 – 1833)*, ό.π., σ. 11 – 13. Αλεξάνδρας Θ. Κουλλτούκη, «Διοικητικές μεταβολές των επισκοπών της Φθιώτιδας από το 1833 - 1899», ό.π., σ. 175.

που ήταν δέσμιος της τουρκικής πολιτικής³⁴⁷. Γενικότερα κατά τα αμέσως μετεπαναστατικά χρόνια επικρατεί μια ιδιόρρυθμη κατάσταση στη διοίκηση των εκκλησιαστικών πραγμάτων.

Έτσι αρχικά ψηφίστηκε το Β.Δ. της 3/15 Απριλίου 1833 (ΦΕΚ 12 της 6/19 - 4 - 1833) «Περί διαιρέσεως του Βασιλείου και της διοίκησής του» με το οποίο το Ελληνικό Βασίλειο διαιρέθηκε σε 10 νομούς. Σύμφωνα με το άρθρο 9 του διατάγματος αυτού συγκροτήθηκε ο Νομός «Φωκίδος και Λοκρίδος» με πρωτεύουσα τα Σάλωνα (Άμφισσα) και περιελάβανε τις μέχρι τότε επαρχίες Ζητουνίου, Πατρατζικίου, Λοιδωρικού, Μαλανδρινού, Ταλαντίου, Βωδονίτσας, (Μενδενίτσας), Σαλώνων, και Γαλαξειδίου. Ο νομός αυτός διαιρέθηκε σε τέσσερις επαρχίες: την επαρχία Φθιώτιδος, αποτελούμενη από τις επαρχίες Ζητουνίου και Πατρατζικίου (Υπάτης) με πρωτεύουσα το Ζητούνι (Λαμία)³⁴⁸ και αυτές της Λοκρίδος, της Παρνασσίδος και της Δωρίδος.

Στη συνέχεια ψηφίστηκε η Διακήρυξη «Περί της Ανεξαρτησίας της Ελληνικής Εκκλησίας» της 23^{ης} Ιουλίου 1833 (ΦΕΚ 1/13 Αυγούστου 1833) και δημιουργείται για την εκκλησία νέο νομικό καθεστώς³⁴⁹. Το διάταγμα αυτό υπέγραψαν όλοι οι εν ενεργεία αρχιερείς της Ελλάδας αλλά και όσοι είχαν έρθει στο τότε Ελληνικό Κράτος από την Οθωμανική επικράτεια, όταν συνήλθαν στο Ναύπλιο και με το 1^ο άρθρο του ανακήρυξαν ομόφωνα τη συγκρότηση αυτοκέφαλης και ανεξάρτητης Ελληνικής Εκκλησίας. Ο χωρισμός αφορούσε διοικητικά θέματα και όριζε ρητά τη συνεχιζόμενη δογματική ενότητα της Εκκλησίας της Ελλάδος με όλες τις ορθόδοξες Εκκλησίες, ενώ η μη διαπραγμάτευση κάποιου κανονισμού με τον Πατριάρχη αποτελούσε προειδοποίηση για την αποφυγή κάθε ανάμειξης του στα ελληνικά

³⁴⁷ Βλ. Maurer Georg Ludwig Von, *Ο Ελληνικός Λαός, δημόσιο, ιδιωτικό και εκκλησιαστικό δίκαιο από την έναρξη του Αγώνα για την ανεξαρτησία ως την 31 Ιουλίου 1834*, ΧΑΪΔΕΛΒΕΡΓΗ 1835, Μετάφρ. Όλγας Ρομπάκη, Εισαγωγή, επιμέλεια, σχολιασμός τάσου Βουρνά, εκδόσεις Αφών Τολίδη, Αθήναι 1976, τ. 2, σ. 500.

³⁴⁸ Βλ. Ιωάννη Βορτσέλα, 'Φθιώτις, η προς νότον της Όθρυος', εν Αθήναις 1907, σ. 455. Maurer G. L. Von, *Ο Ελληνικός λαός*, ό.π., σ. 468. Δημ. Θ. Νάτσιου, *Δήμος Λιανοκλαδίου*, Λιανοκλάδι 2001, σ. 12. Αλεξ. Θ. Κουλτούκη, ό.π., σ. 175.

³⁴⁹ Για τα άρθρα του διατάγματος βλ. Οικονόμου του εξ Οικονόμων Κ., *Τα σωζόμενα εκκλησιαστικά συγγράμματα του Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου και Οικονόμου του εξ Οικονόμων*, εκδ. Σοφοκλής ο εξ Οικονόμων, τ. II, Αθήνησι 1864, σ. 177 - 184. Νικολάου Φ. Τόμπρου, *Μονές και μοναχοί στον Ελλαδικό χώρο: δημογραφική μελέτη στην Πελοπόννησο, στη Στερεά Ελλάδα και στα νησιά του κεντρικού και νότιου Αιγαίου, στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα*, Διδακτορική Διατριβή, Κέρκυρα, Οκτώβριος 2001, τόμ. 1, σ. 94 - 96.

εκκλησιαστικά ζητήματα³⁵⁰. Σύμφωνα με το 2^ο άρθρο της διακήρυξης η υπέρτατη εκκλησιαστική εξουσία παραχωρείτο στα χέρια Συνόδου, που έφερε το όνομα «Ιερά Σύνοδος της Ελλάδος» και θα ήταν υπεύθυνη στο εξής για το δογματικό, κανονικό και λειτουργικό μέρος της Αυτοκέφαλης Ελληνικής Εκκλησίας³⁵¹. Τα πέντε μέλη της διαρκούς αυτής Ιεράς Συνόδου³⁵² διορίζονταν από το βασιλιά, που ανακηρύχτηκε και αρχηγός της Εκκλησίας. Η αυτονομία της Ιεράς Συνόδου εξουδετερώθηκε από μια σειρά διατάξεων, σύμφωνα με τις οποίες βασιλικός επίτροπος θα έπρεπε να παρευρίσκεται σε όλες τις συνεδριάσεις και οι συνοδικές αποφάσεις θα αποκτούσαν εγκυρότητα μόνο ύστερα από βασιλική έγκριση, ενώ οι συνεννοήσεις της Ιεράς Συνόδου με τον κλήρο θα γίνονταν μέσω της Γραμματείας επί των Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπ/σης, με την οποία το κράτος ασκούσε άμεσο διοικητική εποπτεία. Η διαπίστωση που προκύπτει και από τα παραπάνω είναι ότι οι σχέσεις Εκκλησίας – Κράτους την περίοδο της Αντιβασιλείας ρυθμίστηκαν προς όφελος του Κράτους και η Εκκλησία μετατράπηκε σε υπηρεσία υφιστάμενη της Πολιτείας³⁵³. Γενικότερα σχετικά με το θέμα της ανεξαρτησίας της Εκκλησίας της Ελλάδας από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, όπου υπαγόταν έως και την έναρξη της Επανάστασης, και για την οποία ανεξαρτησία είχε ενδιαφερθεί και ο Καποδίστριας, μπορούμε να πούμε πως η απαίτηση απέρρεε από την ίδια την Επανάσταση και από τον κύριο σκοπό της, τη συγκρότηση ανεξάρτητου εθνικού κράτους. Γενικότερα η συγκρότηση εθνικών κρατών και η αποδέσμευση των εθνικών εκκλησιών από υπερεθνικά εκκλησιαστικά κέντρα ήταν κυρίαρχες τάσεις του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αι. και ιδιαίτερα στα Βαλκάνια, που σχετιζόνταν με την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού και την ανεξαρτησία απέναντι

³⁵⁰ Για τα άρθρα βλ. Οικονόμου του εξ Οικονόμων Κ., *Τα σωζόμενα εκκλησιαστικά συγγράμματα του Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου και Οικονόμου του εξ Οικονόμων*, εκδ. Σοφοκλής ο εξ Οικονόμων, τ. II, Αθήνησι 1864, σ. 177 – 184. Νικολάου Φ. Τόμπρου, *Μονές και μοναχοί στον Ελλαδικό χώρο: δημογραφική μελέτη στην Πελοπόννησο, στη Στερεά Ελλάδα και στα νησιά του κεντρικού και νότιου Αιγαίου, στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα*, Διδακτορική Διατριβή, Κέρκυρα, Οκτώβριος 2001, τόμ. 1, σ. 94 – 96.

³⁵¹ Δημ. Θ. Νάτσιου, «Ενορίες και Εφημέριοι της Επισκοπής Ζητουνίου κατά το 1834», *Φθιωτικά Χρονικά* 3 (Λαμία 1982) 120.

³⁵² C. Frazee, *Η ορθόδοξος εκκλησία και η ελληνική ανεξαρτησία 1821 – 1852*, Αθήνα 1987, σ. 147 – 148.

³⁵³ Γ. Μεταλληνού, *Σχέσεις και Αντιθέσεις. Ανατολή και Δύση στην πορεία του Νέου Ελληνισμού*, Αθήνα 1998, σ. 80. «Αυτό σημαίνει μεταλλαγή της Ορθοδοξίας σε κρατική θρησκευτική υπηρεσία – κρατικό θεσμό από περιέχον σύνολη την κοινωνική πραγματικότητα. Στην αλλαγή αυτή, «Θεός και Εκκλησία δεν ήταν δυνατόν να λειτουργήσουν ως αυτόνομη από την κρατική εξουσία υπερβατική αυθεντία και πολύ περισσότερο δεν ήταν δυνατόν να ασκούν αυτόνομη επιρροή στο κοινωνικό σύνολο».

στο Οικουμενικό Πατριαρχείο³⁵⁴. Έτσι λοιπόν αμέσως μετά την απελευθέρωση και τη δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους η Εκκλησία της Ελλάδας³⁵⁵ αυτοανακηρύσσεται σε αυτοκέφαλη και ανεξάρτητη μετά από έντεκα ολόκληρους αιώνες ενότητας με το Πατριαρχείο³⁵⁶.

Μετά από πρόταση της Ιεράς Συνόδου στον Όθωνα, η Αντιβασιλεία υπέγραψε το διάταγμα «**Περί προσωρινής διαιρέσεως των Επισκοπών του Βασιλείου**» της 20^{ης} Νοεμβρίου (2 Δεκεμβρίου) 1833 που προέβλεπε τα εξής: *Α' Ο αριθμός των επισκοπών του Βασιλείου προσδιορίζεται εις δέκα. Κάθε νομός απαρτίζει μίαν επισκοπικήν περιφέρειαν. Επισκοπική καθέδρα είναι η μητρόπολις του Νομού, όπου καθορεύει και ο Νομάρχης. Κάθε επισκοπή φέρει το όνομα του Νομού*³⁵⁷. Δηλαδή δημιουργήθηκαν 10 νομοί και 10 επισκοπές. Ιδρύθηκαν όμως και άλλες προσωρινές επισκοπές διότι έμεναν 53 ακόμα επίσκοποι χωρίς επαρχίες, που έπρεπε κάπου να τοποθετηθούν³⁵⁸. Στο άρθρο Β' του διατάγματος στο νομό Φωκίδος και Λοκρίδος προβλεπόταν οι εξής επισκοπές: α) Η επισκοπή Φωκίδος, που περιέχει τις επαρχίες Παρνασσίδος και Δωρίδος. Καθέδρα Άμφισσα. β) Η επισκοπή Φθιώτιδος, που σύγκειται από τις επαρχίες Ζητουνίου και Πατρατζικίου.

³⁵⁴ Βλ. Νικολάου Φ. Τόμπρου, ό.π., σ. 90. Ο Maurer στο έργο του, *Das griechischer Volk in offentlicher, Kirchlicher und privatrechtlicher Beziehung vor und nach dem Freiheitskampfe* που εξέδωσε στη Χαϊδελβέργη το 1835 υποστήριξε ότι «έπρεπε να έρθει οπωσδήποτε η ελευθερία στην Ελληνική Εκκλησία ως τίμημα του υπέρ της ανεξαρτησίας αγώνα. Όπως ακριβώς επεξητείτο να είναι ελεύθερη από πολιτικές σχέσεις που την συνέδεαν με την Οθωμανική εξουσία, κατά τον ίδιο τρόπο προσπαθούσε η Ελλάδα να έχει θρησκευτική αυτονομία, δηλαδή να είναι ελεύθερη από έναν πατριάρχη που τον τοποθετούσε και τον υποστήριζε ο σουλτάνος». Ένα άλλο κίνδυνο έβλεπε ο Maurer, υπεύθυνος για την οργάνωση της δικαιοσύνης, της παιδείας και της εκκλησίας κατά την περίοδο της Αντιβασιλείας, στην απειλή της Ρωσίας που, λόγω των επεκτατικών της βλέψεων σε βάρος των Οθωμανών, θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τους ορθόδοξους πληθυσμούς των Βαλκανίων για να επιτύχει τους στόχους της. Πολλοί Έλληνες κληρικοί ήταν αφοσιωμένοι στη Ρωσία που τη θεωρούσαν πρότυπο του τέλειου ορθόδοξου έθνους και θα μπορούσαν να υποστηρίξουν τις φιλοδοξίες των Ρώσων στην περιοχή. Βλ. Maurer G. L. V., ό.π., τ. 1, σ. 154.

³⁵⁵ Σημ. Το 1833 που ιδρύθηκε η αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδας, αυτή καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του Ελληνικού κράτους, αφού η Κρήτη και τα Δωδεκάνησα ανήκουν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως.

³⁵⁶ C. Frazee, *Η ορθόδοξος εκκλησία και η ελληνική ανεξαρτησία 1821 – 1852*, ό.π., σ. 144 – 149.

³⁵⁷ «*Εφημερίς της Κυβερνήσεως*», αριθμ. Φ. 38. (Ανατύπωσης των εν τη εφημερίδι της κυβερνήσεως νόμων, διαταγμάτων κ.λ.π. από του έτους 1833 – 1842), τόμος Α', εν Αθήναις εκ του Εθνικού τυπογραφείου, 1866», σ. 95. Βλ. Δημ. Θ. Νάτσιου, «*Ενορίες και Εφημέριοι της Επισκοπής Ζητουνίου κατά το 1834*», ό.π., σ. 118.

³⁵⁸ Maurer G. L. V., τ. 2, ό.π. σ. 510.

Καθέδρα Λαμία και γ) Η επισκοπή Λοκρίδος, που συνίσταται από τις επαρχίες Ταλαντίου και Βοδονίσης. Καθέδρα Αταλάντη. Το άρθρο Γ' του διατάγματος προέβλεπε ότι σε περίπτωση που θα χήρευε μία από τις προσωρινές επισκοπές δεν θα διοριζόταν σ' αυτή άλλος επίσκοπος, αλλά θα συγχωνευόταν με τη μόνιμη επισκοπή του νομού, ο αρχιερέας της οποίας καθεδρεύει στην πρωτεύουσα του νομού (ΦΕΚ 20/11/2/12/1833, αρ. 38, άρθρο Γ'), που στην περίπτωση του Νομού Φωκίδος και Λοκρίδος ήταν η Άμφισσα. Συνεπώς μελλοντικά θα γίνονταν και άλλες συγχωνεύσεις, προκειμένου να επιτευχθεί τελικά ο αρχικός στόχος των δέκα επισκοπών.

Κατ' αυτό τον τρόπο γίνεται αντιληπτό ότι η προσωρινή διαίρεση των επισκοπών του Βασιλείου της Ελλάδος είχε για τις επισκοπές του Φθιωτικού χώρου τα εξής αποτελέσματα: α) Να ιδρυθούν μέσα από τις συγχωνεύσεις οι νέες επισκοπές της Λοκρίδος και της Φθιώτιδος και β) να δημιουργηθούν νέες επισκοπικές περιφέρειες³⁵⁹. Ειδικότερα η προσωρινή διαίρεση των επισκοπών του Βασιλείου της Ελλάδος και το νέο σύστημα της επαρχιακής και δημοτικής διοίκησης είχαν για τη μητρόπολη των Νέων Πατρών και την επισκοπή Ζητουνίου τις εξής συνέπειες³⁶⁰: α) Την κατάργηση της ιστορικής μητρόπολης Πατρατζικίου (Υπάτης) που για αιώνες είχε μια αδιάλειπτη παρουσία στον εκκλησιαστικό χώρο, διαδραματίζοντας ένα σημαντικό ρόλο και τη συγχώνευσή της στην επισκοπή Ζητουνίου. Έτσι με μια τυπική πράξη τίθεται τέλος στη μακρόχρονη ιστορική διαδρομή της μητρόπολης Νέων Πατρών – Υπάτης, που μαζί της εξαφανίζεται και το όνομα της μοναδικής μητρόπολης του φθιωτικού χώρου³⁶¹. β) Η επισκοπή Ζητουνίου χάνει επίσης την ονομασία αυτή και στο εξής θα ονομάζεται επισκοπή Φθιώτιδος. γ) Διαμορφώνονται διαφορετικά τα καινούρια όρια της επισκοπής. Η επισκοπή έχει πλέον διαφορετική εδαφική έκταση και διάσταση. Σύμφωνα με το χειρόγραφο κώδικα της μητροπόλεως Φθιώτιδος των ετών 1834-35 που διασώζει όλα τα χωριά – ενορίες της επισκοπικής περιφέρειας της Φθιώτιδος της εποχής εκείνης³⁶², σε αυτήν υπάγονταν τα χωριά της που είχε προηγουμένως, εκτός από εκείνα που βρέθηκαν εκτός των συνόρων του ελληνικού κράτους και τα οποία σήμερα ανήκουν στο νομό Μαγνησίας (ο Αλμυρός και τα χωριά του).

³⁵⁹ Αλεξάνδρας Θ. Κουλτούκη, ό.π., σ. 176.

³⁶⁰ Δημ. Νάτσιου, «Ενορίες και εφημέριοι της επισκοπής Ζητουνίου (Λαμίας) κατά το 1834», ό.π., σ. 119. Αλεξάνδρας Θ. Κουλτούκη, ό.π., σ. 189.

³⁶¹ Δημ. Γόννη, «Ιστορικό Διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», ό.π., σ. 40.

³⁶² Βλ. Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου, *Δύο ανέκδοτοι κώδικες της Ι. Μητρόπολης Φθιώτιδος 1834 και 1835*, Αθήνα 1975. Δημ. Νάτσιου, «Ενορίες και εφημέριοι της επισκοπής Ζητουνίου (Λαμίας) κατά το 1834», ό.π., σ. 124 – 133. Αλεξάνδρας Θ. Κουλτούκη, ό.π., σ. 177 – 189.

Επίσης οι ενορίες που ανήκαν στη μητρόπολη της ακμάζουσας στο παρελθόν μητρόπολης των Νέων Πατρών – Υπάτης εντάσσονται στις ενορίες της επισκοπής Φθιώτιδος. Αυτό πρακτικά σήμαινε ότι ολόκληρη η περιφέρεια της παλαιάς μητρόπολης των Νέων Πατρών, πλην του χωριού Παλαιά Γιαννιτσού που βρέθηκε εκτός συνόρων ελληνικού κράτους μετά την ίδρυσή του και περιελήφθηκε στην επισκοπή Θαυμακού και ελάχιστα χωριά, που σήμερα ανήκουν στο νομό Φωκίδας συμπεριελήφθησαν στην εδαφική έκταση της επισκοπής Φθιώτιδος³⁶³. Προς την επαρχία Δομοκού που υπαγόταν στην Οθωμανική επικράτεια, η περιφέρεια τότε έφθανε μέχρι τη Δίβρη, Μακρολείβαδο και Δερβένι Φούρκα (σημερινό Καλαμάκι)³⁶⁴.

Σχετικά με την επαρχία της Λοκρίδος, αυτή αναφέρεται σε πηγές ότι περιελάμβανε τα χωριά των δήμων Αταλάντης, Δαφνησίων, Θρονίου, Θερμοπυλών, Ελάτειας και Λαρύμνης (πολλά από τα οποία είναι σήμερα διαλυμένα ή ανήκουν στο νομό Βοιωτίας)³⁶⁵. Τα εκκλησιαστικά όμως όρια δεν ταυτίζονται με τα πολιτικά και μετά την έκδοση του Βασιλικού Διατάγματος του 1833, παρά τις κατ' επανάληψη αιτήσεις της Ιεράς Συνόδου από την Κυβέρνηση του Όθωνα³⁶⁶. Πολλά χωριά συνεπώς ανήκαν πολιτικά στη Λοκρίδα αλλά έμειναν εκτός της επισκοπής Λοκρίδος, όσο αυτή υπήρχε και μέχρι τη συγχώνευσή της με την

³⁶³ Βλ. Αλεξάνδρας Θ. Κουλτούκη, *ό.π.*, σ. 189 (υπ. 181, παρ.3), όπου αναφέρεται ότι στα 1836 – 1837 τα χωριά Παλαιόκαστρο και Νεοχώρι (Κοστριάδα ή Γκοστριάδα) υπήχθησαν πολιτικά στη διοίκηση Φθιώτιδος και στο δήμο Τυμφρηστού συγκεκριμένα και εκκλησιαστικά στην επισκοπή Φθιώτιδος μετά την απόσπασή τους από την επισκοπή Καλλιδρόμης (πρώην Λιτζάς και Αγράφων). Επίσης την ίδια χρονιά το χωριό Καστριώτισσα υπήχθη πολιτικά στη διοίκηση Παρνασσίδος και εκκλησιαστικά στην επισκοπή Φωκίδος, αφού αποσπάστηκε από την επισκοπή Φθιώτιδος. Για τα ονόματα των χωριών της Φθιώτιδος βλ. Α. Θ. Δρακάκη – Σ. Ι. Κούνδουρου, *Αρχεία περί της συστάσεως και εξελίξεως των δήμων και των κοινοτήτων 1836 – 1939 και της διοικητικής διαιρέσεως του κράτους*, τ. Α', Αθήναι Ιούλιος 1939, σ. 39 – 40, όπου αναφέρεται ότι η διοίκηση Φθιώτιδος περιελάμβανε τις επαρχίες Φθιώτιδος και Λοκρίδος με 15 δήμους το 1836 που συγχωνεύθηκαν από 27 Ν/βρίου – 9 Δ/βρίου 1840 σε 10 με Βασιλική απόφαση. Π. Ι. Τσιώνη, *Ο νομός Φθιώτιδος. Προβλήματα – δυνατότητες – προοπτικές*, Αθήνα 1993, σ. 107 κ. εξής, όπου και τα ονόματα των χωριών της Φθιώτιδας.

³⁶⁴ Δημητρίου Θ. Νάτσιου, «Ενορίες και Εφημέριοι της Επισκοπής Ζητουνίου κατά το 1834», *ό.π.*, σ. 119.

³⁶⁵ Α. Θ. Δρακάκη – Σ. Ι. Κούνδουρου, *Αρχεία περί της συστάσεως και εξελίξεως των δήμων και των κοινοτήτων 1836 – 1939 και της διοικητικής διαιρέσεως του κράτους*, *ό.π.*, σ. 40 – 41. Αναφέρεται ότι οι δήμοι της Λοκρίδος μετασχηματίστηκαν από 7 σε 6 (Δ/γμα 1/13 Σ/βρίου 1840 Ε.Κ. 22/1840). Για τα ονόματα των χωριών της Λοκρίδας βλ. Π. Ι. Τσιώνη, *Ο νομός Φθιώτιδος. Προβλήματα – δυνατότητες – προοπτικές*, *ό.π.*, σ. 188 – 202.

³⁶⁶ Θεοκλήτου Α. Στράγκα (αρχιμανδρίτου), *Εκκλησίας Ελλάδος Ιστορία εκ πηγών αμειψιών 1817 – 1967*, τ. Α', Αθήναι 1969, σ.104, 108. Βλ. Αλεξάνδρας Θ. Κουλτούκη, *ό.π.*, σ.191.

αρχιεπισκοπή Φθιώτιδος, όπου εντάχθηκαν επί αρχιερατείας του Αρχιεπισκόπου Καλλίνικου Καστόρη (1852-1877), πιθανότατα με τη νέα εκκλησιαστική διαίρεση που έγινε το 1852³⁶⁷.

Εν τω μεταξύ με το Βασιλικό Διάταγμα που εκδόθηκε από την Αντιβασιλεία του Όθωνα στις 25 Σεπτεμβρίου (7 Οκτωβρίου) 1833 «**Περί των εν τω Βασιλείω μοναστηρίων**»³⁶⁸ που όριζε τον αριθμό των μοναστηρίων τα οποία θα συνέχιζαν να υπάρχουν στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος καθώς και τον τρόπο φύλαξης των Ιερών Σκευών, Λειψάνων και Κειμηλίων τους, διαλύθηκαν τα περισσότερα του Νομού Φθιώτιδος και Φωκίδος³⁶⁹ αλλά και γενικότερα της Στερεάς Ελλάδας, με ταυτόχρονη δήμευση της περιουσίας τους. Θύματα της αντιορθόδοξης πολιτικής της προτεσταντικής βουαρικκής αντιβασιλείας και των Ελλήνων συνεργατών τους υπήρξαν και τα μοναστήρια της διαλάμψασας κατά το παρελθόν μητρόπολης των Νέων Πατρών – Υπάτης. Φτωχά από εισοδήματα, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης σε ορεινές και ελάχιστα προσοδοφόρες περιοχές αυτά αντιμετώπιζαν προβλήματα οικονομικής

³⁶⁷ Βλ. Αλεξάνδρας Θ. Κουλουόκη, ό.π., σ. 189 – 192. Η ερευνήτρια αναφέρει ότι το διάταγμα «*Περί συγχωνεύσεως των δήμων της επαρχίας Λοκρίδας*» του 1840 στο οποίο καταγράφονται σε πίνακα η ονομασία του κάθε δήμου, η πρωτεύουσα και τα χωριά του, καθώς και μια επιστολή (αχρονολόγητη) του επισκόπου Λοκρίδας Αγαθάγγελου προς την Ιερά Σύνοδο αποτελούν τις έμμεσες πηγές βάσει των οποίων εξάγονται συμπεράσματα για την περιφέρεια της επισκοπής Λοκρίδας. Συμπερασματικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι τα εκκλησιαστικά όρια της επισκοπής Λοκρίδος μετά τη συγκρότησή της διέφεραν από εκείνα της τέως επισκοπής Διαυλείας και Ταλαντίου. Αυτή περιελάμβανε ολόκληρη την περιφέρεια της επισκοπής Μενδενίτσης και ένα μέρος μόνο της επισκοπής Διαυλείας [δηλ. τα χωριά Μπέλεση (Ανθοχώρι), Σουλέμπεϊ (Παναγίτσα), Τουρκοχώρι, Δραχμάνι (Ελάτεια), Λεύτα, Λούτζι, Παύλο, Ράδο μέχρι το Μάζι, τη Μαλεσίνα και τη μονή του Αγ. Γεωργίου]. Εκτός των εκκλησιαστικών ορίων της επισκοπής Λοκρίδος έμειναν αρκετά χωριά που ανήκαν άλλοτε στην επισκοπή Διαυλείας [Εξαρχος, Αγία Μαρίνα, Μάνεσι (Λευκοχώρι), Μπεσχένη (Παρόριο), Χούμποβο, Μώραλι (Προφήτης Ηλίας)] καθώς και η υπόλοιπη εκκλησιαστική περιφέρεια της τέως επισκοπής Διαυλείας και Ταλαντίου, που περικλειόταν από το Δίστομο, τα Άσπρα Σπίτια, τη μονή του Οσίου Λουκά, το Κυριάκι, τα Κούκουρα, τους Βρασταμίταις (Υψηλάντης) και την Πέτρα. Στα χωριά εκτός της επισκοπής Λοκρίδος ήταν και το Μαρτίνο που δεν άνηκε από πριν στην επισκοπή Διαυλείας και Ταλαντίου, αλλά στη Θηβών καθώς και το Μόδι και η Βελίτσα (Τιθωρέα) και το Δαδί (Αμφίκλεια) που κι αυτά δεν ανήκαν στην επισκοπή Διαυλείας, αλλά πιθανώς στην επισκοπή Σαλώνων (Φωκίδος).

³⁶⁸ Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη (Αρχιεπ.), *Ο Μοναχισμός στην νεωτέραν Ελλάδα*, ό.π., σ. 27 κ.εξ.

³⁶⁹ Για τον κατάλογο των διαλυμένων μονών του νομού Φθιώτιδος και Φωκίδος μετά την εφαρμογή του Β.Δ. της 25^{ης} /9/1833 βλ. Γ.Α.Κ., *Τα περιεχόμενα των Γενικών Αρχείων του Κράτους*, τ. Α', Αθήνα 1972, σ. 312 – 371. Νικολάου Τόμπρου, ό.π., τ. Β', Παράρτημα II, σ. 35. Για τις διατηρούμενες μονές Φθιώτιδος και Φωκίδος βλ. Γ.Α.Κ., ό.π., σ. 312 – 371. Νικολάου Τόμπρου, ό.π., τ. Β', Παράρτημα II, Πίν. III. 2, ό.π., σ. 44 – 45 & σ. 54.

δυσπραγίας αλλά και πνευματικού μαρασμού. Παράλληλα ο αριθμός των μοναχών είχε συρρικνωθεί σημαντικότερα καθώς κατά την Επανάσταση πολλοί είχαν σκοτωθεί συμπαραστεκόμενοι στους αγωνιστές της περιοχής ή δραπετεύσει στα όρη. Έχοντας λοιπόν υποστεί σοβαρές υλικές ζημιές ή ερειπωθεί, με τα κτήματά τους εγκαταλελειμμένα, με πενιχρά εισοδήματα και με ελάχιστους μοναχούς το καθένα, αυτά δεν μπόρεσαν να αποφύγουν τη διάλυσή τους και την εκποίηση της περιουσίας τους. Το μοναδικό μοναστήρι από τα υπαγόμενα στη μητρόπολη Νέων Πατρών Υπάτης και γενικότερα το μοναδικό για τις επαρχίες Ζητουνίου και Πατρατζικίου που κατάφερε τελικά με το 25105/1835 Β.Δ. και μετά από επανασύστασή του να μη συγκαταλεγεί μεταξύ των διαλυμένων Μοναστηριών της επικράτειας ήταν αυτό του **Αγάθωνος**. Μπροστά στην πάνδημη κατακραυγή και την επίμονη απαίτηση των κατοίκων της περιοχής διατάχθηκε να διατηρηθεί ένα Μοναστήρι σε όσες περιοχές του Βασιλείου δεν έμεινε κανένα διατηρούμενο, εφόσον αυτό έχει πάνω από 5 μοναχούς. Τελικά κρίθηκε, ότι ήταν καταλληλότερο μεταξύ των υπολοίπων και ότι συνέφερε περισσότερο να διατηρηθεί το μοναστήρι του Αγάθωνος, λόγω της επαρκούς καλλιεργήσιμης γης και των ικανών κτήσεων που διέθετε για την κάλυψη των αναγκών των μοναχών της Επαρχίας και εξαιτίας της θέσης που κατείχε και της ασφάλειας που ως εκ τούτου παρείχε, όπως και της αξιόλογης οικοδομής του Ναού του, καθώς και της μεγάλης, για την όποια απαιτούμενη επέκταση κελιών, έκτασής του³⁷⁰. Η διατήρησή του ικανοποίησε το καθολικό αίτημα του λαού της Υπάτης, που διακρινόταν για τη μεγάλη ευλάβειά του. Στο διατηρούμενο μοναστήρι του Αγάθωνος μετέβησαν και εντάχθηκαν στη δύναμη της μοναστικής του κοινότητας κάποιοι από τους μοναχούς των διαλυμένων μοναστηριών της περιοχής της Φθιώτιδας. Αργότερα ενσωματώθηκε και η μονή της Θεοτόκου Γέννησης ή μονή **Αντινίσης** (Αντίνιτσας) ως μετόχι του για εθνικούς κυρίως λόγους, αφού βρισκόταν στην ελληνοθωμανική μεθόριο³⁷¹. Γενικότερα στο Φθιωτικό χώρο, όπου

³⁷⁰ Σοφοκλή Γ. Δημητρακόπουλου, «Μοναστήρια της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», ό.π., σ. 140.

³⁷¹ Βλ. Ό.π., σ. 141. Σχετικά με τη Μονή Αντίνιτσας βλ. Γ.Α.Κ. (Γενικά Αρχεία του Κράτους) Αθηνών, Μοναστηριακά, Φ. 76 Μονή Αντινίσης ή Θεοτόκου Γέννησις. Μονή διαλελυμένη. Διατηρούμενη ως Μετόχιον της Αγάθωνης. Δήμου Λαμιέων. Έγγραφο 57, ετών 1834 – 1852. Ιωάννου Βορτσέλα, *Φθιώτις, η προς νότον της Όθρυος ήτοι απάνθισμα ιστορικών και γεωγραφικών ειδήσεων από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*. Εν Αθήναις 1907, σ. 459 – 460. Αναστασίου Ορλάνδου, «Η επί της Όθρυος Μονή της Αντινίσης», *Π.Α.Α.* 7 (1930) 369 – 381. Δημητρίου Γαρδίκη, *Ο Γύρος της Φθιώτιδος. Ιστορικολαογραφικά Μελέται*, Λαμία 1958, σ. 63 – 65. Τάσου Γριτσοπούλου, «Αντινίσης Μονή», άρθρο στη *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 2^{ος}, σ. 873 – 875. Παύλου Λαζαρίδου, «Μεσαιωνικά Φθιώτιδος – Φωκίδος», *Αρχαιολογικόν Δελτίον*, 17 (1961/2): Χρονικά,

υπήρχε αρκετά σημαντικός αριθμός μονών διατηρήθηκαν επίσης αυτές του αγίου Γεωργίου ή μονή Μαλεσίνας³⁷² (Δήμος Λάρυμνας) στην επαρχία Λοκρίδος και η σταυροπηγιακή μονή του Δαδίου (Δήμος Δρυμίας), αφιερωμένη στη Γέννηση της Θεοτόκου³⁷³. Διατηρήθηκαν επίσης ως μετόχια (μη αυτοτελείς Μονές) τα μοναστήρια του Αγίου Γεωργίου³⁷⁴, μετόχι του Παναγίου Τάφου στο Γαρδίκι Λαμίας (Δήμος Κρεμαστής Λαρίσης), της Αγίας Λαύρας³⁷⁵, μετόχι της Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους στο Γαρδίκι Λαμίας (Δήμος Κρεμαστής Λαρίσης) και του Αγίου Τάφου, μετόχι του Παναγίου Τάφου, στη Σούρπη (Δήμος Πτελεωτών)³⁷⁶.

Στη συνέχεια η εκκλησιαστική κατάσταση διαμορφώθηκε συνοπτικά και μέχρι σήμερα ως ακολούθως: Με το νόμο ΚΕ΄/1845 «**Περί διοικητικής διαιρέσεως των νομαρχιακών και επαρχιακών αρχών**» (ΦΕΚ 32 της 8-12-1845) δημιουργήθηκε ο «**Νομός Φθιώτιδος και Φωκίδος**» με νομαρχιακή έδρα αυτή τη φορά τη **Λαμία**. Στις 29 Ιουνίου 1850 η ελληνική εκκλησία που είχε αποσχισθεί από το Οικουμενικό Πατριαρχείο παραχώρησε σ' αυτό εκ νέου με πατριαρχικό και συνοδικό τόμο την αυτοκεφαλία. Σύμφωνα με το άρθρο Α΄ του εκκλησιαστικού νόμου Σ΄ του 1852 «**Περί επισκοπών και επισκόπων και περί του υπό τους επισκόπους τελούντος κλήρου**», που εμπεριείχε ρυθμίσεις σχετικές με τη διοίκηση της Εκκλησίας της Ελλάδος, ο αριθμός των επισκοπών της Ελλάδος προσδιορίστηκε σε εικοσιτέσσερις. Ορίστηκε μία μητρόπολη των Αθηνών, 10 αρχιεπισκοπές και 13 επισκοπές.

Στο άρθρο Β΄ παράγραφος Γ΄ στο Νομό Φθιώτιδος και Φωκίδος υφίσταντο δύο επισκοπές. Α) Η **επισκοπή Φθιώτιδος** που περιελάβανε

σ. 166. Καραγεωργίου Χρήστου, Μοναστήρια στη Φθιώτιδα, Λαμία 1963, σ. 81 – 86. Γ. Πλατή, *Η Μονή της Αντινίτσης*, εφημ. «*Λαμιακός Τύπος*», 2 – 10 – 1968, σ. 1. Θεοκτίστου Λαϊνά, «*Ιερά Μονή Αντινίτσης*», *Στερεά Ελλάς*, αρ. τεύχ. 67, τ. 6 (1974) 416 – 418. Τριανταφύλλου Παπαναγιώτου, *Ιστορία και Μνημεία της Φθιώτιδος*, Έκδοσις Λαμιέων, Εν Αθήναις 1971, σ. 184. Θεοκτίστου Αθαν. Λαϊνά, «*Το μοναστήρι της Αντινίτσης*», εφημ. *Εθνικός Αγών*, (Λαμία), 14 Μαρτίου 1968. Αρχιμ. Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου, *Παλαιοχριστιανικά Βυζαντινά Μεταβυζαντινά Μνημεία Φθιώτιδος*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 76 – 95. Μητροπολίτου Φθιώτιδος Νικολάου, *Ιστορικά Εκκλησιαστικά Μνημεία της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, Εκδόσεις Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Λαμία 2003, σ. 52 – 53.

³⁷² Γ.Α.Κ. Μοναστηριακά. Φ. 109. **Γεώργιος (Άγιος) ή Μονή Μαλεσίνης**, Δήμος Λαρυμνης, 1834 – 1850, έγγραφα 145.

³⁷³ Γ.Α.Κ. Μοναστηριακά. Φ. 105. **Θεοτόκου Γέννησις ή Μονή Δαδίου**, Δήμος Δρυμίας, 1835 – 1846, έγγραφα 93.

³⁷⁴ Γ.Α.Κ. Μοναστηριακά. Φ. 84. **Γεώργιος (Άγιος) εις Γαρδίκι Λαμίας**, Δήμος Κρεμαστής Λαρίσης, 1839 – 43, έγγραφα 6.

³⁷⁵ Γ.Α.Κ. Μοναστηριακά. Φ. 86. **Λαύρας (Αγίας) της εν Άθωνι Μετόχιον εις Γαρδίκι Λαμίας**, Δήμος Κρεμαστής Λαρίσης, 1843 – 45, έγγραφα 26.

³⁷⁶ Γ.Α.Κ. Μοναστηριακά. Φ. 89. **Τάφου (Αγίου) Μετόχιον εις Σούρπη**, Δήμος Πτελεατών, 1837 – 1843, έγγραφα 24.

τις επαρχίες Φθιώτιδος και Λοκρίδος και β) η **επισκοπή Φωκίδος** με τις επαρχίες Παρνασσίδος και Δωρίδος³⁷⁷. Με τον παραπάνω νόμο στις 9 Μαΐου 1852 ουσιαστικά καταργήθηκε η επισκοπή Λοκρίδος και συγχωνεύτηκε σε αυτή της Φθιώτιδος (μετά το θάνατο του επισκόπου Ταλαντίου Αγαθαγγέλου Μυριανθούσης, του τελευταίου της δηλαδή επισκόπου, που είχε διαδεχθεί το Νεόφυτο Μεταξά, γνωστό από την Επανάσταση ως Αρεοπαγίτη). Σύμφωνα επίσης με το νόμο οι ιερείς που είχαν την εκκλησιαστική έδρα τους στις πρωτεύουσες των νομών του κράτους ονομάστηκαν αρχιεπίσκοποι, ενώ οι άλλοι επίσκοποι. Κάθε επίσκοπος ήταν προϊστάμενος στην επισκοπή του και δεν εξαρτιόταν από άλλο αρχιεπίσκοπο ή μητροπολίτη παρά μόνο από την Ιερά Σύνοδο, που ήταν πάντα η ανώτατη εκκλησιαστική αρχή της Ελλαδικής Εκκλησίας σύμφωνα με τον πατριαρχικό και συνοδικό τόμο του 1850. Ως το 1852 λοιπόν οι δύο αρχιερείς της Φθιώτιδας (Φθιώτιδος και Λοκρίδος) έφεραν τον τίτλο του επισκόπου. Από το 1852 με το άρθρο ΙΕ' του νόμου Σ', η επισκοπή Φθιώτιδος που ενώθηκε με την Λοκρίδος προήχθη σε αρχιεπισκοπή, επειδή έτυχε η έδρα της επισκοπής να είναι έδρα του νομού Φθιώτιδος και Φωκίδος. Ο επίσκοπος της Φθιώτιδος κανονικά διατήρησε τον τίτλο του αρχιεπισκόπου ως το έτος 1899, οπότε και η αρχιεπισκοπή Φθιώτιδος υποβιβάστηκε και πάλι σε επισκοπή³⁷⁸.

Με το νόμο Β.Χ.΄ της 6^{ης} – 7 – 1899 «**Περί διοικητικής διαιρέσεως του κράτους**» (ΦΕΚ 136/8 – 7 – 1899) το κράτος διαιρέθηκε από 16 σε 26 νομούς. Ο νομός Φθιώτιδος και Φωκίδος διασπάστηκε σε δύο, στο νομό **Φθιώτιδος** αποτελούμενος από τις επαρχίες Φθιώτιδος, Λοκρίδος και Δομοκού με έδρα τη Λαμία και στο νομό **Φωκίδος** συνιστάμενος από τις επαρχίες Παρνασσίδος και Δωρίδος με έδρα την Άμφισσα. Η επαρχία Δομοκού προσαρτήθηκε στο νομό Φθιώτιδος, αφού αποσπάστηκε από το νομό Λαρίσης. Με τον ίδιο νόμο καταργήθηκε και η επισκοπή Θαυμακού και ένα μέρος της συγχωνεύτηκε με την επισκοπή Φθιώτιδος. Το άρθρο 13 όριζε ότι *Εκάστη περιφέρεια νομού απαρτίζει, συνοδός προς τους θείους και ιερούς κανόνας ιδίαν εκκλησιαστικήν διοίκησιν, ης προϊσταται Αρχιερεύς εδρεύων εν τη πρωτεύουση του Νομού...*³⁷⁹. Έτσι, αφού η επαρχία Δομοκού προσαρτήθηκε στο νομό Φθιώτιδος που αποτελούσε δική του εκκλησιαστική διοίκηση και της οποίας προϊστάτο αρχιερέας με έδρα στην πρωτεύουσα του νομού, η άλλοτε ακμάσασα επισκοπή Θαυμακού αυτόματα έπαψε να υπάρχει. Η επισκοπή Θαυμακού, σύμφωνα με τις

³⁷⁷ Αλεξάνδρας Θ. Κουλτούκη, ό.π., σ. 192.

³⁷⁸ Σημ. Με την εκκλησιαστική διαίρεση του Ελληνικού κράτους το 1899 που ορίστηκαν 32 εκκλησιαστικές επαρχίες, όλοι οι αρχιεπίσκοποι της Εκκλησίας της Ελλάδας τιτλοφορήθηκαν επίσκοποι, πλην του μητροπολίτη Αθηνών.

³⁷⁹ Αλεξάνδρας Θ. Κουλτούκη, ό.π., σ. 192.

πηγές είχε πέντε δήμους. Από αυτούς οι τρεις υπάγονταν στο νομό Λαρίσης και οι άλλοι δύο στο νομό Τρικάλων. Έτσι ένα μέρος της άλλοτε υπάρχουσας επισκοπής Θαυμακού συγχωνεύτηκε στην επισκοπή Φθιώτιδος, δηλαδή οι δήμοι Θαυμακών, Ξυνιάδος και Μελιταίας με τα χωριά τους και οι άλλοι δύο δήμοι, ο Ταμασού και Μενελαΐδος επίσης με τα χωριά τους, υπήχθησαν στην επισκοπή Θεσσαλιώτιδος.

Οι διοικητικές μεταβολές που επήλθαν στις φθιωτικές επισκοπές κατά τα έτη 1833, 1852 και 1899 συνετέλεσαν κατά μεγάλο μέρος στη διαμόρφωση της σημερινής μητρόπολης Φθιώτιδος. Οι όποιες προσαρτήσεις και αποσπάσεις κάποιων χωριών που έγιναν μετά το 1899 δεν ήταν τόσο σημαντικές ώστε να αλλοιώσουν τη σημερινή εικόνα της μητρόπολης Φθιώτιδος.

Με την εκκλησιαστική διαίρεση του Ελληνικού κράτους το 1899 όλοι οι αρχιεπίσκοποι της Εκκλησίας της Ελλάδας τιτλοφορήθηκαν επίσκοποι, πλην του μητροπολίτη Αθηνών. Από το 1899 που η αρχιεπισκοπή Φθιώτιδος υποβιβάστηκε, μέχρι το 1922 παρέμεινε ως επισκοπή. Με νόμο της Γ' Εθνοσυνέλευσης που ψηφίστηκε στις 21 Ιουλίου 1922 σε όλους τους αρχιερείς της Εκκλησίας της Ελλάδας απονεμήθηκε ο τίτλος του μητροπολίτη, αν και η Ιερά Σύνοδος από το 1903 είχε ζητήσει να επανέλθει ο τίτλος του αρχιεπισκόπου. Έτσι οι επισκοπές έγιναν μητροπόλεις, όπως κι αυτή της Φθιώτιδος που παραμένει έως και σήμερα. Ο επίσκοπος επίσης ολόκληρου του νομού Φθιώτιδος, όπως και οι άλλοι όλοι επίσκοποι της Εκκλησίας της Ελλάδος, μετονομάστηκε και φέρει έκτοτε τον τίτλο του μητροπολίτη τιμητικά περισσότερο παρά ουσιαστικά.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι η περιφέρεια της Φθιώτιδος ήταν από το 1833 μέχρι το 1852 επισκοπή, από το 1852 μέχρι το 1899 αρχιεπισκοπή, το χρονικό διάστημα από το 1899 μέχρι το 1922 επισκοπή ξανά και από το 1922 μέχρι και σήμερα μητρόπολη.

6.2 Ιεράρχες τοποτηρητές της μητρόπολης Νέων Πατρών (Υπάτης) μετεπαναστατικά μέχρι την κατάργησή της

Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821 πολλές επαρχίες της Ελλάδος στερήθηκαν τους Αρχιερείς τους, καθώς οι περισσότεροι θυσιάστηκαν στον ιερό αγώνα για την ελευθερία της πατρίδας. Άλλοι αρχιερείς, που είχαν την έδρα τους σε τουρκοκρατούμενες περιοχές, κατέφυγαν στην Ελλάδα, όπου διέμεναν σε απραξία και σε κατάσταση πενίας. Για το λόγο αυτό η Βουλή της β' περιόδου ενέκρινε να διορισθούν οι Αρχιερείς αυτοί στις χηρεύουσες επαρχίες, χωρίς όμως να τους ονομάσει λόγω της αμφίροπης τύχης του τόπου, παρά μόνο ως εκκλησιαστικούς τοποτηρητές. Αυτοί διατήρησαν τον τίτλο της επαρχίας που είχαν πρωύτερα και νέμονταν τα εισοδήματα της επισκοπής τους, χωρίς όμως να έχουν πλέον την ίδια δύναμη να τα απαιτούν³⁸⁰.

Κατά τη διάρκεια της θητείας του ως Κυβερνήτης του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, ο Ιωάννης Καποδίστριας μερίμνησε γενικότερα για την ευταξία των εκκλησιαστικών πραγμάτων. Προκειμένου να καλύψει τις εκκλησιαστικές ανάγκες της μητρόπολης των Νέων Πατρών (Πατρατζικίου), η οποία κατά την Επανάσταση βρέθηκε σε δυσχερή θέση και αντιμετώπισε αρκετά προβλήματα, όπως άλλωστε και όλη η επαρχία βίωνε δυσμενείς συνθήκες, διόρισε ως τοποτηρητή σ' αυτή τον πρώην Παραμυθίας Προκόπιο το καλοκαίρι του 1831.

Προκόπιος (1831)³⁸¹. Ο Προκόπιος είχε καταγωγή από τη Νάξο και η ζωή του χαρακτηρίζεται ως πολυκύμαντη και περιπετειώδης. Υπήρξε προστατευόμενος του Ιεροθέου Τρεμούλα, εξαδέρφου του αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου (1749 – 1809), επισκόπου Ευρίπου μέχρι το 1799 και μητροπολίτη Ιωαννίνων κατά τα έτη 1799 – 1810, τον οποίον ακολούθησε στη Χαλκίδα και στα Ιωάννινα, ως διάκονος πιθανότατα. Στις 8 Ιουλίου 1806 χειροτονήθηκε επίσκοπος Παραμυθίας στα Ιωάννινα από τον Ιωαννίνων Ιερόθεο και δύο άλλους επισκόπους³⁸², όπου

³⁸⁰ Θεοκλήτου Α. Στράγκα (αρχιμανδρίτου), *Εκκλησίας Ελλάδος Ιστορία εκ πηγών αψευδών 1817 – 1967*, τ. Α', Αθήνα 1969, σ. 31.

³⁸¹ Μαρίας Χ. Βακαλοπούλου, «Ο πρώην Παραμυθίας Προκόπιος, Τοποτηρητής της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 65 – 86.

³⁸² Ο.π., σ. 67, όπου γίνεται αναφορά σε προσωπική μαρτυρία του επισκόπου Προκοπίου, που εμπεριέχεται σε έγγραφο του 1830 και το οποίο δημοσίευσε ο Κωνσταντίνος Διαμάντης σε άρθρο του. [Κ. Θ. Διαμάντης, «Ο επίσκοπος Παραμυθίας Προκόπιος», *Ηπειρωτική Εστία* 3 (1954) 359]. Επισημαίνεται ότι η επισκοπή Παραμυθίας ονομαζόταν «Βουθρωτού και Γλυκέως» μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα

παρέμεινε πιθανότατα μέχρι το 1812, οπότε και αντικαταστάθηκε από τον επίσκοπο Παρθένιο Αραποπούλα από την Πάργα³⁸³. Εγκατέλειψε την Παραμυθία, επί αρχιερατείας Γαβριήλ (1800 – 1826) στο μητροπολιτικό θρόνο των Ιωαννίνων, εξαναγκασμένος από τον Αλή Πασά, ο οποίος τον φυλάκισε στα Ιωάννινα για πέντε μήνες επειδή δεν παραιτήθηκε από τη θέση του. Κατά την περίοδο πολιορκίας του Αλή Πασά από τα στρατεύματα του Σουλτάνου (Ιούλιος 1820 – Ιανουάριος 1822) ο Προκόπιος βρισκόταν στα Ιωάννινα κι από εκεί πέρασε στην Άρτα για να βρεθεί κατόπιν στο Σούλι και να συμπαρασταθεί στους Σουλιώτες. Το Δεκέμβριο του 1821 έλαβε μέρος σε μάχη που διεξήχθη στη Ρινιάσσα στο πλευρό του αγωνιστή της Επανάστασης Χριστόφορου Περραιβού³⁸⁴ και στη συνέχεια πήγε στο στρατόπεδο του Σαρακατσάνου οπλαρχηγού Γιώργου Τζόγγα (ή Τσόγγα ή Τσιώγκα ή Τσόγκα) στη Βόνιτσα Ακαρνανίας³⁸⁵. Στη συνέχεια μετέβη στον Κάλαμο, ένα μικρό νησί νοτιοδυτικά της Λευκάδας, όπου παρέμεινε για τρία χρόνια και κατόπιν κατέβηκε στο Μεσολλόγι, από όπου αναγκάστηκε για λόγους υγείας να αποχωρήσει και να εγκατασταθεί στην Ιθάκη. Αναχώρησε από την Ιθάκη μετά την αποθεραπεία του και λίγο πριν την έλευση του Καποδίστρια, τον Ιανουάριο του 1828, για να επιστρέψει πίσω στην Ελλάδα. Από τον Ιανουάριο του 1828 μέχρι το καλοκαίρι του 1831, οπότε και διορίστηκε από την Κυβέρνηση εκκλησιαστικός τοποτηρητής στη μητρόπολη Νέων Πατρών (Υπάτης), ο Προκόπιος είχε παραμείνει σε αργία. Τον Ιούλιο του 1831 μετέβη στο Ναύπλιο, πιθανότατα για την παραλαβή του διοριστηρίου του και ακολούθως στη Φτέρη, χωριό των Νέων Πατρών πλησίον της κωμόπολης Σπερχειάδας (πρώην Αγά). Η θητεία του υπήρξε εξαιρετικά σύντομη καθώς έληξε το ίδιο έτος και άδοξα³⁸⁶. Σ' αυτό συνέβαλαν και οι δημογέροντες της περιοχής, που δεν ήταν ευνοϊκά διακείμενοι απέναντί του. Επί πλέον μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια

και υπαγόταν στη μητρόπολη Ιωαννίνων μέχρι το 1895, οπότε και προήχθη σε μητρόπολη. Από τον Ιούνιο του 1803 μέχρι τον Αύγουστο του 1809 συνενώθηκε με την επισκοπή Παραμυθίας και η επισκοπή Γηρομερίου.

³⁸³ Φ. Γ. Οικονόμου, *Η Εκκλησία της Ηπείρου: ίδρυσις, οργάνωσις και εξέλιξις αυτής*, Αθήναι 1982, σ. 51.

³⁸⁴ Χ. Περραιβού, *Απομνημονεύματα πολεμικά διαφόρων μαχών συγκροτηθεισών μεταξύ Ελλήνων και Οθωμανών κατά τε το Σούλιον και Ανατολικήν Ελλάδα από του 1820 μέχρι του 1829 έτους*. Συγγραφέντα παρά του Συνταγματάρχου.... του εξ Ολύμπου της Θετταλίας, και διηρημένα εις τόμους δύο, Τόμος πρώτος περιέχων τας από των 1820 μέχρι τέλους του 1822, εν Αθήναις, εκ της τυπογραφείας Ανδρέου Κορομηλά οδός Ερμού αριθ. 215, 1836, σσ. 94, 111 - 140. Βλ. Μ. Χ. Βακαλοπούλου, ό.π., 69 – 70.

³⁸⁵ Σπ. Τρικούπη, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, Εκδ. οίκ. Χρ. Γιοβάνη, Αθήναι 1968, Κεφ. ΙΖ', σ. 191, 194.

³⁸⁶ Δ. Γόνη, «Ιστορικό Διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», ό.π., σ. 39.

είχε να αντιμετωπίσει και τον κίνδυνο των ληστών που λυμαίνονταν την περιοχή. Έτσι, παρόλο που ήταν ασθενής, αναγκάστηκε να αναχωρήσει από την έδρα του κρυφά και να καταφύγει στην Πάτρα, όπου περιήλθε σε δεινή οικονομική κατάσταση για την αντιμετώπιση της οποίας παρακάλεσε και έλαβε άδεια τέλεσης του μυστηρίου της εξομολόγησης κατά τις ημέρες του Πάσχα από τον εκκλησιαστικό επίτροπο Παλαιών Πατρών Θεόφιλο³⁸⁷. Αναφέρεται ότι στο Φ. 690 των Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίου Εκπαιδύσεως (ΥΕΔΕ) 1833 – 1848*, με τίτλο «Ν. Πατρών Επισκοπή», υπάρχουν 9 έγγραφα (1829 – 1833) με θέμα την αλληλογραφία του Προκοπίου με την Γραμματεία Εκκλησιαστικών κατά την περίοδο της Αντιβασιλείας του Όθωνα, όπου αποκαλύπτεται η εν αγνοία του και εν τη απουσία του στην Πάτρα αντικατάστασή του και η τοποθέτηση άλλου τοποτηρητού στη μητρόπολη Ν. Πατρών, του πρώην Σταγών Αμβροσίου³⁸⁸. Τον Ιούλιο του 1833, μετά από πρόσκληση που έλαβε από τη Γραμματεία των Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Διοίκησης υπό τον Σπ. Τρικούπη, βρέθηκε στο Ναύπλιο για να πάρει μέρος στη Σύνοδο για το Αυτοκέφαλο της Ελλαδικής Εκκλησίας³⁸⁹. Στη συνέχεια τοποθετήθηκε στην επισκοπή Γορτύνης (1833) της μητροπόλεως Γόρτυνος και Μεγαλουπόλεως, που την εποχή εκείνη είχε στη δικαιοδοσία της 28 χωριά³⁹⁰. Απαλλάχθηκε από τα επισκοπικά καθήκοντά του επτά μήνες αργότερα λόγω γήρατος και ανίατης ασθένειας, κατόπιν αίτησης του ίδιου και σχετικής απόφασης της Ιεράς Συνόδου κι αποσύρθηκε τελικά στην Πάτρα, όπου είχε συγγενείς³⁹¹.

³⁸⁷ Μ. Χ. Βακαλοπούλου, ό.π., σ. 74 – 75.

³⁸⁸ Ό.π., σ. 65 – 66, 75 υπ. 40.

³⁸⁹ Μεταξύ των 22 υπογραφών των επισκόπων που συμμετείχαν στη Σύνοδο για το Αυτοκέφαλο της Ελλαδικής Εκκλησίας συγκαταλέγεται κι εκείνη του Προκοπίου, πρώην Παραμυθίας. Ο Κ. Οικονόμου αναφέρεται και στον επίσκοπο Προκόπιο ως «εκ των παρεπιδήμων, οίτινες κατέφυγον εις την Ελλάδα... Τούτων δε τους μεν πλείστους (ως προϊστορήσαμεν) αι κατά καιρούς κυβερνήσεις της Ελλάδος απεδέξαντο και προς καιρόν κατέστησαν τοποτηρητάς των χηρευουσών επισκοπών (οποίους και πρωτοσυγκέλλους διώρισαν και ιερείς) αλλ' ήσαν όμως και τινες εξ αυτών, οίτινες ανέστιοι και πλάνητες επιξενωθέντες, ουδέ γουν τοποτηρηταί γεγόασιν όλως, οίον ο πρώην Παραμυθίας (Ιωαννίνων Επισκοπής) Προκόπιος.....» Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου του Οικονόμου, του εξ Οικονόμων, *Τα σωζόμενα εκκλησιαστικά Συγγράμματα* εκδιδόντος Σοφοκλέους Κ. του εξ Οικονόμων, τ. Β', Αθήνησι 1864, σ. 168, 173 – 174. Βλ. Μ. Χ. Βακαλοπούλου, ό.π., σ. 77.

³⁹⁰ Β. Ατέση, *Επίτομος Επισκοπική ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος από του 1833 μέχρι σήμερα*, τ. Α', εν Αθήναις 1948, σ. 173 – 175.

³⁹¹ Μ. Χ. Βακαλοπούλου, ό.π., σ. 80 – 81.

Αμβρόσιος (1832 – 1833)³⁹². Ο επίσκοπος πρώην Σταγών Αμβρόσιος διορίστηκε τοποτηρητής στη μητρόπολη Νέων Πατρών τον Οκτώβριο του 1832 κατόπιν επίμονων παρακλήσεων των κατοίκων της περιοχής. Ο Αμβρόσιος συμμετείχε ενεργά στον αγώνα αποτίναξης του τουρκικού ζυγού και φέρεται μεταξύ των αρχιερέων που είχαν μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία³⁹³. Ιδιαίτερα βοήθησε κατά τα δύο πρώτα χρόνια πριν την έναρξη του αγώνα στην εξάπλωση της Φ.Ε. στην περιοχή. Όταν εξερράγη η Επανάσταση, βρισκόταν στη Στερεά Ελλάδα κι έσπευσε να συνεργασθεί με τον οπλαρχηγό Στουρνάρη, τον οποίον ακολούθησε σε όλες τις εκστρατείες και τις μάχες κατά των Τούρκων³⁹⁴. Ο Αμβρόσιος εμφανίζεται στους επισκοπικούς καταλόγους ως επίσκοπος Σταγών το 1822³⁹⁵. Χαρακτηρίζεται ως ιεράρχης *όχι πεπαιδευμένος αλλ' ενάρετος*³⁹⁶. Μετά τη συγχώνευση των Σταγών με την επισκοπή Πλαταμώνος, ανέλαβε καθήκοντα τοποτηρητού της μητρόπολης Μονεμβασίας και Καλαμάτας (Αύγουστος 1823 – 1832), της οποίας ο θρόνος χήρεψε ύστερα από το μαρτυρικό θάνατο του μητροπολίτη Χρυσανθου Παγώνη

³⁹² Για την αναφορά του ιεροδιακόνου Άνθιμου στον Αμβρόσιο βλ. Παράρτημα, σ. 147.

³⁹³ Ο Π. Γεωργαντζής αναφέρει: «Έτσι από το σύνολο των 195-200 αρχιερέων, που διαπιστώθηκε ότι υπήρχαν κατά τους χρόνους εκείνους σ' ολόκληρο το Οθωμανικό κράτος, υπάρχουν αδιαμφισβήτητες μαρτυρίες ότι είχαν μνηθεί στη Φ.Ε. τουλάχιστον οι παρακάτω 81 αρχιερείς. Δηλ. περισσότεροι από το 1/3 του συνολικού αριθμού αυτών» και παραθέτει κατάλογο αρχιερέων ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγεται και ο Σταγών Αμβρόσιος Π. Γεωργαντζής, *Οι αρχιερείς και το Εικοσιένα*, Ξάνθη 1985, σ. 216.

³⁹⁴ Αναφερόμενος ο ίδιος στη συμμετοχή του στον αγώνα του έθνους του για την απελευθέρωσή του, επ' ευκαιρία χρηματικής του δωρεάς στον αγωνιζόμενο λαό, έγραφε προς τον Υπουργόν της Θρησκείας Ιωσήφ Ανδρούσης την 3^η Απριλίου 1823 «...Είναι χρέος άφευκτον εις κάθε Έλληνα να ενδεικνύη τον ζήλον και την φιλογένειάν του εις την πατρίδα προσφέρων τας εκδουλεύσεις του όπως ήθελε δυνηθή. Όθεν τούτω επόμενος καγώ ο ταπεινός αρχιερεύς του Θεού του Υψίστου, ων εις την Στερεάν Ελλάδα από τας αρχάς της υψώσεως των τροπαιοφόρων και θεοσυντηρήτων αρμάτων των ελληνικών, συνέδραμον λόγω τε και έργω κατά το δυνατόν μοι τρόπον τον καπετάν Στουρνάρην εις όλας αυτού τας πολεμικάς πράξεις...». Και πρόσθετε ότι προσφέρει το ποσόν των 3.000 γροσίων σε ενίσχυση του αγώνα κατά τη δύσκολη εκείνη περίοδο: «Και ήδη υπό της αυτής φιλοτιμίας βιαζόμενος, προσφέρω τη Υπερτάτη Διοικήσει τας δύο ταύτας ομολογίας (χρεωστικές αποδείξεις) , την μεν του Σίμωνος Πέτρας (Μονής) ποσότητος 2.000 γροσίων, την δε του Αγίου Παύλου (Μονής) γροσίων 1.000». Βλ. Μ. Η. Φερέτου, «Αμβρόσιος επίσκοπος Σταγών», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 2 (1963) 280.

³⁹⁵ Β. Σκουβαρά, «Τρίκκης και Σταγών Μητρόπολις», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 11 (1967) 857.

³⁹⁶ Σπ. Τρωιάνου, Χαρίκλειας Δημακοπούλου, *Εκκλησία και Πολιτεία. Οι σχέσεις τους κατά τον 19^ο αιώνα (1833 – 1852)*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1999, σ. 184.

στις φυλακές της Τρίπολης. Όταν ο ανηψιός του Χρύσανθου, Γεράσιμος Παγώνης διεκδίκησε το μητροπολιτικό θρόνο βάσει κληρονομικού δικαιώματος, ο Αμβρόσιος αποχώρησε αιτώντας να τοποθετηθεί σε άλλη μητρόπολη για να μη «αποθάνη εκ λιμού»³⁹⁷. Στη μητρόπολη των Νέων Πατρών που διορίστηκε ακολούθως ως τοποτηρητής παρέμεινε έως και το θάνατό του, ένα χρόνο μετά το διορισμό του (1833). Ο Αμβρόσιος ήταν ο τελευταίος ιεράρχης πριν η μητρόπολη των Νέων Πατρών καταργηθεί και συγχωνευτεί το έτος 1833 με την αναβαθμισμένη επισκοπή Ζητουνίου³⁹⁸. Με το Διάταγμα της 21^{ης} Νοεμβρίου 1833 διορίστηκε επίσκοπος στην επισκοπή Φθιώτιδος ο μέχρι τότε μητροπολίτης Ευρίπου Ιάκωβος Παπαγεωργίου³⁹⁹.

Επισημαίνεται, ότι για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της επαρχίας της Υπάτης διορίστηκε στις 28 – 1 – 1834 προσωρινά ως αρχιερατικός επίτροπος ο πρεσβύτερος **παπα Θάνος**, ιερομνήμονας, από τον Φθιώτιδος Ιάκωβο⁴⁰⁰, ο οποίος ζήτησε επίσης στις 12 Φεβρουαρίου 1834 από τη Δημογεροντία της Υπάτης *ονομαστικό κατάλογο όλων των υπό την διεύθυνσιν της επαρχίας νέων πατρών διατελούντων χωρίων* για την οργάνωση των ενοριών της επαρχίας αυτής⁴⁰¹. Με την ένταξη όλων των ενοριών της στις ενορίες της επισκοπής Φθιώτιδος, η Μητρόπολη των Νέων Πατρών – Υπάτης ολοκληρώνει ουσιαστικά και τυπικά την ενδιαφέρουσα από κάθε άποψη μακράωνη ιστορία της.

³⁹⁷ Μ. Η. Φερέτου, ό.π., σ. 280. Μ. Χ. Βακαλοπούλου, ό.π., σ. 75, 76 υπ. 43 [ΓΑΚ (ΚΥ), αρχείο περιόδου Καποδίστρια, Υπουργείο Θρησκείας και παιδείας, Φ. 52, αρ. 46 (10 Αυγούστου 1832).

³⁹⁸ Βλ. ενδεικτικά Δημ. Θ. Νάτσιου, «Ενορίες και εφημέριοι της Επισκοπής Ζητουνίου κατά το 1834», ό.π., σ. 119. Η πόλη μετονομάστηκε σε Λαμία το έτος 1836. Ό.π., σ.21. Του ιδίου, «Μια επέτειος: 20 Ιουνίου 1836, το Ζητούνι μετονομάζεται Λαμία», εφημ. *Εθνικός Αγών*, Λαμία 21 Ιουνίου 1970, σ.1.

³⁹⁹ Γ. Αναγνωστοπούλου., *Ιστορία της Υπάτης από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Αθήναι 1959, σ. 105 - 106. Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου του Οικονόμου, ό.π., σ. 216. Για βιογραφικά στοιχεία του Ιάκωβου Παπαγεωργίου βλ Βασιλείου Γ. Ατέση, *Επίτομος Επισκοπική Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος από του 1833 μέχρι σήμερα*, Βιβλιοπωλείον Αθανασίου Θ. Πούντζα, 1948 – 1969, σ. 43 – 45. Χρ. Θέμελη (Αρχιμ.), *Η Ιερά Μητρόπολις Ευρίπου δια μέσου των αιώνων*, Αθήναι 1952, σ. 53 – 54. Δημ. Θ. Νάτσιου, «Ενορίες και εφημέριοι της επισκοπής Ζητουνίου κατά το 1834», *Φθιωτικά Χρονικά* 3 (Λαμία 1982) 119 – 122. Του ιδίου, «Μητρόπολις και Μητροπολίται Φθιώτιδος 1820 – 1960», Εφημ. «*Εθνικός Αγών*», (Λαμία), 2 Μαρτίου 1972.

⁴⁰⁰ Βλ. Θ. Ν. Σιμοπούλου, *Δύο ανέκδοτοι κώδικες της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος 1834 – 1835. Συμβολή εις την ιστορίαν της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, Αθήναι 1975, σ. 20, όπου παρατίθεται η σχετική με το διορισμό εγκύκλιος του επισκόπου.

⁴⁰¹ Θ. Ν. Σιμοπούλου, *Δύο ανέκδοτοι κώδικες της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος 1834 – 1835*, σ. 28 – 29.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ – ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Αβραάμ Κ.Δ., *Ρουμελιώτες Αγωνιστές του Εικοσιένα*, Εκδ. Πέτρος Καραβάκος, Αθήνα 1957.

Αβραμέα Α.Π., *Η βυζαντινή Θεσσαλία μέχρι του 1204. Συμβολή εις την ιστορικήν γεωγραφίαν*, εν Αθήναις 1974.

Αλιβιζάτος Αιμ., *Η κοινωνική αποστολή της Εκκλησίας*, Αθήναι 1920.

Αλιβιζάτος Αιμ., *Η κοινωνική και διοικητική οργάνωσις και δράσις της Εκκλησίας*, Αθήναι 1920.

Αμάντος Κ., (2004). «Δημήτριος Σκαναβής». Ανασύρθηκε στις 11 – 3 – 2013 από το διαδικτυακό τόπο www.ell.gr/amantos.html.

Αναγνωστόπουλος Ξ.Γ., *Ιστορία της Υπάτης από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Αθήναι 1959.

Ανδριτσοπούλου Μ.Ε, *Μονή Αγάθωνος Υπάτης Φθιώτιδας: Κοινωνική, Πολιτιστική και εκπαιδευτική παρουσία*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΠΤΔΕ), Αθήνα 2011.

Ανδριτσοπούλου Μ.Ε, «Σύντομη αναδρομή στην ιστορία της Υπάτης κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας, της Ελληνικής Επανάστασης και των πρώτων μετεπαναστατικών χρόνων», *τιμητικός τόμος - αφιέρωμα στον Καθηγητή της Νεοτέρας Ιστορίας ΓΕΩΡΓΙΟ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗ*, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2011, σ. 59 – 66.

[Ανωνύμως], «Αινιάνες» (λήμμα), «*Πάπυρος Λαρούς*», Αθήναι 1963, Εταιρεία Εγκυκλοπαιδικών Εκδόσεων Ο.Ε., τ. 2^{ος}, σ. 45 – 47.

[Ανωνύμως], «Καταλανική Εταιρεία» (Λήμμα), *ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΥΣ*, Αθήναι 1963, Εταιρεία Εγκυκλοπαιδικών Εκδόσεων Ο.Ε., τ. 2^{ος}, σ. 314.

Αποστολόπουλος Δ.Γ. – Μιχαηλάρης Π.Δ., *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο Α΄*, Αθήνα 1987 (Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. – Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών 35 – Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία).

Απουλήιος, *Χρυσός Γάϊδαρος*, Bell, λογοτεχνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1998.

Αραμπατζής Χ. Α., *Η Σύνοδος της Λυών. Πρόσωπα και Θεολογία*, Θεσσαλονίκη 2002.

Αρίσταρχος Σ., *Του εν αγίοις πατρός ημών Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Λόγοι και Ομιλίες ογδοήκοντα τρεις*, τ. Α΄, εν Κωνσταντινουπόλει 1900, σ. ηζ.

Ασματική Ακολουθία Φθιωτών Αγίων, Έκδοσις Ιεράς μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήναι 1995.

Ατέσης Β. (Μητροπολίτης πρώην Λήμνου), *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερα*, Ανατύπωση εκ του Εκκλησιαστικού Φάρου, Τ. ΝΣΤ' και ΝΖ (1974 και 1975), Εν Αθήναις 1975.

Ατέσης Β.Γ., *Επίτομος Επισκοπική Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος από του 1833 μέχρι σήμερα*, Βιβλιοπωλείον Αθανασίου Θ. Πούντζα, 1948 – 1969.

Ατέσης Β.Γ., «Επίσκοποι – Μητροπολίται Υπάτης – Νέων Πατρών (70 μ.Χ. – 1833 μ.Χ.)», *Υπάτη* 5 (1981) 21 – 24.

Βακαλοπούλου Μ.Χ., «Ο πρώην Παραμυθίας Προκόπιος, Τοποτηρητής της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήναι 2011, σ. 65 – 86.

Βαλληνδράς Απ., *Ιστορική συνάφεια της προ και μετά την άλωσιν Βυζαντινής μουσικής*, Αθήναι 1969.

Βασιλείου Π.Ι., «Άνθιμος ο αρχιδιάκονος», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 2, (Αθήναι 1963) 787.

Βασιλείου Π.Ι., «ΑΝΘΙΜΟΣ, αρχιδιάκονος, ὄο ἐξ Ἀγίας Τριάδος – Ἀγράφων Κωδικογράφος'», *Υπάτη* 5 (1981) 14 – 16.

Βασιλείου Π.Ι., «Γερμανός, Μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης)», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 4 (1964) 387.

Βασιλείου Π.Ι., *Η επισκοπή Λιτζάς και Ἀγράφων ἐπὶ τουρκοκρατίας. Με σύντομη ἐπισκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς Εὐρυτανίας τῶν μοναστηριῶν καὶ τῶν σχολῶν τῆς*, Αθήνα 1960.

Βασιλείου Π.Ι., «Ξεφυλλίζοντας τον κώδικα Νέων Πατρών (Υπάτης)», *Υπάτη* 5 (1981) 14 – 16.

Βέης Ν., «Συμβολή εις την ιστορίαν των μονῶν των Μετεώρων», *Βυζαντίς* 1 (1909) 191 – 332.

Beck H.G., *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1959.

Βορτσέλας Ι.Γ., *'Φθιώτις' ἡ πρὸς Νότον τῆς Ὀθρυος, ἦτοι ἀπάνθισμα ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν εἰδήσεων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς*, Εν Αθήναις 1907 (Επανεκδόσεις του ἀρχετύπου καὶ προσθήκαι, Εκδόσεις Κασταλία).

Βουρνάς Τ. - About Ed., *Ο βασιλεύς των ορέων. Η ληστοκρατία σαν πρόβλημα των πρώτων φάσεων του ελεύθερου εθνικού μας βίου*, Μετάφραση Α. Α. Ελευθερίου, Εκδ. Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1990.

Γ.Α.Κ. (Γενικά Αρχεία του Κράτους) Αθηνών, Μοναστηριακά, Φ. 76 Μονή Αντινίτσης ή Θεοτόκου Γέννησις. Μονή διαλελυμένη.

Διατηρούμενη ως Μετόχιον της Αγάθωνης. Δήμου Λαμιέων. Έγγραφα 57, ετών 1834 – 1852.

Γ.Α.Κ., *Τα περιεχόμενα των Γενικών Αρχείων του Κράτους*, τ. Α', Αθήνα 1972, σ. 312 – 371.

Γ.Α.Κ. Μοναστηριακά. Φ. 84. **Γεώργιος** (Άγιος) εις Γαρδίκι Λαμίας, Δήμος Κρεμαστής Λαρίσης, 1839 – 43, έγγραφα 6.

Γ.Α.Κ. Μοναστηριακά. Φ. 109. **Γεώργιος (Άγιος) ή Μονή Μαλεσίνης**, Δήμος Λαρύμνης, 1834 – 1850, έγγραφα 145.

Γ.Α.Κ. Μοναστηριακά. Φ. 105. **Θεοτόκου Γέννησις ή Μονή Δαδίου**, Δήμος Δρυμίας, 1835 – 1846, έγγραφα 93.

Γ.Α.Κ. Μοναστηριακά. Φ. 86. **Λάυρας (Αγίας)** της εν Αθωνι Μετόχιον εις Γαρδίκι Λαμίας, Δήμος Κρεμαστής Λαρίσης, 1843 – 45, έγγραφα 26.

Γ.Α.Κ. Μοναστηριακά. Φ. 89. **Τάφου (Αγίου)** Μετόχιον εις Σούρπην, Δήμος Πτελεατών, 1837 – 1843, έγγραφα 24.

Gams P.B., *Series Episcoporum Ecclesiae Catholicae, quotquot innotuerunt a Beato Petro Apostolo*, Ratisbonae 1873 - 1886 (φωτ. Ανατύπωση Graz 1957).

Γαρδικής Δ., *Ο Γύρος της Φθιώτιδος. Ιστορικολαογραφικά Μελέται*, Λαμία 1958.

Γεδεών Μ., *Έγγραφοι λίθοι, κεράμια* (Πατριαρχικά έγγραφα επιβεβαιωτικά), Εν Κωνσταντινουπόλει 1892.

Gelser H., *Der Patriarchat von Archida, Geschichte und Urkunden*, Leipzig 1902.

Gerland E. –Laurent V., *Corpus Notitiarum Episcopatum Ecclesiae Orientalis Graecae*. Vol. Ier Les listes Conciliaires (Die Genesis der Notitia Episcopatum). I. Synode de Gabadius (394) et II. Concile d'Ephese (431), Fascicule II, Bruges (Belgique) 1936, No 46, 224 – 230, σσ. 46, 89.

Γερμανός Σάρδεων (Μητροπολίτης), «Συμβολή εις τους πατριαρχικούς καταλόγους Κων/λεως από της αλώσεως και εξήξης», *Ορθοδοξία* 10 (1935) 191 – 200.

Γεωργαντζής Π.Α., *Οι αρχιερείς και το Εικοσιένα*, Ξάνθη 1985.

Γιαννακόπουλος Κ. (Geanakoplos D.J.), *Ο αυτοκράτωρ Μιχαήλ Παλαιολόγος και η Δύσις 1258 – 1282. Μελέτη επί των βυζαντινο – λατινικών σχέσεων*, μτφρ. Κ. Πολίτης, εκδ. “Α. Καραβία”, Αθήναι 1969.

Gianneli C. (- P. Canart), *Codices Vaticani Graeci, Codices 1684 – 1744*, Bibliotheca Vaticana 1961.

Γιαννόπουλος Ι.Γ., *Η Διοικητική Οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393 – 1821): Συμβολή εις την μελέτην της επαρχιακής Διοικήσεως του κυρίαρχου Οθωμανικού κράτους*, Διατριβή επί διδακτορία, εν Αθήναις 1971.

Γιαννόπουλος Ν.Ι., «Αρχαιολογήματα Υπάτης (Γνωστοί ημίν μητροπολίται Νέων Πατρών)», *Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός* 6 (1902) 249 – 253.

Γιαννόπουλος Ν.Ι., «Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας», *Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός* 11 (1915) 204 – 219.

Γιαννόπουλος Ν.Ι., «Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας. Διορθώσεις και προσθήκαι», *Θεολογία* 14 (1936) 137 – 152.

Γιαννόπουλος Ν.Ι., «Η Μεσαιωνική Φθιώτις και τα εν αυτή μνημεία», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας* 8 (1922) 5 – 93.

Γιαννόπουλος Ν.Ι., «Η Υπάτη κατά την αρχαιότητα», *ARMONIA* (Barth), τ. 1 (1900) 633 – 645.

Γιαννόπουλος Ν.Ι., «Συμβολαί εις την ιστορίαν των Ιουδαϊκών παροικιών εν τη ανατολική ηπειρωτική Ελλάδι», *Χρονικά*, αρ. φύλ. 105 (Μάρτιος – Απρίλιος 1989) 8 – 13 και στο: *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 7 (1930) 253 – 263 & Του ιδίου, *Συμβολή εις την ιστορίαν των Ιουδαϊκών παροικιών εν τη Ανατολική Ηπειρωτική Ελλάδι*, Αθήναι 1930.

Γιαννόπουλος Ν.Ι., «Υπάτη. Νέαι Πάτραι», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας* 7 (1918) 441 – 458.

Γκλαβίνας Απ., «Μητροπολίται Θεσσαλονίκης κατά τον ΙΖ' αιώνα», *Επιστημονική Επετηρίς Θεολογικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 22 (1977) 73 – 163.

Γόνης Δ.Β., «Η Βυζαντινή Υπάτη», *Υπάτη* 17 – 19 (Ιούνιος 1978 – Ιούνιος 1988) 113 – 147.

Γόνης Δ.Β., «Εγγραφα για μητροπολίτες των Νέων Πατρών (τέλος 16^{ου} αιώνα – 1662)», *Ανάτυπο εκ της Επιστημονικής Επετηρίδος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, τ. ΛΒ', Τιμητικόν αφιέρωμα εις ΕΥΑΓΓΕΛΟΝ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Αθήνα 1997, σ. 359 – 392.

Γόνης Δ.Β., «Ιστορικό διάγραμμα της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»*, Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2012, σ. 19 – 40.

Γόνης Δ.Β., *Ιωάννης Κωστομοίρης – Μεσοποταμίτης, μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης)*, Αθήναι 1995 και *Θεολογία* ΞΕ' (1994) 723 – 801 και ανατύπωση με αυτοτελή αρίθμηση, Αθήναι 1995.

Γόνης Δ.Β., «Προβλήματα περί την πλήρωση του κενού μητροπολιτικού θρόνου Νέων Πατρών μετά την απελευθέρωση της πόλης από τον φράγκικο ζυγό», *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Φθιωτικών Ερευνών. Γλώσσα – Ιστορία – Λαογραφία*. (Λουτρά Υπάτης 27 – 28 - 29 Απριλίου 1990), Λαμία 1993, σ. 125 – 146.

Γόνης Δ.Β., «Σύντομο διάγραμμα της Εκκλησιαστικής Ιστορίας της Φθιώτιδος», *Εκκλησιαστικά κειμήλια της Φθιώτιδος*, Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Λαμιέων, Εκδόσεις Δημοτικής Πινακοθήκης Λαμίας, Άνοιξη 1998.

Γρηγοράς Ν., *Ρωμαϊκή Ιστορία, Α΄ Περίοδος 1204 – 1341*, Εκδόσεις ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ – Α. Α. Λιβάνη, Κεφ. VII. 7, σ. 255 – 257.

Γριτσόπουλος Τ.Α., «Αντινίτσης Μονή», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, Αθήναι : Εκδ. Α. Μαρτίνος, 2 (1963) 873 - 875.

Γριτσόπουλος Τ.Α., «Πατριαρχικά γράμματα υπέρ της Μονής Φιλοσόφου», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, τ. ΚΣΤ΄ (1956) 198 – 230.

Darrouzès J., «Euthyme Malakès», *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques* 16 (1967) 63.

Darrouzès J., «Les discours d' Euthyme Tornikès (1200 – 1205)», *Revue des études byzantines (REB)* 26 (1968) 78, 29 – 33.

Darrouzès J., «Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès », *Revue des études byzantines (REB)* 23 (1965) 148 – 167.

Darrouzès J., *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes*, Paris 1981.

Delehaye H., *Prorylaeum ad Acta Sanctorum, Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxellis 1902, mensis Martius, μηνί τω αυτώ ΚΖ΄, Μαρτ. 27⁶, σ. 564 & mensis Aprilis, στήλη Α₂, Μηνί τω αυτώ Η΄ σ. 591 & mensis November, Μηνί τω αυτώ Ι΄ , σ. 209.

Δελικάνης Καλ. (Αρχ.), *Πατριαρχικών εγγράφων Τόμος τρίτος ήτοι τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχαιοφυλακίου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα τα αφορώντα εις τας σχέσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου προς τας Εκκλησίας Ρωσίας, Βλαχίας και Μολδαβίας, Σερβίας Αχριδών και Πεκίου 1564 – 1863 οις προστίθεται Ιστορική μελέτη περί της Αρχιεπισκοπής Αχριδών*, εν Κωνσταντινουπόλει, εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου 1905.

Δελόπουλος Γ., «Φραγκικά τοπωνύμια της περιοχής Υπάτης», *Πρακτικά Φθιωτικού Συνεδρίου 2005*, 4 – 5 – 6 Νοεμβρίου 2005, σ. 42 – 52.

Δημητρακόπουλος Σ., «Μοναστήρια της Μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Διοργανωτές: Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 135 - 148.

Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 2001, σ. 909.

Δουκάκης Κ.Χ., *Ο Μέγας Συναξαριστής*, Έκδ. Δευτέρα, Μην. Μάρτιος, Τόμος Έκτος, Ορθόδοξοι Χριστιανικοί Ενώσεις, Αθήναι 1960.

Δρακάκης Α.Θ. –Κούνδουρος Σ.Ι., *Αρχεία περί της συστάσεως και εξελίξεως των δήμων και των κοινοτήτων 1836 – 1939 και της διοικητικής διαίρέσεως του κράτους*, τ. Α΄, Αθήναι Ιούλιος 1939, σ. 39 – 40, τ. Β΄, Μάρτιος 1940.

Δωρόθεος, *Περί των Ο΄μαθητών*: (Ψευδο)δωρόθεος, *Σύγγραμμα εκκλησιαστικόν περί των Ο΄μαθητών του Κυρίου Schermann Theodor, Prophetarum vitae fabulosae. Indices Apostolorum, Discipulorumque Domini, Dorotheo, Eriphanio, Hippolyto, Aliisque, Vindicata: Inter Quae Nonnulla Primum Edit (Ancient Greek Edition)*, Leipzig MCMVII (1907), σ. 132 – 160.

Ευαγγελίδης Τρ., *Περί Υπάτης*, Αθήναι 1905.

Ευαγγελίδης Τρ., *Ιαματικά Λουτρά Υπάτης*, Βασιλική Τυπογραφία Ραφτάνη – Παπαγεωργίου, εν Αθήναις 1905.

Ευστρατιάδης Σωφ. (πρ. Λεοντοπόλεως), «Ιστορικά μνημεία του Άθω», *Ελληνικά* 3 (1930) 45 – 68.

«*Εφημερίς της Κυβερνήσεως*», αριθμ. Φ. 38. (Ανατύπωσις των εν τη εφημερίδι της κυβερνήσεως νόμων, διαταγμάτων κ.λ.π. από του έτους 1833 – 1842), τόμος Α΄, εν Αθήναις εκ του Εθνικού τυπογραφείου, 1866», σ. 95.

Ζακυνθινός Δ.Α., «Ανέκδοτα πατριαρχικά έγγραφα των χρόνων της Τουρκοκρατίας (1593-1798). Εκδιδόμενα εκ Παρισινών κωδίκων» *Ελληνικά* 2 (1929) 127 – 166.

Ζαχαρόπουλος Ν., *Η Εκκλησία στην Ελλάδα κατά την Φραγκοκρατία*, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1981.

Ζιάγκου Ν.Γ., *Φεουδαρχική Ήπειρος και Δεσποτάτο της Ελλάδος. Συμβολή στο Νέολληνισμό*, Αθήναι 1974.

Ζωσιμάς Εσφιγμενίτης, «Η Λαμία και τα πέριξ αυτού», *Προμηθεύς Βώλου* 6 (1894) 581 - 585, 587 – 590 & 7 (1895) 543 κ.εξ.

Ηλιόδωρος, Τρίκκης επίσκοπος, *Αιθιοπικά*, Β΄, 34: (Heliodore, *Theagene et Chariclee*, livre II, Chapitre 34. Itinera Electronica. Du texte a Γ hypertexte/ 17 Ιαν. 2007).

Θέμελης Χρ. (Αρχιμ.), *Η Ιερά Μητρόπολις Ευρίπου δια μέσου των αιώνων*, Αθήναι 1952.

Ιεροκλής, *Συνέκδημος*, Εκδ. Ε. Honigmann, *Le Synkdemos d' Hierokles et Γ opusculé géographique de Georgios de Chypre*, Bruxelles 1939, No 642, 1 και 7.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Εταιρεία Ιστορικών Εκδόσεων, Αθήνα 1971, τ. 1, σ. 91 – 113.

Kazhdan A., «Malakes, Euthymios», στο: A. P. Kazhdan (γενική εποπτεία), *The Oxford Dictionary of Byzantium* 2 (1981) 1275.

Κακαβάς Γ. – Υφαντής Α., «Υπάτη. Μια Βυζαντινή Καστροπολιτεία. Η αρχαιολογική έρευνα στο κάστρο της Υπάτης», *Πρακτικά Παννελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία*,

την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό» (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), σ. 41 – 61.

Κακαλέτρης Δ., «Ο Ευθύμιος Μαλάκης Μητροπολίτης Νέων Πατρών ως πρότυπο εκκλησιαστικού ρήτορος», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 149 – 165.

Καλαντζή – Σμπυράκη Αικ., «Η παρουσία της Υπάτης στην Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή εποχή», *Πρακτικά Φθιωτικού 3^{ου} Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας* (9 – 10 – 11 Νοεμβρίου 2005), Λαμία 2007, σ. 460 – 461.

Καλαντζή – Σμπυράκη Αικ., «Το παλαιοχριστιανικό βαπτιστήριο της Υπάτης και άλλα βαπτιστήρια του αυτού τύπου στις χώρες της Μεσογείου», Εισήγηση στο Πανελλήνιο Συνέδριο «*Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό*», Υπάτη (8 – 10 Μαΐου 2009) Διοργανωτές: Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης.

Καραγεωργίου Χ., *Μοναστήρια στη Φθιώτιδα*, Λαμία 1963.

Καραγιάννης Χ., «Εισαγωγικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις στο έργο του Βασιλείου Μητροπολίτη Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 205 – 222.

Καραγιαννόπουλος Ι.Ε., *Ιστορία βυζαντινού κράτους*, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 134.

Καρκαγιάννης Α., «Η Ελλαδική Εκκλησία και ο νεοσουλτανισμός του Φαναρίου», *Καθημερινή*, (Αθήνα), 9 Ιου. 2008.

Καρολίδης Π., *Ποιες υπηρεσίες πάρεσχε η Εκκλησία εις το Ελληνικόν Έθνος*, Αθήναι 1921.

Καρφής Λ.Ι. «Οι Αινιάνες και το Κοινό των Αινιάνων». ΣΕΕΘΑ. (17 Ιουνίου 2008). Ανασύρθηκε στις 7-2-13 από το διαδικτυακό τόπο <http://www.seetha.gr>.

Κασάπη Ειρ., «Ο Μητροπολίτης Νέων Πατρών Χρύσανθος Δαλλαπόρτας ή Δελλαπόρτας», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»*, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 223 – 234.

Κάσσης Κ.Δ., *Αντιεξουσιαστές και ληστές στα βουνά της Ελλάδας*, Εκδ. Ιχώρ, Αθήνα 200

Κολιόπουλος Γ.Σ., *Η ληστεία στην Ελλάδα, περί λύχων αφάς*, Εκδ. Επίκεντρο, 2005.

Collitz H., *Sammlung der griechischen Dialekt – Inschriften*, τ. 2, Göttingen 1899, No 2962, σ. 928 – 929.

Κολοβού Χ.Χ., «Το ζήτημα των καθαιρέσεων επισκόπων κατά τον 17^ο αι. Η περίπτωση του επισκόπου Νέου Πατρών Παρθενίου, του μετέπειτα Ναυπλίου», Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «*Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό*» (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 235 – 246.

Κομίνης Α.Δ., *Πατμιακή βιβλιοθήκη ήτοι κατάλογος των χειρογράφων κωδίκων της ιεράς μονής αγίου Ιωάννου του Θεολόγου Πάτμου*, τ. Α΄ κώδικες 1 – 100, εν Αθήναις 1988, σ. 77 – 80.

Κομίνης Α.Δ., *Το βυζαντινόν ιερόν επίγραμμα και οι επιγραμματοποιοί*, εν Αθήναις 1966.

Κονιδάρης Γ.Ι., *Αι αρχιεπισκοπαί και μητροπόλεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου και η τάξις αυτών*, Αθήναι 1934.

Κονιδάρης Γ.Ι., *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ελλάδος. Από της ιδρύσεως των Εκκλησιών αυτής υπό του Αποστόλου Παύλου μέχρι σήμερον*, τ. 1, Εν Αθήναις 1954 – 1960, σ. 442 – 443, 503 – 536.

Κονόρτας Π., *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο 17^ος – αρχές 20^{ου} αιώνα*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998.

Koder J. – Hild Fr., *Hellas und Thessalia*, Wien 1976 [Tabula Imperii Byzantini 1], σ. 132, 168, 215.

Κοντογιάννης Σ.Δ., «Επισκοπικοί κατάλογοι. Προσθήκες και διορθώσεις εις τους επισκοπικούς καταλόγους της Εκκλησίας της Ελλάδος», *Εκκλησιαστικός Φάρος* 65 – 66 (1983 -1984) 141 – 225.

Κορρές Θ., «Το κίνημα των Ελλαδικών», *Βυζαντιακά* 1 (1981) 37 – 49.

Κοτσίλης Κ., «Απρίλιος – Μάιος 1822. Η Δεύτερη και Τρίτη μάχη της Υπάτης», *Ιστορία* 427 (Ιανουάριος 2004) 68 – 75.

Κοτσίλης Κ.Ι., *Από το θρύλο στην Ιστορία. Η Αγία Υπάτη, η πόλη με την μεγαλύτερη προσφορά στην Ορθοδοξία*, Λαμία 1922.

Κοτσίλης Κ., «Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στην Υπάτη και ο τάφος του σεβαστοκράτορος Νέων Πατρών Ιωάννου Β΄ Αγγέλου Κομνηνού Δούκα», Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «*Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό*» (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήναι 2011, σ. 247 - 272.

Κοτσίλης Κ., «Η πρώτη μάχη της Υπάτης το 1821», *Ιστορία* 418 (Απρίλιος 2003) 108 – 111.

Κοτσίλης Κ., *Οι Θεοί των αρχαίων. Γέλως. Ένας θεός της αρχαίας Υπάτης και της Σπάρτης*, ανάτυπο από το περιοδικό Υπάτη 46 – 49/2001 – 2003, Αθήνα 2003.

Κοτσίλης Κ., «Τα βασανιστήρια της Υπάτης», *Υπάτη* (Τριμηνιαία εφημερίδα του Συνδέσμου Υπαταίων και φίλων της Υπάτης «Ο Άγιος Ηρωδίων»), Χρόνος 9^{ος}, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 2004, αριθ. Φύλλου 37, σ. 2, 4.

Κουλτούκη Αλεξ. Θ., «Διοικητικές μεταβολές των επισκοπών της Φθιώτιδας από το 1833 – 1899», *Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας*, 3 – 4 Νοεμβρίου 2001, Λαμία 2002, σ. 173 – 207.

Κουρούσης Σ.Ι., «Αίνος – Αιν(ε)ιάνες», *Αθηνά* 77 (1978 – 1979) 198.

Κουτρούμπας Δ.Ε., «Η Υπάτη στις ‘Μεταμορφώσεις’ του Απουληίου», *Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Φθιωτικών Ερευνών* (Λουτρά Υπάτης 27 – 28 – 29 Απριλίου 1990), Λαμία 1993.

Κροίτογυ Ιον, «Το ζήτημα της παραμονής και της δράσεως του μητροπολίτη Νέων Πατρών (Υπάτης) Γερμανού στη Ρουμανική χώρα (Ουγγροβλαχία)», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»*, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 539 - 566.

Krübacher K., *Ιστορία της βυζαντινής λογοτεχνίας*, μτφρ. Γ. Σωτηριάδου, τ. 1, εν Αθήναις 1897, σ. 244, 259.

Κωνσταντινίδης Εμμ., *Η εν Ελλάδι Εκκλησία κατά την επαναστατικήν και την μέχρι της αφίξεως του Όθωνος μεταβατικήν εποχήν (1821 – 1833)*, εν Αθήναις 1970.

Λαγγής Ματθ. (αρχιμανδρίτης), *Ο Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, τ. Α΄, Αθήναι 1973⁵, σ. 81 – 91 & τ. Γ΄, Αθήναι 1973, σ. 525 – 526 & τ. Δ΄, σ. 174 – 175 & τ. ΙΑ΄, σ. 298 – 299.

Λαζαρίδης Π., «Μεσαιωνικά Φθιώτιδος – Φωκίδος», *Αρχαιολογικόν Δελτίον*, 17 (1961/2): ΧΡΟΝΙΚΑ, σ. 160 – 169.

Λαϊνός Θ.Α., «Γερμανός Μητροπολίτης Νέων Πατρών – Υπάτης, ο Μελωδός της Φθίας», *Στερεά Ελλάς* 5 (Ιανουάριος 1973), τεύχ. 48, σ. 40 – 42.

Λαϊνός Θ.Α., «Γρηγόριος Μητροπολίτης Ν. Πατρών – Υπάτης, ο νεομάρτυς της Φθίας», *Στερεά Ελλάς*, αριθ. τεύχ. 56, τ. 5 (1973) 416 – 419.

Λαϊνός Θ.Α., «Διατί Υπάτη, Νέαι Πάτραι και Πατρατζίκιον», *Φθιώτις* 4 (Μάρτιος – Απρίλιος 1958), τεύχος 14, σ. 128 – 129.

Λαϊνός Θ.Α., «Ευθύμιος Μαλάκης (Επίσκοπος Νέων Πατρών του 12^{ου} αι.)», *Φθιώτις* 3 (1957) 48 – 52.

Λαϊνός Θ.Α., «Ο Ευθύμιος Μαλάκης ως συγγραφεύς και Μητροπολίτης Νέων Πατρών – Υπάτης κατά την 12^{ην} εκατονταετηρίδα», *περιοδ. Φθιώτις*, τεύχος 9, σ. 49 – 52 & τ. 19, σ. 50 – 52 / τ. 20/21, σ. 139 – 141 / τ. 22, σ. 230 – 232 / τ. 23/24, σ. 327 – 329).

Λαϊνός Θ.Α., «Η ίδρυσις της Εκκλησίας Νέων Πατρών – Υπάτης», *Φθιώτις* 4 (Μάϊος – Αύγουστος 1958), τεύχος 15/16, σ. 207 – 209 /

(Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1958), τ. 18, σ. 372 – 374 & 5 (Ιανουάριος – Φεβρουάριος 1959), τ. 19, σ. 50 - 52 / (Μάρτιος – Ιούνιος 1959), τ. 20/21, σ. 139 – 141.

Λαϊνός Θ.Α., «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Φθιώτις*, 5 (Ιούλιος – Σεπτέμβριος 1959), τ. 22, σ. 230 – 232 και (Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1959), τ. 23/24, σ. 327 – 329.

Λαϊνός Θ.Α., «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης (Εκκλησιαστική μελέτη)», *Στερεοελλαδική Εστία*, 1 (Μάρτιος 1960) 64 – 67, 140 – 145, 231 – 233.

Λαϊνός Θ.Α., «Ιερά Μονή Αντινίτσης», *Στερεά Ελλάδα*, αριθ. τεύχ. 67, τ. 6 (1974) 416 – 418.

Λαϊνός Θ.Α., «Πολύκαρπος Μητροπολίτης Υπάτης», *Ρουμελιώτικο Ημερολόγιο* 4 (1960) 94 – 96.

Λαϊνός Θ.Α., «Τα Φθιωτικά μοναστήρια μέσα από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους», *Φθιωτικά Χρονικά* 5 (Λαμία 1984) 7 – 40.

Λαϊνός Θ.Α., «Το μοναστήρι της Αντίνιτσας», εφημ. *Εθνικός Αγών*, (Λαμία), 14 Μαρτίου 1968.

Λαϊνός Θ.Α., *Το μοναστήρι της Δαμάστας*, Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος, Λαμία 2002.

Λάμπρος Π., *Ανέκδοτα νομίσματα και μολυβδόβουλα των κατά τους μέσους αιώνας δυναστών της Ελλάδος*, εν Αθήναις 1880.

Λάμπρος Σ.Π., «Επίσκοποι και μητροπολίται», *Νέος Ελληνομνήμων* 15 (1921) 326 – 331.

Λάμπρος Σ.Π., (ed.), *Μιχαήλ Ακομινάτου του Χωνιάτου τα σωζόμενα*, τ. II, εν Αθήναις 1879 – 1880, σ. 558 – 562.

Λάμπρος Σ.Π., *Michaelis Acominati Opera*, τ. 2, Verlag Bouma's Boekhuis, Groningen 1968 [επιστολές 19 (σ. 25), 20 (σ. 26 – 30), 23 (σ. 35 – 36), 24 (σ. 37 – 38), 73 (σ. 119) και 79 (σ. 127)].

Λαυριώτης Αλ., «Ανέκδοτα πατριαρχικά γράμματα εκ των αρχείων της Ιεράς Μ. Λαύρας», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 23 (1903) 419 – 422.

Le Quien M., *Oriens Christianus, in quattuor patriarchatus digestus; quo exhibentur Ecclesiae, Patriarchae, caeterique praesules totius Orientis*, τ. 2, Parisiis 1740 (φωτ. Ανατύπωση Graz 1958), στ. 119 - 120 και 123 - 126.

Λέλης Γεώργιος, «Πρακτικά οροθετικής γραμμής (1832) του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Προσκήνιο – Παρασκήνιο», *Πρακτικά 3^{ου} Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας (Ιστορία – Αρχαιολογία – Λαογραφία)*, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Λαμία 2009, σ. 282 – 340.

Λεοντσίνης Γ.Ν., *Νεότερη Ελληνική Ιστορία (10^{ος} αι. – 1830)*, Αθήνα 2005.

Loenertz R.J., *Athènes et Neopatras, II. Regestes et documents pour servir pour servir à l'histoire ecclésiastique des duchés Catalans (1311-1395)*, Byzantina et Franco – greco, εκδ. P. Schreiner, Roma 1978.

Λουκιανός, *Λούκιος ή Όνος: Ψευδο – Λουκιανός, Λούκιος ή Όνος*, M.D. Macleod, *Lucian (Pseudo - Lucianus Soph., Asinus)*, τ. 8, Cambridge 1967 (Harvard University Press).

Μαλέτσκος Α., «Η εν τη νήσω Πριγκήπω ιερά μονή του Αγίου Γεωργίου του Κουδουνά», *Επετηρίς της Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών ΙΣΤ'* (Αθήνα 1940) 281 – 314.

Μάμουκας Α., *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος*, Αθήνα 1839 – 1852.

Mansi J.D. (ed.), *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. 31, Florence – Venice 1759 – 1798, επανεκτύπωση Paris 1901 – 1927 και Gratz 1960 – 1962.

Maurer Georg Ludwig Von, *Das griechischer Volk in offentlicher, Kirchlicher und privatrechtlicher Beziehung vor und nach dem Freiheitskampfe Bis zum 31, Juli 1934*. Bd I – III, Heidelberg 1935 & ελληνική μετάφραση: Maurer Georg Ludwig Von, *Ελληνικός Λαός, Δημόσιο, ιδιωτικό και εκκλησιαστικό δίκαιο από την έναρξη του Αγώνα για την ανεξαρτησία ως την 31 Ιουλίου 1834*, ΧΑΙΔΕΛΒΕΡΓΗ 1835, Μετάφρ. Όλγας Ρομπάκη. Εισαγωγή, επιμέλεια, σχολιασμός Τάσου Βουρνά, Εκδόσεις Αφών Τολίδη, Αθήναι 1976.

Μεθόδιος Μητροπολίτης Αξώμης, *Ιστορία της Αποστολικής Εκκλησίας της Κορίνθου, απ' αρχής μέχρι σήμερα*, Αθήναι 1968.

Μέριανος Γ., «Προστατεύοντας τα συμφέροντα του ποιμνίου και της μητρόπολης: Ευθύμιος Μαλάκης και φορολογία», Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «*Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό*», Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 273 - 291.

Μερούτσος Τ.Δ., «Χριστιανικά Αθήναι», *Δελτίον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας*, 4 (1892) 51 – 204.

Μεταλληνός Γ., *Σχέσεις και Αντιθέσεις. Ανατολή και Δύση στην πορεία του Νέου Ελληνισμού*, Αθήνα 1998.

Μηλιαράκης Α., *Ιστορία του Βασιλείου της Νικαίας και του Δεσποτάτου της Ηπείρου (1204 – 1261)*, Τυπογραφείον αδερφών Περρή Βιλιοπωλείον Γεωργίου Κασδόνη, Εν Αθήναις 1898.

Μηνιαίον του Απριλίου, Έκδοσις της Αποστολικής Διακονίας της Ελλάδος, Εν Αθήναις 1970 & Μηνιαίον του Απριλίου, Εκδόσεις «Φως», Αθήναι 1977.

Μηνιαίον του Μαρτίου ΚΗ', Έκδοσις της Αποστολικής Εκκλησίας της Ελλάδος, Εν Αθήναις 1970.

Μηνογιάννης Δ.Α., «Εκκλησίες και εξωκκλήσια της Υπάτης», *Φθιωτικά Χρονικά*, Λαμία 1986, 7 (Λαμία 1986) 228 – 241.

Μηνογιάννης Δ.Α., «Αθανάσιος ο Μετεωρίτης», *Υπάτη* 4 (1980) 37 – 39.

Μηνογιάννης Δ.Α., «Απόστολος Ηρωδίων», *Υπάτη* 5 (1981) 30 – 40.

Μηνογιάννης Δ.Α., «Σύντομη Ιστορία της Υπάτης», *Φθιωτικά Χρονικά*, 5 (Λαμία 1984) 90 – 114.

Μηνολόγιον Βασιλείου, PG 117, 13 – 613.

Miklosich Fr. – Müller I., *Acta et Diplomata graeca medii aevi sacra et profana, Acta Patriarchatus Constantinopolitani MCCCXV – MCCCII*, Τόμος Α', Vindobonae, Carolus Gerold, 1862 (ή Τόμος Α', Βιέννη 1860).

Μικραγιαννανίτης Γ., «ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΚΑΙ ΠΑΝΕΥΦΗΜΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΗΡΩΔΙΩΝΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ – ΥΠΑΤΗΣ ψαλλομένη τη 8^η Απριλίου. ΕΠΟΙΗΘΗ ΕΝ ΑΓΙΩ ΟΡΕΙ ΥΠΟ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΟΥ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΥ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ. ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΘΕΟΚΤΙΣΤΟΥ ΑΘΑΝ. ΛΑΪΝΑ», Αθήναι 1980, σ. 24.

Miller W., *Ιστορία της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα (1204 – 1566)*, μτφρ. – εισαγωγή – σημειώσεις Α. Φουριώτη, εκδ. «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 1960 και β' έκδοση, Αθήνα 1990.

Μιχαηλίδης Μ., «Βασιλική Αγίου Νικολάου – Υπάτης και ψηφιδωτόν εις Βαρκά Υπάτης», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 28 (1973) : ΧΡΟΝΙΚΑ, 16 – 22.

Μιχάλαγα Δ.Σ., «Η ανθενωτική πολιτική του δουκάτου των Νέων Πατρών επί της ηγεμονίας του Σεβαστοκράτορος Ιωάννου», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήναι 2011, σ. 293 – 312.

Μπόνης Κ.Ν., «Ευθύμιος. Ο Μαλάκης. Μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης)», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. Ε', σ. 1039.

Μπόνης Κ.Ν., *Ευθυμίου του Μαλάκη μητροπολίτου Νέων Πατρών (Υπάτης) [δεύτερον ήμισυ ιβ' εκατ.]*, *Τα σωζόμενα*, τ. Α', Θεολογική Βιβλιοθήκη 2, εν Αθήναις 1937, σ. 6, 34 – 86.

Μπόνης Κ.Γ., *Ευθυμίου του Μαλάκη, Μητροπολίτου Νέων Πατρών (Υπάτης) (δεύτερον ήμισυ ιβ' εκατοντ.)*, *Τα Σωζόμενα*, τ. Β', Δύο εγκωμιαστικοί Λόγοι, νυν το πρώτον εκδιδόμενοι εις τον αυτοκράτορα Μανουήλ Α' τον Κομνηνόν (1143/80), εν Αθήναις 1949.

Μπόνης Κ.Γ., «Ευθυμίου του Μαλάκη, μητροπολίτου Νέων Πατρών (Υπάτης) δύο εγκωμιαστικοί λόγοι, νυν το πρώτον εκδιδόμενοι, εις τον αυτοκράτορα Μανουήλ Α' Κομνηνόν» (1143/80), *Θεολογία* 19 (1941 – 1948) 513 – 558, 708 – 717 & 20 (1949) 140 – 156, 280 – 300.

Μυστακίδης Β.Α., «Επισκοπικοί κατάλογοι», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 12 (1936) 139 – 238.

Μωϋσός Αγιορείτης (Μοναχός), *Οι Άγιοι της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, Έκδ. Ι. Μητροπ. Φθιώτιδος, Λαμία 2002.

Νάτσιος Δ.Θ., *Δήμος Λιανοκλαδίου*, Έκδοση του Δήμου Λιανοκλαδίου, Λιανοκλάδι 2001.

Νάτσιος Δ.Θ., «Ενορίες και εφημέριοι της επισκοπής Ζητουνίου (Λαμίας) κατά το 1834», *Φθιωτικά Χρονικά* 3 (Λαμία 1982) 118 – 133.

Νάτσιος Δ.Θ., «Θεσσαλοί επίσκοποι στη μητρόπολη της Υπάτης», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 4 (Λάρισα 1983) 177 (ανατύπωση 1994).

Νάτσιος Δ.Θ., «Μητρόπολις και Μητροπολίται Φθιώτιδος 1820 – 1960», Εφημ. «*Εθνικός Αγών*», (Λαμία), 2 Μαρτίου 1972, σ. 1 – 2.

Νάτσιος Δ.Θ., «Μια επέτειος: 20 Ιουνίου 1836, το Ζητούνι μετονομάζεται Λαμία», εφημ. *Εθνικός Αγών*, Λαμία 21 Ιουνίου 1970.

Νικόδημος Αγιορείτης, *Συναξαριστής των Δώδεκα μηνών ενιαυτού*, τ. Α΄, σ. 7, 252 – 253 & τ. Β΄, σ. 244, εν τη τυπογραφία Πάνου Θεοδοσίου του εξ Ιωαννίνων, εν Βενετία 1819.

Nicol D.M., *Meteora. The Rock Monasteries of Thessaly*, Revised Edition, London 1975.

Nicol D.M., *Το Δεσποτάτο της Ηπείρου. Μια συνεισφορά στην ιστορία της Ελλάδος κατά το Μεσαίωνα*, χ. ένδ. μεταφραστή, Αθήνα 1991.

Νικόλαος Μητροπολίτης Φθιώτιδος, *Ιστορικά Εκκλησιαστικά Μνημεία της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος*, Εκδόσεις Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Λαμία 2003.

Ντούρου – Ηλιοπούλου Μ., «Η λατινική εκκλησία των Νέων Πατρών την περίοδο των Καταλανών (1318 – 1388)», Πρακτικά Πανελληνίου συνεδρίου: «*Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό*» (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήναι 2011, σ. 313 – 321.

Εεξάκης Ν. Γ., *Ιωάννης Βέκκος και οι θεολογικά αντιλήψεις αυτού*, Διατριβή επί διδακτορία, Αθήναι 1981.

Εηροτύρης Ζ., «Μάγισσες και Μάγια της Νύχτας», *Στερεά Ελλάς* 304 (Οκτώβριος 1944) 5 – 6.

Οικ. Αθανασίου Λαϊνά, *Ιερά Ακολουθία του Αγίου Ηρωδίου*, Υπάτη 1929.

Οικονόμος ο εξ Οικονόμων Κ., *Τα σωζόμενα εκκλησιαστικά συγγράμματα του Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου και Οικονόμου του εξ Οικονόμων*, εκδ. Σοφοκλής ο εξ Οικονόμων, τ. Ι – ΙΙΙ, Αθήνα 1862 – 1866.

Οικονόμου Φ.Γ., *Η Εκκλησία της Ηπείρου: ίδρυσις, οργάνωσις και εξέλιξις αυτής*, Αθήναι 1982.

Ορλάνδος Α., «Η επί της Όθρυος Μονή της Αντινίτσης», *Π.Α.Α.* 7 (1930) 369 – 381.

Ορλάνδος Α., *Η ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική Βασιλική της Μεσογειακής λεκάνης*, Αθήνα 1952.

Παναγιωτόπουλος Ι.Α., «Ο άγιος Ηρωδίων και το ζήτημα της Επισκοπής Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»*, Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 323 – 336.

Παπαδόπουλος – Κεραμεύς Α., *Ανάλεκτα ιεροσολυμιτικής σταχυολογίας*, τ.1, εν Πετροπόλει 1891, σ. 471 – 474.

Παπαδόπουλος – Κεραμεύς Α., «Ευθύμιος Μαλάκης, μητροπολίτης Νέων Πατρών», *Επετηρίς φιλολογικού συλλόγου «Παρνασσός»* 7 (1903) 13 - 38.

Παπαδόπουλος – Κεραμεύς Α., «Διορθώσεις εις Ευθύμιον Μαλάκην, μητροπολίτην Νέων Πατρών», *Επετηρίς φιλολογικού συλλόγου «Παρνασσός»* 8 (1904) 32 – 34.

Παπαδόπουλος Κεραμεύς Α., *Ιεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη*, τ. 4, εν Πετροπόλει 1899, σ. 2 – 7.

Papadopoulos– Kerameus A.I., *Noctes Petropolitanae*, St. Peterburg 1913.

Παπαδόπουλος Γ.Ι., *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ` ημίν εκκλησιαστικής μουσικής και οι από των αποστολικών άχρι των ημερών ημών ακμάσαντες επιφανέστεροι μελωδοί, υμνογράφοι, μουσικοί και μουσικολόγοι*, εν Αθήναις 1980.

Παπαδόπουλος Χρυσ. (Αρχιεπίσκοπος Αθηνών), *Η Εκκλησία της Ελλάδος*, έκδοση Β΄, Αθήναι 1954.

Παπαναγιώτου Ι.Δ., «Ο Αηλιάς του Παλαιοχωρίου», *Φθιώτις* 3 (1957) 131 – 132.

Παπαναγιώτου Ι.Δ., «Ο Αϊ – Λιάς του Παλαιοχωρίου», *Φθιώτις* 7 (1972) 38 – 41.

Παπαναγιώτου Ι.Δ., *Ο Αϊ – Λιάς του Παλαιοχωρίου, (παλιό ιστορικό μοναστήρι στη Φθιώτιδα – χτες και σήμερα)*, Αθήνα 1978.

Παπαναγιώτου Τ.Δ., *Ιστορία και μνημεία της Φθιώτιδος*, Εν Αθήναις 1971.

Παπαρρόδος Ν., «Το Δουκάτο της Υπάτης (Νέων Πατρών) 1271 – 1319», *Φθιωτικά Χρονικά* 2 (Λαμία 1981) 144 – 151.

Παρασκευαΐδης Χ. (Αρχιεπ.), *Ο Μοναχισμός στην νεωτέραν Ελλάδα*, εκδόσεις Χρυσοπηγή, Αθήνα 1977.

Parthey G., *Hieroclis Synecdemus et Notitiae graecae episcopatum, Accedunt Nili Doxapatrui Notitia patriarchatum et Locorum nomina immutata*, Berlin 1866, Notitia 1, 520 – 529, σ. 74, 97, 127 & 8.

Πατάπιος μοναχός Κausοκαλυβίτης, «Το εικονογραφημένο χειρόγραφο Στιχηράριο του μητροπολίτου Νέων Πατρών Γερμανού, αρ. 44 της Σκήτης Κausοκαλυβίων», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον*

ελλαδικό μοναχισμό» (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 567 – 594.

Πατρινέλης Χ.Γ., «Συμβολαί εις την ιστορίαν του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Α΄. Πρωτοψάλται, Λαμπαδάριοι και Δομέστιχοι της Μεγάλης Εκκλησίας (1453 – 1821)», *Μνημοσύνη* 2 (1968 – 1969) 64 – 93.

Παφίλης Κ.Δ., «Το μοναστήρι, 'Παναγία Ρούστιανης Καναλιών', τέως δήμου Τυμφρηστού (διαλελυμένον)», *Στερεοελλαδική Εστία* 3 (1962) 244 – 246.

Περραιβός Χ., *Απομνημονεύματα πολεμικά διαφόρων μαχών συγκροτηθεισών μεταξύ Ελλήνων και Οθωμανών κατά τε το Σούλιον και Ανατολικήν Ελλάδα από του 1820 μέχρι του 1829 έτους*. Συγγραφέντα παρά του Συνταγματάρχου... του εξ Ολύμπου της Θετταλίας, και διηρημένα εις τόμους δύο, Τόμος πρώτος περιέχων τας από των 1820 μέχρι τέλους του 1822, εν Αθήναις, εκ της τυπογραφείας Ανδρέου Κορομηλά οδός Ερμού αριθ. 215, 1836, σ. 94, 111 – 140.

Petrooulos J.A., *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο Ελληνικό βασίλειο (1833 – 1843)*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1985.

Πιττάκης Κ.Σ., «Επιγραφές Υπάτης», *Αρχαιολογική Εφημερίς Αθηνών*, τ. 1 – 3, Αθήνα 1837 - 1839.

Πλατής Γ., *Η Μονή της Αντινίτσης*, εφημ. «*Λαμιακός Τύπος*», 2 – 10 – 1968, σ. 1.

Πολυμέρου – Καμηλάκη Αικ., «Μαγεία και χριστιανισμός στην Υπάτη», Εισήγηση σε Συνέδριο που διεξάχθηκε στην Υπάτη (8 – 10 Μαΐου) με θέμα: «*Η Υπάτη στην Εκκλησιαστική Ιστορία, την Εκκλησιαστική Τέχνη και τον Ελλαδικό Πολιτισμό*», Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009 Διοργανωτές: Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος & Δήμος Υπάτης.

Rouqueville F.C.H.L., *Voyages de la Grece, avec cartes, unes et figures. Deuxieme edition revue, corrigee et augmentee*, Vols 1 – 6, Paris chez Firm in Didot 1826 – 1827.

Πρίντζιπας Γ.Θ., «Πολιορκία της Υπάτης κατά το *Χρονικό του Γαλαξιδίου* ως συνέπεια της εκκλησιαστικής πολιτικής του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου», Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «*Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό*» (Υπάτη 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 361 – 370.

Προκόπιος Καισαρεύς, *Περί των του δεσπότη Ιουστινιανού Κτισμάτων*, IV, 2, έκδ. Βόννης, τ. III, Bonnae 1838, σ. 271.

Ράλλης Γ.Α. – Ποτλής Μ., *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων των τε αγίων και πανευφήμων αποστόλων και των ιερών οικουμενικών και τοπικών συνόδων και των κατά μέρος αγίων πατέρων*, τ. Ε΄, Αθήνα 1859, σ. 464, 474.

Ρήγας Ελ., *Το Βυζαντινό μοναστήρι της Στάγιας (σημειώσεις)*, Αθήνα 2001.

Rubio y Lluch A. (Ρουβιό υ Λιουκ Α.), «Ο Πολιτισμός και η Γλώσσα των Καταλανών εν Ελλάδι κατά την ΙΔ' εκατονταετηρίδα», *ΑΡΜΟΝΙΑ*, μτφρ. Γεωργίου Ν. Μακράκη, Εν Αθήναις, εκ Τυπογραφείου «Εστία», τόμ. 1, Έτος Α', αρ. 5 (1900) 273 – 288 και αρ. 6 (1900) 337 – 346.

Rubio y Lluch A. (Ρουβιό υ Λιουκ Α.), *Περί των καταλανικών φρουρίων της ηπειρωτικής Ελλάδος*, μτφρ. Γ. Ν. Μαυράκη, εκδ. «ΕΣΤΙΑ», εν Αθήναις 1912.

Runciman S., *Η μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία*, τ. Ι - ΙΙ, Αθήνα 1979.

Ρωμανός Ι.Α., *Περί του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Ιστορική πραγματεία*, Εν Κερκύρα: Τυπογραφείον Ερμής, 1895.

Σάθας Κ.Ν., «Ανέκδοτος κώδηξ της μητροπόλεως Νέων Πατρών», *Αττικόν ημερολόγιον του έτους 1869 υπό Ειρηναίου Ασωπίου* 3 (1868) 197 – 209.

Σάθας Κ.Ν., *Χρονικόν ανέκδοτον Γαλαξειδίου, ή Ιστορία Αμφίσσης, Ναυπάκτου, Γαλαξειδίου, Λοιδορικού και των περιχώρων, από των αρχαιοτάτων μέχρι των καθ' ημάς χρόνων μετά προλεγομένων και άλλων ιστορικών, νυν πρώτος εκδιδόντος...., εν ω προσήρηται πραγματεία και πίναξ ανεκδότων νομισμάτων του Μεσαίωνος*, Αθήνησιν 1865.

Σακκελίον Ι., *Πατμιακή βιβλιοθήκη*, Αθήνησιν 1890.

Σαλτερής Β., «Ο Γερμανός Νέων Πατρών και ο 'καινός καλλωπισμός' στην μελοποίηση του στιχηραρίου. Μορφολογικές και υφολογικές παρατηρήσεις», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 595 – 606.

Σάρρος Δ., «Παλαιογραφικά ερανίσματα εκ Θεσσαλίας», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* ΙΒ' (Αθήναι 1936) 415 – 422.

Schermann Th., *Prophetarum vitae fabulosae* Schermann, *Prophetarum vitae fabulosae. Apostolorum discipulorumque Domini. Dorotheo – Eriphanio – Hyppolyto aliisque vindicato*. Lipsiae MCMVII.

Σιμόπουλος Θ.Ν. (αρχιμανδρίτης), *Δύο ανέκδοτοι κώδικες της Ι. Μητρόπολης Φθιώτιδος 1834 και 1835*, Αθήνα 1975.

Σιμόπουλος Θ.Ν. (αρχιμανδρίτης), *Η ΥΠΑΤΗ. Η Εκκλησία – Μητρόπολις αυτής. Λόγιοι & Συγγραφείς Μητροπολίται*, Αθήνα 1981.

Σιμόπουλος Θ.Ν. (αρχιμανδρίτης), *Παλαιοχριστιανικά Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία της Φθιώτιδος*, Θεσσαλονίκη 1985.

Schlumberger G., *Σιγίλλογραφία του Βυζαντινού Κράτους*, 1884.

Σκουβαράς Β., «Τρίκκης και Σταγών Μητρόπολις», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 11 (1967) 856 – 859.

Σοφριανός Δ.Ζ., *Ιστορική διαδρομή στην «Εκκλησία και στο τοπικό αγιολόγιο της Υπάτης»*, Ανάτυπο από το 42^ο – 45^ο Τεύχος του περιοδικού 'ΥΠΑΤΗ' (2001), Αθήνα 2001.

Σοφριανός Δ.Ζ., *Ο όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης. Βίος, Ακολουθία, Συναξάρια. Προλεγόμενα – Μετάφραση του Βίου – Κριτική έκδοση κειμένου*, εκδ. Ι. Μονής Μεγάλου Μετεώρου (Μεταμορφώσεως), Μετέωρα 1990.

Στάθης Γ.Θ., «An Analysis of the Sticheron Τον ήλιον τον κρύψαντα by Germanos, Bishop of New Patras [The Old 'Synoptic' and the New 'Analytical' Method of Byzantine Notation]», *Studies in Eastern Chant* 4 (1979) 177 – 227.

Στάθης Γ.Θ., *Η δεκαπεντασύλλαβος υμνογραφία εν τη βυζαντινή μελοποιία και έκδοσις των κειμένων εις εν Corpus*, Αθήνα 1977.

Στάθης Γ.Θ., *Οι αναγραμματισμοί και τα μαθήματα της βυζαντινής μελοποιίας*, Αθήνα 1979.

Stadtmüller G., *Michael Choniates, Metropolit von Athen (ca 1138 – ca 1222)*. [Orientalia Christiana, vol. 33, part 2]. Rome 1934.

Στεφανίδης Β.Κ., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Εκδόσεις «Αστήρ» Παπαδημητρίου (από το 1896), Αθήνα 1948 και 1952².

Στράγκας Θ.Α. (αρχιμανδρίτης), *Εκκλησίας Ελλάδος Ιστορία εκπηγών αμειψών 1817 – 1967*, τ. Α' – Β', Αθήνα 1969 – 1970.

Σπανός Β.Κ., «Η Υπάτη σε Θεσσαλικά χειρόγραφα», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»*, Υπάτη (8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 371 – 377.

Tafel T. L., *De Thessalonica eiusque agro dissertatio geographica*, Berolini 1839.

Tafel T. L., *Eystathii opuscula, Epist. 44. 45*, Frankfurt 1832 (ανατ. Amsterdam 1964).

Τόμπρος Ν.Φ., *Μονές και μοναχοί στον Ελλαδικό χώρο: δημογραφική μελέτη στην Πελοπόννησο, στη Στερεά Ελλάδα και στα νησιά του κεντρικού και νότιου Αιγαίου, στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα*, Διδακτορική Διατριβή, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, τ. I – II, Κέρκυρα, Οκτώβριος 2001.

Τρικούπης Σ., *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, Εκδ. οίκ. Χρ. Γιοβάνη, Αθήνα 1968.

Treu M., «Περί Ευθυμίου Νέων Πατρών του Μαλάκη», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας* 5 (1900) 197 – 218.

Treu M., «Διορθώσεις εις Ευθύμιον Μαλάκην, μητροπολίτην Νέων Πατρών», *Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός»* 8 (1904) 32 – 34.

Τρωιάνος Σπ. - Δημακοπούλου Χ., *Εκκλησία και Πολιτεία. Οι σχέσεις τους κατά τον 19^ο αιώνα (1833 – 1852)*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1999.

Τσιώνης Π. Ι., *Ο νομός Φθιώτιδας. Προβλήματα – Δυνατότητες – Προοπτικές*, Αθήνα 1983.

Τωμαδάκης Ευτ. Ι, *Ιωσήφ ο υμνογράφος. Βίος και έργον*, εν Αθήναις 1971.

ΥΠΑΤΗ. *Μαρτυρική πόλη 1944- -2004. 60 χρόνια από το Ολοκαύτωμα* (Συλλογικό Έργο), Έκδοση του Συνδέσμου Υπαταίων και Φίλων της Υπάτης «Άγιος Ηρωδίων», Αθήνα 2004.

Fedalto G., *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis. I. Patriarchatus Constantinopolitanae, Edizioni Messagero*, Padova 1988.

Φειδάς Β.Ι., *Εκκλησιαστική ιστορία Α΄. Από αρχής μέχρι την εικονομαχία*, Αθήνα 1997 & *Εκκλησιαστική ιστορία Β΄. Από την εικονομαχία μέχρι τη μεταρρύθμιση*, Αθήνα 2002³.

Φειδάς Β.Ι., *Ιστορικοκανονικά προβλήματα περί την λειτουργίαν του θεσμού της πενταρχίας των πατριαρχών*, τ. ΙΙ, Αθήναι 1970, σ. 75 – 104.

Φερέτος Μ.Η., «Αμβρόσιος επίσκοπος Σταγών», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 2 (1963) 280.

Φλώρος Κ. (Περαστικός), *Η Επαρχία Φθιώτιδας (Ιστορικά κι άλλα ενδιαφέροντα)*, Λαμία 1988.

Frazeo C., *Η ορθόδοξος εκκλησία και η ελληνική ανεξαρτησία 1821 – 1852*, Αθήνα 1987.

Χαλδαιάκης Α.Γ., «Το ‘εν ταις αγρυπνίαις’ ψαλλόμενο Μακάριος ανήρ Γερμανού των Νέων Πατρών», *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη, 8 – 10 Μαΐου 2009), Εκδ. Ι. Μητροπόλεως Φθιώτιδος, Αθήνα 2011, σ. 607 – 662.

Χαλκοκονδύλης Λ. Αθηναίος, *Απόδειξις Ιστοριών δέκα* : Im. Bekker (ed.), *Laonici Chalcocondylae Atheinsis historiarum libri decem (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae)*, Bonn 1834.

Χαμουδόπουλος Μ.Δ., «Η Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* Α΄(1880) 149 – 151.

Hunger H., *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, τ. 1, München 1978, σ. 136, 237.

Χατζηγεωργίου Θ., *Το Δεσποτάτον της Ηπείρου (1204 – 1448 μ.Χ.). Εθνικός Πρόμαχος κατά της λατινοκρατίας και του σλαβισμού*, Αθήναι 1962.

Χατζηγιακουμής Μ.Κ., *Μουσικά χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453 – 1832)*, τ. 1, Αθήνα 1975, σ. 84, 90, 93, 120, 273 – 275, 282, 411.

Χατζηγιακουμής Μ.Κ., *Χειρόγραφα εκκλησιαστικής μουσικής 1453 – 1820. Συμβολή στην έρευνα του νέου Ελληνισμού*, έκδ. Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1980.

Χωνιάτης Ν., *Χρονική διήγησις*, έκδ. I. A. Van Dieten, *Nicetae Choniatae Historia*, Corpus Fontiae Historiae Byzantini (CFHB), Series Berolinensis, V. XI/1, Berolini et Novi Eboraci 1975, σ. 331⁹⁵.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Βίος και πολιτεία των πανιερωτάτων αρχιερέων από του 1650 έτους σωτηρίου ως ευρέθησαν γεγραμένα, εν τινί παλαιώ βιβλίω (του Ιεροδιακόνου της Μητρόπολης Νέων Πατρών - Υπάτης Άνθιμου)⁴⁰²

Ιωσήφ (1650 - 1657)

«Αρχόμεθα από του τότε κυρ Ιωσήφ, όστις υπήρχεν εντόπιος από του χωρίου Κοπάνου καταγόμενος από το πλέον εκλεκτόν γένος της Πάτρας, άνθρωπος πεπαιδευμένος και μουσικός μέτριος· την οποίαν μουσικήν επαιδεύθη εις Αθήνας. Κυβερνήσας ουν την επαρχίαν ταύτην «Ν.Π.» ικανον παρητήθη του θρόνου και εκάθησεν εις το Κοπάνου κυβερνώμενος με τα ιδικά του, έως ου ετελεύτησε και τον εκήδευσαν μέσα εις την εκκλησίαν εκεί εις την Παναγίαν. Έζησεν αφού χειροτονήθη έως την τελευτήν του χρόνου 44».

Γερμανός (1667 - 1683)

«Μετά την παραίτησιν του κυρ Ιωσήφ χειροτονήθη αρχιερεύς ο κυρ Γερμανός ο περίφημος και μελωδός, ο πολυθαύμαστος και κατά πολλά εις την μουσικήν τέχνην περιβόητος. Πατρίς αυτού ην ο εν Λαρίσση Τύρναβος. Αυτός είχε μαθητήν τον ιερέα Παλάσιον τον νομοφύλακα τον μουσικώτατον. Εκυβέρνησε την επαρχίαν μόνον ένα και ήμισυ, έπειτα ανεχώρησεν εις την Βλαχίαν έως τέλους της ζωής του».

Αχίλλειος (1683 - 1684)

«Μετ' αυτόν ήλθεν αρχιερεύς Αχίλλειος και εστάθη εξ μήνας μόνον και ανεχώρησεν και πλέον δεν ήλθεν. Εστάλη, λοιπόν, τότε επίσκοπος τις της Πελοποννήσου Αθανάσιος και εσύναξεν ενός χρόνου εισόδημα».

Δανιήλ (1684 - 1690)

«Μετά τον έξαρχον επίσκοπον Αθανάσιον χειροτονήθη ο κυρ Δανιήλ από την Ξάνθην, άνθρωπος σπουδαίος και ευλαβής, μικρός πολλά το ανάστημα, εχρημάτισε και αυτός εξ χρόνου «Ν. Π.» και εκυβερνήθη και επλούτησεν. Έπειτα ετελεύτησεν από της χαλεπής νόσου πανούκλας και ετάφη εις την Μητρόπολιν. Αυτός έκαμε και το παλαιόν ασημένιον τρικέριον και ήτο Σάμιος».

Ματθαίος (1690 - 1691)

«Μετά ταύτα χειροτονήθη ο κυρ Ματθαίος άνθρωπος κατά πολλά γέρον, Μιτυληναίος, από τα χωριά της Μιτυλήνης · έκαμε και αυτός έως ένα χρόνον, έπειτα έφυγεν εις το Άγιον όρος δια την ακαταστασίαν του τόπου και τον εκάθηραν».

⁴⁰² Βλ. Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Στερεοελλαδική Εστία* 1 (1960) 141 – 145.

Ιωαννίκιος (1691 – 1693)

«Εχειροτόνησαν δε αντ' αυτού τον κυρ Ιωαννίκιον, πρωτοσύγκελλον όντα της Μεγάλης εκκλησίας, όστις ήτον καλοπροαίρετος και χαριτωμένος· κατοίκησεν εις το χωρίον Κάπι, και έζησε δυό χρόνους και εκεί εις το Κάπι ετελεύτησεν υπό του θανατικού και ετάφη εις την εκκλησίαν της Παναγίας».

Ιωάσαφ (1693 – 1711)

«Τότε έκαμεν η επαρχία χηρευαμένη ικανόν καιρόν διά τας πυκνάς χειροτονίας των αρχιερέων. Ευρισκομένου δε τινος Ιωάσαφ εις εν μετόχιον του Αγίου τάφου εις την Ανδριανούπολιν εχειροτόνησαν αυτόν «Ν.Π.» ο οποίος έζησεν εις την επαρχίαν 18 χρόνους. Πατρίς του ήτο η Παραμυθία· από κοσμικός ιερέύς, πηγαίνων εις την Κων/λιν ετελεύτησεν».

Γρηγόριος (1711)

«Υστερα από αυτόν εχειροτονήθη ο Θηβαίος κυρ Γρηγόριος, σπουδαίος εφημέριος της Μεγάλης εκκλησίας, τον οποίον μέσα εις την Μητρόπολιν τον εφόνευσαν εις την Αγίαν Τράπεζαν οι κατοικούντες αλλόφυλοι την παραμονήν του Ακαθίστου, βαστώντας το ποτήρι εις το χέρι και ήτον παρόντες πολλοί χριστιανοί των χωρίων, όπου εφιλεύοντο· εφονεύθη τω 1711».

Νικηφόρος (1711 – 1730)

«Εχειροτονήθη τότε ο κυρ Νικηφόρος παρά του Πατριάρχου κυρ Αθανασίου· εις τον δέκατον χρόνον της αρχιερατείας του έκτισε το παλαιόν οσπίτιον της Μητροπόλεως, ομοίως και το ταβάνι της Παλαιάς εκκλησίας. Πατρίς αυτού η Μιτυλήνη. Έκαμεν ουν χρόνους ικανούς εις την επαρχίαν καλώς βιοτεύσας και παρητήθη του θρόνου τούτου. Έγινε Μονεμβασίας και έζησεν εκεί περισσότερους χρόνους καλώς και θεαρέστως και εκεί ετελεύτησεν».

Νεόφυτος (1730 – 1756)

«Μετά την παραίτηση του κυρ Νικηφόρου εχειροτονήθη ο κυρ Νεόφυτος παρά του Πατριάρχου κυρ Νεοφύτου, διάκονος ών του αυτού πατριάρχου και ήτον Μυκωνιάτης. Άνθρωπος πολλά δειλός, ήσυχος και άκακος· πλην ήτον ολίγον φιλάργυρος και εκυβερνήθη καλώς. Και με το να ήτον δειλός και ήσυχος εξ αιτίας των Τούρκων έκτισεν οσπίτιον εις την Γιανιτζού και εκάθησεν εκεί· έζησε χρόνους έξ εις τον θρόνον και ετελεύτησεν και ετάφη μέσα εις την αυλήν της Μητροπόλεως όπισθεν από το ιερόν. Έπειτα κάμνωντάς του ανακομιδήν ομού με τον Ιερόθεον ο κυρ Καλλίνικος επήγε τα λείψανά του εις κοιμητήριον του μοναστηριού της Αγάθωνης».

Ιερόθεος (1756 -)

«Μετά τον θάνατον του κυρ Νεοφύτου αρχιεράτευσεν ο πρωτοσύγκελλος κυρ Ιερόθεος άνθρωπος πολλά ήσυχος και καλογηρικός· έκαμεν εις τον θρόνον χρόνους εξ· χρεωθείσης δε της επαρχίας εις βαρύτατον χρέος τεσσαράκοντα και εν πουργίον συμποσούμενον και μη

ημπορώντας να κυβερνηθή δια της ενοχής του χρέους έκαμε παραίτησιν εις την Μεγ. εκκλησίαν και ανεχώρησεν. Αυτός ήτον από το χωρίον Ρενδίνα εκ της επαρχίας Θαυμακού επισκοπής Λαρίσης».

Καλλίνικος (1757 -)

«Έκαμε και τότε η επαρχία χηρευαμένη έως εξ μήνας, επειδή δεν ευρίσκετο πρόσωπον να δεχθή την προστασίαν αυτής, δια το υπέρογκον χρέος· όντες δε οι επαρχιώται εγγυηταί του χρέους έκλεξαν μόνοι των τον κυρ Καλλίνικον, πρωτοσύγκελλον όντα του Χαλκηδόνας κυρ Ιωαννικίου, του και μετά ταύτα Πατριάρχου Κων/λεως χρηματίσαντος, άνδρα τίμιον και πράξει και θεωρία και εδέχθησαν αυτοί τα δεκαέξ προς ελάφρωσιν του χρέους· όθεν εισακουσθέντων εις την αγίαν και ιεράν σύνοδον χειροτονήθη ο κυρ Καλλίνικος τω 1757 έτει.

Επισωρευθέντος πάλιν του χρέους και επιφορτισθέντος εις πουργία πενήντα καθηρέθη ο κυρ Καλλίνικος συνοδική αποφάσει και εδιώχθη του θρόνου».

Γεράσιμος

«Τότε δια κανονικών ψήφων χειροτονήθη ο μέγασαρχιμανδρίτης της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας κυρ Γεράσιμος επί του πατριάρχου κυρ Σαμουήλ άνθρωπος παλαιός ων του αυτού πατριάρχου. Πατρίς ην αυτού η νήσος Σκόπελος· όστις έζησεν ειρηνικός και θεαρέστως και γηράσας καλώς και πολλά αναγκαία της Μητροπόλεως κτίσας κτήματα και ελαφρώσας την επαρχίαν από το χρέος όπου εσώρευσεν ο κυρ Καλλίνικος παρέδωκε το πνεύμα εις χείρας θεού και ετάφη έμπροσθεν του ιερού βήματος».

Χρύσανθος

«Μετά τούτον αρχιεράτευσεν ο κυρ Χρύσανθος Κεφαλληναίος τη πατρίδι, νέος την ηλικίαν, θρέμμα του Φαναρίου της Κων/λεως, ολίγης μαθήσεως και υψηλής οικήσεως άνθρωπος· ήγειρε ταραχάς μετά των προυχόντων εξωτερικών, κατά δικαίου διοικητού των χριστιανών Χατζή Χρήστου αναγνώστου οικονόμου από Μαυρήλου.

Κινουμένων δε αμφοτέρων των μερών και δραμόντων εις τα πιτώλια και εξοδευσάντων υπέρ τα 150 πουργία εκρημνίσθησαν οι μετά του κυρ Χρυσάνθου· όθεν αυτός υπήγεν εις την Βασιλεύουσαν μ'όλον δε οπού εζητήθη, αλλ'εντρεπόμενος και φοβούμενος εστάθη εις την βασιλεύουσαν χρόνους δυό, τα δε εισοδήματα διά τινος χοντροειδούς εξάρχου Παπαλαζάρου εσυνάζοντο. Παρητήθη ο κυρ Χρύσανθος αυτοθελήτως εκεί, την δε αποβίωσιν αυτού κύριος οίδεν».

Ευγένιος

«Έπειτα χειροτονήθη ο ελλογιμώτατος κυρ Ευγένιος πρώην Ραδοβιζίου, διδάσκαλος Δημητρίου Σκαναβή Χίου εν Κων/λει, άνθρωπος σεβάσμιος από την σοφίαν και γηρατείον του μισητός δε από την

φιλαργυρίαν του. Επάνω εις μίαν μικράν ασθένειαν ετελεύτησε κάμνωντας εις την επαρχίαν δύο ήμισυ χρόνους».

Λαυρέντιος

«Μετά τούτον ήλθεν ο αρχιερέυς ο κυρ Λαυρέντιος πορτάρης της Μεγάλης εκκλησίας, πατρίς η Σαντορίνη, τελείως αγράμματος την αυτήν φιλαργυρίαν χρώμενος· εμπειρούσης χρείας του κοινού τω εξήτησαν δάνεια ασλάνια 500 και φοβηθείς μην τα χάση ανεχώρησεν εις το Ζητούνιον. Χρωμένων δε των προυχόντων την σιωπήν θυμωθείς έφυγεν εις την βασιλεύουσα και ζητηθείς επανακάμψαι ουκ ηθέλησεν, αλλά παρητήθη και μετά τρεις ημέρες μετενόησε και έσπειρεν ακάνθας και ζιζάνια όμως τίποτε δεν εκατώρθωσε και έμεινε εκεί».

Πολύκαρπος (1792 – 1819)

«Επλήρωσεν τότε την επαρχίαν ο καθ' αυτό ποιμήν και ουμισθωτός, σοφολογιώτατος κυρ Πολύκαρπος επί του πατριάρχου κυρ Νεοφύτου δια συνεργείας του γαληνοτάτου και εκλαμπροτάτου ηγεμόνος πάσης ουγγροβλαχίας Μιχαήλ Βοεβόδα Σούτζου διδάσκαλος των των υιών αυτού.

Πατρίς μεν αυτώ η λεγομένη Τζιαρίζιανη εν Ελασσόνι, τη παιδεία και ηλικία θρέμμα Κων/λεως, σοφώτατος και βαθείας διανοίας άνθρωπος διακριτικώτατος ήλθεν εις την επαρχίαν προύχοντας του ευγενεστάτου εν άρχουσι κυρ Δημάκη Χατζή Αναγνώστου οικονόμου από Μαυρίλου· ποιμαίνων θεαρέστως την εμπιστευθείσαν αυτώ ποιμήνην και ζων μετά του ευγενεστάτου άρχοντος μετ' ευχαριστίας εν αγάπη αμοιβαία και καθαρά έκτισαν την μητρόπολιν και πολλά ευπρεπή και θεάρεστα έργα επίησαν. Τω 1802 έτει δια προτροπής του ιδίου γαληνοτάτου ηγεμόνος Μιχαήλ Βοεβόδα Σούτζου επί του πατριάρχου κυρ Καλλινίκου, εξητήθη ο κυρ Πολύκαρπος εις Βασιλεύουσαν, όθεν και ανελθών εκείσε διωρίσθη εις εκκλησιαστικάς υποθέσεις συνεδριάζων μετά της ιεράς συνόδου διατριβών μετά του αυταδέλφου αυτού αγίου Νικαίας κυρ Δανιήλ. Τότε επέμφην κι εγώ ο ταπεινός αρχιδιάκονος αυτού Άνθιμος εκείθεν, διορισθείς, υπό της πανιερότητός του επίτροπος της επαρχίας αυτού ταύτης «Ν.Π.». Πατρίς δε μοι πέλει το κατά τα Άγραφα χωρίον Αγία Τριάδα καλούμενον.

Τω αωέ εξητήθην παρά του αγίου γέροντός μου εις βασιλεύουσαν και θεωρηθέντος του λογαριασμού της λειψοδοσίας της των τριών ετών επιστασίας μου πάλιν διωρισθην επίτροπος εις την επαρχίαν αυτού ταύτην και ήλθον εξοπίσω τω αυτώ έτει και εις την ιδίαν επιστασίαν.

Τω δε αως έτει δια συνδρομής και των πλειόνων εξόδων του ιδίου ευγενεστάτου άρχοντος κυρίου Δημάκη Χατζή Αναγνώστου εκτίσθη εκ βάθρων ο θείος και περιβόητος ναός του εν Αγίοις πατρός ημών Νικολάου εν τη Μητροπόλει καθώς νυν οράται· πεπαλαιωμένου του πρώτου όντος και κατακρημνισμένου, ον ο άγιος θεός, δια πρεσβειών του εν αγίοις πατρός ημών Νικολάου και δια των ευχών του πανιεροσοφολογιωτάτου

μοι αγίου γέροντος κυρίου Πολυκάρπου, διαφυλάττοι μακρόβιον και ανώτερον παντός εναντίου μέχρι γήρατος βαθυτάτου και λιπαρού.

Ευρέθη το θεμέλιον της παλαιάς εκκλησίας έχον γράμματα παλαιά αποφαίνονται την επαρχίαν ταύτην Μητρόπολιν και κατοικίαν υων παλαιών θαυμαστών και ευγενών Αινιάνων, ως και Μελέτιος εν τη Γεωγραφία αποφαίνεται, τον οποίον λίθον εκτίσαμεν εμπροσθεν της θύρας της εκκλησίας καθώς φαίνεται.

Ευρέθησαν εις την ιστορίαν της παλαιάς εκκλησίας τα γράμματα ταύτα.

Τω αψα έτει έδωσαν οι Φράγκοι τον Έπακτον εις τους αλλοφύλους, δια την αγάπην όπου έκαμαν μετ' αυτών, οι οποίοι εχάλασαν τας εκκλησίας, όπου ήτον μέσα εις το κάστρον-τω αυτώ έτει ανακαινιζόντων των κατοικούντων αλλοφύλων το τζαμί τους ευρέθη λίθος τις έχων τα γράμματα ταύτα γεγραμμένα λαξευτά.

«Αυτοκράτορα Καίσαρα θεόν θεού

Τον σεβαστόν ευεργέτην, και τους υιούς Γάϊον Ιούλιον

Καίσαρα, Λούκιον Ιούλιον Καίσαρα η πόλις Ύπατα».

Τον οποίον λίθον έβαλαν εις την πόρτα καμάραν άνωθεν μάρμαρον όντα. Εν τινι δέ ετέρω τοπικώ λίθω ευρέθησαν τα γράμματα.

«Γερμανικόν Καίσαρα Πλείσταρχος».

Πλειστάρχου θυσίας Σωσάνδρου, Σεβάστιος

Ύπαταίος τον εαυτού ζένον και ευεργέτην».

Εις τας άκρας δε ετέρου λίθου τινός εισί γεγραμμένα ταύτα και ορώνται εκείσε.

«Πανάχραντος τούτον ωράϊσε ποικιλοτρόπως, πρ' χ'... ώστε φασίν Δημήτριος Ιωάννου παίδες».

Τω 1806, έτει ήλθεν ο από βασιλευούσης ο πανιερο σοφολογιώτατος αγίος μοι γέρων κύρ Πολύκαρπος εν τη επαρχία αυτου ταύτη, ον ο παντοκράτωρ θεός διατηροίη μακρόβιον και μετά της επαπολεύσεως των ενθέων αυτου σωτηριωδών καταθυμίαν ανώτερον παντός εναντίου.

Τω αυτώ έτει έγινεν ο αρχιερατικός θρόνος, ο άμβων, το τέμπλον και τα στασίδια της εκκλησίας διά συνδρομής των χριστιανών του Βαρουσίου.

Στίχοι ηρωϊκοί περί της οικοδομής της εκκλησίας ποιηθέντες παρά του πανιεροσοφολογιώτατου αγίου Νέων Πατρών κυρίου Πολυκάρπου, εν ού ταις ημέραις ανεγείρετο κατ' ερωταπόκρισιν.

Ερώτησις Τις σε τόδ' εύχος, τίνι χθονί ήδρασεν ώδε βροτάων

Τις δε σε τοίον εόντα θεώ καλόν είσατο βηλόν;

πολλάς μέν γαρ Ολυμπιάδας, έτεα μακρά δ' ίσμεν,

ιστορήσι δεδαότες, αλλ' ου μέν σέπω,

Νυν δ' άμιν ατρεκές αύδα· μην πρόσε όντα τις είσε;

*Απόκρισις Ἀλλ' ἐρέω, φίλοι ἄνδρες, ἕκασθ' ὅτι ἀτρεκές οἶδα,
 Ὡς και οπιγόνουισιν ἐτήτυμον ἔμμεναι αὐδάν,
 Μηδ' ούτως υπερήκορα, μηδ' ἄθεσμα προφαίνειε.
 ἔξοχος ὅστις ἀνήρ ὑπὸ Ὑπάτα ἐσχατον ἦλθεν,
 Αὐθι πρόεδρος ἀριστος, ὦ ἱκελα φρήν προγόνουισιν
 τοις οἰασπερέσαν κατακαλοῖ τ' Οἰταῖοι, ἄλλοι
 Αἰνιάνες ἀγανοί, βροτῶν, κλέος, ἀρχαῖος ὕστατος
 τον φίλοι ἄνδρες ἐγὼ φαῖνομι, τον υμέες ἴστε.
 ὅς Δημήτριος ἀν ἔτυχε κλήσιν, ομῶς κατακάλω
 ου μὴν κείνος γ' ἔεν, ἀλλὰ νεώτερον εὐ γεγαῶς μοι
 Χατζή Χρήστου πατρός αοιμίδου υἱός ἀριστος.
 Ἀρχιερέα τε τον Πολύκαρπον, ὅς ἦσε γε ταῦτα.
 Γεωργούλαν τέγε του σατράπου Ναυπάκτου ὑπουργόν ,
 ὅς δὴ ἠγεμονήθη δῶρον ἀγλαόν ἔμαρψε
 τοῦτο ἐρωτα καθ' ἱερὸν ὄν πάθεν ἐν κραδίη περ
 υιεύς παπὰ Ρόδου θετός οὔτος ἐκ Νικολάου».*

*Εἰς Ἀλή Πασιάν Ἡπείραρχον, τον Τοπετελελή λεγόμενον,
 Πολυκάρπουποιήμα ἠρωϊκόν.*

*«Φέρτατε ἠγεμών, ὅς νῦν ναίεις δῶματα Πύρρου
 ἦθεα δ' ἐς νέον Ἀλεξάνδρου ἀε λωπτον αεῖρεις.
 ὅς τ' Ἀδμάτοιοι ἴχγε ἀδμητον δ' αὐτι μεταλλάς,
 Ἀρχαίησι δε τιμαῖς συμπάσαις ἐναγάλλη.
 Ἀλλή πασιὰ μεγάλα θ' ὅς ρέξεις κεδνά πολλὰ,
 Ὑψίθω κ' ἀνερ ἀμετέροις ἐνὶ ἡμασι κίων.
 Μῆτε σύ ἀμβροτος οὐδέ βροτός γόνον ἠλυθες αἰων
 τοιούτοι γαρ Ἀλεξάνδρω ὅς θαύμ' ἐπλετ' αἰνόν».*

*«Εἰς τας 1819 Φεβρουαρίου 13 μετέστη εἰς τας Ουρανίους μονάς ο
 μακαρίτης κύρ Πολύκαρπος, ἐνταῦθα εἰς την Μητρόπολιν και ἐτάφη
 ὀπισθεν του Ἀγίου βήματος, ποιμάνας θεαρέστως το ποιμνιόν του χρόνους
 εἴκοσι ἐπτὰ (27)».*

*«Και εἰς τας 1819, το αὐτό ἐτος κατὰ μήνα Ἀπρίλιος εἰς τας 12 διὰ
 ἐκλογῆς και κανονικῶν ψήφων της Ἀγίας και ἱεράς Συνόδου ἐπληρώθη την
 ἐπαρχίαν ταύτην Νέας Πάτρας ο πανιερώτατος και σεβασμιώτατος ο ἀπὸ
 Δεβρών προβιβαζόμενος κύρ Δοσίθεος ἐκ μητροπόλεως Μακρυνίτσης,
 ἀνήρ θεοσέβαστος, και ἐκκλησιαστικώτατος και εἰρηνοποιός και ἀγρυπνος
 ποιμὴν, τη ηλικία πενήντηκα ἐτῶν και πράξει και θεωρία χρηματίσας εἰς
 το πατριαρχεῖον χρόνους τριάκοντα πορτάρης δευτερεύων και μέγας
 σύγγελος ἀπὸ της πρώτης πατριαρχίας του κυρού Νεοφύτου ἕως της
 πατριαρχίας του κυρού Κυρίλλου ὅπου τότε ἐχειροτονήθη Δεβρών και ἤδη
 εἰς την τρίτην πατριαρχίαν του παναγιωτάτου κυρού Γρηγορίου
 ἐπροβιβάσθη εἰς την ἐπαρχίαν ταύτην Νέας Πάτρας. Ἦλθεν Ἰουνίου 15 το*

ίδιον έτος, ον ο παντοκράτωρ θεός διατηρεί μακρόβιον και μετα της επαπολεύσεως των ενθέων αυτού καταθυμίων».

«Ο Νέων Πατρών Δοσίθεος άμα εκραγείσης της επαναστάσεως του 1821 ανεχώρησεν εις Κων/λιν ένθα ετελεύτησεν. Μετά δε ταύτα έμεινε η επαρχία χηρεύουσα μέχρι του 1830, ότε διωρίσθη ο Από Σταγών Αμβρόσιος.

Αμβρόσιος (1830 – 1833)

Το έτος 1830 επληρώθη ο θρόνος από τον Αμβρόσιον. Ούτος απέθανεν τω 1833. Έκτοτε η Μητρόπολις Νέων Πατρών κατηργήθη, συγχωνευθείσα τη προαχθείση επισκοπή Ζητουνίου, μετονομασθείση Λαμίας».

ΝΕΟΤΕΡΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΩΔΙΚΑ⁴⁰³

«1820 Φεβρουαρίου 18. Ο Νίκος Προκόπιος Φτερωτής έχων ένα στασήδιον ανδρήκιον εις τον αριστερόν χορόν αντίκρυς του Αρχιερατικού θρόνου εις την κολώναν, ανάμεσον Θάνου και Γεωργίου Σερέτη, αυτό τό στασήδιον ως υπό τήν εξουσίαν του τό εχάρησεν τη Κων/νω Σταματοπούλω με γράμμα ημέτερον αρχιερατικόν και με ιδίαν του βεβαίωσιν και υπογραφήν.

Και ο άνω Κων/νος έχει την άδειαν να ίσταται καθώς διαλαμβάνει και το γράμμα εν όσω ζη· μετά την αποβίωσίν του θέλει μείνει αυτό το στασίδιον μαχλούλη εις την εκκλησίαν και ούτε εις κληρονόμον του ή συγγενή του τινά δεν έχει άδειαν, ούτε να δορή ή οι κληρονόμοι αυτού, να το πρετευτέρουν, ούτε να το πουλήση ούτε να το χαρίση κανενός, και εις ένδειξιν εγράφη εις το παρόντα ιερόν κώδικα της Μητροπόλεως και ο θέλων ανατρέψαι ανάθεμα έστω παρά θεού» + ο Νέων Πατρών Δοσίθεος.

«1820 Αυγούστου ά. Τα στασήδιον του ποτέ Σταθάκι Κων/νου Μαχλούλη όντα εις τον ιερόν εκκλησίας της μητροπόλεως κείμενον εις τον δεξιόν χορόν κολιτά εις τον δεσποτικόν θρόνον του κάτω μέρους εδώθη κατά αρχιερατικήν ημών φιλοτιμίαν και κοινή γνώμη των κληρικών του Βαρουσίου προς τον πρίμμη κύριον κυρ Νικόλαον Κορκοτζέλου επί τω ύστατε εν πάσαις ταις ιεραίς τελεταίς και ακολουθίαις. ανεμποδίστως εφ' όρον ζωής αυτού. Μετά δε τον θάνατόν του έχει να μείνη πάλιν εις την εκκλησίαν μαχλούλι και κανείς των κληρονόμων του ή συγγενών του δεν έχει να το πρετευτέρη ή να το εξουσιάση· αλλ' ο αρχιερεύς με τους κληρικούς να το δίδουν εις εκείνον, όπου ήθελαν ευρεθή εύλογον. Όθεν εις ένδειξιν εγράφη εις τον παρόντα ιερόν κώδικα και όποιος ήθελεν

⁴⁰³ Για τις νεότερες προσθήκες στον κώδικα βλ. Θεοκτ. Αθαν. Λαϊνά, «Η Μητρόπολις Νέων Πατρών – Υπάτης», *Στερεοελλαδική Εστία* 1 (1960) 231 – 233.

ανατρέψει αυτά ανάθεμα έστω παρά θεού αγίου παντοκράτορος». Ο Νέωμ Πατρών Δοσίθεος.

«τω δε αωια μηνός Μαρτίου ις' επικρατούσης σταθεράς αιθρίας άφνω υπέπνευσε μικρόν νότος άνεμος και μεταλλαγέντος εις βοράν του νότου εγένετο νιφετός, ώστε υψωθήναι από το έδαφος της γης σπιθαμής πέντε, ου μόνον επί των ημετέρων ορίων, αλλά και επί πολύ της Ελλάδος και των θεσσαλικών πεδίων και μνήμης χάριν αναγέγραπται εν τώδε τω κώδικι».

Η περί ληστών διήγησις

«Τη δε κγ' του αυτού μηνός περί όρθρον βαθύν πάντων αναπαυομένων, ως έθος, δια πολλήν ασφάλειαν και αφοβίαν, ως τη μητροπόλει τας συνοικήσεις έχόντων, εν η ουδέπω παρ' ουδενός δεινόν ειργάσατο κακούργου και ληστρικού, καίτοι, πολλών πολλάκις αποστατών και κακούργων συνδραμόντων και δεινά επαπειλησάντων, αλλ' ως τηλικούτης ούσης της πόλεως τω μεγέθει των οικήσεων και ωσαύτως τω πλήθει των συνοίκων, απράκτων ες τουπίσω τραπέντων· ήδη ουν κατά την ειρημένην νύκτα ολίγα τινά και φαύλα ανθρωπάρια ληστρικών έχοντα βίον κατετόλμησαν και εισρυνέντες μετά πελέκων και κλιμάκων αυτοσχεδίων εκείνοι ειδοτές οπόθεν το τοιούτον θάρσος έσχον, ώστε πάσης της πολιτικής ασφαλείας καταφρονήσαι ως δη και καταφρονήσαντες επήλθον κατά μέσην την πόλιν, καθ' ο ασφαλέστατον μάλιστα ην και περί πεφυλαγμένον δυσί στενωποίς περιειργόμενον και τοίχοις ικανοίς και κλείθροις στερροίς τοις αυλαίοις και κλίμαξι δυσαναβάτοις και τρισίν οικίας συμπεπηγμένοι και όμως δια πολύ θάλπος, όπερ εσχηκέναι φαίνονται οι λησταί πάσι τούτοις εμπήξαντες δια των κλιμάκων εισεπήδησαν τη πρώτη οικία του ιερομνήμονος λεγομένου Ιωάννου, τον υιόν αυτού Δημήτριον αναρπάσαι επιμελούμεναι και κλείθρα ρήξαντες τοις πελέκεσι και θύρας κλάσαντες, όπου μικρόν ηύγαζε φως εκείνον οιηθέντες είναι την μητέρα κατέλαβον και ληστρικάις χερσίν απήγγον ανερωτώντες περί του υιού και διευρυνόμενοι της οικίας.

«Ο δε Δημήτριος, καίτοι ηδέως υπνώττων όμως δια τε τον θόρυβον και πνιγηρόν της μητρός δια την αγχόνην γοησάσης, ευθύς αλόμενος και τι τούτο μήτερ; μόνον ερόμενος· και ως της φωνής οι λησταί επήκουσαν εκεί εφωρηκότων και λαξ την θύραν συνθλάττων εκείνος δια θυρίδος ή φωταγωγίας χάριν προηυτρέπιστο ως είχεν εκ νυκτερινής κτακλίσεως εξέδραμεν επί την οροφήν της οικίας. Κακείνου μεν καταπηδώντος επί την γείτονα οικίαν κακείθεν εξαλλομένου και αφανούς εντεύθεν γινομένου, οι δε λησταί την φωνήν και τα ίχνη θηρεύοντες εισήλθον εις την οικίαν του γαμβρού αυτού Αθανασίου Νομοφύλακος, ως τον Δημήτριον ουχ εύρισκον ήρουν τω δύο παιδε του Αθανασίου και τον πατέρα αυτόν· μετά πολλής της ασφαλείας τούτο ποιούντες και περιδήσαντες τω χείρε απήγγον τον μεν πατέρα μέχρι τινός των δε παιδων κύριος οίδε.

«Και απήλθον ουν οι λησταί ο μεν εβούλοντο ειργασμένοι καλήν δε όμως και ταύτην άγριαν κομίσαντες. Ταύτα εγένοντο εν Υπάτη και αναγιγνωσθέσθωσαν μνήμης χάριν ως μήτε πρότερον γεγονός, ούτε εξ ύστερον εγκαταλείψαι ημάς Κύριος.

«Αλλά τις ουκ αν εις υπόνοιαν έλθοι, ότι τοιαύτη αφοβία και τοιούτον επιχείρημα εν τηλικαύτη πόλει ουκ αν υπήρξεν άνευ συνθήματος των δυνάμεων κωλύσαι· ουδέ γαρ ουδείς εις διωγμόν εξήει και ταύτα του νεανίου εις την εξουσιάζουσαν οικίαν αυθωρεί προσφυγόντος και σχήματι τε και πράγματι την συμφοράν καταμηνύοντος ως ένδον έτι αγόντων και παρόντων των ληστών επ' αδείας πάντα.

«Μετά δε ταύτα και πάντα τα κατά πάσαν την επαρχίαν ταύτην επικρατήσαντα δεινά και χαλεπά από συρροής ληστρικής επί πολύ πληθυνθέντων και παν Όρος και πεδίον μάστιξι μαστιζόντων και ζίφεσι και πυρί και αιχμαλωσία σκληρά και θανάτω πικρώ διαχωριζόμενω την ανθρωπίνην ταυτηνή φύσιν, ως όντως απανθρώπων εκείνων όντων και όλως ετέρας τινός αλλοκότου και τερατώδους φύσεως, ως εις σχήμα ανθρόπιον περιβεβλημένοι ψυχήν δε και ήθος και διάνοιαν και των θηρίων την χαλεπωτάτην πολλή χειρόνα τω μέτρω οι γε καθ' όμηρον ειπείν «αν έρησαν μεν πρώτα και έσφαζαν και έδειραν και μίστιλλον άρα πάντας και επ' οβελοίσιν έπειραν» κακίας δε άλλης και ύβρεως ατασθαλίας ουδενί ούτε ζώνων είδει, ούτε χρόνων αιώσι παραχωρήσαι αυτοίς εμέλησεν, αλλ' εαυτών άπαν δυστυχίας είδα πρακτικώς τε ομού ηκώς επεξελθειν εφιλοτιμήσαντο και φθίγει τον άπαντα αιώνα εκνικήσαντες ταις εαυτών μόναις ατασθαλίαις και κακουργήμασι· επί τοσοούτον το δεινόν χωρήσαι, ώστε ήτοι ίσους ή ολίγον ελάττους τους ληστές των πεπολιτισμένων γενέσθαι και αυ των πεπολιτισμένων τούτων ικανούς εκτραπέσθαι σώμα και ψυχήν προς την εκείνων διακονίας και των συνοίκων κακουργίαν ότε και εις ταύτην την μητρόπολιν των πάλαι θετταλών Υπάτης καίτοι εκβεβαρβαρωμένην όμως πόλισμα ικανόν, εισέφρησαν ποδηγετούμενοι ή ανιόντες τον αρχιερέα την κατασκοπήν, είπως ένδον τυγχάνοι νυκτερεύων της μητροπόλεως επί σκοπώ τω εαυτών και αθέσμω βουλήματι, υπέπεμψαν και εδηλώθη τότε μεν ιχνηλασία επί προπετάσματος απολειφθείση του επιβάντος, ύστερον δε ομολογία γλώσσης.

«Ούτως ουν πεπολιορκημένων όντων απάντων και κακώσεσι δριμητάταις ορέων τε και πεδίων κεκακωμένων, ω των θεού θαυμάτων. Επέστη τη γη ταύτη και πάσι τοις περι τούτων ορίοις και επαρχίαις ο μέγας και αληθής και μέγιστος θαυματουργός Μωαμέτμπεης όνομα, καρμορατάκης την πατρίδα εν τη νέα Αλβανία μουχουρτάρης του ευκλεεστάτου Ηπειρου σατράπου επιστάς Αλή πασά ακούοντος ομοεθνούς και ομογλώττου εκ πατρίδος Πέλλας...(ο δε τεπελένι καλούσι νυν), εκ σατραπών σατράπου γεγονότος και τους προγόνους ταις οικείας αρεταίς συγκρύψαντος.

«Ούτος ουν ο Μωαμέτμπεης επιστάς τοις ενταύθα κατά πρόσταγμα του ειρημένου ηγεμόνος ανήρ, φρονήσει εξάίρετος και μεγαλοψυχία πολύς, δικαιωτικός τε επί παν και καρτερικώτατος εν τοις αγώσι, βίον τε σκληρόν επί τοσούτον μεταποιούμενοι, ώστε τριακονθήμερος και τοσαύταις νύκτας ύπαιθρος κατά κεφαλήν ραγδαίως ύεσθαι και τροφήν ηγείσθαι τουτο προς το καλόν και ευεργετικόν αφορών, ώσπερ κεραυνός πάσαν κακούργον και κακοποιόν δύναμιν ηλέξησεν υπό μια φωνή και ενί θεσπίσματι χειρούμενος τιτρώσκειν καιριως απάγχων καρατομών παν γένος σύνταγμα ληστών».

Η Μαρία Ανδριτσοπούλου είναι απόφοιτος του τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με μεταπτυχιακές σπουδές στην κατεύθυνση «Ιστορία και Διδακτική της Ιστορίας, Λαογραφία και Πολιτισμός» του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης (Τομέας Ανθρωπιστικών Σπουδών) – Ε.Κ.Π.Α. Είναι επίσης κάτοχος διδακτορικού τίτλου σπουδών στην Ιστορία και τη Διδακτική της Ιστορίας, που απέκτησε μετά την εκπόνηση της διδακτορικής της διατριβής στο Π.Τ.Δ. Ε. – Ε.Κ.Π.Α. Έχει κάνει μετεκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο του Exeter (University of Exeter, U.K.) στην Αγγλική Γλώσσα, Μεθοδολογία Διδασκαλίας της Αγγλικής Γλώσσας και Πολιτιστικές Σπουδές. Έχει μια πολυετή επαγγελματική διδακτική εμπειρία τόσο στην Ιδιωτική, όσο και στη Δημόσια Εκπαίδευση στην Ελλάδα και στην Κύπρο. Διετέλεσε Διευθύντρια του 3ου Δημοτικού σχολείου Αργυρούπολης και του 8ου Δημοτικού Σχολείου Αγίου Δημητρίου. Είναι Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου Αγγλικής Γλώσσας (Κλ. ΠΕ06) στο 4ο ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Αττικής. Έχει παρακολουθήσει πολλά προγράμματα επιμόρφωσης, είναι μέλος επιστημονικών συλλόγων, έχει συμμετάσχει σε πολλά επιστημονικά συνέδρια και έχει εκπονήσει ένα πλούσιο συγγραφικό έργο.

**ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ
Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ – ΥΠΑΤΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΙΕΡΑΡΧΕΣ ΤΗΣ**

ΜΑΡΙΑ ΑΝΔΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

ISBN: 978-618-5468-08-8